DE ROODE BIBLIOTHEEK

J. v. Laeken

De Kolporteur van Elzenburg.

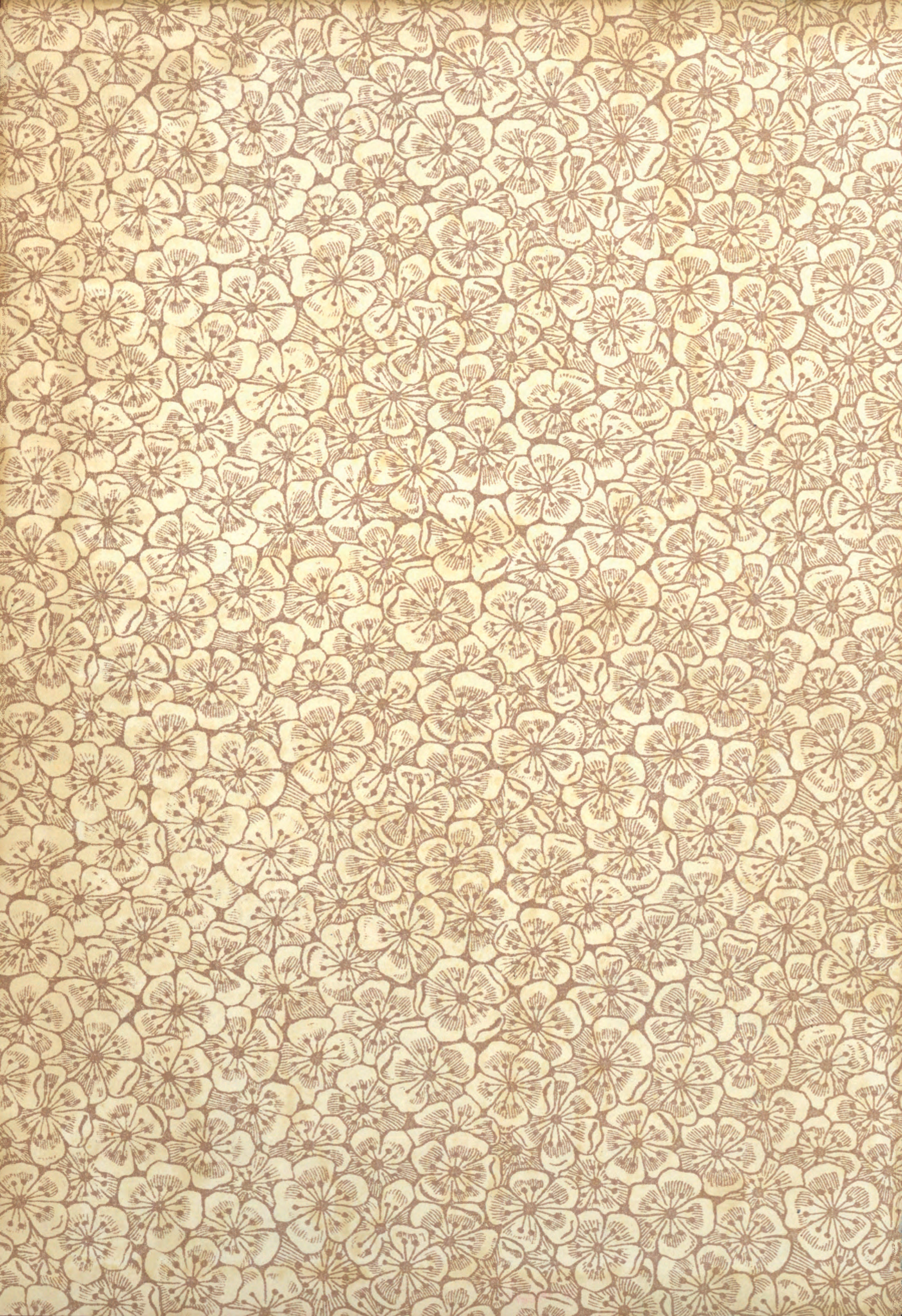

DE ROODE BIBLITHEEK No. 3.

DE KOLPORTEUR VAN ELZENBURG

VOLKSROMAN

DOOR

JAN VAN LAEKEN.

BUREAU VAN UITGAVE: G. RIJNDERS — AMSTERDAM.

Jan v. Laeken (A. v. Emmenes).

HOOFDSTUK I.

Waarin we 'n wandeling maken door Elzenburg, voorgesteld worden aan nette steunpilaren der maatschappij, uitrusten op de zachte stoelen van 'n dorpskoning en ten slotte getuigen zijn van 'n amusante klop-partij.

Llzenburg is 'n dorp.

Wie niet gelooft dat Elzenburg 'n dorp is, wordt verzocht geen woord verder te lezen; want dan zal-i ook aan de waarheid twijfelen van de geschiedenis, die ik ga meedeelen, en zoo iets kan ik niet verdragen.

Ik wensch nogmaals te herhalen, dat Elzenburg 'n dorp, 'n echt dorp is.

Als men u in uw schooljaren zóó vol aardrijkskunde gepompt heeft, dat ge thans nog alle rivieren, steden en dorpen van Nederland als van 'n leien dakje kunt opdreunen en de naam Elzenburg in deze litanie van geleerdheid niet mocht voorkomen, verzoek ik u mij te gelooven op gezag.

Ge gelooft, vermoed ik, wel àndere dingen, wier bestaan veel moeilijker te verdedigen valt dan het dorp Elzenburg.

Gelooven is veel gemakkelijker dan onderzoeken.

Verbeeld U, dat ge uittrekt te voet of per rijwiel om Elzenburg te zoeken!

Ge zoudt 'n heel leermagazijn aan halve zolen of 'n kapitaal van Rothschild aan fietsen verslijten, en misschien zoudt ge evenmin Elzenburg vinden als Diogenes 'n mensch.

Al zocht ge maar alleen op de landkaart, dan nog zou uwe weetgierigheid een te zwaar offer van uw oogen vorderen.

Wat zou het worden als alle menschen eens 'n geografisch onderzoek gingen instellen naar den hemel en de hel?

Beter is het.... te gelooven wat daar staat geschreven.

Aan 't bestaan van Elzenburg moogt ge dus niet twijfelen.

Me dunkt, ik zie het dorpje voor mij, met z'n stompen toren, z'n prachtige boomgaarden vol kippen en varkens, z'n kronkelende voetpaden en rechte lanen, z'n trotsche boerenhofsteden, kostbare pastoriën vooral, weelderige villa's en.... erbarmelijke krotten. Ik kan me nog levendig verbeelden te verdwalen in dien doolhof van achter welig opschietend koren schuilevinkje spelende wegen en ik ben nog altijd van meening dat de weg er moeielijker is te vinden dan in Amsterdam.

Het is 'n eigenaardigheid van de Geldersche dorpjes, dat men nooit behoeft te vragen waar de dominee en de pastoor wonen — wanneer die dorpjes tenminste zooals Elzenburg in de omstandigheid verkeeren beide soorten van bakenmeesters op 't zondige levenspad noodig te hebben.... men zoekt altijd maar naar het mooiste huis, en tien tegen een, dat men ter rechter plaatse aanschelt.

Naast de in Gothische stijl opgetrokken Katholieke kerk staat de trotsche pastorie, waarin pastoor Spaan, kapelaan Bodinet en twee moddervette dienstmaagden de beslommeringen van het aardsche leven doorworstelen. Om beurten verrichten ze den dienst — de geestelijken namelijk! — en tot aller verbazing schijnt hun moeielijke taak van niet den minsten invloed op hun gezondheid.

En hun taak is inderdaad 'n reusachtige. Want hoe hoog de schuttings van „liefdadigheid naar verdiensten" ook zijn opgetrokken; hoe draakachtig grijnzend de vlammen van hel en vagevuur ook dreigen, toch springt van tijd tot tijd 'n schaapje uit de weide en verpandt z'n eeuwige zaligheid door het lezen van geschriften, die de instinktmatige en voor de eeuwigheid zoo verderfelijke ontevredenheid tot kookhitte aanblazen.

Er is 'n krant uitgekomen die elke week verschijnt, waarin gesproken wordt over onrecht en wanverhoudingen in onze maatschappij en ofschoon de uit het naburige Rijnstad komende kolporteur reeds herhaaldelijk uit het dorp is geranseld, komt-i telkens weer terug, en de eerwaarde geestelijkheid kan geen huisbezoek doen, of ze vindt eenige harer volgelingen verdiept in dezen katechismus des verderfs.

Pastoor Spaan is 'n zeer goedhartig mensch. Hij maakt zich niet druk. Z'n fraaie ruime tuin gaat hem blijkbaar meer ter harte,

dan den grooten hof, waarover hij den geestelijken scepter diende te zwaaien, en bij voorkeur houdt-i zich dan ook bezig om z'n andijvieplanten en koolstruiken van onkruid en rupsen te zuiveren. Wat daar buiten knaagt en kwijnt laat hem koud.

Van ander temperament is z'n kapelaan. Deze schermt elken Zondag zoo geweldig met banbliksems en andere vuurwerken tegen alles wat dat oproerblad durft lezen, dat men er zich over verwondert hoe de maatschappij, bij wie de kerk tamelijk hoog tegen brandschade is verzekerd, dat alles lijdzaam kan aanzien.

Maar, zooals ik zeg, hij houdt er z'n gezondheid nog al bij en dat is het voornaamste.

De lezer zal mij wel willen vergeven, dat, voor ik hem ga vertellen hoe gemakkelijk het den bezitters van geld en goederen valt de dochters des volks straffeloos te verleiden; voor ik hem ga verhalen van dienstmeisjes en studenten, van kindermoord en oproer, van gevangenis en bruiloft, van geheimzinnige familiegeschiedenissen, verloren en teruggevonden kinderen, soms zeer aandoenlijk, doch alles weer op z'n poten terechtkomend...... dat ik hem eerst eens 'n oogenblik laat kennis maken met enkele Elzenburger familie's.

Mocht ik hiermee de nieuwsgierigheid wat al te veel spannen, dan wil ik nu al wel vast meedeelen, dat ze ten slotte mekaar krijgen......

Maar het pad der liefde liep ook hier langs distelen en doornen, en het begon in Elzenburg.

Daar moeten we dus beginnen.

Tegenover, naast en achter de katholieke kerk stonden kroegen. Ze stonden daar als 't ware gereed om den brand te blusschen, die soms door de onvoorzichtigheid van den kapelaan in de harten mocht ontstaan. Ik ben geheelonthouder lezer, maar ik kan begrijpen hoe iemand, wien door het luisteren naar de ijzingwekkende schilderingen van helsche pijnen de schrik om het hart is geslagen, naar 'n opknappertje verlangt. Na zoo'n marteling is zelfs 'n kroeg 'n verademing!

'n Weinig verder staat 'n huis, dat, hoewel minder weelderig van buiten, door z'n grooten omvang weinig minder heeft gekost dan de R. K. pastorie. In de dagen, waarop wij Elzenburg bezoeken, prijkte het bovenlicht der breede voordeur met het woord:

BANKROZET.

Dit was de naam van den eigenaar en bewoner. Z'n populariteit was zóó groot, dat-i 't niet noodig vond achter dien naam z'n beroepsbezigheden te vermelden. En dit zou ook 'n grootere ruimte hebben vereischt dan dat bovenlicht aanbood, want z'n kwaliteiten waren vele. Hij was diaken der R. K. kerk, wethouder, kassier, hoofdagent van verschillende verzekeringmaatschappijen tegen brand, inbraak, hagelslag en op het leven, fabrikant van boter en waalsteenen, boer, handelaar in wijn en steenkolen, kruidenier enz. enz. In z'n winkel verkocht-i — of liever z'n vrouw en dochter, want het stond zeer ver beneden z'n waardigheid — koloniale en grutterswaren, potten en pannen, porselein en aardewerk, schoenen en klompen, kaas, haring en zoutevisch, tabak en sigaren, petroleum en jenever, manufacturen en schrijfbehoeften, brood en schoensmeer, sajet en garen.... kortom, men verkocht er alles, waaraan men redelijker en onredelijkerwijs in 'n huishouden behoefte heeft.

In dien eigenaardigen winkel werd veel, zeer veel verkocht. En de verkoop geschiedde volgens twee prijscouranten. De eene, de goedkoopste, was voor de klanten, die het 't best konden betalen; nl. voor de pastorie en alle welgestelde geloofsgenooten, die natuurlijk aan protestantsche suiker zich 'n doodzonde in de maag zouden eten en wier lampen stonden te walmen als de pest, wanneer ze gevuld waren met gereformeerde olie. De andere was voor z'n werklieden, die wèl graag bij andere, zij het dan ook bij ongeloovige winkeliers — zoo die er waren — zouden hebben ingekocht, doch die eenvoudig g e d w o n g e n werden bij hun patroon te winkelen en twaalf cent voor 'n pond rijst te betalen, dat 'n ander voor acht kocht. Als die mannen 's Zaterdags in het kantoortje van den heer Bankrozet hun loon ontvingen, stonden hun vrouwen reeds in den winkel om het daar te ontvangen en voor 90 pCt. weer op den toonbank uit te tellen. Het arbeidsloon circuleerde dus uit Bankrozet's brandkast door z'n edeles vingers, even in de gesloten, in den diepen broekzak verborgen ruwe hand van den arbeiders, op de toonbank en zoo weer naar het punt van uitgang terug, zonder ooit zelfs voor 'n oogenblik te vertoeven in het krot, wat meneer Bankrozet zoo vriendelijk was geweest hem tegen vergoeding van 'n naar woeker stinkende huur te bouwen. Slechts eenige centen, zooals voor den barbier, bleven in het bezit van den loontrekkende, doch scheermessen om zichzelf te scheeren verkocht-i ook, en het mag verwonderlijk heeten, dat Bankrozet onder hen, die hunne kinnen en halzen niet aan zoo'n gevaarlijke proef dorsten wagen, geen propaganda

maakte voor het laten staan van den baard. Was er een arbeider, die zich de weelde veroorloofde minder in Bankrozet's winkel te koopen dan gevoegelijk tot de benoodigdheden van z'n huisgezin kon gerekend worden, dan kreeg-i de eerste maal 'n zwarte streep op z'n winkelboekje, de volgende maal 'n ernstige vermaning, gevolgd door zoekerijen en vitterijen van Bankrozet's handlangers, en ten slotte ontslag.

Dergelijke insubordinatiën behoefden, gelukkig, slechts zelden te worden gekonstateerd; gewoonlijk kenmerkte zich de ontevredenheid en de ondankbaarheid voor zooveel vaderlijke zorg slechts in 'n dof en lam-berustend gemompel tusschen de tanden.

't Spreekt echter van vanzelf dat het smeulende vuur slechts behoefde te worden aangeblazen om in lichte-laaie te ontvlammen, en dit zal men den heer Bankrozet niet kwalijk nemen, dat-i in „De Fakkel" (aldus de naam van het ontevredenheidzaaiend weekblad) 'n zeer gevaarlijk instrument zag in de nabijheid van zooveel licht ontvlambare stoffen.

Dit had-i gemeen met dominee Groen, die weinig minder gehuisvest was dan z'n konkurrenten, ieder jaar voor het schamele loon van tweeduizendvierhonderd gulden honderdenvier preeken leverde (waarvan enkele reeds in 1795 in druk waren verschenen) en met geen mogelijkheid begrijpen kon, hoe er menschen op aarde konden zijn, die ontevreden waren met hun lot.

Aandoenlijk waren soms de gesprekken, die hij over dit onderwerp hield met z'n vriend Arissen, ouderling der Ned. Herv. kerk, lid van den gemeenteraad en de rijkste boer van Elzenburg.

Verschil van meening bestond er bij hen niet, tenzij men de ontevredenheid van Arissen over het volgens hem minder gestreng optreden van dominee Groen tegen het steeds toenemend ongeloof hiervoor mocht houden.

Boer Arissen, bijna twee meter lang, mager als 'n talhout, eeuwig druppelende neus die met den spitsen kin den vorm aannam van 'n geopende knijptang, wangen als 'n paar sigarenplankjes die tegenelkander aan zogen bij elken trek aan het met 'n dun draadje omwoeld kalken pijpje dat steeds tusschen z'n loodkleurige dunne lippen bengelde, eenige borstelige haren op 'n langwerpig hoofd, loerend grijze, dicht bij elkander staande wimperlooze oogen, duim en voorste vinger van z'n dorre handen als 'n perpétuum mobile in altijddurende geldtellende beweging.... boer Arissen was zóó godsvruchtig, dat-i de straf der zonde niet eens tot hiernamaals wilde

uitgesteld zien en met genoegen ieder andersdenkende op 'n calvinistische brandstapel zag roosteren. Tot z'n verschooning wil ik er echter bijvoegen, dat-i hierbij niet uitsluitend werd gedreven door wraakzucht, doch dat-i vooral in de zonde der ontevredenheid 'n dreigend gevaar zag voor 't ongestoord bezit van tachtig hektaren besten kleigrond, 'n stal met vee en 'n groote ijzeren kist vol beschimmelde rijksdaalders.

Zóóver ging dominee Groen niet. Al kon-i 't niet van zich verkrijgen naar christenplicht z'n vijanden zelfs lief te hebben, het „gij zult niet doodslaan" zat toch te diep in hem geworteld, dan dat-i ze zou willen gestraft zien met galg of brandstapel. Z'n aangeboren humaniteit belette hem de wrake verder door te zetten dan tot achter ijzeren kerkerdeuren; maar, het dient gezegd, tot zóóver wenschte hij alles wat zich aanmerkingen veroorloofde op de bestaande orde.

De overige bewoners van Elzenburg, voorzoover ze tot de klasse van dominee Groen, kapelaan Bodinet, boer Arissen en den alvermogenden Bankrozet behooren, zijn met eenige weinig beteekenende variëteiten uit hetzelfde hout gesneden, en daar ik uwen smaak niet wil bederven door u nu reeds het krot van 'n arbeider, met z'n opgesloten lucht van afgekookte snijboontjes, binnen te leiden, kunnen we hiermee onze rondwandeling staken en 'n aanvang maken met de geschiedenis. We zullen daartoe 'n weinig rust nemen op een der zachte stoelen van den heer Bankrozet.

De heer der huizes, zooals-i daar op 'n Decemberdag zit met z'n fijne sigaar tusschen de dunne lippen en 'n gloeiende vulkachel tusschen de dikke beenen, is opendetop een heer. Behalve z'n onberispelijke kleeding verraadt dit z'n schommelende buik. De vooruitgestoken borst en de omgekrulde onderlip zijn de boven allen twijfel staande kenteekenen van trotsch en verachting voor alles, wat beneden hem staat op den maatschappelijken ladder. Hij weet z'n prestige te handhaven, z'n zwart gebiedend oog houdt ieder op 'n afstand Er behoort heel wat toe hem aan 't lachen te brengen; terwijl-i dan nog iedereen doet twijfelen of niet g r ij n z e n de bedoeling is geweest.

Hij is de koning van het dorp. Als fabrikant, boer en handelaar in brandstoffen en bouwmaterialen heeft-i tientallen van werklieden in dienst, over wien hij heerscht als onbeperkt gebieder. Zij gaan naar de kerk als hij er is, of loopen zóó langs z'n raam, dat-i zich kan overtuigen van hun goeden wil in het voldoen hunner godsdienstplichten Zelfs durven ze niet te trouwen zonder z'n voorkennis, en de

man wiens huisgezin is vermeerderd, komt Zaterdags sluipstaartend op 't kantoor, als wilde hij zeggen: „vergeef ons heer, dat we dit gedaan hebben zonder uw verlof!"

De voerlieden zijn van hem afhankelijk, want hoewel hij zelf tal van paarden bezit, zijn er toch dikwijls vrachten te vervoeren, en wee den ongelukkige, die in ongenade gevallen is.

Maar 't meeste invloed schenkt hem z'n kassierschap. Lieden, die geld noodig hebben, worden onder soliede borgstelling en tegen betaling van schandelijk hooge rente geholpen, en sparende boerenknechts en dito meiden, ervende kneuterboertjes, voor den ouden dag zorgende kooplieden in varkens en kersen, kortom ieder die geld te bewaren heeft, kan het aan hem toevertrouwen. Met dezen heeft-i 't liefst te doen. Leenen doet-i niet dan na grondig onderzoek; ontvangen doet-i direct, al wordt 't hem ook aangeboden door 'n wandelende vogelverschrikker.

Als hoofdagent van verschillende verzekeringsmaatschappijen komt-i met iedereen in aanraking, en al zou men hem in deze functie kunnen noemen: de dienaar der verzekerden, naderen hem de boeren niet dan met diep ontzag en ze zouden zich half geruïneerd wanen, wanneer het Bankrozet mocht behagen hen niet op te nemen in de „hoagelkas" (1). Geen enkele andere maatschappij, dan de door hem vertegenwoordigde, wordt vertrouwd.

Hij gaat door voor schatrijk en zou dit werkelijk zijn, indien hij zijn anders geld niet waagde in gevaarlijke ondernemingen. In waarheid is z'n brandkast 'n bodemloos vat; het geld stroomt er bij milde stroomen in, doch bijna even spoedig weer uit. De rede hiervan is, dat-i meer door eer- dan woekerzucht wordt gedreven. In aanraking te komen met „groote mannen", financieele specialiteiten, die hem in de hoogte steken, doch in waarheid te glad af zijn, is z'n hartstocht; eenmaal het kiesdistrikt Elzenburg te vertegenwoordigen in de Tweede Kamer Staten-Generaal z'n levensdoel. Maar niemand weet hoe de zaken staan, en allen stellen in hem 'n blindelings vertrouwen.

Dat „de Fakkel" in z'n oogen 'n pijnlijke doorn was, valt te begrijpen. In dat blad werd de ongerijmdheid verkondigd, dat ieder mensch het recht heeft op 't leven. En het zou niet gevaarlijk zijn dit recht te erkennen wanneer er niet tevens aan verbonden was het recht

[1]) Maatschappij van verzekering tegen hagelschade.

op de levensmiddelen. Nu is het waar, de eischen daaromtrent loopen ver uiteen. Maar we mogen toch zonder overdrijving aannemen dat 'n gezonde woning, behoorlijke kleeding en voldoende voeding levensmiddelen zijn. En al deden de Elzenburgers niet aan statistiek, al hadden ze nooit gehoord van monseigneur Von Ketteler en Dr. Bertillon, die beiden met vreeselijke cijfers aantoonen, dat de dood liever z'n zeis zwaait in de hutten der armen dan in de paleizen der rijken, toch hadden zij er 'n flauw besef van, dat zij het waren, die het kerkhof vet maakten. Hutten waarvan men de deur niet behoefde te openen om buiten te zien of het sneeuwde, natregenen op het land en geen verschooning, 18o vorst en geen vuur in den haard, lange winterdagen zonder ooit te kunnen zeggen: ik ben verzadigd, dat alles was niet bevorderlijk aan de gezondheid, dat wist men als bij intuïtie; en waar men dan tevens zag, dat het koren werd opgevoederd aan het vee, daar bevroedde men ook, dat 't ontberinglijden niet mocht worden geweten aan gebrek aan levensmiddelen. In de kerk werd het herhaaldelijk verteld, dat deze toestand berustte op de ordonnantiën Gods en dat ze dus zoo behoorden te zijn; maar hoe dit alles met Gods eindelooze liefde was te rijmen, bleef hen duister.

De Fakkel bracht verlichting aan. Zij vertelde van de machineriën, hoe die den arbeid vereenvoudigen, den arbeider overbodig maken en hem doemen tot werkeloosheid. Zij wees op den strijd der arbeiders onderling, als 'n noodwendig gevolg daarvan, tusschen werkzoekenden en werkhebbenden; de lage loonen die daaruit voortvloeien, het gebrek aan koopkracht, waarvan de landbouwer, die z'n produkten moet afvoeren naar de nijverheidscentra's, de treurige gevolgen ondervindt. Zij sprak van tienden, rente, pacht en belasting, die drukten op den landbouw, hetgeen verhaald wordt op de loonen van den plattelandsarbeider.

Zie hier 'n stuk van 'n hoofdartikel uit dat rustverstorend blad:

„De boer betaalt belasting. Waarvoor? Men stroopt hem het vel over de ooren en hij ziet niet waar het blijft! De regeering, mijn vriend, heeft nieuwe geweren noodig, als 'n kostbaar speelgoedje voor hare soldaatjes.... Daar gaan je centen!

De boer is tiendplichtig. Waaraan? Dit weet-i niet! De een of ander notaris verpacht zijn in het zweet des aanschijns aan de aarde ontwoekerd koren namens z'n principalen, en hij doet dit krachtens wetten die sinds eeuwen bedolven waren onder 'n berg van spinraggen. Als de boer 's winters 'n hongerige kraai op z'n zaailand ziet, dan grijpt-i naar z'n oud roestig geweer

om den armen vogel afdoende te beduiden, dat hij geen recht heeft zich te verzadigen, maar als 'n ongevleugelde raaf, niet uit honger, doch krachtens z'n „tiendrecht", heele bossen wegkaapt .... dan blijft het geweer aan den balk hangen. Joris Goedbloed levert z'n tienden, moppert en gaat slapen.

De boer betaalt pacht. En hij betaalt veel pacht, want bij de verhuring strijdt-i om 't bezit van 'n perceel 'n strijd op leven en dood met z'n kollége's; tot groot vermaak van den grondeigenaar, die aan z'n grond nimmer 'n druppel zweet geofferd heeft.

De boer betaalt rente. En elk jaar betaalt-i méér rente. Want de hoog opgedreven pacht, den cynischen tiendheffer, den onmeedoogenden ontvanger niet kunnende betalen, gaat-i naar de bank en neemt hypotheek op datgene, wat-i 't zijne nog mag noemen. 't Volgend jaar moet-i weer pacht, weer tienden, weer belasting en bovendien nog rente van z'n hypotheek betalen; hij gaat opnieuw naar de bank, neemt weer geld op, maakt nogmaals 'n gat om 'n gat te stoppen.... en ten slotte verzinkt-i-zelf in 't gemaakte gat."

Dergelijke onzin schreef dat blad en dan ruide het de kleine boeren en arbeiders op, om aan zoo'n toestand door de macht der vereeniging 'n einde te maken. Ja het ontzag zich zelfs niet om de steunpilaren der maatschappij, nette menschen als Bankrozet en Arissen, bij name te noemen en voor te stellen als zeldzame voorbeelden van geraffineerde uitzuigerij.

Bankrozet's gedwongen winkelnering, de lage loonen die hij betaalde, z'n woekerachtig kassierschap, dit alles werd bijna elke week besproken en altijd weeraan werden de arbeiders opgehitst om daar een einde aan te maken.

En menigeen, helaas, liet zich opruien. Menigeen kocht uit nieuwsgierigheid zoo'n krantje en was dan later vermetel genoeg te verklaren, dat er niets dan waarheid in stond. Wel kwam het, gelukkig, niet tot daden; maar de Fakkel verwierf toch 'n sympathie, die hoogst gevaarlijk kon worden voor de toekomst.

Is het wonder dat Bankrozet zich ongerust maakte en geen middelen onbeproefd liet om dien vreeselijken stroom in z'n geboorte te stuiten?

Ook Arissen deed hiertoe z'n best. Hij verzocht z'n arbeiders heel vriendelijk dat scheldblad niet meer te koopen, welk verzoek vrijwel gelijkstond met 'n ontslagbedreiging, en waaraan dan ook, althans in het openbaar, werd voldaan.

Verder bepaalde hij zich tot 'n praatje met dominee Groen over de toenemende zonde, zich openbarende in de begeerte naar eens anders goed. (Hij betaalde z'n arbeiders twaalf stuivers daags en als zij zeventig centen vroegen, dan beschouwde hij dat als 'n ongemotiveerden aanslag op het eigendomsrecht, als 'n onwettigen roof van 'n dubbeltje per dag, waarvan hij 't deerniswaardig slachtoffer stond te worden). Ook bleef-i niet in gebreke den zieleherder aan te sporen tot n' nog sterker waarschuwing van den kansel „tegen die vergiftige slange, die andermoal kloar steet om 't zondig menschdom te verleien."

Maar Bankrozet ging verder. Reeds had in overleg met hem kapelaan Bodinet het lezen van de Fakkel op straffe van dertig jaar branden in 't vagevuur verboden; maar dit hielp niet veel. De zondaars schenen veel banger voor Bankrozet en Bodinet dan voor God, want zoodra de eersten het niet zagen kochten zij 'n blad. Hij moest dus 'n ander middel uitdenken en vond dit spoedig in.... jenever. Niet alleen z'n werkvolk, doch ieder die 't begeerde onthaalde hij elken Zaterdag op eenige oorrels, en sedert dit gelukkig denkbeeld bij hem opkwam, kon de kolporteur met de Fakkel niet meer in het dorp komen zonder 'n pak slaag op te loopen.

Deze had 't dikwijls hard te verantwoorden. Hulpeloos stond-i tegenover 'n onwetende, woeste, opgezweepte menigte; want zij, die geheel met hem sympatiseerden, durfden hem niet bijstaan uit vrees voor hun brood. Vele malen had-i de vlucht moeten nemen, of aankloppen om hulp bij de politie, waaraan hij 't land had als 'n stier.

Op het oogenblik, dat we den heer Bankrozet voor z'n gloeiende vulkachel zien zitten, verdiept-i zich in bemoedigende gissingen omtrent de dingen die komen zullen. Want 't is weer Zaterdag en 't laat zich aanzien, dat 't er spannen zal vandaag.

Buiten dwarrelen de sneeuwvlokken, de kersenboomen sierend met 'n wintertooi, die in pracht niet behoeft onder te doen voor de Meibloesems. Maar de gure noordenwind heeft 't menschelijk oog gesloten voor natuurschoon, en vooral hij, die onder 't gewicht van dagelijksche zorgen zelfs doof en blind blijft voor vogelengekweel en lentebloemen, hij ziet thans niets dan 'n donkere toekomst, z'n oor hoort niets dan 't klagend smeeken om brood zijner kinderen, waaraan-i gewoon is, en dat hij beantwoordt met 'n snauwend gebrom. De meesten komen niet buiten de deur, want zij hebben verzuimd van hun veertien stuivers per dag, die ze negen achtereenvolgende maanden verdienden, 'n winterjas te overleggen; de wind snijdt hen

door 't gelapt pilow buis. Ze blijven in hun krot, welks reten ze hebben toegestopt met n' soort vodden, die de voddenkoopman uit Karelsborg als waardeloos niet in ontvangst wilde nemen.

Van deze menschen trekt Bankrozet zich niets aan. Zij hadden maar moeten sparen. Kunnen we, dank zij de beschaving, niet bogen op voortreffelijke instellingen om dit den werkman gemakkelijk te maken? Bezitten we niet 'n rijkspostspaarbank als 'n reusachtige korf om den honing te bewaren der werkende bijen? 't Is waar: er zijn hommels!....

Neen, daaraan dacht Bankrozet niet. Wat behoefde het volk ontevreden te zijn? Was hij ontevreden? Hij had in 't minst geen kou en volstrekt geen gebrek aan winterjassen, geboterde broodjes, schuimende glazen, rammelende schijven, zachte stoelen, heilige schilderijen en andere kenteekenen van praktische beginselen, voorbeeldig overleg en vromen godsdienstzin. Het zwaar bewenkbrauwd donker oog gericht op 'n sprekend gelijkend konterfeitsel van Onze Lieve Vrouw, dansten dankbare zelfvoldaanheid met 't heden en sluwe berekening voor de toekomst 'n huppelende mazurka in z'n diep gerimpelde hersenkast.

Ja, het zal er spannen!

Het praatje was verspreid, dat de kolporteur, die de vorige week flink was afgerost, terug zou komen met eenige kameraden, om zich daadwerkelijk te kunnen weren. Bankrozet junior, een veel belovende knaap van 19 jaren, was daarop het dorp rondgegaan, had 'n dozijn opgeschoten jongens van zijn leeftijd bijeengetrommeld en hen op den dorschvloer onthaald op eenige liters jenever, door z'n zorgzame vader liefderijk voor dit doel afgestaan.

Op den gewonen tijd, twee uur, was de kolporteur aangekomen, had eerst in de buitenwijken z'n vaste klanten bediend, en trok tegen vier uur al roepend: „Lees de Fakkel" enz., de dorpstraat in.

Het toeval wilde, dat er weer iets over Bankrozet in stond. Eigenlijk was 't meer dan toeval, want de redakteur, wetend wie het in hoofdzaak was, die z'n blad in Elzenburg tegenwerkte, had geen rede om Bankrozet te sparen; hij werd bijna elke week genoemd.

Thans echter betrof het 'n zaak, die buitengewoon de aandacht trok. Ditmaal werd Bankrozet gesignaleerd in z'n kwaliteit als diaken. 'n Arme weduwe van bijna 80 jaar werd door hem zóó vorstelijk bedeeld, dat 't mensch, om niet van honger om te komen, dagelijks genoodzaakt was op 't afgeoogste land de achtergebleven aardappelen te gaan zoeken. Reeds was de grond bevroren toen ze nog hare

krachten inspande om met de afgesleten spade de harde kluiten om te vroeten, weer en wind trotseerend, om haar zakje gevuld te krijgen en daarna hijgend onder den zwaren last huiswaarts te keeren. Huiswaarts.... Ach, menig varken woont in 'n beter huis. 't Was 't ellendigste krot van alle ellendige krotten van Elzenburg, toebehoorend aan de Kath. Kerk en haar tot woning afgestaan, benevens twee kwartjes per week en 'n roggebrood. Dat was het loon voor 'n leven van eerlijken arbeid! Eindelijk bezweek zij onder haren last. Voor dood werd zij opgenomen naast haar spade en aardappelzakje en in het huisje van liefderijke buren, die zelf straatarm en van 'n ander geloof waren, wachtte zij thans den dood af, die haar zou verlossen van 'n leven vol ellende, en haar kerk van den last haar te „onderhouden."

Dit geval stond in geuren en kleuren in de Fakkel, en de kolporteur, hoewel wederom alleen, had den moed luidkeels te vermelden, wat naar zijn meening het blad ditmaal voor de Elzenburgers zoo lezenswaardig maakte.

Dat was te veel. Halfweg de dorpstraat kwamen de halfdronken jongens van achter 'n huis te voorschijn, allen gewapend met 'n arm vol steenen, die weldra den kolporteur dreigend met schedelverplettering om de ooren gonsden. Maar zij raakten hem niet. Had-i op dezelfde wijze zestien eeuwen vroeger met christelijke geschriften onder de heidenen gevent, dan zouden we thans gevoegelijk kunnen aannemen, dat de Heilige Geest hem had beschermd; thans komt het mij 't meest verklaarbaar voor, dat de jongens te dronken waren om juist te mikken. Bedaard zette hij z'n tocht voort.

De edele Bankrozet stond achter 't spiegelglas en 'n gazen gordijntje onwillekeurig elke beweging mede te maken. Hij beet zich de lippen ten bloedens van spijt. „Alweer mis!.... Wat weerlicht!.. Is die vent dan met 'n helm geboren!.... Kan je 'm niet raken, Wim? .... Dondersche vent!.... Dat zou de duivel!...." Even steekt-i 't paarsch-rood hoofd boven 't gazen gordijntje, en wordt, zooals-i hoopt opgemerkt door Willem Stam, 'n halve idioot, die om z'n wekelijksche jacht achter den kolporteur reeds 'n zekere beruchtheid had verkregen. n' Veel beteekenend handgebaar wordt door Willem begrepen. Hij vliegt op den kolporteur toe en tracht hem de bladen van onder z'n linkerarm te ontrukken. Maar wat is dat? „Zoo'n kleine jongen, die wel onder Willem z'n armen kan doorloopen....? Maar wat duivel regeert dat volk dan toch....?" roept Bankrozet stampvoetend uit. Ja, wat zou dat volk regeeren! Want hij mag er

niet aan twijfelen, hij heeft het met eigen oogen gezien, hoe Willem, toen-i dien kleinen kolporteur naderde van hem 'n slag tegen z'n ledig hoofd ontving, dat-i als 'n baksteen tegen de bevroren wereld rolde. „Hoe is 't mogelijk", zucht Bankrozet en bijna wanhopig voegt-i er bij: „Dat heeft me vijf liter jenever gekost en ik zou niet kunnen beletten, dat m'n naam door 't slijk wordt gesleurd!...."

Voor den kolporteur was evenwel 't oogenblik aangebroken om beenen te maken, wilde hij niet door de opgezweepte bende worden vermoord. Als 'n haas vliegt-i weg, doch als hazenwinden vliegen de anderen hem na en zouden hem hebben ingehaald, wanneer niet de politie beschermend tusschenbeide was gekomen. De wilde troep werd tot staan gebracht en de vervolgde kon zich aan 't bloedgierig oog zijner vervolgers ontrekken. Maar hij ging niet naar huis. Neen, nimmer was-i met z'n bladen teruggekomen, ook thans zou-i niet vertrekken, voor-i ze aan den man had gebracht. Hij zocht en vond een schuilplaats bij 'n arbeider in een der buitenbuurten en bleef daar tot aan den avond. Toen andermaal op straat. Het was 'n waagstuk, want de troep, die hem opwachtte was thans verdubbeld. Maar z'n eer stond op het spel. Hij had gezworen zich er niet zooals Teunis te laten uitranselen. Zou-i 't dan nu reeds opgeven?

Het was bladstil geworden. Helder scheen de maan aan het als met diamanten versierd firnament; het zachte sneeuwtapijt maakte z'n voetstap onhoorbaar. Maar des te luider klonk z'n krachtvolle stem; het melodieuse „lees de Fakkel" werd door den echo herhaald en slechts door de blaffende kettinghonden, even dom als andere dieren, beantwoord.

Het bleef stil. Velen kwamen angstig spiedend uit hun woning sluipen, lieten 'n pst! of 'n kuchje hooren en kochten 'n blad in 'n donker hoekje.

De troep volgde hem op den voet, maar de aftrek die het blad ondervond en de welwillende opmerkingen van sommigen, die niet dronken waren gevoerd en óók mede wandelden, scheen hen den moed te ontnemen.

Maar in „De Vergulde Arend" zat Bankrozet Junior met 'n blanko maandaat van z'n edelen vader om te trakteeren naar hartelust. Daar werd geschonken zonder geld dien avond.

En om beurten verdwenen de ordelievende jongelingen in de herberg om telkens gewapend met méér moed weer in de rij der volgelingen plaats te nemen.

Weinig goeds voorspellende opmerkingen worden gemaakt. Uit-

roepen als: „zou zu'n stadse weindzak denke, dat-i hier de boel maar op kos scheppe", dringen steeds sterker door tot 't oor van den kolporteur. Eindelijk wordt hij omsingeld; van alle kanten ontvangt-i duwen en stooten, en ziende dat 't voor dien avond verloren is, breekt-i met geweld door den tartenden kring, en vliegt-i weg in de richting van 't station. Maar hij volgt de kronkelende wegen en z'n belagers, beter dan hij met 't terrein bekend, wippen over heggen en slooten, rennen door boomgaarden en landerijen en achterhalen 'm. Hij geraakt onder den voet, doch van een oogenblik van verwarring gebruik makende, weet-i weer te ontsnappen. Doch hij is den weg kwijt en loopt zich vast in 'n doornenhaag. Terug kan-i niet; hij wil er door. Het bloed stroomt hem langs de slapen; z'n kleeren zijn aan flarden gescheurd, de lappen vel hangen als noodvlaggen aan z'n handen. Hij kan niet verder. Als 'n troep hongerige wolven komt de huilende bende nader. Hij tracht zich schuil te houden tusschen de vreeselijke doornen. Op 'n paar passen afstand schreeuwt men hem in de ooren: „Waar is-i, den weerlich, zou-i denke, dat-i lèvendig tuus komt."

Helaas, z'n schuilplaats wordt ontdekt. Men scheurt hem van tusschen de doornen, zooals tijgers in 'n menagerie 'n stuk ronkend vleesch door de traliën scheuren. Aan tegenweer valt niet meer te denken. Hij kromt z'n rug en trekt de schouders op om de slagen en stompen te doen breken op de harde schonkels. Maar zij dringen door tot z'n hoofd en doen hem 't bewustzijn verliezen.

Hij voelt ze niet meer, de wreede trappen met de zware klompen..

. . . .

. . . .

Wat is dat?.... Daar knalt 'n schot en de verschrikte bende vliegt door slop en sloot over heg en struiken uiteen.

Slechts twee mannen blijven bij den bewustelooze staan, gluren eerst behoedzaam rond of er nog 'n ongewenschte getuige aanwezig is, dragen hem daarna in 't huis, wasschen z'n wonden, laven hem met water en brengen hem tot bewustzijn. De vriendelijke huisvrouw schenkt hem koffie, windt hem doeken om hoofd en handen, en na z'n met bloed bevlekte kranten, die hij nog steeds als 'n onneembaar vaandel onder de armen had weten te houden, te hebben ingepakt, wandelt-i vergezeld van z'n twee onbekende beschermers naar 't station, om met den eerstvolgenden trein naar Rijnstad te vertrekken.

Er was dus geschoten. En er was raak geschoten ook; want men had 'n vreeselijke gil gehoord en de sneeuw op den weg, die niet door den kolporteur was bewandeld, verraadde bloedsporen. Maar wie had geschoten? En wie waren de mannen, die den kolporteur hadden bijgestaan? Wie had hem onder z'n dak durven opnemen? Ziedaar vragen, die in den loop der geschiedenis als van zelf zullen beantwoord worden.

Van 'n schot wist de kolporteur niets; maar met de twee laatste vragen kwelde hij zich onophoudelijk. Wie zouden het toch kunnen geweest zijn?.... De eenige troost op die onbeantwoordde vraag was voor hem het bewustzijn vrienden, warme vrienden in Elzenburg te bezitten; vrienden, waarop vooral te rekenen valt in het duister, wanneer vrees voor broodverlies geen edeler gevoelens meer verstikt.

Die vragen kwelden hem; het schot liet 'm met rust. En toch, als-i geweten had, dat hij voor den schuldige zou worden gehouden, dat ook dit op z'n bont en blauw getrapte rug zou worden geladen, hij zou nog meer terneergedrukt door de doodstille straten van Rijnstad gewandeld hebben.

Hij de schuldige? Wel ja, waarom niet! Er kan veel op den rug van dien achttienjarigen knaap, die daar half in elkaar getrapt en geslagen aankomt in de erbarmelijke hut zijns vaders; die geen liefderijke moeder of troostende zuster vindt om z'n pijnen te verzachten; die z'n geradbraakte ledematen moet uitstrekken op 'n harden stroozak tusschen vier naakte en druipende wanden.. en die bij al die wederwaardigheden zoo'n sterk ontwikkeld plichtsbesef heeft, dat-i niet naar huis durft gaan zonder eerst met den administrateur van 't blad te hebben afgerekend, uit vrees, dat de ellende hem mocht verleiden te gebruiken van het geld, dat voor het bestaan van het blad zoo hoog noodig is.... Die ondanks z'n martelende pijnen nog naar het vereenigingslokaal Vooruit in de Nagelstraat strompelt om daar met z'n kameraden nog een en ander te bespreken omtrent den op den volgenden morgen vastgestelden propagandatocht naar Huussen.

Zie dien zwaar mishandelden jongeling, die bij elken voetstap 'n pijnlijke kreet onderdrukt; wiens uitflappende schoenen, 'n paar afgesneden laarzen, bij het licht der lantaarns den hiel doen blinken, die door de versleten kousen steekt. Denk eens na, dat hij al voortstrompelend het voornemen opvat den ganschen nacht op te blijven

om bij 'n walmende petroleumlamp z'n aan flarden gescheurde kleederen te herstellen; want hij wi l morgen mee, en 't is z'n eenigst pak, dat-i aan heeft....

Bezie hem goed en vraag u af: vanwaar die kracht?

Is het 'n beginsel dat hem drijft, 'n overtuiging die hem geestdrift giet in de schijnbaar bloedlooze aderen?

Hoe zwak schijnt-i!.... En toch.... wat is-i taai!.... Zwak zijn z'n spieren, maar ijzersterk is z'n wil. Z'n bewustzijn te strijden voor 'n eerlijke zaak bezielt hem met leeuwenmoed.

Hij heeft 'n ideaal.... en is dus niet neer te smakken met ruw geweld. Telkens staat-i op; z'n ideaal lacht hem toe; de pijnen zijner wonden zijn hem kittelende aansporingen het te bereiken.

Hij is taai.... en dat komt hem te pas; want veel zal-i nog moeten dragen.

HOOFDSTUK II.

Dat den lezer, 'n kwart eeuw in de geschiedenis terugslingert hem het leven van 'n vrachtrijder mee doet leven, om hem ten slotte weer precies bij 't einde van 't voorgaand hoofdstuk terecht te brengen.

Aan den grintweg, die Elzenburg met Vaalwijk verbindt, staat 'n met stroo gedekt huisje.

De meesten zullen het 'n krot noemen en ik gevoel me niet gerechtigd tegen deze kwalifikatie te protesteeren, wanneer men mij dan slechts 'n nieuwe benaming aan de hand doet voor de honderden andere krotten in Elzenburg, die veel ellendiger zijn.

Men vindt er krotten waarin de wind door de jaarlijks grooter en nimmer hersteld wordende reten en scheuren vrij spel heeft; waarin men 's avonds na zevenen in 'n hoek bergen van lompen en baalzakken kan vinden: het nachtleger der kinderen, waarvoor de wrakke, bijna ongedekte zolder thans te koud is. Men heeft er „woningen," van achttien kubieke meter inhoud, waarin dag en nacht zeven personen ademen, waarin gewasschen, geslapen en soms wat gekookt en gegeten wordt, met diepe kuilen in den vloer van honderdmaal gebarstte steenen. Er zijn krotten, waarin men dag en nacht extrakt van gootmodder, bleekpoeder, zeepsop en zuurkool inademt inplaats van zuurstof.

Hierbij vergeleken toch heeft het huisje, waarin ik den lezer wensch binnen te voeren, iets idyllisch.

Een tuintje scheidt het van den grintweg, en wanneer niet de winterkoning bloemen op de kleine groene ruiten had geschilderd, zoudt ge bloemen vinden in dat tuintje, niet minder prachtig, en dan zouden zij u in stomme welsprekendheid herinneren aan 'n zachte hand, die hen vol toewijding verzorgt.

Thans slaapt de natuur. Over de weinige planten, die de winter-

kou kunnen trotseeren en geen schuilplaats behoefden in de warme kamer, ligt als 'n doodenkleed 'n kunstig geborduurd laken van sneeuwvlokken gespreid.

Binnen is het anders. Met de gloeiende kachel en de altijd gesloten deur is het wel wat *te* warm, om het aangenaam te kunnen noemen, maar het eerste oogenblik werkt toch weldadig op de verkleumde ledematen.

n' Hanglamp met plaat-ijzeren kap produceert, naar 't schijnt juist licht genoeg om twee vrouwen, de een met, de ander zonder bril, haar naaiwerk te doen verrichten. Wij zouden 't wat lichter wenschen om meer op ons gemak de niet kostbare doch zindelijke, wonderlijk gerangschikte en, wat sommige artikelen betreft, wel wat overtollige meubelen te onderscheiden.

Met 'n beetje inspanning ontdekken we onder 't raam 'n groote klaptafel en onder 't kleine zijraampje 'n vierkant tafeltje, schier bezwijkend onder 'n onmeedoogenden last van bloempotten.

Op den achtergrond twee stel grillig-gebloemde gordijnen, waarachter twee bedsteden, voor 'n leek onmogelijk te beklimmen zonder trapladder. Tusschen de bedsteden de deur, die naar 't achterhuis voert — als schuur gebruikt en met de woonkamer de geheele woning uitmakend. Voorts drie kasten van uiteenloopend model en grootte, waarbinnen kleeren en waarop 'n verzameling rariteiten, die elkander elken duim plaatsruimte betwisten en meer getuigenis afleggen van goeden wil dan van smaak. Midden in 'n groep hondjes, katjes en zwaantjes staat de Heilige Jozef als opzichter eener menagerie. Vuurroode kersen, tien soorten van bladeren en velerlei bloemen aan den zelfden struik onder glazen stolpen, potjes en vaasjes van aardewerk en glas en daartusschen Jezus aan 't kruis in groote verscheidenheid en Maria in 'n glazen broeikast. Tusschen de kasten en de tafels 'n dozijn krukstoelen en andere stoelen en 'n weelderig aantal vierkante en ronde stoven. Eindelijk aan den wand eenige Duitsche pijpen, waaruit nooit gerookt wordt, 'n Friesche klok en n' enorme massa kunstprodukten, als de tamelijk wel geslaagde portretten van Jezus en Maria, met opengereten harten, doorboorde handen en voeten en opgeschikt met alle kleuren van den regenboog; de beeltenis van Leo XIII, verzonken in diep gepeins over de wereldhervormende encycliek, rerum novarum; twee prenten die 't heugelijk feit der eerste Heilige Kommunie der twee kinderen des huizes vereeuwigen; Jezus op 'n ezel, op 'n bruiloft, aan 't laatste avondmaal, aan 't kruis, in de armen zijner discipelen en verder 'n

onnoemelijk getal bidprentjes, verschoten familieportretjes en figuurtjes, die er niet in slagen iets anders voor te stellen dan de onbestemde fantasie des kunstenaars in afschuwelijke lijstjes.

Ziedaar 't inwendige van 'n woning, waarbinnen 'n nog niet van armoe omkomend Elzenburger z'n aardappels eet en z'n God dient.

Wanneer ge soms aanmerking wilt maken op het overtollige van al die scherven en prenten en voorstelt om 'n gedeelte naar den zolder over te brengen, zal de jongste der twee naaiende vrouwen u boos aankijken, u vragen misschien of ge gek zijt en in bedenking geven hoe kaal het zou staan, wanneer maar 'n enkel poppetje werd gemist. Het zou 'n eeuwige schande zijn, wanneer er maar 'n enkel plaatjes op den schoorsteen of een der kasten niet bezet was en daar hebt ge u met inachtneming van de grootste voorzichtigheid bij neer te leggen, aangezien elke onberekende stap tranen bij de dochter, vreugde bij de marskramers zou opwekken.

Het zou van mijn kant 'n onekonomische papiervermorsing zijn en blijk geven van weinig vertrouwen in het onderstellingsvermogen bij het publiek, wanneer ik nog meedeelde, dat de aanwezige vrouwen moeder en dochter waren en dat de eerste haar naaiwerk verrichtte met behulp van 'n bril. Daar 't echter niet te denken is, dat de fantasie van den lezer met de mijne precies zal overeenstemmen, wil ik toch de portetten beschrijven, die ik op dit oogenblik voor me zie.

De moeder lijkt, zooals ze daar zit, niet ouder dan 40 jaren. Haar glanzig bruine haarlokken — helaas voor 96 pCt. verborgen onder 'n afschuwelijke witte muts — vertoonen nog geen spoor van grijsheid. Haar tanden, allen nog aanwezig, zijn hagelwit, zonder reklame te maken voor een of ander tandpoeder, daar ze dit toiletmiddel met geen mogelijkheid van rattekruid zou kunnen onderscheiden. 'n Bescheiden blosje kleurt nog hare wangen en slechts de weinige, niet zeer diepe rimpeltjes vertoonen zich op 't overigens niet lelieblanke voorhoofd. Het geele in haar gelaatstint bewijst, dat ze 'n groot deel van haar leven buitenshuis en uit den schaduw heeft doorgebracht. En staat zij op om sedert de twee laatste uren voor de twaalfde maal 't blank geschuurde koperen keteltje van de kachel te nemen en zich 'n kopje „troost" in te schenken, dan zal haar gebogen gestalte 'n krachtige getuige zijn voor de waarheid mijner woorden, wanneer ik u vertel, dat ze de vijf kruisjes al achter den rug heeft.

De vrouw met den bril heeft hard gewerkt. En vooral werkte ze hard in de dagen, dat ze nog geen bril noodig had, om ondanks de

absentie van 'n minuutwijzer op 'n half uur afstand op den dorpstoren te kunnen zien hoe laat het was.

Als het kind van nog geen tien jaar moest ze mee het veld in, om in elk gat, dat haar vader met een houten pen in den grond boorde, 'n aardappel te laten vallen. Menig maal stond ze schreiend van kou op de paars-blauwe vingertoppen te blazen, waarbij ze getroost werd door 't onwelluidend gegrom van haar vader, die haar aanzette tot spoed.

Een weinig later moest ze wieden; dan weer het koren, dat haar vader maaide, tot schoven binden; eindelijk de vertwintigvoudigde aardappels sorteerend oprapen in manden, en ten slotte, als 't weer bijna winter was, trok ze het veld in met'n spade en 'n baalzak om den grond om te woelen en de aardappels op te zoeken, die in der haast vergeten waren en zoodoende te zorgen voor winterprovisie. Dan zeulde ze 's avonds, als de matschijnende zon zich ging baden in nevelen, huiswaarts onder 'n last, die belemmerend werkte op de ontwikkeling harer krachten.

Nog was ze de kinderschoenen niet ontwassen toen ze „d'r uit" moest, toen ze den boer moest gaan dienen, om daar den slavenkursus te doorloopen tot vorming van 'n flinke huisvrouw — naar het heet.

Toen kwam ze onder 't juk — in meer dan een opzicht. Met twee in 't zonlicht schitterende koperen kannen van verbazenden omvang, bengelende aan de zilverblank geschuurde kettingen van 'n juk, moest ze elken dag twee maal 'n half uur ver gaan wandelen, en even dikwijls weer terug keeren; in 't laatste geval bezwaard met melk van zes gezonde koeien, die er vooral toe meewerkte om de scherpe jukranden af te drukken op haar weeke schouders.

En nauwelijks was ze thuis, of ze moest, om weer 'n beetje op streek te komen, schrobben, schuren, dweilen, karnen, wasschen en ploeteren, dat haar de ribben kraakten.

De Zondag werd in zooverre door haar geheiligd, dat ze na den eersten melkgang naar de kerk mocht. Ook behoefde ze dan niet te schuren of te wasschen, doch het vee dacht aan geen zondagsrust; dat moest gemolken en verzorgd worden, en de vrome patroon vond 't van zijn kant 't verstandigst aan deze werkzaamheden de zaligheid zijner dienstmaagd op te offeren.

In dien Zondagsarbeid kreeg zij echter in 't vervolg van tijd verlichting. Hóé, dat zal straks blijken. Maar 't vond z'n oorzaak in 't volgende:

In de „late mis" was ze meermalen opgemerkt door Jacob Stam — in de wandeling „Lange Joapik" genoemd. Ja eindelijk was zijn opmerkzaamheid zoo zeer op haar gevestigd, dat wanneer de pastoor z'n auditorium verrastte met 'n opsomming van alle voortreffelijkheden der Heilige Maagd, Joapik onwillekeurig dacht dat hij bezig was met de loftrompet in de hoogte te steken voor „Stien van boer Oarisse" en er binnensmonds aan toevoegde: „en wat het ze'n gezonde kleur en 'n poar stevige erms.. jong', 't is wel 'n dernje om mee deur de wereld te kome; doar ku'j van op oan".

't Was op 'n Paaschmaandag, even na den middag, dat de attentie van Joapik van een saladebed, 't welk hij met kritieke blik had onderzocht, werd afgetrokken door den vluggen tred van 'n voorbijstappend meisje. Dit meisje was niemand anders dan Stien, de gewillige dienstmeid van boer Arissen, voor 't eerst in haar leven 'n vrijen namiddag hebbend, gekleed met neepjesmuts, zwart-zijden voorschoot, groene japon met 'n vervaarlijke parapluie van dezelfde kleur onder den arm, koers zettend in de richting van Rijnstad.

„Jong" — dacht Joapik — „dà geet noa de Paaschwei.. Wel weerlich.." — en na even de halvemaanvormig-leêren klep van z'n lakensche pet tusschen duim en vinger genomen en zich met de drie vrij gebleven vingers achter de ooren gekrabd te hebben, scheen-i tot 'n gewichtig besluit te zijn gekomen; althans hij stapte vlug 't huisje binnen om aan z'n moeder z'n verlangen kenbaar te maken, dat hij z'n lakensche broek eens wou aantrekken.

„Jong, wà' krieg-ie nou in den kop, met oe loakensche boks?" — vroeg de zorgzame moeder.

„'k Heb 't er in langes nie van genome, moeder; ik goai van doag 's noa de Poaschwei" — antwoordde Joapik.

„Jong' jong, 't zunde van oe goed, want dan mo'j oe lakens buis en vesje zeker ook hebbe? Nou ie mot 't eiges moar wete!.." Met deze woorden kreeg de oude vrouw het verlangde uit 'n reusachtige kast met grimmige koppen, om daarna z'n knie-hooge laarzen op te zoeken en in te smeren met 'n verschrikkelijke hoeveelheid traan.

Binnen vijf minuten was Jaopik gekleed, de laarzen glimmend van den nog niet ingedroogden traan, het laken glimmend door de vele draden katoen, het aangezicht bloed-rood-glimmend door 't wrijven met groene zeep en 't persen van den langen hals met 'n dubbel omgeslagen zijden halsdas, de pet 'n weinig scheef op de bruin-gele stekelachtige haren.... Zoo stapte hij naar Rijnstad. En hij stapte stevig door. Zelfs wanneer-i nu en dan de pijp met porceleinen kop

aan 'n slap roere uit den zak van 't vest haalde om ze te vullen uit z'n koperen tabaksdoos en daarna vuur te slaan in z'n tonteldoos met staal en vuursteen, dan deed-i dit loopende, zonder z'n pas ook maar een oogenblik te vertragen.

Anderhalf uur nadat-i Stien voor 't laatst gezien had stond-i op de Paaschwei. Wat 'n volk! Men kon over de hoofden loopen! Dit nu is een van de aantrekkelijkheden voor 'n kermisganger. Als-i anders dan met ontzaggelijk veel moeite langs de kramen kan loopen, vindt-i het vervelend. Maar ditmaal had die overgroote drukte voor Joapik hare schaduwzijde. Hoe zou-i Stien vinden in deze menschenzee. „Harrejennig" —, riep-i onwillekeurig uit „ik vein ze mien lèven nie!"

Toch zou 'm dit meevallen; want.. hij zocht niet alleen.

Iets wat-i wel hoopte, maar daarom nog niet dorst veronderstellen was, dat Stien ook hem dikwijls in de kerk had opgemerkt, en ook voor haar was door dat observeeren menig zaligmakend woordje verloren gegaan. 't Was daar straks ook iets meer dan louter toeval, toen ze even voor 't huisje van Joapik's moeder door 'n klein hoestbuitje werd overvallen. De enkele blik, die ze kuischheidshalve onbespied op Joapik wierp, had haar genoeg doen lezen, en „'t zou me nie' verwondere of ik zie 'm van doag nog" — was de gedachte die zich onwillekeurig aan haar opdrong. En daar zich op deze onderstelling 'n vaste overtuiging vormde, liep ook zij te zoeken in dien oceaan van menschen en 't duurde niet lang of ze kwamen elkaar tegen.

Maar wat overkwam hem zoo opeens? Waarom werd z'n hoofd zoo gloeiend, z'n tong zoo zwaar en 't heele lichaam zoo beverig? Hij had al wel vijfentwintigmaal gerepeteerd, wat-i Stien zeggen zou, als-i r' tegenkwam, en nu was-i als geslagen met tongverlamming en liet-i ze voorbijtrekken zonder boe of bah te laten hooren.

Joapik was dus als de rest: hij zou veel zeggen.... en zei niets en liet Stien voorbijschuiven. Maar geen tien malen had zij hare voeten verzet of hij keerde zich om en volgde haar op 'n geringe afstand. Want, zie je, 'n ander mocht er eens mee gaan strijken, „en daar ku'j van op oan da'k 'm m'n deus zou loate vuule (1)" — dacht Joapik.

Het mag 'n vreemd verschijnsel heeten, dat-i wel den moed zou gehad hebben om op leven en dood voor haar bezit te gaan vechten, doch niet om haar aan te spreken.

---

[1]) Het is een overoude gewoonte der plattelandsbevolking om bij 'n eventueel gevecht de tabaksdoos als wapen te gebruiken.

„As'k er eerst s' eentje pakte" — dacht Joapik en er onmiddelijk de daad bijvoegende stapte hij een der geïmproviseerde kroegen binnen en bestelde 'n glaasje klare met suiker, dat hij weldra door 'n tweede liet volgen.

„Nou mot 't er maor noa toe, d'r op of d'r onder" — zei-i heldhaftig tot zich zelf, terwijl-i met reuzenpassen naar buiten stormde. Maar toen-i Stien ontmoette zakte hem de moed weer in de schoenen.

„'k Had er nog eentje motten hebbe" — dacht-i. Eindelijk, daar brak de bom los:

„Wel Stien, zel 't wèze?"

Stien, rood als 'n kreeft:

„Joa Joapik, wâ za'k zegge! 'k Heb er niks op gerèkend om karmis te hauwe! Ik zou gern met de lichte weer thuus zin.... En m'n dunkt, ge zult zeker toch al wel afsproak hebbe met d'een of ander......?"

Wie meenen mocht, dat onze boerinnetjes niet koketteeren kunnen, vergist zich. Zij doen in 't telkens ophalen van den hengel, om den visch wat happiger te maken, voor de beste juffrouw niet onder!

„A'k afsproak had, zou 'k ou nie' vrage" — klonk Joapiks bescheid .

Deze logika was zelfs Stien te machtig, en ze wist er niets anders op in te brengen dan een:

„Maar 't kos wel gekschère van oe zin, Joapik, ge kunt tegenswoorig zoo weinig op de mansluuj oan."

Nadat Joapik had verzekerd, dat hij in dezen 'n gunstige uitzondering maakte op den regel en men op hem vast vertrouwen kon, was de zaak in orde. En om direkt 't overtuigend bewijs te leveren, dat 't hem ernst was, trok-i Stien aan de schort, zooals een koe aan het halster, naar naastbijzijnde dranktent, om ze daar te trakteeren „op al wat ze lustte." Binnen weinig oogenblikken was de kennismaking beklonken met gevulde glazen.

Behalve moedig werd Joapik door 't ongewoon veel innemen van klare met suiker ook vroolijk en begon-i te zingen:

„Wij goan van den heelen nacht nie' noa huus toe"....

Dit gezang lokte eenig debat uit. Den heelen nacht kon Stien niet uitblijven, want al had ze straks gejokt met te beweren, dat ze „met de lichte" thuis moest zijn (de vrouw van een van Arissen's arbeiders zou ditmaal de koeien melken, die, dank zij het malsche voor-

jaar buitengewoon vroeg den stal hadden kunnen verlaten, en haar man zou de melk dragen) 's morgens om 4 uur moest ze present zijn, daar was geen pardon voor.

Joapik, die met halstarrige koppigheid bij z'n zingend geuitte meening bleef, gaf in bedenking, dat die vrouw ook 's morgens de koeien nog wel eens kon melken.

„Nee" — zei Stien — „dan zou ze zelf de roome motte droage en da' kan ze nie'. 't Is allemans werk nie' zu'n vracht van zes koej'.. en de blesbonte gêft alleen veur twee"....

Joapik streek het zeil in zooverre dat Stien moest beloven zoo lang kermis te houden als 't maar eenigszins kon.

Hij werd hoe langer hoe vroolijker en kreeg, natuurlijk, met elken borrel meer moed, zoodat z'n konstitutie weldra ging lijden aan overproduktie van heldhaftigheid. Deze eigenschap ontlastte zich op de volgende wijze:

Iemand, die van Huussen kwam en hem toevallig, of opzettelijk aankeek, werd gevraagd: „Heb ik soms wa' van oe oan?" 't Antwoord luidde: „Als ge wa" van mien hebbe mot ku'j 't kriege".... Tot zoover spreken, daarna slaan.... over den grond rollen.... totdat er eenigen kwamen om de vechtenden te scheiden.

Tot goed verstand dient hier te worden vermeld, dat Joapiks hoofdgrief niet moet worden gezocht in 't aankijken, doch in de omstandigheid, dat de ander misdadig genoeg was om in 'n ander dorp dan Elzenburg te zijn geboren en domicilie te hebben gekozen. (*)

Het dorpisme zit bij de plattelandsbevolking ingeroest en klare met of zonder suiker kan deze dwaze eigenschap tot razernij voeren. Vandaar dan ook dat kermissen, domine's feesten (bij intrede of afscheid) en andere publieke vermakelijkheden zelden afloopen zonder vechtpartijen.

Men zou dit treurig verschijnsel kunnen aanhalen in 'n pleitrede tegen den alkohol, doch wel beschouwd moeten de menschen het zelf weten of ze de vruchten van hun bodem willen opdrinken of opeten; of ze er vergif uit willen stoken of er brood van bakken. En zijn we 't eens, dan valt de blaam van het verkeerde eer op de stokers en hen die bij 't stoken welvaren dan op de verbruikers.

---

[1]) Nog niet lang geleden was in Gelderland de dwaasheid algemeen, dat menschen uit verschillende dorpen elkaar als vijanden beschouwden. In sommige plaatsen vindt men 't nog, doch gel kkig wordt 't langzamerhand beter.

Stien evenwel ging zich aan zulke diepzinnige bespiegelingen niet te buiten. Ze had gezien dat Joapik kon vechten als 'n leeuw, en, als had ze behoefte aan voortdurende bescherming tegen roovers en kapers, wenschte ze van af dat oogenblik voor eeuwig onder zijn hoede te staan.

We zullen Stien en Joapik niet verder gezelschap houden op de Paaschwei. Ze deden als alle andere kermisbezoekers; ze lieten hun sprekend gelijkend portret maken voor zeven stuivers op 'n blikje, ze schenen aan de aswenteling der aarde niet genoeg te hebben en lieten zich in vliegende vaart rondgieren door 'n mallemolenbaas met behulp van 'n harddraver op non-aktiviteit, ze bezochten de vele tenten waarbij men buiten kan ruiken wat er van binnen te koop is, ze losten welgemikte schoten op „Haagsche Leen" en de Millioenen juffrouw, ze sloegen woedend op 't hoofd van Jut, kortom ze deden alles, wat we allen gedurende korten of langen tijd in ons leven ook graag gedaan hebben, en het schemerde reeds in 't oosten toen ze met lamme beenen en slaperige oogen huiswaarts sukkelden.

De kermis, of liever de ontmoeting van Joapik op de kermis was van veel invloed op Stien's volgend leven. Van af dezen dag kreeg ze de verlichting in den Zondagsarbeid, waarop ik straks zinspeelde, en die hierin bestond, dat, bij den tweeden melkgang (des avonds) Joapik het juk en de kannen voor haar torschte — natuurlijk slechts tot aan het bebouwde gedeelte van het dorp, want de menschen zouden hem uitlachen, wanneer hij, als man, onder 't juk liep. Dit behoort tot de werkzaamheden, die volgens eeuwenoude traditiën slechts der vrouw betamen....

De vele jaren, die er verliepen tusschen de eerste officieele kennismaking op de Paaschwei en den dag van trouwen wensch ik zwijgend voorbij te gaan. 't Waren jaren van eentonige vrijerij, éêns per week, 's Zondagsavonds in de schuur van den boer.

Slechts vier maal per jaar kwam er eenige afwisseling, t.w.: met Nieuwejaar, Paschen, Pinksteren en karelsborgsche kermis. Dan gingen ze samen uit, en daar Joapik in al die tusschentijdvakken geen klaartjes met of zonder suiker dronk als alleen bij 't grasmaaien, kersenplukke en zaaddorschen, bij welke gelegenheden hij ze gratis ontving, had-i telkens 'n aardig spaarduitje bij elkaar, zoodat-i 't er op zijn manier royaal van kon nemen. En dan hadden ze schik voor zes; voldoende naar 't scheen om 't voor al die weken van eentonigen zwaren arbeid in orde te maken.

Of dit leven hen uitermate beviel durf ik niet zeggen, maar wel weet ik dat ze de vrijerij stellig tot heden ten dage zouden hebben voortgezet, wanneer Stien niet op 'n keer zoo rood als 'n kreeft uit den biechtstoel was gekomen. Ze had meneer pastoor iets meegedeeld, welk iets deze zoo gewichtig vond, dat-i den volgenden morgen al vroeg op pad was om Joapik op te zoeken, die kort daarop, als zat de duivel hem op de hielen, naar het gemeentehuis vloog, om z'n „trouwpampiere" in orde te laten maken. Weinige dagen later hingen zij in 't kerkekasje — ik bedoel natuurlijk hunne namen — en weldra brak het plechtig oogenblik aan waarop Joapik in groot pontificaal z'n bedeesde bruid voor 't schuldzuiverend altaar kon voeren.

In hun trouwdag ging 't hen als velen: tobben en zwoegen van den vroegen morgen tot den laten avond. Zoolang dat eenigszins kon, ging Stien mee naar 't land, maar weldra kon dat vooreerst niet meer, en dan was het loon van Joapik ontoereikend om zelfs in de weinige behoeften van 'n klein gezin te voorzien.

Op 'n morgen was Joapik aan 't korenmaaien, toen men hem kwam boodschappen, dat 't thuis niet in den haak was. Vlug smeet-i z'n klompen achteruit om als de wind naar Stien te vliegen, waar hem de buurvrouw reeds met 'n zoon zoo rood als 'n kreeft in de schoot zat op te wachten. Het trouwpak, sedert 't gewichtig oogenblik in 'n kast, werd voor den dag gehaald, de laarzen aangetrokken en trotsch als 'n koning stapte hij naast de buurvrouw naar de gewijde plaats, waar z'n Willem door 't heilig doopsel jankend en stampvoetend z'n introductie zou ontvangen voor de christenwereld. De meid van den pastoor, die voor zooveel als geestelijk opperman fungeerde, féliciteerde Joapik na afloop met „'n christenmensch" welk blijk van belangstelling haar precies zooveel opbracht als Joapik gedurende 'n halven dag kon verdienen met korenzichten.

Thuis nog 'n bakje koffie, 'n glaasje kraamanijs, 'n beschuit met muisjes en hiermee was de plechtigheid afgeloopen, de christenplicht vervuld. Joapik verwisselde van kleeren en ging z'n achteloos weggesmeten klompen opzoeken.

Willem groeide flink en nog voor dat-i eenmaal de groote reis om de zon mee gemaakt had, was-i reeds gehard in de gewoonte zijner ouders. Joapik had van boer Arissen 'n stuk land gekregen om te bebouwen „om 'n part;" d.w.z.: wanneer hij dat stuk land omspitte, bepootte, schoonhield en oogstte, kreeg-i van elke drie

hektoliter aardappelen, die het opbracht, er een. De boer gaf land en zaad voor twee, Joapik z'n arbeid voor één hektoliter en trok dus aan het kortste eind. Maar voor 't bewerken van dien akker had-i zelf geen tijd. Dit werd aan Stien opgedragen, die van Willem op 'n kruiwagen vastbond, om hem den geheelen dag bij haar op het land te hebben. Het geboeide slachtoffer kreeg, gedwongen steeds in dezelfde richting te staroogen, 'n verwarde kennis van vliegende vogels en wuivende takken. Wel waren het geen gieren, die hem als 'n vastgespijkerde Prometheus nu en dan 'n stukje uit z'n lever kwamen pikken, maar de bromvliegen en muskieten veroorzaakten hem voor zijn doen al last genoeg.

Nog eenmaal werd Stien gedwongen den arbeid op 't land te staken. Dat was lastig voor Joapik, want nu moest-i 't zelf doen.

's Morgens vóór en's avond nà zon lag-i op z'n akkertje, nadat-i zich den ganschen dag half dood had gewerkt om twaalf stuivers bij z'n boer te verdienen. Evenwel het moest, want hoe zouden er anders tegen den winter aardappels onder de bedstee komen! Aan k o o p e n kon niet worden gedacht.

Zoodoende was Joapik niet erg in z'n schik toen de dag was aangebroken, waarop-i andermaal de klompen achteruit kon gooien, 't trouwpak aan kon trekken en de feliciteerende pastoorsmeid de helft van z'n daghuur in de hand kon stoppen.

Ditmaal had de pastoor de erfzonden van 'n m e i s j e met 't heilig doopsel weg te spoelen, en ter zijner eer kan ik meedeelen, dat-i er nog vlugger mee was dan Herkules met 't reinigen der stallen van Augias.

Toen 't voorjaar weer kwam en Stien de kracht weer had te wroeten in de aarde, lagen er twee geboeide martelaars op den kruiwagen om vogels, takken en muskieten te bestudeeren. En dit hield ze vol, totdat de school haar kroost beschermend opnam en de onderwijzers hopelooze pogingen in 't werk stelden om Willem aan 't verstand te brengen wat de kneujen, bijen, pauwen en kraaien van Prinsen beteekenden.

Het moet erkend worden, dat Stien zuinig was, en vlijtig was ze ook; maar toch zou al haar zuinigheid met vlijt haar nog geen kasteel hebben doen bouwen als 'n varkenshok. Er kwam echter uitkomst. 'n Oom van haar had de beleefdheid te sterven en in plaats van 'n vrouw met kinderen, 'n wollen kous vol smerige, zwart-uitgeslagen guldens na te laten.

Stien had om Roelof-oom geschreid; niet omdat ze van den

vent ooit voor 'n cent plezier had gehad, doch omrede bedroefd zijn, wanneer 'n familielid sterft, nu eenmaal tot den goeden toon behoort. Maar Joapik was minder sentimenteel, verstond van komediespelen geen lor, en had slechts oog voor den kous, wier inhoud hij in gedachten reeds aan 't distribueeren was ter verwezenlijking van reeds lang gedroomde idealen, bestaande in 't bezit van 'n eigen huisje met stukje grond, en n' paard met 'n kar om vrachtrijder te spelen.

Daar de erfenis nu juist niet uit de lucht kwam vallen — Roelof-oom was wel onverwacht gestorven, maar toch was al sinds jaren alle hoop op z'n doodkist gevestigd — had Joapik reeds dikwijls schuin uit van onder de leere klep zijner pet geloerd naar 'n geschikt stukje grond voor 'n eigen „spul", en hij was 't er na rijp beraad met zich zelf over eens geworden, dat-i bij niemand beter terecht kon dan bij boer Arissen. Deze had 'n stukje land in den vorm van 'n driehoek, dat door den aanleg van den grintweg van Elzenburg naar Vaalwijk van z'n overige bezittingen was afgesneden en weinig of geen waarde voor hem bezat. Als vaste arbeider van boer Arissen had Joapik hem meer dan eens hooren beweren, dat dit driehoekje maar 'n lastpost voor hem was; en hem steeds ijverig en trouw gediend hebbende, meende hij ter bekoming van 't begeerde al in zeer gunstige konditiën te verkeeren.

In den avond volgende op den morgen dat Roelof-oom begraven was, stapte Joapik welgemoed naar z'n boer, in de hoop dit zaakje zeer spoedig en voordeelig te beredderen.

„Wel zoo, Joapik, hebben we ou nog hier op den loaten oavend," had boer Arissen gezegd; en na veel gepraat over en weer over koeien en paarden, was Joapik, al heen en weer schuivend op z'n stoel, op het eigenlijke onderwerp gekomen.

„Wa'k oe zeggen wou, Oarisse, huure blieft altied moar huure. Zie j' ik had wel sjeniejigheid om 'n eigen gedoeike te timmeren, za'k maor zegge. Moar timmere zonder grond, da' geet nie' en doarum wou 'k oe wel 's gevroagd hebbe za'k moar zeggen, noa den driehoek oan den grintweg."

Arissen wreef sterker dan gewoonlijk de duimen over de toppen der voorste vingers.

„Het Roelof-oom nog al wa' noageloate?"

Deze vraag klonk tamelijk onbescheiden, maar in aanmerking nemende, dat kooper en verkooper tegenover elkaar staan als twee oorlogvoerende partijen, en dat het daarbij van zeer veel ge-

wicht is, wanneer men weet over hoeveel munitie de vijand heeft te beschikken, is ze, zooal niet te vergeven, dan toch te begrijpen.

Joapik, ofschoon 't buskruit niet hebbende uitgevonden, begreep de kansberekening van z'n wederpartij en nam een voorzichtige stelling in.

„Wa' za'k oe zegge, Oarisse, meejgevallen is het nie' moar zunnigskes oan, za'k er toch wel 'n eigen spulleke veur neer prakkeziere, za'k moar zegge, en 'n eigen gedoeike is toch moar alles."

„Doar he'j geliek in Joapik. Doar geet niks boven een eigen spul.... Moar wa'k zeggen wou, ku'j bij geen mins bèter terecht veur 'n stukske grond?"

„Wel Oarisse, ik zou nie' wete woar.... Geen mins in 't derp het zu'n oneffe stukske legge, woar 'n mins as Oarisse niks oan het, za'k moar zegge"

„Da' mo'j nie' zegge Joapik. Vruuger hek er wel 's over gedocht: ik wou da'k da' weergoais huukske kwiet was; da' za'k nie' heite liege; moar op den dag van vandaog zou 'k 't éven nie' gern misse. Jong' wa'j van de hand duut bi'j kwiet, en 't is alèvel nog zu'n oarig lepke.... ik heb er eiges nog wel sjeniejigheid in."

„Moar mien dunkt, Oarisse, 't levert ou toch zoo goed as niks op, za'k moar zeggen?"

„Joa.... kiek.... woarum da'k er eiges adee in heb, mo'k eiges wete; moar da' wi'k oe wel zegge, da'k 't nie veur 'n appel of 'n ai van de hand duuj."

„Loa'k 's heure, wa'j d'r veur vroagt?"

„Za'k 't 's in ens op de kop af zegge, Joapik? Twee honderd gulden, en dan he'k krek zoo lief, da'j 't me loat hauwe!"

Joapik vond, dat 't „roazend veul geld" was, maar wetende, dat niemand in Elzenburg 'n kluit grond zou willen verkoopen, moest hij ten slotte den schandelijken koop sluiten.

Toen-i weg was begon de boer akelig te grijnslachen, en hoewel niet als tooneelspelers gewoon hardop te denken, kon iemand, die thans achter de „middeldeur" had postgevat, hem tot zich zelf hooren prevelen: „Joa, joa.... hij het stellig 'n slomp geld geärfd van z'n Roelof-oom. Licht da'k er ook wa' van meej krieg.... 'k Heb 'm al zoo lang te vrèté gegeven!"

Wel zeker, hij had ze al zóó lang te vreten gegeven.... Vijftien jaren lang had-i hem in ruil voor spitten, zaaien, maaien, dorschen en slaven van 's morgens vroeg tot 's avonds laat het vorstelijk loon van tien, later twaalf stuivers per dag uitbetaald! Zes jaren

lang had Stien de melk van zes koeien twee maal daags 'n half uur ver naar z'n boerderij gesleept; en driemaal had ze reeds den aardappelakker omgewroet.... om 'n part".... Dus vele jaren had-i ze te eeten gegeven.... Aan hun zweet en bloed scheen-i nog niet verzadigd, en begrijpend, dat 't knijpen uit Joapiks spieren vooreerst wel gedaan zou zijn, deed-i nog 'n laatsten aanval op de erfenis, met de vraatzucht van 'n hyena, die, geen bloed meer vindende, zich met 'n lijk tevreden stelt..

Twee honderd gulden voor 'n stukje land, dat nauwelijks zooveel stuivers waard was!

Joapik was dus grondeigenaar geworden, en dank zij het plantenleven dat Roelof-oom geleid had, schoot er van de erfenis nog voldoende over om het huisje te bouwen, dat ik straks den lezer van binnen en buiten toonde, en bovendien nog het begeerde paard en kar aan te schaffen, waarmee hij voortaan driemaal per week Karelsborg en tweemaal Rijnstad zou bezoeken, om bij gelegenheid der marktdagen visa-versa goederen te vervoeren.

In den beginne ging dit heel goed. De spoorbaan tusschen beide steden stond wel reeds uitgebakend, doch die stomme bakens roofden hem geen brood van de plank.

Toen later de ijzeren voerman als 'n gewichtig konkurrent was komen opdagen, en de stoomfluit Joapik een sarrend „daar gaan je pakjes!" in de ooren beet, werd z'n zaak er niet beter op. De kommissie's verminderden schrikbarend en alleen 'n herziening van z'n tarief kon hem nog genoeg klanten doen behouden om z'n bedrijf voort te zetten Maar inmiddels waren z'n kinderen, naar 't afschuwelijk oordeel van ouders en exploitanten van kinderkrachten, groot genoeg geworden om in den zwerm suikerbietenwieders te worden opgenomen, en hun loon, hoe onbeduidend ook, was blijkbaar voor 't verlorene toch 'n voldoend equivalent om 't reeds opgespaarde kapitaaltje met de rente onaangesproken te laten.

Zoo stonden dus de zaken op den avond, toen wij het huisje binnentraden.

Ik dien er nog bij te voegen dat z'n burgerrechten in overeenstemming waren met de betrekkelijke welvaart, waarin-i zich mocht verheugen, want zelfs onder de oude wet was Joapik kiezer. 't Verstand zat eigenlijk in z'n paard, waarvoor hij belasting

genoeg moest betalen om in de termen van kiesbevoegdheid te vallen; het zou hem 'n onmogelijke taak geweest zijn het verschil tusschen 'n kamer*lid* en 'n kamer*behanger* uiteen te zetten. Hij is tevreden en heeft er niets tegen, dat bij eventueele verkiezingen Bankrozet of Bodinet z'n stembriefje invult, en dus, ofschoon-i niet behoort tot de kunstmatig *geteelde* kiezers, die aan het distrikt Elzenburg 'n zekere beruchtheid hebben gegeven, is-i voor z'n taak ten volle berekend.

Nogmaals wensch ik te spreken van Joapik's betrekkelijken welstand. Hij heeft 'n akkertje, 'n huisje, 'n paard, 'n kar, 'n kalf, 'n schaap, twee geiten en geld uitstaan. Bij voorkeur wordt-i door kapelaan Bodinet, dominee Groen, Bankrozet en Arissen aangehaald als voorbeeld, dat 'n werkman met zuinigheid en vlijt zich er best bovenop kan werken. Toch gaat dit voorbeeld mank. Want ondanks de vorderingen van het Neo-Malthusianisme, is het niet iedereen gegeven om slechts tweemaal in z'n leven z'n klompen achteruit te smijten en de helft van de daghuur te doen glijden in de mollige handen van 'n feliciteerende pastoorsmeid. En bovenal: niet ieder werkman heeft 't geluk 'n oom te bezitten, die zoo vriendelijk was ongehuwd te blijven, honger te lijden en eindelijk uit te stappen met achterlating van rammelende guldens om op de tranen te plakken der treurende familieleden.

De Stammen zelf echter dachten niet meer aan den grondslag van hun fortuintje; in ernst meenden ze thans, dat slechte omstandigheden hoofdzakelijk te wijten zijn aan eigen schuld en dat ontevredenheid met 't bestaande 'n onhebbelijkheid is, die volstrekt niet te pas komt.

Men kan het die vrouw, zoo gebogen over haar naaiwerk, aanzien, dat ze even weinig omwentelingsgezind is als Lodewijk Capet in z'n dagen, toen-i z'n hoentje zat te kluiven in het parlement. Het blosje van gelukzalige tevredenheid speelt op hare wangen.

Ongetwijfeld moet ze schoon geweest zijn in de dagen toen ze haar blikken portretje liet maken op de paaschwei. De tand des tijds heeft echter aan dit kunstprodukt, hoewel het nog aan den schoorsteen hangt, zoodanig geknaagd, dat er heel wat fantasie toe vereischt wordt om van dit konterfeitsel de prototype voor den geest te tooveren. Willen we echter weten hoe zij er uitzag voor haar kennismaking met Joapik, dan hebben we slechts haar dochter aan te zien, die tegenover haar zit.

Anna is 'n kwart eeuw later geboren dan haar moeder, en is

in zoover 'n kind van haar tijd, dat ze haar weelderige kastanjebruine lokken niet verbergt onder 'n afschuwelijke witte muts. Boven 't voorhoofd, precies in 't midden, is 't glad gekamd haar gescheiden, van achteren in elkaar gevlochten en tot 'n tros samengedraaid, zooals 'n zeeman 'n kabel opschiet. Haar gelaat, oorspronkelijk doorschijnend blank, is door de zon gebruind, doch de hardheid, die 't hierdoor zou kunnen krijgen, wordt getemperd door den vriendelijken blik der heldere, nu en dan bedeesd neergeslagen blauwe oogen. Het vriendelijk, eenigszins weemoedig lachje, waarmee ze meestal iedere kennismaking beloont, geeft ons gelegenheid de frissche kleur der lippen en het parelwitte der welgevormde tanden te bewonderen. Het slanke middel, slanker dan van menigeen, die zich prangt in moordende korsetten, doet den gevulden boezem allervoordeeligst uitkomen; haar tred, hoewel niet gemaakt trippelend, heeft niets van den slependen of schommelenden gang der meeste boerinnen.

Ik zou er nog meer van kunnen zeggen, doch geloof er mee te kunnen volstaan, wanneer ik u nog meedeel, dat jonker Gustav Blankenstein van Nedervoort uit Rijnstad, die te Wittenberg studeert(???), sedert eenige dagen bij den burgemeester van Elzenburg gelogeerd was, haar altijd tot model kiest, wanneer-i al pochende z'n jool- en slempgenooten eens 'n mooie, flinke, gezonde boerenmeid wil afmalen.

De oude vrouw schijnt niet op haar gemak te zijn. Telkens gluurt ze over haar bril onrustig naar de deur. Met 'n zucht zegt ze:

„Wâ' blief Joapik lang uut? 'k Bin altied ongerust, as-i met zooveul geld in de tes lupt. Ge heurt tegeswoordig toch al van anders niks as slechtigheid".

„Voader zal in geen zeuve slooi te geliek loope, moeder," merkte Anna op. „Ik bin veul ongeruster over Willem, want ze zin weer hier met die vervluukte krante."

De herinnering hieraan diende nu juist niet om de moeder op haar gemak te brengen.

„Ach, lieve God", zuchtte ze, „ik wou ze moar tuus wiere! Van de sossejoale begriep ik niks, maar dâ' weet ik wel, dâ' 't hoe langer hoe slechter wordt, sinds dâ zij d'r zin."

„Moeder begrip ze nie'!..", klinkt het wijsgeerig uit Anna's mond. „Dâ' kumt omda'j altied noa de vroegmis goat. A-j de

kapeloan moar s heurde preeke in de loate kark!.. Doar mo'j om komme! Alles wille ze dèle! Allemoal gelieke veul! De kleusters en de karke wille ze verbrande, de priesters ophange, en de heele boel ten onderste bove smiete."

Werktuigelijk keert Stien haar kopje om; ze had juist troost gezocht in het dertiende bakje

„Joa dern, 't is meer as arg. Wat her-j tegeswoordig nie' van 'n slechte dinge buute vruuger. Moorde, brand stichte, schiete met dijemiet (of hoe heit da' gesnor) bloage ongelukkig moake (verkrachte nuume ze 't geleuf ik) pas gebore wurmkes in 'n zak nêje of in 'n huujedeus stoppe en in 't woater smiete, kriek as jong' katte, bankroet goan, stèle, oplichte.. allemoal slechtighedes waar-i vruuger nie' van heurde, en 't kumt niks as van die vervluukte krante."

Ofschoon 't mij als schrijver niet past met m'n sujetten in debat te komen, wensch ik, zonder de rest ook maar gedeeltelijk toe te stemmen, toch op te merken, dat de meerdere brandbaarheid van huizen en schuren vooral te danken is aan 't bestaan van brandwaarborgmaatschappijen. Menigeen raakt door den brand uit den brand... Stien heeft echter in zooverre gelijk, dat men door de kranten veel meer dan vroeger hoort van zaken, die vroeger slechts bekend werden in beperkten kring. Of ze dit echter bedoelt valt te betwijfelen. Althans Anna twijfelt hieraan ook, want ze korrigeert haar moeders betoog door de toevoeging:

„Allemoal deur die sossejoale moeder."

Stien legt zich hierbij neer, en zucht in 'n half uur tijds ten tienden male:

„'k Wou dâ' Joap...."

Maar juist verschijnt het achtenswaardig hoofd des gezins binnen de deur, en neemt de verzuchting deze wending:

„Hè.. bi'j doar?.. 'k Wou krek zegge: 'k Wou Joapik moar tuus was, en krek a'j van de duuvel.... 'k wil moar zegge: of 't wark zô sprèkt, krek doe'j de deur ope.. Hoe is 't gegoan?"

„Wel hoe zou 't gegoan zin," antwoordt Joapik, „krek as altied, za'k moar zegge."

Dit antwoord schijnt Stien maar half te bevredigen.

„Krek as altied?.. En he'j 't geld dan nie' meejgebrocht?"

„Nee", zegt Joapik. „dâ' plan het-i mien 's heel netjes uut de kop gerezenierd, za'k moar zeggen En 'k mos 'm al gauw geliek gève; doarum hebbe we 'r moar nie' lang over geproat. Hij had 't

veuls te druk met de sossejoale.'

„Met de sossejoale?" vraagt Stien in doodsangst. „Maar Bankrozet is toch geen sossejoal, hoop ik?"

„God bewoar ons, nee Stien", klinkt 't geruststellend van Joapiks bruine lippen. „Als ze allemoal zoo wieren as Bankrozet, zou'j gauw van geen sossejoale meer heure! Al eerlik en broaf wat er oan is, en rèkent er op, dat-i z'n best duut om den vuilen meuk op te ruime. Moar van oavend kriege ze smèr; doar zu'j merge meer van heure!"

„Moar Joapik, wat is d'r dan toch te doen?" vraagt Stien met klimmende ongerustheid. „Is-'t er dan iets bezonders gebeurd?"

Al hakkelende doet Joapik verslag van 't geen-i bij Bankrozet heeft gehoord over de daar uitgebroeide plannen om de kolportage tegen te gaan, en hij eindigt met de mededeeling:

„Ik heb doar in 't noa huus goan een en ander geheurd; maar-i kunt geleuve, dâ 't er krult van oavend.... 't Geet er schouw langs!".

„Was Willem moar tuus," zucht Anna.

„Bi'j gek vrommes? klonk de vriendelijke vraag des vaders. „Ze zin ommers stark genog al wieren er tien kolleperteurs?"

Maar Anna, door wier hoofd de revolvers en het dynamiet spoken, waarmee de kapelaan Zondags in de late mis zoo roekeloos omgaat, is volstrekt niet gerust.

Stien schijnt 't lot van haar zoon minder pessimistisch op te vatten; althans ze tracht het gesprek te brengen op 'n onderwerp, dat haar blijkbaar nader aan 't harte ligt.

„Moar vertel me nou 's Joapik, hoe kumt 't, dâ 'j 't geld nie' het meej gebrocht? 't Was toch vast oe plan om den akker te koope? En as Van den Heuvel merge geen bescheid kriegt, dan is 't afgedoan; dâ's afsproak."

„'k Weet 't allemoal wel Stien, krek zoo goed als-i, zâ'k moar zegge," geeft Joapik meesmuilend ten antwoord. „Moar," voegt hij er bij, „Bankrozet had geliek. Geleuf moar, ze kunne mien geen oore oan nèjen; ik heb zn lève overal gewest, in Rienstad, in Koarelsburg, overal, moar dâ weet ik, dâ Bankrozet geliek het, zâ'k moar zegge."

Joapik, die in gewone omstandigheden zich in 'n heele week van zooveel woorden niet ontlast als thans in 'n half uur, levert 't bewijs, dat Bankrozet z'n laatste borrel niet aan de kolporteurjagende jongens heeft uitgeschonken Stien wordt niet weinig nieuws-

gierig naar 't geen de alvermogende kassier heeft ingebracht om 't gelijk zoo onbetwistbaar aan z'n zijde te krijgen.

„Moar wat het-i dan gezeid?" luidt haar vraag.

„Hij zei: heur 's Joapik, zeid-i, i kent mien al zoo lang, en i weet dâ'k oe nie verkeerd roaje zel, zeid-i Ik zeg: dâ' weet ik meneer, zeg ik. (Dâ' het-i gern, da'j meneer zegt, za'k moar zegge, en ik zeg moar: ons soort minse kan dâ' mekkelik doen). Hij zei: nou Joapik, zeid-i, 't geld, dâ' weet-i, dâ' leit altied veur oe kloar zeid-i; moar as ik ou nou roaje mag, zeid-i, dan loa j 'oe geld stoan woar 't steet' want, zeid-i, doar steet 'n kries.. of 'n kras à'k weet nie' krek meer hoe-i 't miek) veur de deur, za'k moar zeggen."

Anna richt werktuigelijk haar blauwe kijkers naar de deur om te zien of meneer Kris of Kras zich ook de vrijheid zou veroorloven binnen te komen. Ze weet niet, dat haar vader 'n krisis bedoelt en dat het staan voor de deur slechts in figuurlijken zin moet worden opgevat. Joapik vervolgt:

„Hij zei: de pries van 't land zel hoe langer hoe meer doale, zeidi-. En, zeid-i, dan is 't ook 'n spul met die sossejoale, zeid-i; i-kunt z'n lève nie' wete wat die luuij in d'r schild vuure, zeid-i; moar as ze baas wiere, om de boel te dèle, dan is 't altied beter geld as grond, zeid i; want geld ku'j as t er op oan kumt nog 'n in 'n gauwigheid opbarge, zeid-i. Om kort te goan, Stien, hij leej mien 't iesder zoo noa oan de vuut', dâ 'k moar bij mien eigen zellevers tot tot 't besluit kwiem um 't geld doar te loate en moar van den akker af te zien, za'kmoar zegge.'

„I mot 't eiges moarwete,Joapik," brengt Stien zuchtend in 't midden, „I bint boas Maar hoe steet 't met de rente; hê'j die meej gebrocht? I weet,ik heb er altied buuten gekunne, moar de straffende hand van Onze Lieven Heer over al die slechtigheid in de wereld is zoo duudelik markboar, dâ k.. da 'k 't nie' meer zonder de rente kan plooie De zoake goan d'r nie' op veuruit Joapik, sinds de sossejoale d'r zin. He'j 't meej gebrocht?

„Nee Stien, ik heb de rente alével moar weer loate stoan, za 'k moar zegge," antwoordt Joapik niet al te zeer op z n gemak.

„Moar Joapik...."

De aangesprokene achtte het raadzaam naar troostmiddelen om te zien en de onverdeelde aandacht zijner vrouw te vestigen op de reusachtigheid van hun kapitaal. Hij viel haar in de rede:

„'t Is nou mêmenoar.. Toe dern, goat 's oan de deur kieke of Willem nog nie' kumt.... De bloage hebbe nie' te wete hoeveul of

t is, want ik wil d'r geen proat van hebbe..) 't Is mèmenoàr.... wacht's, hij het 't op 'n pampierke geschreve,.. hier he 'k 't. Is 't nie' krek op de kop af twee en twintig honderd zes en veertig gulden en vier en tachtig cente, za 'k moar zegge?'

„Op de kop af," zei Stien, die zich over het, door jaren lang pakjes aan de juiste adressen te bezorgen zonder 'n letter te kennen zoo groot als de toren van Elzenburg, geoefend geheugen van haar man volstrekt niet meer verbaasde Maar plotseling werd haar aandacht van 't onderwerp afgeleid Met den wijsvinger aan den neus, prevelde ze „Sst 's Joapik, heur ik doar niks aankomme?"

Zij heeft goed gehoord. n Lange stoet, bestaande uit de dronken gevoerde, van het slagveld terugkeerende opgeschoten jongens, in 't dorp versterkt door kinderen, die reeds 'n paar uren te bed hadden moeten liggen, hoort men in de verte aankomen en zingend verkondigen, dat Willem III leefde en dat alle sossejale" eigelijk gezeid thuis hooren in 'n harington.... gevolgd door 'n paar veldwachters, die misschien onmachtig doch zeer zeker onwillig zijn om de herrie te beletten. Men brengt Willem Stam thuis, die ook thans, evenals bij al zulke gelegenheden, „veur zooveul as ginneroal" gespeeld heeft.

Anna doet de deur open en 'n lange lummel met 'n dom vollemaansgezicht, schuift, struikelend over 'n paar klompen met z'n verward hoofd tegen de middelste kast, om 'n Lieve Vrouw onder 'n glazen stolp met vermorseling te bedreigen. Met veel moeite gelukt het hem zich op 'n krukstoel bij de klaptafel te laten neervallen en juist wil hij aanvangen met 'n zeer interessant verhaal over de bedreven heldendaden, toen Anna, hem meer opmerkzaam opnemende, uitroept:

„Mien God, Willem, oe been bleuit!"

„Joa', antwoordde Willem met 'n woeste lach, „de dondersteen het me geschoten."

„Geschoten!" gilt Anna als 'n smartelijke echo en valt in zwijm.

„Heere Jezus, Maria.. geschoten.. kruit dijemiet.. vervluukte sossejoale!" gilt de moeder in radelooze wanhoop.

„Geschoten,' mompelt Joapik tusschen de tanden en stormt de deur uit. Welzeker, hij zal opsporen den onverlaat, die niet alleen de oorzaak is van den voor de deur staanden krisis, waardoor hij verhinderd is den akker van Van den Heuvel te koopen, die niet alleen met gulzig gesperden muil loert op z'n twee-en-twintig-honderd en zooveel guldens (om ze te verdeelen!!!), maar die ook nog

— daarvan houdt-i zich overtuigd — het moordend lood gericht heeft op z'n eenigen zoon.

Dat het moordend lood slechts bestond uit 'n enkel korreltje musschenhagel, daarvoor is het geen tijd te onderzoeken; en dat de kolporteur zelfs aan geen schieten gedacht heeft.... Och kom, wie zou dat gelooven!

Voort vader, spoedt u! Vlieg rond in de duisternis op de vleugelen der kinderliefde, en worg den moordenaar, als ge hem vindt! Denk niet aan 'n Jezus, wiens beeltenis gij twintigmaal in huis hebt, en die u geleerd heeft uw vijanden lief te hebben! De kapelaan zegt 't immers anders, in naam van denzelfden Jezus? Welnu, voort dan vader! Grijp hem.. steek hem aan 't mes! — — — — — — — — —

Ach, vader, dezelfde ijzeren vrachtrijder, die u zooveel pakjes ontfutselt, heeft hem reeds in duizelingwekkende vaart naar Rijnstad vervoerd.

Vervloekte stoom!.... Arme man!

HOOFDSTUK III.

Hetwelk ons nog verder terugslingert en langs onbegaanbare, wegen, onbewoonbare krotten, maar ook door paleizen en volkszalen ten slotte 'n half etmaal verder brengt dan 't voorgaand hoofdstuk om daarna wat uit te rusten in 'n gevangenis.

Het zijn geen fraaie singels, lezer, waarlangs ik u rondleid en ook geen zorgvuldig geplaveide straten, die we passeeren. Ge verwondert u, want ge hebt altijd gemeend, dat Rijnstad zoo bizonder schoon is. Haar singels met bloemperken en fonteinen, die de waterstralen hemelhoog opwerpen en als diamanten doen schitteren in 't zonlicht (wanneer de zon schijnt en de burgemeester in de stad is!); de Lauwersgracht met haar kabbelende golfjes door de zachte bewegingen van sneeuwwitte zwanen, met haar spiegelend oppervlak, waarin de hooge boomen en het blauwe luchtgewelf zich weerkaatsen en haar diepte eindeloos doen schijnen; haar majestueus Bovenover, met het tooverachtig Onderlangs; haar Steenentafel en Mariëndal...... dit alles maakt haar wereldberoemd. Maar ze gelijkt veel op 'n pralende bruid, die onder 't ritselend met kanten afgezet, met parelen bezaaid zijden kleed 'n geimproviseerden onderrok van 'n bodemloozen baalzak verbergt.

Hebt ge stevige schoenen aan? Geen last van eksteroogen? Anders zal u nog al eens 'n pijnlijke uitroep ontvallen; want wij moeten langs 'n weg, dien de burgemeester nimmer bewandelt, en waarvoor 't er dus minder op aankomt al steekt de eene straatsteen 'n handbreed boven den anderen uit.

Let op die huizen van een en twee verdiepingen; geeft acht op het waschgoed, dat bijna huis aan huis uit 't raam hangt, als werd er

gevlagd met grijs-wit-bonte lappen ter eere der beschaving, die er nog niet in is kunnen slagen de zeepsop en bleekpoederlucht uit de huizen der armen te verdrijven; werp 'n loenschen blik op al die buurvrouwen, die, met den voorsten vinger der rechterhand aan de neus, de linkerhand in de zijde, vol strijdenslust u nagapen, en omdat ge een vreemdeling zijt u nog eenigen tijd tot onderwerp van hun hiermee gerekt kletspraatje kiezen; neem dit alles met vluchtige blikken waar, en zoo ge in uw leven maar 'n weinig verder zijt geweest in de wereld dan Elzenburg, zult ge overtuigd zijn u niet te bevinden in de wijken der couponknippers, advokaten, gepensioneerde en niet gepensioneerde officieren, Indische nabobs en andere deftige steunpilaren der maatschappij.

De huizen vormen nog geslotene rijen, doch al verder op staan ze aan groote en kleine blokken afzonderlijk, onregelmatig door elkaar, als waren ze van boven de wolken uit 'n zak geschud en vast blijven kleven, waar ze bij toeval terechtkwamen.

Wij bevinden ons in het achterste gedeelte der wijk Tranendal, waar menschen wonen, die niet meer dan vijfentwintig stuivers per week voor 'n woning kunnen missen, ja, dit niet eens kunnen missen, doch, behoefte als ze hebben aan onderdak, dàar gaan wonen, omdat ze niet voordeeliger terecht kunnen. Als ze een krot konden huren voor twee dubbeltjes deden ze dit, doch voor dien prijs kunnen ze nog niet in de open lucht verblijven, want de grond, die als bouwland voor honderd gulden de hektare te duur zou zijn, kost er tien gulden de meter.... omdat-i toevallig zoo dicht bij 'n stad ligt.

We slaan 'n zijstraatje in. 'n Straatje? Dit woord doet aan bestrating denken en daarvan is hier geen sprake. 't Is dan ook slechts 'n pad; zie maar op dat bord, bij absentie van 'n hoekhuis aan 'n paal gespijkerd: Pastoorspad. Maar pastoors komen er nooit dan om den bewoners de laatste H. Sacramenten der stervenden toe te dienen — wat dikwijls voorvalt. 't Is om den hals te breken. Nu eens tippelen we als ganzen achter elkander, dan weer springen we van steen op steen om de meeren van modder en gesmolten sneeuw te ontwijken. De aanwezige modder is reeds eenige malen verjaard; het sneeuwwater verschaft hem voor eenige maanden voedsel.

Dood vermoeid van ons springen en glijden op 't steil klimmend pad bereiken we eindelijk 'n blok van vier...... huisjes; het derde van 't pad gerekend is 't doel onzer wandeling.

We treden binnen en bemerken direkt, dat er iets aan 't huishouden ontbreekt, en wel 't voornaamste: een vrouw. De muren,

waarlangs het water zijpelt, schijnen in vuilheid met de zoldering te willen konkurreeren; beiden zijn vaal-zwart met glimmende strepen. De duizend en meermalen gebarste zwarte steenen, waaruit de vloer is samengesteld, zien ons aan met hol-zwarte oogen en schijnen ons uit te lachen om de modderontziende bokkesprongen, die we gemaakt hebben, als wilden ze zeggen: „dat had je om ons wel kunnen laten!" 'n Tafel, even verfloos als het krot zelf, vier bijna matlooze stoelen, 'n verroeste kachel, 'n groote kist, 'n lamp met de lichtsterkte van 'n gloeienden spijker en 'n zeer antieke tafel vormen 't eenig ameublement. Het laatste voorwerp is 'n nadere beschouwing overwaard. Ze heeft betere dagen gekend, evenals haar eigenaar, dagen toen nog ringen aan de laden hingen om ze open te trekken; doch de tand des tijds heeft ze verslonden, en wanneer men thans 't inwendige wil raadplegen, moet men óf het broodmes tusschen de voegen steken en al drukkend-wringend naar zich toe halen, óf men houdt de kast voorover, in welk geval men al de laden tegelijk tegen de beenen krijgt. De voorzichtige vader doet altijd 't eerste, de haastige zoon (want het zijn vader en zoon die hier wonen) maakt doorgaans van 't laatste middel gebruik.

Thans zal ik u de bewoners eens voorstellen.

In den hoek bij het raam zit met de ellebogen op de tafel en de rechterhand tegen 't voorhoofd gedrukt de oude Jan Koddewijn de krant te lezen. Hij is de vader van den kolporteur, die denzelfden naam draagt. Z'n ouderdom is moeilijk te gissen, want lijkt-i bij den eersten aanblik 'n zeventiger, bij nadere beschouwing blijkt 't ons te doen te hebben met een verwaarloosd uiterlijk, dat evengoed kan toebehooren aan iemand die nauwelijks vijftig jaren telt. En vraagt hem er niet naar, want hij zal u wel kunnen vertellen wanneer Marat doodgestoken, de Bastille vernield, Marie Antoinette onthoofd en Spies opgehangen is; de redevoering van den laatsten voor de rechtbank kent-i letterlijk van buiten; doch wanneer-i zelf is geboren, weet-i op geen tien jaar na. Ook z'n zoon neemt van zoo iets geen notitie als straks de nationale militie hem oproept om z'n vaderlandsche.. plichten te gaan vervullen, roept-i verwonderd uit: Jezes Kristes, ben 'k al zóó oud!; en geen van beiden kunnen ze de dwaasheden begrijpen van sommige menschen die verjaardagen vieren. Ze weten, dat ze ongeveer verjaren moeten tusschen den 1sten Januari en den 31sten December, maar dit is ook al.

Echter ik moet me nog 'n beetje met den ouden man alleen bezig houden.

Z'n eertijds blonde haren vertoonen thans 'n vaal-geele kleur en hangen ruw en ongekamd als onbewerkt vlas op den vetten kraag van z'n schamel buisje, welks mouwen tot even voorbij den elleboog reiken en dat het overtuigend bewijs levert minstens z'n vierden meester te dienen. Gelukkig thans z'n laatste; als Jan Koddewijn 't uittrekt, twijfelt zelfs de lompenkoopman of-i 't in ontvangst zal nemen. Z'n baard, eveneens verwilderd, is, ofschoon twintig jaren jonger dan z'n hoofdhaar, reeds geheel vergrijsd.

En ondanks dat verwilderde, dat ruwe in haar en baard vindt ge niets terugstootends in dien man; geen kind zult ge voor dat gelaat bevreesd maken.

Zie die heldere lichtblauwe oogen, die met 'n zachte uitdrukking voortdurend op u gericht zijn, wanneer ge met hem spreekt. Zie die weemoedige glimlach, spelend om 'n welgevormden mond, en ge erkent de schoone trekken die van 'n edele inborst getuigen. En 'n nadere kennismaking bedriegt deze verwachting niet; de oude Koddewijn is de zachtmoedigheid, de eerlijkheid, kortom de goedheid zelf.

Ook wat z'n kennis betreft valt-i niet tegen. Ge had 't niet vermoedt daar in dit hut, gewikkeld in 't voddenpak, iemand aan te treffen, met wien ge kunt spreken over politiek en ekonomie.

Er komt vuur in dat doffe oog, wanneer-i de meening voor u kan uitstorten, die gegrift staat in z'n ziel.

Alleen als ge over z'n eigen toestand begint te spreken, komen de rimpels weer in dit gewelfde voorhoofd, worden z'n oogen weer dof en mat,.. wordt-i weer de grijsaard.

Treurig is dan ook z'n verleden. Wie zou 't den man, die voor 'n dertigtal jaren de muziek, en de schilderkunst bestudeerde uit liefde voor de kunst, dan ook voorspeld hebben, dat-i eenmaal bange dagen zou slijten in 'n ellendig krot!

Was 't z'n eigen schuld, dat-i tot verval geraakte?

O, gij zedepredikende katecheseermeesters, die steeds beweren dat deugd en ijver reeds op aarde worden beloond, die met puriteinsche geveinsdheid den armen verkondigt dat goede wil voldoende is om geluk en welvaart deelachtig te worden.... aanschouwt Jan Koddewijn en.... wordt wijs; of.... eerlijk!

Nooit verzaakte-n-i z'n plicht, altijd was-i vol ijver, dag en nacht was-i in de weer, als het van hem gevorderd werd, nimmer deed-i anderen iets aan, wat-i zelf niet gaarne aangedaan wilde zijn, voor ieder was-i gewillig, hulpvaardig; hij vloekte nooit, nimmer kwam

'n druppel sterken drank over z'n lippen.... en toch werd-i geslingerd op den bodem van den afgrond der ellende.

't Is waar.... hij was niet godsdienstg; ten minste niet in den zin, die men gewoonlijk daaraan hecht. Hij was vrijdenker. Hij vereerde Jezus, en was in zooverre 'n oprecht Christen dat-i z'n naasten even lief had als zich zelf. Maar g e l o o f.. neen, het spijt me, dat ik hiermee eenige vrome lezers tot vijanden maak van m'n vriend Jan Koddewijn.. maar 'n eigelijk g e l o o f had-i niet.

Zou-i dáarom zoo arm zijn geworden?

Ja, zegt de geloovige, die God dienend en z'n werkvolk bestelend, zich schatten heeft vergaard.

Ik vraag: is God dan beter gediend door den biddenden dronkaard of den knielenden woekeraar dan door den eerlijken, ingetogen ongeloovige, die, wat zijn God betreft, in 't duister tast en hem niet dient, omdat-i hem niet kent?

Jan Koddewijn kende hem niet; zoo hij hem had gekend, waartoe 'n kleine openbaring voldoende zou geweest zijn, ware hij zeker een zijner ijverigste dienaren geworden.

Hij plaatste de rechtvaardigheid naast de almacht en kon deze goddelijke eigenschappen niet met elkander overeen brengen. Waarom, zoo vroeg-i, zijn de menschen slecht zoo ze slechts leem zijn in de hand des pottebakkers? Staat het niet aan den pottebakker het leem te kneden naar zijn wil?.. Wie gaf Adam tanden om den noodlottigen beet te doen in den lokkenden appel?

Men zegt: de mensch heeft 'n vrijen wil. Aangenomen. Maar 't staat toch aan den bestuurder van den mensch of-i van dien wil al of niet 'n goed gebruik zal maken?

God zond 'n Middelaar om den mensch weer op 't pad der zaligheid terug te brengen: Best! Maar waarom hem eerst zondig doen worden?

Ik voor mij heb liever te doen met 'n kok, die den erwtensoep niet laat aanbranden, dan met een, die later de kraan van de waterleiding moet openzetten om, wat bedorven is, zooveel mogelijk weer in orde te brengen. — — — — — — — — — —

Aldus waren de zondige gedachten van Jan Koddewijn.

Kon h ij 't helpen?

Hij was de eenige zoon van welgestelde ouders, bezitters van eenige molens in de nijvere Zaanstreek.

Trots op z'n voorbeeldigen aanleg wilde z'n vader gaarne 'n geleerde van hem maken; doch Jan was 'n paar malen met Amsterdamsche studenten in aanraking geweest,, en hij gevoelde niet den minsten lust om door plaatsing aan de universiteit gedwongen te zijn dagelijks met hen om te gaan.

Evenwel voor zaken bezat-i ook geen geschiktheid. Z'n lievelingsbezigheden bestonden in teekenen en muziceeren, waarin-i reeds vroeg 'n zekere virtuositeit wist te ontwikkelen.

Hoe weinig dacht-i er aan, dit later te moeten doen om 'n sober stuk brood te verdienen!

Hoewel de zaken geenszins z'n geest boeiden, werd-i er toch in gesleept — hij moest toch wat worden! — en zoo kreeg-i van tijd tot tijd opdrachten voor Amsterdam, waar-i dan in aanraking kwam met 't huis Pepermeijer & Co., Heerengracht No. *

Een der leden van die naamlooze Co., 'n arristokraat van de Bocht der Keizersgracht, noodigde meneer Jan eens op 'n keer ten eten, niet omdat-i zich op den duur met den Zaanlandschen burger wilde enkannailleeren, doch omdat het huis met de Zaanlandsche firma goede zaken maakte. Bij die gelegenheid kwam Jan in kennis met freule Mathilda, die evenals hij dweepte met muziek en.... als 't ware haar daguerre type afdrukte in z'n hersenkast.

Het was hem niet mogelijk dat beeld uit z'n gedachten te verwijderen. Zat-i op 't kantoor achter z'n lessenaar gebogen over z'n boeken te balanceeren op den eenen poot van z'n hoogen kruk, dan ging-i onwillekeurig aan 't groepeeren van letters, tot dat ten slotte de naam Mathilda eenige honderden malen voor z'n oogen stond te dansen.... hij maakte fout op fout.

't Spreekt van zelf, dat-i voortaan elke gelegenheid aangreep om 'n boodschap te maken naar Amsterdam. Niet altijd echter mocht-i er in slagen 't eigenlijke doel zijner reis te bereiken, maar toch vaak genoeg om zich te overtuigen dat de genegenheid wederkeerig was. 't Duurde dan ook niet lang of de zaak werd ernst; Jan en Mathilda besloten in 't huwelijksbootje te stappen en hun liefde bleek opgewassen tegen de stijfhoofdigheid van den arristokraat, die zich met alle kracht tegen deze „mesaliance" verzette. Mathilda werd de vrouw van 'n burger, ten spijt van 'n paar dozijn fatten, die zich op tal van bals en partijen als welopgevoede slangenmenschen in allerlei bochten hadden gekronkeld en de boerenkermissen onder de respektieve neuzen met 'n dikke laag cosmetiek hadden bestreken in

de hoopvolle meening haar hiermee te behagen.

'n Nette woning aan de Zaan werd voor 't jeugdige paar ingericht. Maar nauwelijks was deze betrokken of de zon des geluks begon te tanen. Eerst ontviel hem z'n moeder en kort daarop verwisselde ook z'n vader 't tijdelijke met 't eeuwige.

De eertijds zoo bloeiende zaken lieten veel te wenschen over. Z'n vader was een konservatief in merg en been; hij kon zich met de moderne industrie niet verzoenen; de „nieuwerwetsche dingen" stuitten hem tegen de ouwerwetsche borst; z'n molens raakten op den achtergrond door den meer en meer terrein veroverenden stoom, en 't „batig saldo" was bij z'n dood minder groot dan oningewijden vermoedden.

Voeg bij dit alles de weinige zakenkennis van Jan, de aangeboren neiging, zoowel bij Mathilda als bij hem, om iedereen te helpen die zich om hulp aanmeldde, om nimmer 'n arme ongetroost en met leege handen te laten weggaan en het valt niet moeielijk te begrijpen, dat Jan wel allerminst de man was om de zaak weer flink op poten te brengen.

Misschien zou hij haar 'n weinig slepende hebben gehouden, doch al spoedig kwam de genadeslag. Het alom als solide aangeschreven en daarom het onbeperkste vertrouwen genietend huis Pepermeijer & Co. was op 'n goeden morgen getuimeld en had in z'n val den ongelukkigen Jan voor zestigduizend gulden meegesleept.

Voor Jan was de krach erger dan voor de getuimelde firma. De laatste Pepermeijer lag al sinds anderhalve eeuw op 't kerkhof; de namen der leden van de slechts bij weinigen bekende Co. bleven dus onbezoedeld, zoodat Co. weinig weken later rijker dan ooit te voren weer voor den dag kon komen. Maar Jan, die de kunst niet verstond om door 'n val in de hoogte te klimmen, was straatarm.

Z'n schoonvader, die zich met zijn en anderer geld had verrijkt, had hem kunnen redden. Maar daar was geen kwestie van. Zou men iemand helpen, die de geheele familie tot schande strekte? Hij werd afgesneden als 'n rot lid.

Zelfs Ferdinand, Mathilda's eenige broeder, van wien zij altijd zoo zielsveel had gehouden, kende haar niet meer. Vroeger kende hij geen trotsch, maar.... hij studeerde in de rechten en kon niet verkroppen een „ploert" tot zwager te hebben.

Niet lang duurde het of het geruïneerde echtpaar moest de geriefelijke woning verlaten en afscheid nemen van menig hun dierbaar geworden meubelstuk. 'n Klein burgerhuisje zou voortaan hun nede-

rig onderdak uitmaken, en Mathilda, in weelde opgevoed, moest zich leeren behelpen. Werkzaamheden, die ze slechts bij name kende, als wasschen, schrobben, enz. zou ze voortaan zelf moeten verrichten, want aan dienstboden viel niet meer te denken. De ongelukkige Jan moest van z'n liefhebberij-bezigheden 'n broodwinning maken en werd door enkele familie's aangenomen tot 't geven van lessen op piano en viool.

En bij al die wederwaardigheden waren Jan en Mathilde in betrekkelijken zin toch nog gelukkig. Ouders en familie hadden ze verloren, de een door den dood, de ander door den hoogmoed; hun fortuin was verdwenen als sneeuw voor de zon; maar één ding was hen gebleven.... d e l i e f d e. Zij beminden elkander hartstochtelijk en het scheen, dat de strijd om het bestaan hun liefde staalde. Nu zij 'n blik wierpen op den bodem der Pandoradoos, nu gevoelden ze 't eerst wat ze voor elkander waren, nu zagen ze pas in elkander het bezit van 'n gansche wereld. Wanneer hij 's avonds van z'n lessen thuis kwam, z'n beide zoontjes z'n knieën in beslag namen en het dochtertje op moeders arm met haar zachte handjes door z'n blonde haren woelde, dan ontmoette z'n goedig oog de blauwe kijkers van Mathilda en dan parelden er tranen in hun oogen, tranen van geluk, van vreugde over 't bezit van lieve kinderen.

Maar dit geluk was nog te groot; de Pandoradoos was nog niet geheel geledigd.

De tijd naderde, waarop Mathilda ten vierde male moeder zou worden, en zij gevoelde zeer goed, dat ze ditmaal 'n zwaren strijd zou te strijden hebben, want het ongewone werk had haar krachten gesloopt. Voor Jan wist ze haar vrees te verbergen, want ze was overtuigd, dat, bij 't eerste woord dat hierover van hare lippen kwam, hij gansche nachten wakend zou zijn gebleven om haar 't huiswerk uit de handen te nemen.

Het met een mengeling van vrees en hoop verbeidde oogenblik brak aan en de vrees bleek maar al te gegrond.... Mathilda schonk het leven aan een zoon — die ik mij haast aan den lezer voor te stellen als den Kolporteur van Elzenburg — en sloot de oogen om ze nimmer weer te openen.

Daar stond de arme Jan; arm, hulpeloos, van iedereen verlaten. Waar waren al die menschen, die hij vroeger had geholpen met milde hand? Jan dacht aan hen niet. Hij had niemand geholpen in hoop op wederdienst; hij dreef geen handel in het goede....

Er kwamen er, die hem van z'n kinderen wilden ontlasten, mits-i

er volkomen afstand van deed.

Afstand van z'n kinderen.... de eenige troost die hij nog bezat!.. Neen, hij zou er voor zwoegen dag en nacht, maar hij wilde ze dagelijks aan z'n knieën zien, voortdurend voor hen waken.

Het gevolg was, dat de familiën, die hem op deze wijze wilden helpen(?) in hem 'n vader vonden, die de belangen zijner kinderen verwaarloosde, om welke rede ze 't noodig oordeelden hem van z'n muzieklessen te ontslaan. De weinigen, die dit niet deden, leverden hem niet voldoende op om in z'n onderhoud te voorzien, en hij was dus genoodzaakt elders 'n broodwinning te zoeken. Het was toen, dat-i naar Rijnstad vertrok, waar-i op het oogenblik, dat ik den lezer in z'n krot heb gebracht, achttien jaren onder den naam van Jan Koddewijn leefde.

Z'n plan was in het zoo rijke Rijnstad huizen te zoeken tot 't geven van muzieklessen. Weldra echter ondervond-i de moeielijkheden hieraan verbonden. Hij had immers geen n a a m als muziekonderwijzer, terwijl gemanchetteerde hongerlijders en geparasolde hongerlijdsters, die getuigschriften van Graaf v. L. en freule v. D. bezaten, bij tientallen liepen ze te azen op lessen tegen twee kwartjes per uur. Hij besloot dan ook spoedig den muziekonderwijzer vooreerst maar op te bergen en 'n ander beroep, dat-i als amateur had beoefend, voor den dag te halen. Hij was echter verstandig genoeg te begrijpen dat 't teekenen van portretten of landschappen hem niet aan brood zou helpen, en hij diende zich dus aan als knecht bij 'n huisschilder. 't Was nog in de dagen, dat in alle groote steden de bouwkoorts met hevigheid woedde, en hij werd dus direkt aangenomen.

Korten tijd ging het tamelijk goed. Wanneer Koddewijn 's morgens 'n paar uur vroeger opstond dan z'n kameraden, dan was dit om z'n huishouden wat in orde te brengen en zich te overtuigen, dat er brood en boter genoeg voorhanden was voor z'n kinderen. Het droog brood, dat-i zelf mee naar 't werk nam, smaakte hem als pastij, en bracht slechts dit bezwaar mee, dat-i 't in 'n afgelegen hoekje ging zitten opeten, omdat-i voor z'n makkers niet wilde weten, dat z'n roggebrood ongeboterd was. Hij kende slechts één geluk: 't geluk zijner lievelingen.

Helaas z'n levenspad werd blijkbaar nog te helder door de zon des geluks beschenen. Z'n ijver en deugd werden beloond met den dood van z'n oudsten zoon, 'n aardige jongen, die reeds het gehuurde akkertje bewerkte en zorgde voor groenten en winteraard-

appelen. 'n Jaar later stierf z'n eenigst dochtertje, dat al „zoo veel mans" in het huishouden begon te worden. En om de maat vol te meten werd ook z'n tweede zoon dat zelfde jaar weggerukt, zoodat-i alleen met den toen tien-jarigen Jan overbleef.

Langzamerhand dreef de groote bouwdrukte als 'n weinig verkwikking achterlatende bui voorbij. Zoodra 't aanbod van woningen de vraag overtrof, raakten eenige bouwondernemers op zwart zaad; de reaktie kon niet uitblijven.

Ook Koddewijn werd mede de dupe der intredende slapte. Gemiddeld dertien weken per jaar was-i werkeloos; en dan mocht-i zich nog niet eens tot de ongelukkigsten rekenen....

In die dagen van werkeloosheid hadden ze 't hard te verantwoorden. Aardappelen hadden ze, daar was in den zomer voor gezorgd. Zoo laat en vermoeid kon de oude man niet van z'n werk komen of hij strompelde nog naar z'n akkertje, om daar bij 't licht der maan in den grond te wroeten, tot de slaap hem overmande. Brandstof ging-i zoeken uit 't weggeworpen kachelvuil en den afval der fabrieken, waarmee men in z'n omgeving de veldwegen verhardde. Maar brood ontbrak in die dagen dikwijls en boter altijd.

Hoeveel bange winteravonden brachten ze niet te zamen door elk aan 'n kant van de gescheurde kachel, waarin de gezochte sintels lagen te knappen! En toch, nimmer verliet hem z'n goede luim. Wanneer de kleine Jan hem met 'n weetgierigheid, die aan nieuwsgierigheid grensde, allerlei, soms zeer wijsgeerige, vragen deed, dan kon-i steeds rekenen op 'n welwillend antwoord. Als de oude man de vraag niet wist te beantwoorden, bekende-n-i eerlijk z'n onkunde; nimmer maakte-n-i er zich af met 'n wreveling gemopper, of gaf-i 'n antwoord op goed geluk om z'n onwetendheid omtrent het punt in kwestie te bemantelen.

Menig dominee, godvreezend weesvader of andere paedagoog van groote of kleine kinderen mag zich spiegelen aan 't voorbeeld van Koddewijn. Hoevelen zijn er niet die bijvoorbeeld op de vraag des kinds: „Waar ligt de Lorelei?" ten antwoord geven: „In Zwitserland," omdat ze 't niet durven bekennen het zelf niet te weten en in de oogen der kinderen gaarne doorgaan voor mirakels van geleerdheid. Bereikt dan later de geografische kennis van het kind 't Lorelei-peil, dan gaat 't twijfelen aan de waarheidsliefde van den paedagoog, en het vertrouwen is geschokt.

Zoo kweekt men den leugen aan.

Jan werd dus wel in armoede, doch niet in den leugen opgevoed. Voeg hierbij z'n gezonden aanleg, z'n vlug begrip, z'n verlangen naar de school, die hij alleen bij gebrek aan klompen verzuimde — wat helaas maar al te dikwijls voorviel — z'n grenzelooze liefde voor z'n vader, in wien hij 'n ideaal-mensch zag, waarvan-i maar niet kon begrijpen, waarmee hij 't had verdiend te leven in ellende, en het zal u niet verwonderen, dat de nieuwe begrippen omtrent sociale rechtvaardigheid door hem werden ingezogen als het frissche bronwater door den woestijnreiziger. Op 'n leeftijd dat andere jongens aan spelen en vermaken denken, hun zakcenten versnoepen, besteden aan sigaren of reeds doorbrengen in de kroeg, kocht Jan 'n krant en ging zitten lezen. Niemand die hem in het half duister met z'n vader hoorde redeneeren over verschillende wetenschappelijke onderwerpen, zou hem voor 'n achttienjarige jongeling hebben gehouden, want z'n heldere kijk op de dingen kon menigeen op rijperen leeftijd tot beschamend voorbeeld strekken.

Meer en meer leerde hij de nieuwe ideeën begrijpen en liefhebben; hij voelde 't vrijheidsvuur in den boezem gloeien, en aan den aandrang om aan de beweging der werklieden 'n werkzaam aandeel te nemen, kon-i met geen mogelijkheid weerstand bieden. Er werd 'n jongelingsvereeniging opgericht; Jan was een der eersten, die zich aansloot en gedurende eenige jaren was-i haar president. Geen propagandatocht kon er gehouden worden, of hij ging mee, soms uren ver, dikwijls met tot pantoffels gedegradeerde laarzen aan de voeten, die bij elken voetstap uitflapten en in de heenreis 'n paar honderdmaal gestopte soldatensokken aan 't gezicht blootstelden, in de terugkomst 'n paar naakte hielen lieten zien.

De dag van zoo'n propagandatocht was voor den ouden Koddewijn 'n ongelukkige dag. Schoon onverdeeld instemmende met de ideeën van z'n zoon, ja bij zich zelf erkennende er de aankweeker van te zijn, doch te oud, te arm en dus te lusteloos voor 'n werkzaam aandeel in den strijd, werd-i op zoo'n dag gekweld door 'n hevige gejaagdheid, 'n martelende ongerustheid over den afloop. Want er vielen bij zulke gelegenheden nog al eens klappen, en ook Jan had meer dan eens z'n portie meegekregen.

De mishandeling van propagandisten werd op meer dan eene wijze aangemoedigd, op allerlei lage hartstochten werd daarbij gespeculeerd en de gerechtigheid scheen daarbij haar blinddoek zoo vast voor de oogen te hebben getrokken, dat zij er niets van kon merken. Iemand uit Berkelmond was te Beesterallee vermoord, en

de justtie scheen dit zoo weinig bezwarend te vinden, dat iedereen, als 't niet zoo treurig was geweest, zou hebben moeten lachen om de komedie die er gespeeld werd bij de instelling van 'n zoogenaamd onderzoek. Niettegenstaande meer dan honderd menschen bij den moord tegenwoordig waren, zoekt de justitie op den huidigen dag nog naar den moordenaar.....

Aldus werden de mishandelingen van bovenaf in de hand gewerkt. De oude Koddewijn wist dit. Hij wist, dat de justitie er twee armen op na houdt, 'n heele lange en 'n heele korte; dat zij met den langen arm steeds klaar staat om hen te grijpen die door den honger gedreven 'n brood stelen, en dat ze met den korten arm voorzichtig rondtast als ze notarissen moeten hebben, die er met de centen van weduwen en weezen van door gaan, of wanneer ze geroepen wordt tot onderzoek naar 'n moord, gepleegd op iemand, die het waagde zich te kanten tegen de maatschappelijke orde. En als men dan nagaat, dat reeds zooveel liefs en dierbaars van hem onder de groene graszoden van 't kerkhof rustte, dan weet men z'n ongerustheid voor 't laatste wat hem restte zeer goed te begrijpen.

Soms weigerde-n-i beslist z'n toestemming voor zoo'n tocht, en dan.... lezer, vergeef hem z'n ongehoorzaamheid uit ijver voor z'n beginsel.... dan ging Jan stilletjes.

Ziedaar in 't kort de verhouding tusschen vader en zoon.

Hebt ge gemerkt, dat Jan Senior eerst in Rijnstad den naam Koddewijn aannam?

Vindt ge 't niet vreemd dat-i nooit over z'n overleden vrouw sprak, en dat Jan junior er nimmer naar vroeg? Ja, erger nog: dat deze zich wellicht nog nooit had afgevraagd of-i wel 'n moeder had gehad?

Zoowel dat naam veranderen als dat zwijgen had z'n rede, 'n rede, die in den loop van 't verhaal zal ontsluierd worden.

De Koddewijn's tobden aldus voort; 's zomers Senior schilderende en Junior het land bewerkende; 's winters samen hongerlijdende en redeneerende over de ellendige toestanden, waarvan zij zulke beklagenswaardige slachtoffers waren.

Bij 't oprichten van de Fakkel, juist in 't hartje van den winter toen Jan niets te doen had, was hij een der eersten, die zich aan-

meldde als kolporteur. Was iemand geschikter dan hij? Zonder bepaald 'n vechtersbaas te zijn, was-i moedig in den volsten zin des woords. Hij kon zich laten beleedigen, trappen zelfs en 't beantwoorden met 'n medelijdend schouderophalen; maar hij deinsde voor niets ter wereld terug. Sloegen ze hem heden half dood, zoodra-i weer loopen kon, was-i weer op z'n post. En 't liefst ging-i naar de gevaarlijkste plaatsen. In den beginne kolporteerde-n-i in Rijnstad; doch toen Teunis van Dam Elzenburg als te gevaarlijk aan z'n lot overliet, koos hij die plaats voor zich, ofschoon-i te voren wist er klappen op te loopen en er nauwelijks zooveel tientallen exemplaren te verkoopen, als-i in de stad honderdtallen verkocht. Maar hoeveel gebrek ze ook leden, winstbejag lag nu eemaal buiten z'n bedoeling. Hij deed 't goede niet in hoop op loon, doch omdat het goed is.... Eenmaal had-i 'n propagandatocht mee naar Elzenburg gemaakt en bij die gelegenheid gemerkt, dat er nog heel wat te schaven viel. Is 't niet begrijpelijk, dat hij zich de aangewezen persoon gevoelde om daar de schaaf te gaan hanteeren?

Week op week ging-i er heen en wij hebben gezien hoe-i er onthaald werd. Menigmaal kwam-i bebloed en — wat voor arme menschen haast nog verschrikkelijker is — met gescheurde kleeren thuis. Zoo erg evenwel als op den Zaterdagavond, waarmee dit verhaal aanvangt, was het nog niet geweest.

Hij leed ontzettend veel pijn aan de armen, waarmee-i de slagen grootendeels had opgevangen, en ook aan de handen, waar de scherpe doornen het vel hadden afgescheurd.

Toch ging-i niet regelrecht naar huis. Neen, eerst z'n kranten gaan afrekenen met Jacobs, de uitgever van 't blad. Zou-i met de centen van 't blad in den zak blijven loopen, en thuis zooveel armoede?.... De verzoeking om wat kunstboter te koopen op 't roggebrood mocht 'm eens te groot zijn!.... De gedachte daaraan alleen deed 'm huiveren.

Z'n eerlijkheid werd ditmaal beloond — iets wat in romans altijd, in de werkelijkheid echter zeldzaam voorkomt.

Bij den uitgever zaten nog eenige vrienden, waaronder 'n paar Nicodemusachtige sympathieseerende onderwijzers — geestverwanten bij donkere maan! — die nog geen huisgezin tot hun last hadden en dus nog niet behoorden tot de geoverhemde armoedzaaiers. Ze luisterden naar z'n kort verhaal, sloegen 't oog medelijdend op z'n gehavende plunje en z'n ontvelde handen, werden gekweld door 'n soort zelfverwijt, dat hij bij zooveel ellende toonde meer

moed te bezitten dan zij die nog geen honger leden, en gingen daarop 'n akte van berouw bidden in den vorm van 'n klinkende kollekte.

Het financiëel steunen der propaganda voor een of ander idee is voorzeker onmisbaar, en toch.... het is een plaatsvervangingstelsel, waarvoor algemeene dienstplicht noodzakelijk in de plaats mocht komen. Met rijksdaalders zijn wonden wel te dekken; genezen doen ze niet, en 't is zelfs de vraag of ze bij den fijn gevoeligen wel pijn verzachten.

Tot dezen behoorde Jan. Het stuitte hem tegen de borst het aan te nemen, maar hij moest, hij zou weldra bij gebrek aan kleeren niet meer aan de propaganda kunnen deelnemen en de door medelijden opgewekte offervaardigheid der strijdgenooten met de beurs strekte zich juist ver genoeg uit om hem van 'n abonnementspakje te voorzien.

Eer dit alles in orde was en hij nog 'n kijkje had genomen in 't lokaal Vooruit om te vernemen wat er bepaald was aangaande den voorgenomen propagandatocht, was 't vrij laat geworden.

Ruim twaalf uur stapte-n-i binnen; z'n vader zat nog steeds met de rechterhand aan 't voorhoofd en 'n krant vóór zich waarin-i echter het laatste uur, door onrust gekweld, geen woord meer had gelezen. 't Was ook toevallig dat Jan hem zittende vond, want meer dan twintig maal was-i opgestaan en naar buiten gegaan om op 't hobbelig pad den voetstap te vernemen van z'n geliefden zoon; even dikwijls was-i weer teleurgesteld naar binnen gestrompeld, telkens, naarmate 't later werd, met meer angst; zuchten ontsnapten aan z'n beklemde borst, koude zweetdruppels parelden op 't gerimpelde voorhoofd, tranen welden op in de matte oogen.

Kunt ge 't gelooven, vrouw Stam, dat daar zoo'n ongeloovige op dienzelfden avond naar zijn zoon verlangde met meer oprechte liefde, dan gij naar den uwen?

Neen, dat is u onmogelijk! Voor uwe bekrompenheid bestaat er slechts één zoon, dat is Willem, slechts ééne moeder en dat zijt gij!

Zoo ge slechts een klein plaatsje in uw hart kondt inruimen aan den moederloozen stakker, die niets doet, dan wat hij meent dat zijn plicht is.... gij zoudt uw zoon thuishouden en hem onderrichten in de leer van hem wiens beeltenis ge dagelijks aanbidt: „heb uw naaste lief als uzelve!"

Jan stormde binnen.

Koddewijn bemerkte terstond aan z'n houding, dat hem iets overkomen was, en toen-i de walmende lamp van de tafel nam om z'n zoon in 't gelaat te zien, liet-i ze bijna van schrik uit de handen vallen.

„Kristeziele Jan.... wat.... wat is er gebeurd?"

„Niks vader!.... 't Is in die negerij zoo vervloekt duister, da'k in 'n doorneheg ben geloopen, en zoo m'n gezicht en m'n handen 'n beetje heb geschramd."

De oude man liet zich door dezen geruststellenden leugen niet overtuigen.

„Zoo".... sprak-i twijfelend.... „En dat je dien nek zoo stijf houdt, dat die kleeren zoo tot flarden gescheurd zijn, dat je je armen amper kunt bewegen.... is dat allemaal de schuld van die doorneheg? Kom Jan lieg me nou 's niet voor, en beken nou eris, dat er klappen gevallen zijn!" [1])

't Was Jan te machtig dit te ontkennen en hij antwoordde:

„Nou, ja.... 'n beetje.... Maar wat heddet (2) te beteekenen?.. Heus, 't het niks te beteekenen.... Vader, hier zijn twaalf stuivers; 'k heb er maar tachtig verkocht vandaag."

„Jan, al broch-ie geen cent thuis, daar zou 'k niks van zeggen, dat weet je wel.... maar je bin mishandeld. Waarom moet jij dat altijd treffen? Kan 'n ander nou ook niet eris gaan? Hoor 's, ik vind 't goed, dat de boeren worden wakker geschud, maar jelui bint toch allemaal even na, en waarom moet jij nou altijd 't spit afbijten?

„Ach, vader, ik mot niet, maar ik wil, en daarmee is 't uit!...... Niet kwaad zijn, vader. Warechtig de plek is zoo gevaarlijk niet meer. Geloof me, 'k heb 't er al aardig klaar gespeeld. „Hier klapten-i zoo goed en zoo kwaad de pijn hem zulks veroorloofde met de vingers en maakte-n-i 'n dansende beweging op z'n stoel van zelfvoldaanheid met de verrichtte werkzaamheden en vervolgde: „Je hadt 't 's motten zien, vader, hoe dat ze me hielpen toen 't er op aankwam! Jong', 't was 'n lust! 'n Stuk of acht flinke kerels" (waarvan 'n half dozijn voor rekening van Jan's levendige fantasie) „sprongen voor me in de bres, en toen ha'je die kwaijongens 's motten zien uiteenstuiven.... Zooiets doet goed, hè vader? A' je ziet, da' ie hulp krijgt op 'n plek as Elzenburg, waar 't voor korten tijd nog zoo duister was...."

---

(1) De Koddewijns zijn Zaankanters!

(2) heeft het.

„En waar 't nog zoo duister is", viel de oude Koddewijn in de rede.

„Nee, vader", ging Jan voort, „daar is al aardig licht ontstoken, dat verzeker ik je! Al doen ze nog zoo hun best om de Fakkel uit te blazen, eer zullen hel en vagevuur verdooven eer dat gebeurt!.... We winnen veld, geloof me nou vader, we winnen veld!"

De oude man hoorde dit gaarne. Zorg voor en trotsch op z'n zoon kampten in z'n borst om den voorrang. Nogmaals zegevierde 't eerste.

„Jan hei je nou ergens pijn? Weet je nou zeker, dat er niks gebroken of gekneusd is? Je weet, 'k bin altijd ongerust. 't Is misschien kinderachtig van me, maar 'k weet zeker, dat 't mijn dood was, als 'k ook jou nog kwam te verliezen."

„Maak je maar niks ongerust vader! Ik geloof stellig dâ 'k in de wieg bin gelegd om met Methusalem te konkurreeren...... Wat breuken of kneuzingen betreft, die heb 'k enkel maar bekomen aan m'n kleeren, en daar is al 'n aardige pleister op geleid, zie maar 's hier......"

Met deze woorden ontvouwde-n-i het pak en wierp het op tafel. De oude man riep ten hoogste verbaasd uit:

„Wel sakkerdrie, wâ's dat?.... Ik dacht dat je 'n pak ouwe kranten bij je hadt om te verspreien en 't is zoowaar 'n nieuw pak!.... Hoe kom je dàaraan jongen?"

„D'r zijn nog goeie mensen in de wereld, vader!...... Bij Jacobs zaten nog 'n paar lui, die zagen dat m'n bullen 'n beetje verscheurd waren, en toen hebben ze onder mekaar dit pakske gekocht...... Maar, apperepo, ik heb de jas maar wat te groot genomen, want die heb 'k voor jou gedisteneerd!"

„Voor mij?.... Ik zou je danken? Hij is voor jou gegeven, en niet voor mij!"

„Zeker, hij is aan mij gegeven; maar dan is 't toch mijn eigendom en kan ik er toch mee doen, wat ik wil? Wie zal me beletten dâ 'k 'm aan jou geef? Buitendien, de jouwe is veel slechter as den mijne.... je hebt er veel meer behoeften aan as ik!.... Kom, geef me maar gauw 'n naald en 'n draad dâ 'k de scheurtjes in den mijnen wat dicht rijg!"

„Wat weerga Jan, wou je dat nou nog doen? 't Is over half één! Kan je dat morgen niet?"

„Nee vader, want dan wou 'k 'n beetje bij tijds op."

Het gelaat van den ouden man betrok weer.

„Zoo.... zeker weer 'n propagandatocht?.... Maar 't zal niet gebeuren!.... In 't hartje van den nacht thuis komen, bont en blauw geslagen en getrapt, en dan 's morgens weer vroeg op, om misschien weer 'n pak slagen op te loopen!.... Nee', nee', 't zal niet gebeuren!"

„Mens, wat zanik je toch?.... D'r is geen sprake van 'n propagandatocht!.... Ik mot eenvoudig voor Jacobs 'n boodschap doen te Schoonoord! Dat za'k 'm toch zeker wel niet kunnen weigeren?"

„Jan.... je bedrieg me weer!.... Maar, afijn, je moet 't deze reis dan zelf maar weten! Hier heb je naald en draad! Maak nou maar gauw, dat je klaar en naar bed komt.... ik kruip er vast onder. Wel te rusten!"

„Wel te rusten, vader!"

Door gewoonte had Jan 'n zekere vaardigheid met de naald gekregen en 't duurde dan ook niet lang of z'n versleten buisje zag er, voor zoover mogelijk, weer gaaf uit. 't Vest had niets geleden en in de broek waren 'n paar winkelhaakjes spoedig hersteld. Want Jan overlegde om op den propagandatocht naar Huussen, wat 'n zekere beruchtheid had gekregen, z'n oude plunje maar weer aan te trekken; die kon er tegen!

Klaar zijnde, was 't in bed stappen slechts 't werk van 'n oogenblik en vijf minuten later lag-i te snorken, zooals men dat op dien leeftijd slechts doen kan.

Z'n vader profiteerde nog 'n paar uren van die welluidende muziek, en toen Jan 's morgens met 'n schrik ontwaakte en als razend 't bed uitvloog, begon de oude man te lachen, hem toevoegende:

„Maak je niet zoo zenuwachtig, ventje! Je komt nog vroeg genoeg en anders.... ze zullen je wel wachten!"

Jan begreep, dat 't hem ditmaal niet gelukt was z'n vader knollen voor citroenen te verkoopen, maar.... 't werd toch oogluikend toegestaan en dit was voldoende.

Bedaard rees ook de oude man van z'n schamel leger op, maakte de kachel aan, zette 'n keteltje vocht, dat ten naastenbij de kleur had van koffie, sneed 'n paar sneden van 'n groot hard roggebrood en gebruikte met z'n zoon, die door den haast bijna stikte in de brokken, het sober ontbijt.

Helaas, weinig dachten zij er aan, dat dit de laatste gemeenschappelijke maaltijd zijn zou.

Gekleed en inwendig versterkt (???) stapte Jan zoo vlug als z'n nog stramme beenen 't toelieten naar Vooruit, z'n haast was even-

wel noodeloos geweest, want hij was de eerste; zooals-i altijd de eerste was. Eindelijk kwamen er meer en begon de laatste beraadslaging.

„Wat doen we jongens, gaan we over Malburg of de brug over?"

„Ik stel veur: guns over Malburg en terug over de brug. Je moet nooit denzelfden weg terugkomen, da's niks gedaan, want in dien tusschentijd worden de boeren opgezwiept."

„Zuwwe (1) d'iesders (2) meeneme?"

„Ja zeker.... je kan nooit wete!"

„Maar onder de jas stoppe en eerst probeere of we 't met de stok afkunne!"

„Dat spreekt van zelf, wij motten geen aanleiding geven. En ook niet terug slaan. Geleuf me, net zoo min as de pelisie 't er bij ons uit klopt, slaan wij 't er bij de boeren in. Alleen wanneer 't hoog noodig is zuwwe van ons aftaste."

„Ja, ja, da's goeie! We gaan niet uit om te vechten, wel om te verspreie!"

„Hebben ze allemaal 'n pekske geschriften? Zijn de Fakkels goed verdeeld?"

„Nou jongens, klaar?.... Vooruit!

Reeds stonden de voorsten aan de trapdeur om naar beneden te gaan, toen er geroepen werd:

„Koddewijn!"

„Wa's dat?.... Da's onder aan den trap geleuf ik! Hei daar!.... Wie is daar?"

„Ah!.... hm!.... Is Koddewijn boven?"

„Jawel, dat bin ik eiges!"

„Wil je dan zoo goed zijn 's even beneden te komen?"

„Dat zijn klabakken geleuf ik. Wat zouen die motten hebbe?"

In 'n oogwenk stonden allen beneden, waar hun vier agenten en 'n inspekteur opwachtten. De laatste, 'n verbazende dikke, met 't overtuigend voorkomen dat men hem op z'n rechter wang slechts 'n klap behoefde te geven om op z'n linker het woord „vergunning" te lezen; met 'n nek als 'n nijlpaard, waarom 'n geel lint, dat geweldig afstak bij 't paarsche vleesch, met 'n medalje er aan, hetgeen

---

(1) Zullen we.

(2) ijzers — in dit geval ijzeren wapenstokjes, die men onder den jas verborg.

hem veel overeenkomst deed hebben met 'n op een of andere landbouwtentoonstelling bekroonde os, nam Jan op z'n gewonen snauwenden toon, grijnslachend in verhoor.

„Heb jij gisterenavond in Elzenburg gekolporteerd?"

„Daar kolporteer ik iederen Zaterdag en ik had gisteren volstrekt geen rede om thuis te blijven."

„Dien omhaal van woorden kan je wel bij je houden. En heb je klappen gehad?"

„Als ik 't noodig oordeel m'n toevlucht tot politie en justitie te nemen, zal ik je deur niet voorbijgaan, dat beloof ik je. Ik zal jou en geen mens anders de penning gunnen, hoor! Maar voor 't oogenblik gevoel ik er nog niet de minste behoefte aan, dat er iemand om mijnentwil de kast indraait.

De inspekteur werd zoo mogelijk nog rooder van woede en snauwde hem toe:

„Zeker, het is ook veel gemakkelijker om z'n eigen rechter te spelen, niet waar?.... Je weet zeker ook niemendal van 'n schot dat gelost is, is 't we-el?"

„'n Schot?.... Nee, zoo erg is 't niet geweest.... Daar weet 'k niks van!...."

„Zie je!.... Dat dacht ik al!.... Kom mannen, we staan hier onzen kostbaren tijd maar te verbeuzelen. De rechter zal hem z'n geheugen wel 'n beetje opfrisschen. Doet 'm maar even de manchetjes (1) aan.... 't Is immers Zondag?.... Koddewijn, in naam des konings, je bent mijn arrestant?"

„Ikke?.... Maar wat heb 'k dan gedaan?"

„Kom, kom.... 'k Heb met je praatjes niets te maken. Vooruit mannen! Naar de Beek!

Ja, vooruit mannen!

Vooruit met uw schuldeloos slachtoffer!

Vooruit met den eenigen troost van 'n afgeleefd vader.

Nimmer ontzaagt ge vrouw of kind; zoudt ge thans den grijsaard ontzien?

Wat?.... Medelijden?.... Zoo ge hieraan denkt, zijt ge ten eenenmale ongeschikt voor uw eervolle betrekking!

Vooruit mannen!

---

(1) handboeien.

Al ziet ge daar dien ouden stakker ineenkrimpen als 'n getrapte worm.... vooruit!

Al zal hij ook wanhopig de vaal-geele, binnen enkele dagen spierwit wordende haren uit 't hoofd rukken.... vooruit!

Al hoort ge hem jammeren en zuchten, al zullen de tranen ook de plassen vergrooten in 't Pastoorspad; al gelijkt de ongelukkige vader ook binnen weinige dagen een in lompen gewikkeld cadaver..

Vooruit!

HOOFDSTUK IV.

De lezer wordt vriendelijk verzocht twee maanden door te brengen in 'n gevangenis, daarna 'n rechterlijke komedie bij te wonen en ten slotte getuige te zijn van de begrafenis van 'n *mensch* — wat niet dagelijks voorvalt.

Het behoeft niet te worden vermeld dat de afgesproken propagandatocht niet doorging. Allen waren, onder den indruk der onverwachte arrestatie, voor het oogenblik geslagen met lusteloosheid.

Voor den ouden Koddewijn was de tijding van 't gebeurde als 'n mokerslag. De straatlantaarns waren 's Maandagsmorgens nog niet uitgedraaid, toen-i al bij den Officier van Justitie op de stoep stond om toegang te verzoeken tot het huis van bewaring.

De dienstmeid keek 'm met groote oogen aan, en voegde hem toe:

„Zou je niet over 'n paar uren terug willen komen? Meneer is nog niet bij de hand."

„Jawel, keukenmeid", antwoordde de stakker; maar er verliep geen kwartier of hij trok weer aan de schel.

Eindelijk.... o, die twee uren waren hem twee jaren!.... eindelijk werd-i in 't heiligdom van meneer toegelaten, en na 'n standje over het vroeg „spoken", kreeg-i de verlangde vergunning.

Met bevende handen omklemde-n-i den schelknop aan de poort van het huis van bewaring; hoorbaar bonsde hem 't hart in den boezem.... den drempel van zoo'n verschrikkelijk huis was-i nog nimmer overschreden. Het geknars van de eindelijk geopende deur sneed hem door merg en been, de uniform van den portier magnetiseerde hem en nagelde hem voor 'n oogenblik aan den stoep vast.

Er werd gedrukt op den knop van 'n elektrische schel en 'n bewaarder verscheen, die hem door 'n somberen gang leidde naar de spreekkamer.

'n Kamer? 'n Hokje van twee meter in 't vierkant, begrensd door 'n deur, twee naakte wanden en 'n traliehek.

Aan elke haar hing hem 'n zweetdroppel, van hetgeen er verder gebeuren zou, kon-i zich geen denkbeeld vormen.

Nogmaals knarste 'n andere deur, dan waardoor hij was binnengelaten op haar verroeste hengsels, en door 't traliewerk heen, op drie pas afstand en weer achter 'n ander traliehek zag-i z'n zoon, z'n alles wat hem nog aan de wereld hechtte.

In de, tusschen beide traliehekken, opengebleven ruimte plaatste zich 'n bewaarder, om er voor te waken dat 't gesprek tusschen vader en zoon geen gevaar opleverde voor de orde van 't huis.

Het duurde eenigen tijd voor de oude man stamelend kon uitbrengen:

„Jan, wat heb-ie gedaan?"

„Niks, vader", luidde 't antwoord.

De oude twijfelde, en vroeg:

„Jan, bedrieg-ie me niet?"

„Vader, zie mij aan! Ik bin verlejen Zaterdag erg mishandeld, en ik zou 't mezelf voor geen misdaad aanrekenen, wanneer ik den een of ander had overhoop gestoken. 't Zou niks anders zijn geweest as zelfverdediging en dat beschouw ik as een heilig recht. Maar ik had geen mes of dolk en ik kon dus niemand overhoop steken. En schieten, vader.... schieten! Je weet dâ'k nog nooit 'n pistool of revolver in m'n handen heb gehad."

De vader had geen enkel woord meer noodig: hij was van de onschuld van z'n zoon overtuigd.

Er werd niet veel meer gesproken. Jan stikte bijna in verkropte droefheid, toen-i de tranen beken zag vormen in de diepe groeven van z'n vaders gelaat.

Roerend was 't afscheid. Helaas, de vader mocht zelfs z'n zoon de hand niet reiken. Snikkend beloofde-n-i spoedig terug te komen..

Hij kwam niet terug......

De schok wierp 'm op 't ziekbed.

Op 't ziekbed, van iedereen verlaten!

Op 't ziekbed, en niemand die kwam om 'm met 'n teug water te verfrisschen.

Ja, eindelijk....

Na verloop van eenige dagen begon z'n niet buiten de deur verschijnen vermoedens op te wekken bij de buren. De buurvrouwen drongen na rijp beraad de woning binnen en vonden den armen

slover op den rand des doods. Ze haalden den armendokter, pasten 'm op met moederlijke zorgen, deden wat hun armoede slechts toeliet te doen ....

Helaas, 't was te laat ....

Bankrozet juichte bij 't vernemen der arrestatie. Hij was zoo uitermate verheugd, dat-i voor 'n oogenblik z'n hooge maatschappelijke positie vergat en persoonlijk naar den toestand van Willem Stam ging vernemen.

Ook Arissen was in de wolken. Dorst-i hoog zelden z'n arbeiders aan hun lot overlaten, vreezende dat ze, wanneer-i ze niet naar de handen keek, zich zouden bezighouden met nietsdoen thans vergat-i z'n ekonomische belangen in zooverre, dat-i onverwijld met z'n klossende klompen naar dominee Groen stapte. Met den vromen lach van 'n bekeerd sluipmoordenaar op het gelaat, de dorre hand uitgestoken om ze als den slinger eener pomp eenige sekonden te laten vasthouden, liep-i den dominee tegemoet.

„Merrege, domeni!"

„Morgen, Arissen, hoe gaat 't u?"

„Da' geet genog en hoe is't met domeni? Moar wa'k zeggen wou: ie hebt zeker al wel geheurd van den kolleperteur?"

„Ja, Arissen, de's 'n droevig geval."

„'n Druuvig geval, domeni?.... 'n Druuvigg geval?.... Wel, ik zou zoo zegge dat 't 'n overheerlik geval is! 't Is zoo klaar as den dag, dat hier de hand van onzen Lieven Heer tussen zit! 't Zel nou veureerst wel uut zin met den hutspot."

„Ja, ik bedoel 't dan ook niet zoo, dat ik er spijt van zou hebben, dat die verdwaasde afgedwaalde jongeling zich in verzekerde bewaring bevindt; ik noem 't alleen droevig, dat 't zoover moest komen; ik betreur het alleen, dat die lui niet inzien dwaze en goddelooze hersenschimmen na te jagen en dat eerst de aardsche rechter hen z'n kastijdende hand moet doen gevoelen."

„Ze zuuken d'r eigen ongeluk, domeni! Te lui zin ze om iets uut te vuure; dat lupt moar met bloaikes, en dat verkupt moar veur drie cente, en dat lammetiert moar over erremoei en dat geet moar met mennige drie cente strieke, die ze hier best eiges gebruuke kunne. 't Zin lêgloopers, anders niks, en doarum kumt den Heer op z'n tied, want: „De begeerte des luiaards zal hen dooden, want zijne handen weigeren te warke" — zeit de Heer."

„Mogen anderen er zich aan spiegelen, om minder de begeerlijk-

heden dezer wereld na te jagen en tevreden te zijn in den stand, waarin de Heere zijnen God hem heeft geplaatst", vulde de dominee in vromen ijver hierbij aan.

Maar Arissen vond de gelegenheid te schoon om z'n bijbelsche welsprekendheid te luchten, dan dat-i haar ongebruikt zou laten voorbijgaan; hij vervolgde:

„As ielk tevreje wier, domeni, dan wier d'r niks te doen; moar d'r is 'n geist in 't volk gevoare, die des Santans is. Wi'j geleuve, da'k er verlejen zomer spul genog mee heb gehad om volk genog bij mekoar te hauwe om 't koren op tied binne te kriege? 't Was vur en noa, rikklemierde nie zoo he'j nie, en ie weet, domeni, dâ'k mien volk behandel zoo as 't heurt. Mien voader betoalde z'n lève nie' meer uut as vierenzestig duite, en toen wieren ze allemoal tevreje; ik geef al drie joar lang 'n daghuur van twoalf stuuvers en 't is 'n gemopper, dâ'j d'r gek van zoudt worde."

„'t Is de zucht naar opschik, Arissen, die 't reine gemoed des nederigen daglooners bederft", kommenteerde de dominee met 'n dichterlijken triller, „inplaats van bij aanvang en bij voortgang te beseffen hoe zalig de armen zijn, verleenen ze 't oor aan hen, die evenals de slange in 't paradijs, hen van schoone vruchten, van 'n hemel op aarde spreken. Ze wenden den blik af van hunne toekomstige en eeuwige zaligheid, om te verklijven aan de genietinge der waereld, die ijdel en voorbijgaande zijn, die slechts éen dag duren bij de eeuwige zaligheid; want duizend jaren zijn den Heere als éen dag en éen dag als duizend jaren."

Dat was 'n woordje naar Arissens's hart. Hij wrong z'n dunne lippen tot 'n grijnslach en siste met 'n stem, zoo welluidend als 't krassen met 'n griffel op 'n lei:

„Krek zoo, domeni; as ze doar moar wa' meer noa woue luustere; maar", voegde hij er op bedenkelijken toon bij, „'t is krek of de kark 's Zundags hoe langer hoe leger wordt."

De dominee zuchtte.

„De verkondiging der dwaalbegrippen ondermijnt 't geloof, Arissen. Maar", vervolgde-n-i meer bemoedigend, 't is slechts tijdelijk! Op den duur kan de Satan niet overwinnen!"

„Ik en zal ze verdelge in Mijne wraak, zegt de Heere in Ezechiël; en doar zel 't hèr motte, domeni! Ie zul 't zien; verdelgd zulle ze worde as de slekke in 't tabaksland."

Door deze hoopvolle ontboezeming opgeknapt als 'n oude hoed

na 'n regenbui, stapte de boer weer naar z'n dorschvloer om, nog vóór dat-i hiernaar 'n onderzoek had ingesteld, z'n arbeiders 'n standje te maken wegens hun wantrouwend verondersteld dagdieven.

De dominee met z'n vierentwintighonderd gulden traktement, bleef nog 'n weinig hoofdschuddend zitten peinzen over de zucht naar opschik bij de arbeiders, die zelfs met veertien stuivers per dag niet meer tevreden waren.

Uit de opgetogenheid van Bankrozet, zoowel als uit het gesprek tusschen Arissen en dominee Groen, blijkt dat men in die kringen te Elzenburg zeer gerust de toekomst tegemoet ging. Men meende in allen ernst ontslagen te zijn van die lastige kolporteurs.

Wat zou hen dat tegenvallen! Kon men in andere omstandigheden voor 't gevaarlijke Elzenburg slechts moeilijk 'n kolporteur vinden, thans scheen het wakker geschud solidariteitsgevoel alle vrees te hebben verbannen, en meldden er zich wel tien tegelijk aan.

En, hoe vreemd, 't dubbele aantal bladen werd verkocht en alles bleef rustig.

Bankrozet beet zich op de lippen. Al de jenever uit z'n toko was niet meer in staat 'n greintje geest van verzet op te wekken. 't Scheen dat 't gebeurde de menigte tot nadenken had gebracht en men dus juist 't tegenovergestelde bereikte van hetgeen men bedoelde.

Algemeen hoorde men met verontwaardiging spreken over de arrestatie van den kolporteur, zelfs Anna Stam, vond 't zooals zij 't uitdrukte: „wel 'n bietje arg dat die erreme jong" zoolang in de kast most zitte; want 't wundje van Willem had toch moar weinig te beteikene. O Heere, 's Zundagsmerreges was-i ziek, moar toen karktied veurbi was, liep-i op stroat te revotte krek of er niks gebeurd was. Nee, 'k heb wel 'n heikel oan de sossejoale, moar zoo is 't te arg."

Niemand nam dat schot, waaromtrent nog bij velen 't vermoeden bestond, dat 't niet door den kolporteur gelost was, als ernstig op; en 't was voor dezen 'n troost uit de vele brieven, die hem werden toegezonden, te vernemen, dat de zaken in Elzenburg vooruit waren gegaan instee van achteruit.

Jan wist zich in z'n ongewoon verblijf tamelijk te schikken, en van buiten deden z'n vrienden alles, wat in de gegeven omstandigheden gedaan kon worden, om hem z'n lot dragelijker te maken.

Niet alleen zond men hem brieven (die evenwel niet allen onder z'n oogen kwamen) doch den tweeden avond reeds kwam men aan den voet der hooge muur 'n strijdlied zingen. Hij kon dat hooren, alsof-i er bij was; de tonen grepen hem in de ziel, de woorden waren als balsem in z'n wonden, en in strijd met de reglementen van het huis, zong-i onwillekeurig mee:

Wat wij ook verwerven,
Recht of dwinglandij,
Strijdend voor u sterven,
Vrijheid, willen wij!

Ln als 'n echo uit z'n overvulde borst herhaalden zich de woorden: „Vrijheid willen wij!"

— — — — — — — — — —

Het gezang hield op; de bel gaf het teeken dat de bedden moesten worden opgemaakt. Maar Jan hoorde haar niet. Z'n oog bleef strak gevestigd op het matglazen raampje, waardoor de bezielende tonen waren binnen gedrongen.

Het onverwacht uitdraaien van het licht bracht hem weder tot bewustzijn; in het duister kon-i z'n krib neerlaten en z'n nog steeds pijnlijke ledematen uitstrekken op den harden stroozak. Maar slapen.... nog in geen uren. Peinzen, alles door het hoofd halen, de schooljaren weer doorleven, wakker droomen.... dat is het, waarmee 'n gevangene z'n eerste nachtelijke uren doorbrengt. Hij redeneerde in zich zelf.

„Waarvoor zit ik toch eigenlijk hier? Ik weet 't niet.... 't Gaat toch raar in de wereld. Voor menschen, die bij millioenen gestolen hebben, buigen andere menschen als knipmessen, en m'n doodeerlijke vader ligt van alles verlaten, aan alles gebrek lijdend wellicht op z'n sterfbed.... En ik?.... Niemand heb ik 'n haar op het hoofd gekrenkt, en toch zit ik hier opgesloten als 'n boef.... Hoe lang?.. Ook dat weet ik niet.... Wie weet, wat ze me wel ten laste zullen leggen.... Opgesloten.... br!.... wat is 't hier akelig.... Wat 'n naar geluid dat gerammel met die sleutels.... Wie weet hoeveel tranen dat deze stroozak al gedronken heeft.... hoeveel zuchten er al in de poriën van die muren zijn gedrongen!.... Wie weet wie er al meer met z'n lippen aan dien waterkruik geweest is.... wie er gegeten heeft met dien houten lepel.... Maar de ware misdadigers der maatschappij toch zeker niet.... De tranen, waarmee men wellicht de vloer zou kunnen schrobben, zijn niet gestort door hen die de arbeiders bestelen, doch door hun slachtoffers, die, gedreven

door den honger 'n brood wegnamen, en daardoor gestraft werden met vrouw en kind. Want die worden óók gestraft.... Men levert ze eenvoudig over aan den hongerdood.... Dat is de doodstraf in 'n anderen vorm.... Ze kunnen ook gestoord zijn, door iemand, die 'n misdaad beging in dronkenschap.... Die zitten er hier 'n massa.. Men gaat de menschen vergiftigen met vergif, dat onder de hooge goedkeuring van den staat wordt gefabriceerd, om hen daarna te straffen voor de misdaad den staat te hebben gesteund.... Dat noemt men misdadigers.... Maar ik dan?.... Ik heb heelemaal niks gedaan.... Maar ik ben den eersten niet.... dat is 'n troost.. Wat had Spies gedaan?.... of Parsons?".... En die heeft men nog wel opgehangen?.... Neen, als ik daaraan denk; mag ik niet klagen.... Bij het offer wat zij brachten vergeleken, kan ik me verbeelden op 't oogenblik 'n pleizierreisje te maken.... En toch.... soms heb ik het benauwd hier.... Moest ik me niet schamen?.... Ben ik er dan niet van overtuigd, dat onze strijd noodzakelijk offers moet vorderen?.... Zou ik dan daartoe te laf zijn?.... Levert niet de bladverkoop in Elzenburg 't bewijs, dat m'n stil zitten hier nog meer propaganda maakt, dan 't beetje dat ik kon uitrichten in de maatschappij?.... Weg, akelige spoken van moedeloosheid!...... Strijdend voor u sterven, Vrijheid willen wij!....

. . . .

„Wil je je smoel wel 's houwen, met dat gezang in 't hartje van den nacht! Anders zal 'k je eens 'n paar trapjes lager brengen!" klonk de barsche stem van 'n wachtdoend bewaarder.

't Was onwillekeurig dat Jan's alleenspraak tot zingen was overgeslagen. Hij trok 't hoofd onder de twee dunne dekens, wentelde zich nog eenige malen om, en viel in slaap toen de huisklok met doffen slag het eerste uur na middernacht reeds had aangekondigd.

Langzaam kropen de weken voorbij. Van z'n vader hoorde-n-i alleen, dat i van dag tot dag erger werd. Z'n toestand was hopeloos. Wat z'n rechtzaak betrof, was-i slechts eenige malen bij den rechter-kommissaris geroepen.

Eindelijk was het voorspel afgespeeld en kon de voorstelling 'n aanvang nemen. Den 7den Februari moest-i verschijnen voor de rechtbank te Rijnstad.

Meer dan 'n uur te voren was 't ruime voorplein gevuld met nieuwsgierigen en belangstellenden, die met donderend geraas de rechtszaal bestormden zoodra de deuren geopend werden. Ook uit

Elzenburg waren er velen; want 't was juist marktdag. Men trapte elkaar op de hielen om over de hoofden te kunnen heenzien, toen de verdachte werd binnengeleid. 'n Donderend gejuich ging op, dat slechts met moeite door de krijgshaftige stemmen van deurwaarders en rijksveldwachters kon worden onderdrukt.

De rechtszaal is langwerpig vierkant, verdeeld in drie afdeelingen. Het achterste gedeelte zou men het schapenhok of het schellinkje van den schouwburg kunnen noemen; daar staat het „plebs" elkander plat te drukken. Het middenvak is bestemd voor verdachten, getuigen, advokaten, deurwaarders, rijksveldwachters en verslaggevers, maar gewoonlijk blijven er dan nog tientallen van zitplaatsen over en deze worden ingenomen door kennissen van den deurwaarder, of zij die met behulp van 'n kwartje kennis hebben aangeknoopt. Het derde vak is 't eigenlijke tooneel. Het verheft zich vijfenzeventig centimeter boven den vloer en biedt plaats aan 'n lange, halvemaans vormige tafel, ontzaginboezemend bedekt met groen laken, waarachter 'n vijftal artisten zijn gezeten. Hun kostuums zijn allen gelijk, behalve dat eenigen blootshoofd zitten en anderen hun glimmende aardglobes bedekken onder 'n zwarte barret. Hun pikzwarte soepjurken hangen in weelderige plooien tot op den grond, en de mouwen zijn zoo ruim, dat ze nog over de tafel slingeren, wanneer ze hunne achtbare neuzen dompelen in 'n bad van eau de cologne — wat dikwijls voorvalt. Alles is even achtbaar en eerbiedwekkend.

Even als kleine kinderen, die onmogelijk pap kunnen eten zonder morsen, hebben ze witte slabbatjes voor, echter niet om de pap, maar terwille van de achtbaarheid. Die slabbetjes zijn wit, men zegt dat deze kleur gekozen om de reinheid van geweten te demonstreeren.... Men mocht eens denken dat al dat ravenzwarte 'n afspiegeling is van de ziel! Ze hebben allemaal 'n stapel papieren, 'n inktpot en 'n waterkraft, de middelste bovendien nog 'n hamer voor zich. Ze bezitten met hun allen nog niet voldoende haren voor één fatsoenlijk hoofd en de haren, die ze hebben, zijn geelachtig-wit. Ze gelijken veel op deserteurs uit 'n oudenmannenhuis; de jongste heeft reeds meer dan zestig malen met de aarde om de zon geslingerd — zonder er af te waaien — wat niemand zou gespeten hebben.

Voor dit eerbiedwaardig gezelschap bracht men Jan.

Wat ziet-i er bleek en verwilderd uit. Z'n haren hangen hem op den kraag van z'n honderdmaal hersteld jasje.

Zouden die zwarte heeren nog indruk op 'm maken, dat-i zoo

bleek is? Kan je begrijpen! 't Is niets dan de vreemde omgeving, het ongewone na twee maanden kerkerleven.... straks herstelt-i zich weer.

De artist aan de linkerzijde der tafel staat op en leest op dreunenden toon 'n oceaan van rechtstermen voor, die niemand verstaan kan en waarnaar ook niemand luistert Slechts het proces-verbaal leest-i duidelijk. Het luidt:

„.... dat in den avond van den 6den December 18.. des avonds ten zeven uur in de nabijheid van den Stationsweg te Elzerburg, de persoon van Jan Koddewijn, geboren te Zaandam den 13den Maart 18.. en wonende te Rijnstad, zich zou hebben schuldig gemaakt aan

POGING TOT MOORD,

en zulks door, zonder dat tot een dergelijke handeling eenigerlei aanleiding was gegeven, zoodat er dus van zelfverweer geen sprake kan zijn, den persoon van Willem Stam opzettelijk door een pistoolschot in het dijbeen te verwonden met het kennelijk oogmerk genoemden Willem Stam te vermoorden."

De vice-president, de welbekende C. Biederlak, door 't volk spottend „Kees" genoemd, wenkt den misdadiger voor de groene tafel te komen.

Het verhoor vangt aan.

„Uw naam?"

„Jan Koddewijn."

De vice-president voelt zich tegen den arm stooten; een der rechters fluistert hem iets aan het oor; hij antwoordt verstaanbaar: „Ja, laat dat maar passeeren. Hij weet niet beter en er steekt geen kwaad in."

Hierna vervolgt-i:

„Beroep?"

„Kolporteur."

„Is dat ook een beroep.... hè—è?"

„Minstens even nuttig als dat van rechter."

„Hè—è.... Wâ.... wâblief?"

Kees is 'n weinig doof, vooral als-i iets onaangenaams meent te hooren. Hij brengt dan gewoonlijk z'n linkerhand even aan 't oor, klapt met de tong, zooals 'n voerman, wanneer-i z'n paard tot spoed aanzet en herhaalt op gerekten, snauwenden toon z'n vraag.

Jan antwoordt met kolporteursgeluid:

„Dat 'n kolporteur 'n nuttiger wezen is dan 'n rechter."

Luid gelach op 't schellinkje.

Kees wordt zenuwachtig, snuift au de cologne en hamert.

„Stilte—e.... Hoe oud?"

„Achttien jaar."

„Hè—è?"

„'t Is nog geen sekonde gelejen, da'k achttien jaar heb opgegeven."

„Zoo—o.... En vertel ons eens, Jan, wat heb je op dien bewusten avond gedaan?"

„Gekolporteerd en zoo hard geroepen, dat zelfs zij, die zoo doof zijn als 'n vice-president van 'n rechtbank, 't konden hooren."

„Anders niks.... hè—è?"

„Ja, wat er verder bij behoort: centen ontvangen, loopen...."

„Hou je me voor den gek.... hè—è?"

„Dan zullen uw vragen daartoe wel aanleiding geven."

„Had je dat pistool in Elzenburg gekregen of mee van Rijnstad gebracht? Bij wie heb je 't gekocht?"

„Ik weet van geen pistool en....

Welze-ker.... Weet niets van 'n pistool we-el? Niet eens de knal gehoord.... hè-e?"

„Nee...."

„Dat dacht ik wel.... In z'n ijver voor „de goeie zaa-aak", heeft-i 't schot voor 't aanstrijken van een Zweedsche lucifer gehouen. Is 't nei-iet?.... Of wou je soms ontkennen, dat er geschoten is.... hè-e?"

„Meneer, u doet mij vragen en ik verzoek u mij de gelegenheid te geven daarop te antwoorden en mij niet telkens in de rede te vallen. Wanneer uwe wijze van ondervragen moet dienstdoen om mij in de war te brengen, dan zeg ik u bij voorbaat, dat ge u die moeite gerust kunt sparen; uw snauwen maakt mij volstrekt niet bevreesd. Ik wensch u te zeggen, dat mij van 'n pistoolschot niets bewust is, en dat ik, indien 't anders was, dit volmondig zou bekennen. Want ik zou mij volstrekt niet schamen het mij ten laste gelegde feit te verdedigen, daar waar men den ganschen namiddag....

Kees hamert en snauwt:

„Al genoeg.... Straks kun je je verdedigen.... hé-e! Hebben de heeren nog iets aan beklaagde te vragen.... Ga naar je plaa-aats! Getuige Stam!"

De deur der getuigenkamer wordt geopend en Willem Stam komt

voor. Na het gewone opgeven van namen, beroep en ouderdom en het afleggen van den eed der waarheid met de twee voorste vingers der rechterhand ten plafond gericht, vangt 't verhoor aan.

De stem van Kees klinkt thans — liefelijk-aanmoedigend.

„Wel, Willem, je bent op den bewusten avond geschoten, niet waa-aar?"

„Joa meneer, in 't been."

„Zoo in 't been.... Dee 't zeer?"

„Joa,meneer, arg."

„Zoo,.... erg.... En weet je wie 't gedaan heeft?"

„Joa, meneer, den Koddewien heddet gedoan."

„Zoo.... Had je vroeger al eens iets met Koddewijn gehad?.... Denzelfden dag soms?"

„Joa, meneer, effe te veure het-i mie n ook al 'n klap gegève."

„Weet je zeker dat 't Koddewijn was?.... Kan je geen abuis hebben."

„Nee, meneer, ik heb z'n foacie zuuver gezien."

„'t Schot viel om zeven uur en om acht uur is Koddewijn aan 't station aangekomen. Weet je ook waar-i heen gevlucht is, toen-i je geschoten had?"

Deze vraag kwam in het boekje van Willem niet voor; bij geen enkele repetitie was hem z'n antwoord hierop voorgekauwd. Hij stamelde:

„Joa.... nee.... nee, meneer.... dâ' he'k nie' kunne zien.. 't Was zoo duuster....

„Genoeg.... De heeren niets te vragen? Beklaagde iets te vragen?.... Ga ginder maar zitten Willem.... Tweede getuige!"

,n Deftig in 't zwart gekleed heer verschijnt voor de tafel.

Kees krijgt manieren.

„U is mijnheer Kroeze, niet waar?"

„Om u te dienen, edelachtbare, Jan Theodoor Kroeze".

„U is geneesheer te Elzenburg en U hebt in die kwaliteit de wond van Willem Stam onderzocht?"

„Om u te dienen, edelachtbare."

„Hield u de wond veroorzaakt door 'n pistoolschot?"

„Dat staat boven allen twijfel, edelachtbare."

„Was de wond levensgevaarlijk?"

„Dat is te zeggen, edelachtbare, in zekeren zin niet. Het toeval heeft het gewild, dat er direkt geen gevaar voor het leven bestond, doch had het lood slechts twee centimeters hooger getroffen, dan

zou het door de lies tot in de vessie(1) zijn doorgedrongen en dan ware de dood onvermijdelijk en onmiddellijk ingetreden."

„Was uw indruk, dat 't hier een aanslag op het leven gold?"

„O, ongetwijfeld, edelachtbare, het was direkt op het leven gemunt."

„Dank u.... de heeren nog iets?.... Beklaagde soms?.... Wij danken u, mijnheer Kroeze.... Wilt u zoo goed zijn plaats te nemen, waar de deurwaarder het u wel zal aanwijzen?.... Derde getuige!"

'n Jongen met 'n onbeschaamd uiterlijk laat men binnen.

„Uw naam is?"

„Hannes Jansen."

Hannes Jansen was achttien jaar, legde den eed der waarheid af, snoot z'n neus en zei dat-i „niks geen femilie van den Koddewien" was.

Daarop vraagt Kees:

„Wel Jansen, heb jij gezien, dat Koddewijn 'n schot loste op Willem Stam?"

„Joa meneer, dâ' he'k eiges gezien."

„En weet je zeker, dat 't z'n bedoeling was om Stam te raken?"

„Wâblief, meneer?"

„Of Koddewijn juist Willem wilde treffen en dus niet zoo maar in 't wild wegschoot?....

„Daar verstoai ikke niks van meneer; moar ik zou meine, dat, as-i mien had motten hebbe, dat-i dan ook mien wel geroakt zou hebbe."

Deze logika was moeielijk te betwisten.

Kees is echter met dit antwoord niet tevreden en vervolgt:

„Je begrijpt me niet Hannes, hè—è! Ik bedoel of er iets bestond tusschen Willem en Koddewijn....

„Ah.... joa, nou vat ik 't.... Nou, of er iets was tusschen die twee! Effe te veuren in 't derp had den Koddewien 'm 'n smèr gegeve teuge z'n kop,.dar 't raak was van belang!"

„Kan je je niet in den persoon vergissen? Weet je zeker dat 't Koddewijn was?.... Keer je eens om en kijk 'm eens goed aan"....

,',t Is dezelfde, meneer. Ik ken 'm krek zoo goed as mien eige breuir. 'k Heb 'm ommers wel tienkeer gezien?"

„In orde.... Niets heeren.... Beklaagde?.... Ga maar naar je plaats!.... Vierde getuige!"

(1) Blaas.

Gart Hendriks kwam naam, beroep en ouderdom opgeven, eed doen.

„Wel Hendriks, wat weet jij van de zaak, waartoe we je hier hebben geroepen?"

„Meneer, 's merreges kregen we ièlk 'n fiksche kloare van Bank"..

„Daar hebben we hier niets mee te maken.... hè-e!.... Wat heb je gezien van de vechtpartij?"

„Doar he'k genog van gezien, want doar he'k eiges oan mee gedoan.... Toen we goed en wel de kloaren in 't lief"....

„Houd die praatjes over dien klare maar voor je en antwoord me zonder omwegen op m'n vragen, verstaa-aan?.... Heb je gezien, dat Koddewijn op Stam heeft geschoten?"

„Dâ kos ik nie' zien en da' kos geen mins zien, want doar is niks van oan."

„Wat zeg je daar.... hè-e?.... Is daar niks van aa-aan?"

„Geen spier!.... Hij kos nie' schiete, want hij loag teuge de grond, en"......

„E-e-e-èn.... jouw verklaring strookt niet met 't geen je gezegd hebt voor den rechter-kommissaris, hè-e!"

„Da's best meugelik! Toen luusterde-n-ik nog noa den kappeloan.... Noa die tied bin 'k wiezer geworde"....

„Zoo-oo!.... Ga maar naar je plaats....

Luid gelach op 't schellinkje. Ook Jan zat zich te verkneukelen. „Jongen", dacht-i, „wat komt er 'n zwijnerij aan 't licht.... wat maakt dat zaakje propaganda..... 'k heb niet de minste spijt van m'n tweeënzestig dagen....

Na eenig gehamer en gedreig met ontruiming der zaal, kwam er voldoende stilte voor den Ambtenaar van het Openbaar Ministerie.

In z'n requisitoir legde-hij er vooral den nadruk op, dat 't feit wettelijk en overtuigend was bewezen. „Niemand dan beklaagde kon het schot hebben gelost. Hij toch ging week aan week, dat schendblaadje te koop aanbieden; hij ontzag zich daarbij niet de meest geachte inwoners van Elzenburg door 't slijk te sleuren, door het uitroepen van hun namen in verband met 'n kroniek scandeleuse, die de redakteur van dat leugenblad er als 'n echte chevalier d'industrie op nahoudt; en hij ging hiermee voort, niettegenstaande het hem duidelijk moest zijn, dat de bevolking er niet van was gediend.

Dat de anders zoo vreedzame bevolking een vijandelijke houding aannam tegenover iemand, die voortdurend de rust en orde kwam verstoren, laat zich zeer goed begrijpen. Ook is het duidelijk dat den

kolporteur deze houding alles behalve welgevallig was, en dat hij vooral hem in het oog hield die van z'n vijandelijke gezindheid, als ik het zoo noemen mag, 't duidelijkst blijk gaf. 't Kon dus niemand verwonderen, dat beklaagde naar een gelegenheid zocht om den ter goeder naam en faam bekend staanden Willem Stam z'n optreden betaald te zetten. Die gelegenheid deed zich voor op den bewusten avond. Begunstigd door de duisternis meende hij z'n met opzet meegenomen wapen ongemerkt te kunnen gebruiken. Dat 't hem direkt om den persoon van Stam te doen was, blijkt uit 't feit, dat deze reeds des namiddags van hem een geweldigen slag ontvangen heeft. En, M. H., dat de ernstige verwonding moet gerekend worden te zijn een moordaanslag, is overduidelijk bewezen door den geachten geneesheer, die de wond onderzocht, den tweeden getuige.

De verklaring van vierde getuige, M. H., acht ik totaal van onwaarde. De man bazelt over „klare" en 't wil me dus voorkomen, dat-i den bewusten avond in abnormalen toestand heeft verkeerd. In het voorbijgaan wil ik echter opmerken, dat deze muis nog wel 'n staartje voor hem kan hebben, want hij staat bij mij sterk onder verdenking zich te hebben schuldig gemaakt aan meineed...."

Een en ander werd getoetst aan art. zooveel in verband met art. zooveel, waarna hij de eer had te requireeren en voor beklaagde te eischen een gevangenisstraf van TWEE JAAR met aftrek der preventieve hechtenis.

Gefluit, gesis, geschuifel onder het puliek, geschreeuw van deurwaarder en veldwachters, zenuwachtig gehamer van Kees.... oerverdoovend rumoer.... eindelijk stilte en Kees 't woord.

„Heb je wat tot je verdediging in te brengen.... hè-e!"

Langzaam rees Jan van z'n bankie op en hield eerst bevend en zacht, later zich herstellend met verheffing van stem, tot ontsteltenis der rechters, tot genoegen van 't publiek, het volgend pleidooi:

„Mijne Heeren!

„Ik ben geen jurist. M'n vader is arm, op dit oogenblik wellicht „stervend van gebrek en heeft me dus niet kunnen laten studeeren „in wat men *rechten* noemt".

„Ik zal u dus niet vermoeien met 'n aanhaling van 'n reeks artike„len uit het Wetboek van Strafrecht, om aan te toonen, dat 't ge„pleegde feit als *mishandeling* en niet als *poging tot moord* behoort „gekwalificeerd te worden.

„Evenmin zal ik beproeven het bewijs te leveren, dat, indien ik „het mij ten laste gelegde feit had gepleegd, ik niets zou hebben ge- „daan dan mij verweerd tegen 'n moorddadigen aanval. Ik zal zwij- gen over de vele mishandelingen, waaraan ik week aan week, doch „vooral op den bewusten avond, heb blootgestaan, wel wetend, dat „gij, M. H., daar in zoudt zwellen van genot. Ik gevoel niet de min- ste behoefte mij tegenover U te beklagen, en zoo ik hier toe eerst „eenige neigingen zou hebben gehad, dan zou ik daarvan teruggeko- „men zijn, toen ik den Ambtenaar van het Openbaar Ministerie hoor- „de gewagen van 'n schendblaadje, dat door hem, ten spijt der vrij- „heid van drukpers ons bij art. 7 der Grondwet gewaarborgd, wordt „vogelvrij verklaard...."

Kees klapt met de tong en hamert.

Jan valt in: „Laat mij uitspreken, meneer de president!.... 'k Ben u ook niet in de rede gevallen.

Hij vervolgt:

„Ook al zou ik er kans toe zien mij te verdedigen op juridische „gronden, dan nog zou ik het onnoodig achten. Immers het gaat mij „niet aan of gij het gepleegde feit moordaanslag of mishandeling ge- „lieft te noemen, evenmin of ik al dan niet het recht zou hebben in „de gegeven omstandigheden te doen, wat men mij ten laste legt, „want.... *aan het feit ben ik onschuldig!*

„Gij schudt uw „achtbaar" hoofd, meneer de president! O, zeker, „ik vlei mij niet met de hoop door u onschuldig te worden geoor- „deeld! Ik was er daar straks getuige van hoe ge met 'n zevenmijls- „laars heen stapte over de eigenaardige verklaring van Willem „Stam, dat 't te duister was om te zien, waar ik bleef.... doch, naar „'t schijnt niet te duister om precies te zien wie op hem geschoten heeft...."

Kees opent den tandeloozen mond zoover, dat men er 'n bal ge- hakt in kan smijten zonder de wanden te raken. Vreeselijk zwaait-i met den hamer.

Jan brengt 'm weer op z'n gemak.

„Meneer de president, ik verzoek u vriendelijk dien hamer te laten „rusten; ik zal toch zeker wel het recht hebben mij te verdedigen?"

„Slechts een getuige wensch ik even aan te halen; meer om 't „eigenaardige zijner verklaring dan dat ze in mijn voordeel zou „zijn. Het is de dokter. Wees er van verzekerd, M. H., dat, wanneer „een uwer dienzelfden Willem Stam onder andere omstandigheden „'n kogel in de borst had gejaagd, dezelfde dokter, met voorbeelde-

„loos cynisme onder aanroeping van God almachtig zou hebben verklaard, dat de verslagen bezweken was ten gevolge van 'n spontane hartkwaal of longontsteking."

Daverend applaus op 't schellinkje; stormachtig gehamer van Kees. Hij grijnst, gaapt, klapt met de tong en snauwt:

„Wanneer je je niet tot je verdediging bepaalt, zal ik je het woord ontnemen, he—e!"

Jan antwoordt:

„Welnu, m'n verdediging.... Is 't noodig? Zou iemand aan mijn „schuld gelooven? Gelooft gij er zelf wel aan, M .H.? Maar gij w i l t „dat ik schuldig ben.... ge wilt 'n voorbeeld stellen. Onze ideeën „marcheeren te goed naar uw zin; ge zijt woedend dat zelfs de door „u betaalde en uwe belangen dienende pers die ideeën, dien vooruitgang niet kan doodzwijgen. Ge grijpt naar takkebossen, en wilt 'n „brandstapel oprichten voor het in uwe oogen zoo gevaarlijke beginsel"....

Gehamer.

„Ge tracht me van m'n stuk te brengen, meneer de president, doch „dit zal u niet gelukken. Hebt ge wel eens gehoord dat boeren een „gevangen rat roosteren en aan den balk hangen om schrik te brengen in de rattenwereld? Welnu, in uwe handen ben ik zoo'n rat. „Het vuur om mij te roosteren heeft al twee maanden gesmeuld, en „zoudt ge, nu de vlammen u zoo hoopvol toegrijnzen, mij nu loslaten? Ik zal niet zoo dwaas zijn daarop te rekenen en dus over m'n „onschuld geen enkel woord vermorsen. Het auto-da-fé staat voor „mij gereed en 't heeft mij al verwonderd, dat ge allen nog zoo klaar „wakker zijt, dat niemand uwer als wijlen Daniël Hessels zit te slapen, om, wanneer de president hem straks tegen den arm stoot, „met 'n muil als 'n tijger 'n liefelijk geeuwend, „aan den galg" te „doen hooren; want dat ik te doen heb met waardige representanten „van den bloedraad uit den tijd van Alva, staat bij mij als 'n paal „boven water".

De laatste woorden werden slechts verstaan door hen, die zich in z'n onmiddellijke nabijheid bevonden, want op het „aan den galg" braken de toejuichingen zoo stormachtig los dat 't gebouw op z'n grondvesten scheen te schudden.

Eindelijk kon de waarnemend president zich doen hooren:

„En hiermee is de beraadsla"....

„Halt, meneer de president", viel Jan donderend in, „ik ben nog niet klaar.... Eigenlijk begin ik pas.... Nog 'n enkel woord naar

„annleiding van m'n voorarrest.... Ik heb 't volste recht vrijspraak „en onmiddellijke invrijheidstelling te eischen; want voor ieder, die „niet reeds vóór deze komedie mij 't woord schuldig op 't voor-„hoofd stempelde, is 't duidelijk, dat mij geen misdaad, hoegenaamd, „kan worden ten laste gelegd. Ik zal dien eisch dan ook doen hooren, „al ben ik overtuigd dat mijn stem zal zijn die des roepende in de „woestijn. Maar stel voor 'n oogenblik, dat dit eens anders was, dat „ik mij hier niet in naam, doch in werkelijkheid voor 'n „rechtbank bevond, dat m'n onschuld in 'n duidelijk licht werd ge-„plaatst, en ik werd vrijgesproken.... waar zou ik dan vergoeding „vinden voor 't doorgestane leed tijdens de preventieve hechtenis? „Wie stelt den vader weer in 't bezit van de uit droefheid over 't lot „van z'n zoon verlorene gezondheid? Waar, waar, M. H. kunnen wij „arme verschoppelingen in zulke gevallen recht vinden? Met mij is „er geen denken aan, dat ik zal worden vrijgesproken, maar hoevelen „zijn er al niet met de groene kerkerkleur op 't uitgedroogd gelaat „in deze treurige zaal verschenen, wier onschuld aan 't licht kwam „en die naar huis konden gaan met de troostende(?) gedachte on-„schuldig te zijn gemarteld, om daarna nog met den vinger te wor-„den nagewezen en altijd te moeten hooren het zoo grievende.... „nu ja, er zal toch wel iets van aan zijn....? 't Bestaan van wet-„ten, die zooiets mogelijk maken, is 'n slag in 't aangezicht der be-„schaving. Vloek, driewerf vloek over hen, die er zich toe leenen „de uitvoerders van zulke wetten te zijn!"....

Stilte, akelige stilte.

Zelfs Kees, was onder indruk; de hamer scheen hem in z'n dorre hand vastgevroren.

Jan vervolgde:

„Ik sprak daar over m'n vader.... wellicht zie 'k hem niet weer. „Gij beschuldigt mij van poging tot moord; maar wie is hier de „moordenaar? Ik, M. H., of gij, die door mijn onverdiende kerkering „m'n vader op 't ziekbed werpt om nimmer op te staan?.... Zijn dat „uwe wettelijke, ordelijke en geoorloofde middelen om 'n leer uit „te roeien die tegen uw konservatisme strijdt?.... Meent ge daar-„mee ons beginsel te kunnen dooden? ....Is dan de geschiedenis „voor U een gesloten boek en weet ge dan niet, dat door alle eeuwen „heen het bloed der martelaren het zaad der kerk was....? Ga „voort, M. H., martelt ons. Maar bedenk dat hij, die wind zaait, storm „zal oogsten. Werpt ons bij tientallen in uw vochtige kerkers....

„achter onze hielen staan duizenden weer op om 't in uwe oogen zoo „schrikwekkend evangelie in onze plaats te verkondigen!.... Ont- „ziet ons niet.... ontziet vrouw noch kind.... uit onze assche zal „de Nemissis verrijzen, die U verpletteren zal!.... Vermoordt va- „ders.... grijsaards.... hun nakomelingen zullen wraak zweren „op hun nederige grafsteden en eenmaal de geslagen wonden „schoonwasschen in der beulen bloed.... Ons beginsel den kop in- „drukken?.... Ha, ha,.... ik moet met u lachen.... Ge waant U zoo „groot, zoo eerbiedwaardig daar in uw zwarte toga's, en o, ge zijt „zoo klein, zoo ellendig, zoo nietig.... Gelooft me, wanneer de wer- „men het laatste stukje vleesch van uw spookachtige knoken zullen „hebben afgevreten, zal ons beginsel daar nog altijd staan als 'n rens, „om de menschheid te laven aan z'n verkwikkenden adem!"....

Onder de akeligste stilte retireerde Jan naar z'n bankje. Maar het was de stilte, die den storm voorafgaat. Plotseling barstten de toejuichingen los en overweldigden 't gehamer van Kees zoowel als de bedreigingen der rijksveldwachters.

Eindelijk kwam er bedaring en, wat alleen als er 'n advokaat optrad, en zelfs dan niet eens altijd, gebeurde, had thans plaats; de A. v. h. O.M. verwaardigde zich beklaagde te dienen van repliek. Hij sprak als volgt:

„Mijnheer de president, edelachtbare heeren, ik neem het woord „niet ter weerlegging der insinuaties aan ons adres. De woorden „bloedraad, Daniël Hessels, en anderen, geliefde termen in de partij, „waartoe beklaagde behoort, zal ik laten voor 't geen ze zijn. Maar „waar mij persoonlijk verkrachting — om in de taal van beklaagde „te spreken — van art. 7 der grondwet wordt ten laste gelegd, en „oogluikend toelaten van g e w e l d wordt aangewreven, en zooiets „blijkbaar voor goeden munt bij 't daar achterstaand publiek wordt „opgenomen, daar acht ik mij verplicht 'n dergelijke drogrede te ont- „zenuwen. Maar alvorens, edelachtbare heeren, hiertoe over te gaan „en mijn door beklaagde scheef voorgesteld requisitoir te defeniëe- „ren, wensch ik er de aandacht op te vestigen, dat van 'n eigenlijke „verdediging hier geen sprake is geweest, dat beklaagde misschien 'n „zeer pakkende propagandarede heeft gehouden, volkomen geschikt „om 'n domme massa te impressioneeren, maar ontbloot van de noo- „dige kracht en helderheid om z'n voorgewende onschuld te bewij- „zen. Wie, zoo zou ik willen vragen, wie ter wereld anders dan hij „kan 't schot gelost hebben; ja wie...."

„Ikke" — klonk het achter in de zaal.

De A. v. h. O. M. was zoo onthutst, dat, al zou het rumoer hem dit niet hebben belet, hij buiten staat was 'n woord meer te zeggen.

De man die „ikke" had geroepen, drong naar voren, klauterde over de ballustrade en plaatste zich met bloedrood gelaat voor de rechters. Na zich te hebben bekend gemaakt als Hendrik Gerritsen, begon-i 't gebeurde van den bewusten avond te vertellen. Kees viel hem in de rede, en wilde de beraadslaging voor gesloten verklaren, doch de dreigende houding van 't publiek deed hem berusten en luisteren.

Hendrik Gerritsen vertelde, dat-i op den bewusten avond in gezelschap van Geurt van Eldik de razende troep steeds op 'n kleinen afstand was gevolgd. Ze hadden alles gehoord en gezien en besloten er voor te waken, dat men den kolporteur niet zou vermoorden. Ze wilden zich echter liefst niet bloot geven als geestverwanten van den vervolgde, zoodat dezer er zelf onbewust van bleef, dat er helpers in z'n nabijheid waren. Toen 't te erg liep, had-i z'n pistool afgeschoten; meer om schrik aan te jagen, dan wel om te verwonden, want het was niet veel meer dan los kruit, waarmee het was geladen; er zaten slechts 'n paar korreltjes musschenhagel op. De belhamels hadden daarop de vlucht genomen, en toen hadden Geurt en hij „den „Koddewien, die stief tege den grond leej" opgenomen en bij Lammert Ros in huis gebracht.

„Da 'k oe de zuuvere waarheid vertel" — aldus besloot Hendrik — „kunnen Geurt en Lammert die allebei hier zin, getuige; en hier hé 'k 't pastool, 't eigenst da'k verleej joar hier in den iesderwinkel van Van Eymeren, in de Keuningstraat op 't huukske van de Luuzemerkt heb gekocht veur vier en twintig stuuvers.... 't Is wel arg, want 'k bin getrouwd en 'k heb vier kinders; maar ik kon nie' zien dat den Koddewien onschuldig gestraft wier."

Deze eenvoudige woorden maakten op de menigte een diepen indruk. De rechters waren verslagen; immers aan de waarheid viel niet te twijfelen. Fluisterend wisselden ze onderling eenige woorden verlieten door 'n zijdeur achter elkander als 'n ijzigen begrafenisstoet de rechtzaal en kwamen eenige minuten later terug om bij monde van den president bekend te maken, dat de zaak in kwestie nader zou worden onderzocht in afwachting waarvan Jan Koddewijn op vrije voeten zou worden gesteld.

Deze mededeeling werd met oorverdoovend gejuich begroet. Jan drong door de menigte om naar z'n vader te snellen en hem, indien

't mogelijk was, nog te redden met de blijde boodschap. 'n Onafzienbare massa omsingelde hem, en toen de stoet zich eindelijk in beweging zette, was 't hem niet mogelijk harder te loopen dan op de maat van 'n strijdlied, dat uit duizenden keelen werd aangeheven. Zoo werd-i vervolgens door den menschenstroom en tegen wil en dank meegevoerd naar het lokaal Vooruit. Daar gekomen sprong-i op den hardsteenen stoep, zoodat-i de menigte kon overzien, om hen toe te roepen:

„Mannen, laat me naar huis gaan. Als 't eenigszins kan kom ik aanstonds terug, doch ik wil eerst eens naar m'n vader zien!"

Onmiddellijk openden zich de rijen om hem door te laten.

Meer dravend dan stappend en met bonzend hart besteeg Jan het hobbelig pad. De buurvrouwen aan de deur zag-i niet; het viel hem niet op, dat ze met den tip van het schort tranen uit de oogen pinkten; hij dacht aan niets dan aan zijn vader.

Den roestigen klink der krakende deur oplichten, ze met de knie openduwen en hartstochtelijk „vader" roepen, dit had alles gelijk plaats. Helaas, hij bekwam geen antwoord. Aan de dood kon-i niet denken en hij herhaalde dus z'n „vader, vader, hoor je me niet? Ik ben het.... ik.... Jan!...." Maar geen antwoord. Waggelend naderde-n-i, al vader roepend, de bedstede, en bracht-i z'n bevende hand in aanraking met de ijskoude wang van den grijsaard, toen de buurvrouwen ongemerkt binnenkwamen en een harer hem zacht aan den arm trok, hem toefluisterde: „Jan.... oe voader is.... gesturreve.... 'n uur geleeje...."

Dit bracht hem de verschrikkelijke werkelijkheid voor oogen. Wanhopig trok-i met beide handen aan de haren, uitroepend. „Dood .... dood.... vader dood!.... Door de zoogenaamde Justitie vermoord.... ja vermoord!"

'n Bezwijming volgde op deze overspanning. Met water, azijn en druppels van de hemel weet welke kwakzalversmedikamenten bracht men hem weer bij. Hij wreef zich 't voorhoofd, zich twijfelend afvragend of alles niet 'n akelige droom was.... Neen 't was werkelijkheid, droevige werkelijkheid. Immers daar op 't schamel stroo lag 't ontzield geraamte. Ja 'n geraamte, nog vóór het de wormen hadden afgeknaagd.

Onbeschrijfelijke gedachten doorwoelden z'n hoofd. Had-i 'm nog maar eens kunnen spreken, wie weet wat de martelaar hem nog in z'n laatste oogenblikken zou hebben medegedeeld. 'n Stervend vader heeft altijd iets te zeggen aan 'n kind. Maar neen, dan zou 't werk der beulen onvolkomen geweest zijn.

'n Vloed van tranen die hem, steeds kermend: „vader, lieve vader", langs de bleeke wangen stroomde, bracht hem de verkwikking als de verfrisschende bui na 'n heeten zomerdag. Hij werd zich zelf weer en keek dof-berustend rond, of er ook 'n enkel teeken aanwezig was, waarin z'n vader z'n laatste woorden aan z'n kind had neergelegd.

Op de beddenplank lag iets wits. Hij tastte er naar in het half duister en voelde 'n brief en 'n sleutel, wiens bestaan aan Jan onbekend was.

Snikkend las-i 't opschrift:

„Aan mijn geliefden zoon."

Met bevende handen werd de enveloppe opengebroken. Jan las, en moest telkens de tranen verwijderen, die zich tusschen z'n starend oog en de zoo dierbare letters plaatsten. Hij las het volgende:

„Geliefde, innig geliefde zoon.

„Hoewel het schrijven voor mij in de laatste jaren een ongewoonte is geworden en het thans dubbel bezwarend voor mij is, omdat ik nauwelijks de kracht meer heb om de pen vast te houden, voel ik mij verplicht tot deze inspanning, omdat ik u eenige opheldering verschuldigd ben, en ik zeer goed gevoel, niet meer in de gelegenheid te zullen komen, ze u mondeling te kunnen geven.

Wie uw vader is, weet gij; z'n geschiedenis is u tot in de kleinste bizonderheden bekend, want op uw verlangen, heb ik u die meer dan eens meegedeeld. Alleen weet gij niet: d e n f a m i l i e n a a m u w e r m o e d e r — ge hebt me daar nooit naar gevraagd anders zou ik wellicht bezweken zijn in mijn voornemen hem u nimmer mede te deelen. En eveneens weet gij niet.... d a t g ij g e e n K o d d e w ij n h e e t en dat ik dezen naam slechts heb aangenomen, sedert den dag waarop wij in deze stad kwamen. Ik had dien naam niet noodig om eenigerlei misdrijf te bemantelen, en ware het, dat uw ware naam u buiten mij onbekend zou blijven, ik zou heden geen moeite doen hem u bekend te maken, maar ik weet, dat gij over eenige maanden geroepen zult worden om aangifte te doen voor de nationale militie; ge zult dan een papier thuis krijgen waarop de naam J a n F a g e l l zal voorkomen; ge zult dan na onderzoek tot de ontdekking komen, dat dit uw ware naam is, en wat zoudt ge dan denken van uw vader, die u zooiets verzweeg?

Ik moet kort zijn, want mijn laatste krachten dreigen me te ontzinken, en ik m o e t u mededeelen w a a r o m ik niet langer F a g e l

wilde heeten. Weet dan dat in deze stad de eenige broeder uwer moeder zich als advokaat had neergezet toen wij hier aankwamen. Eenmaal — en dit is de eenige daad, waarover ik berouw gevoel op mijn sterbbed — klopte ik om hulp bij hem aan, niet voor mij, maar voor uw arme moeder, mijn geliefde Mathilda, toen ik zag hoe ze in haar zwangerschap hijgende haar huiswerk verrichtte. De jeugdige aristocraat schold mij uit voor „ploert", verweet mij dat ik zijn zuster in het ongeluk had gestort en.... kortom, mij zelven niet meer meester, gaf ik hem een hevigen vuistslag in het aangezicht en verliet ik zijn kamer om hem nooit weer onder de oogen te komen.

Welnu, geliefde zoon, gij zult mij al wel begrepen hebben. Voor dien man wilde ik hier niet bestaan. Voor de geheele wereld niet wilde ik den schijn op mij laden hier gekomen te zijn om door hem te worden opgemerkt en ondersteund. Ik nam dus den naam aan van mijne moeder, een naam even vlekkeloos als den onzen, en nimmer mij bevindende in de kringen, waarin hij zich bewoog, had ik aldus 'n herkenning niet te vreezen. Trouwens ik deed mijn best om ook dat te voorkomen, wanneer 't toeval ons eens te zamen mocht brengen: ik liet mijn baard staan en mijn hoofdhaar groeien en maakte mij dus geheel onherkenbaar.

Ziedaar, mijn zoon, de rede mijner op 't eerste gezicht zoo onverklaarbare handelingen.

Te verzoeken heb ik u niet veel; slechts dit: Vergeef 't me, zoo ik ook thans den naam uwer moeder verzwijg. Ik ken u te goed om niet te weten, dat gij haar broeder, uw oom, den rijkaard, rijk met het geld aan ons ontstolen — want ik ben later te weten gekomen, dat het bankroet, waarvan ik u wel eens gesproken heb, frauduleus was, — dat gij hem zoudt opzoeken om uwe moeder en mij te wreken! Jan, nogmaals vergeef 't mij, zoo ik deze neiging bij u onderstel, maar zij is voor mij te begrijpelijk om ze u euvel te duiden. Doe dus nimmer moeite om te komen achter den naam van haar, die ge nooit gekend hebt, en blijf, wat ik u ten slotte bidden mag, zoolang en ter plaatse waar 't eenigszins kan den naam Koddewijn voeren.

Ge zult wel gehoor geven aan de laatste bede eens stervende, niet waar?

En dan eindelijk, lieveling, hier naast den brief, die mijn laatste woord aan u zal bevatten, leg ik een sleutel, dien ik steeds voor u heb verborgen gehouden. Het is de sleutel van de onderste lade der latafel, die gij, zonderling genoeg, nooit getracht hebt te openen. Welnu in die lade bevindt zich een portefeuille met koperen sluit-

plaatje, waarop de naam mijns vaders is gegraveerd, een zilveren naairing mijner moeder en een kistje, een haarlok bevattende, van uwe lieve moeder. Het was haar werkdoosje en dien haarlok versierde eenmaal 't hoofd mijner geliefde Mathilda....

Jan, wat er ook gebeure, tracht die gedenkstukken te bewaren. Van mij zelf kan ik u niets als zoodanig nalaten dan een paar teekeningen uit mijne jeugd, die zich insgelijks in die lade bevinden.

En hiermee, lieveling, neem ik afscheid van u. Duizendmaal druk ik u in gedachten aan 't bijna stilstaand hart, en roep ik u toe: Jan, geliefde zoon, strijd voor de rechten van 't verdrukte volk, maar.... wees voorzichtig.

Ontvang de laatste omhelzing in den geest

van uwen u tot aan zijn dood innig liefhebbenden vader

Rijnstad. 4 Fbr. 18.. Jan Fagell.

„Dus drie dagen voor z'n dood" zuchtte Jan, terwijl hij nog met verwonderde blikken op 't papier bleef staren....

De gedachten van Jan weer te geven, bekwamer pennen dan de mijne zouden 't slechts bij benadering en zeer onvolkomen kunnen. Nog pas eenige uren uit den kerker, waarin hij 62 bange dagen had gezucht, daarna eenige oogenblikken in 'n zeer opgewonden stemming verkeerd in de rechtzaal, ontroerd door het enthousiasme van 't volk, thans nedergezeten naast het lijk zijns vaders en met 'n papier in de hand, dat hem nog zoo wonderlijk, zoo raadselachtig toescheen.... Was het onbegrijpelijk dat Jan in 'n staat van bewusteloosheid verviel en niet eerder tot bezinning kwam, dan toen het huisje gevuld was met mannen, die er nooit te voren gezien waren?

't Gerucht van Koddewijn's dood had zich spoedig verspreid en zij die meer van nabij met hem bekend waren, wisten zeer goed, dat aan 'n begrafenisfonds in dat huishouden nimmer was gedacht. Spoedig werd deze omstandigheid door den een aan den ander medegedeeld en weldra was 't besluit genomen om Koddewijn niet te doen begraven van „d e n a r m e n", maar om onderling wat uit te leggen en zoo de kosten te dekken. De mannen, die Jan uit z'n verdooving tot de werkelijkheid terugriepen, waren dus gekomen om hem met raad e n d a a d bij te staan. 'n Bedienaar van begrafenissen, die naar 't scheen ook al van 't rooie hondje gebeten was — ondanks z'n pikzwarte kleeren — bood zich aan om alles te verrichten voor den kostenden prijs, koets, graf, kist, enz. volgens vast tarief; z'n persoonlijken arbeid zou hij gratis doen.

Op den bestemden dag verschenen de lijkkoets en nog 'n rijtuig aan 't eind van 't hobbelig pad en kwamen er twaalf dragers met roode strikken op den linkerarm en slappe vilte hoeden op 't hoofd om aan Koddewijn de laatste eer te bewijzer. 'n Roode vlag verving 't rouwkleed.....

Op 't kerkhof, waar zich inmiddels een groote menigte had verzameld, nam een der vrienden 't woord om te wijzen op de kontrasten in het leven en de kontrasten na den dood. Hij vestigde de aandacht op het sierlijke hekwerk en de prachtige monumenten daar op eenigen afstand om de laatste rustplaats te versieren van iemand, wiens eenige verdienste wellicht bestaan had in 't verzamelen van millioenen, ten koste van z'n evenmensch, en verder op de nederige graszoden die 't stoffelijk overschot bedekken van de zwoegers, die hun leven doorgebracht en verkort hebben met 't verrichten van te veel nuttigen arbeid ten bate van anderen. En nauwelijks had-i z'n roerende improvisatie geëinuigd of alle aanwezigen stemden in met het:

Koude wereld, heel uw omvang
  Is een kerhof leeg en rot;
Leeg aan ware menschenliefde,
  Vol van valschen dienst voor God.
Socialisten! op ten strijde!
  Op u rust de plicht — staat pal! —
't Zaad des levens uit te strooien
  Hier en ginds en overal.

HOOFDSTUK V.

Aandoenlijk om ta lezen. Wederom gevangenis, bankroet, dood en begrafenis, afgewisseld door vergaderingen in 'n scheerwinkel en besloten met de beschrijving der uitloopende begeerten van twee jonge dochters.

De zaak Koddewijn werd opnieuw onderzocht, doch men scheen het gelukkig niet noodig te oordeelen Hendrik Gerritsen in voorarrest te zetten. Terwille van de onwrikbaarheid der heeren rechters voeg ik er echter onmiddellijk bij, dat dit niet te danken was aan Jan Koddewijn's rede over het onrechtvaardige van preventieve hechtenis. 't Scheen duidelijk aan 't licht te zijn gekomen, dat Gerritsen's zelfbeschuldiging de volledige waarheid inhield; althans toen de zaak opnieuw voorkwam was hij de beklaagde en Koddewijn er geheel buiten gelaten. Ook was er 'n aanmerkelijke wijziging gebracht in de akte van beschuldiging; 't heette nu niet meer poging tot moord, doch ter zake van mishandeling." Dezelfde dokter verklaarde thans, dat-i 't wondje nauwelijks had kunnen vinden, en het wilde hem voorkomen, dat de ongesteldheid van z'n patiënt meer als 'n reaktie op 't overmatig gebruik van alkohol moest worden beschouwd, dan wel als 't gevolg der verwonding.

Een en ander werd dus zoo licht mogelijk gewogen en Gerritsen kwam van de hachelijke kwestie af met één maand gevangenisstraf en temeer omdat z'n vrouw en kinderen gedurende dien tijd uit een door de Fakkel geopende strijdpenning werden onderhouden, viel de straf hem niet zwaar, want 't was hem een troost te bedenken, dat zijn dertig dagen het offer waren, waarmee hij de wraak bezwoer der justitie, die ze zoo gaarne zou hebben omgezet in twee jaren gevangenisstraf voor 'n onschuldige.

Van 'n vervolging tegen Willem Stam, dokter Kroeze en Hannes Jansen wegens meineed was natuurlijk geen sprake.

Misschien vraagt de lezer verwonderd of Gerritsen zoo'n bizondere vriend der rechters was. In geen geval. De kwestie was, dat-i niet geschikt werd bevonden om te fungeeren voor „g e r o o s t e r d e r a t". Hij stond te weinig bekend om te kunnen gesteld worden als afschrikwekkend voorbeeld. Er was geen eer aan te behalen.

Hoe 't den Elzenburgschen grootheden beviel dat er „sossejoale" onder hun dorpsgenooten werden gevonden, valt gemakkelijk te raden. Arissen lachte als 'n boer, die kiespijn heeft, en Bankrozet kwam aan den avond van den dag der tweede zitting aan den rand van 'n kwaadaardigheidsberoerte. 't Spreekwoord zegt: „als er een schaap over de brug is volgen er meer," en hier waren er drie tegelijk overgewandeld. Immers het stond boven allen twijfel, dat Hendrik Gerritsen, Geurt van Eldik en Lammert Ros geestverwanten waren van den kolporteur en — 't geval lag er nu toch eenmaal toe — ze deden weinig moeite hun overtuiging onder stoelen of banken te steken. Toch was 't voor hen 'n bedenkelijke zaak, want waar 't maar eenigszins mogelijk was, werden zij gepasseerd. Voor Lammert was het 't minste, want hij was de eenigste barbier van 't dorp en de heeren konden toch moeilijk met den baard blijven loopen. Wel zaten Bankrozet en dominee Groen — Arissen schoor zich zelf — onder 't mes te beven en was hen de gedachte ondragelijk, dat zoo'n „dynamietman" onbeperkt heerschte over de hoofden en halzen van honderden ingezetenen, maar daar was nu eenmaal niets aan te veranderen.

Ook van Eldik, die klompenmaker was, wist zich tamelijk wel te redden. Hij had z'n klanten meestal onder de arbeiders — de dominee en de kapelaan moesten „niks" van 'm hebben — en dezen waren er al 'n beetje overheen om 'n besmetting met socialisme door klompen te vreezen.

Des te treuriger was echter het lot van den arbeider Gerritsen. Overal stiet-i het hoofd en het gevolg was, dat-i weldra z'n nog niet diep ingewortelde overtuiging inwisselde tegen 'n paar boterhammen. Hij kreeg werk bij 'n boer en men hoorde van hem niets meer.

De honger, dien hij had geleden, voor-i in genade werd aangenomen, was geen geheim gebleven. Dominee Groen en kapelaan Bodinet exploiteerden het geval iederen Zondag en hielden hun auditorium voor, hoe „die Satanskinderen reeds op aarde de straffende hand van den Heere voelen." Dit droeg er veel toe bij, dat tiental-

len, die in hun hart de nieuwe leer omhelsden, althans zeer waren toegedaan, er in 't openbaar over zwegen, meer uit vrees voor de straffende hand der boeren, dan die van den Heere.

Ook Bankrozet deed z'n best de ontwikkeling der in zijn oog zoo gevaarlijke idee tegen te gaan en dit viel hem te gemakkelijker, waar-i met den dag 'n grooter deel der dorpelingen van hem afhankelijk zag.

De zaken, die hij dreef, bleven voor 'n groot deel onbekend. Zelfs z'n vrouw genoot niet het noodige vertrouwen, om ingewijd te worden in de speculatieve ondernemingen, waarin hij 't geld van anderen waagde. Wel vond ze 't vreemd, dat er dikwijls zulke wonderlijk geadresseerde brieven uit Spanje kwamen, maar hoe de vork eigenlijk in de steel stak wist ze niet, en ik zou het ook niet geweten hebben, wanneer Bankrozet niet de eigenschap had bezeten van wel eens hardop te denken.

Zoo hoorde men hem eens de volgende alleenspraak houden:

„Kopermijnen in Spanje.... Wie duivel zou 't achter me zoeken, dat ik geld in Spanje had zitten.... Die boeren.... Wat zouden ze raar kijken als ze op de landkaart Spanje moesten zoeken.... Mogelijk zochten ze wel ten oosten van Japan of ten noorden van Siberië.... 'k Wou dat ze allemaal in Siberië zaten.... de socialen, bedoel ik.... Vervloekt volk.... Doch wacht maar.... Als uit de kopermijnen de Spaansche matjes komen rollen, roei ik ze totaal uit.... net als muizen.... Dan heb ik daar nog 'n paar ton voor over;.... want je begrijpt wel, dat ik m'n aandeelen verkoop, zoodra ze op 300 procent staan.... Dan zullen we 't nog eens beleven.. net als met de bloedbruiloft.... Jezus Maria, vierentwintigduizend op een nacht.... Wat 'n geschreeuw zou dat geven.... Dat zou me anders in de ooren klinken dan de muziek van Kwast.... Die Kwast viel me niks mee.... Als ik 't niet deed om eens in gezelschap van m'n confraters te komen, dan kwam ik niet meer in Musis.... 'k Hoor veel liever 'n stuk of zes moffen.... Dan kan je nog eens hooren wat ze spelen;.... maar zoo'n oevertuur of zoo'n areja, daar zou je bij in slaap vallen.... Die Klompemeijer is anders wel 'n sjofiale kerel.... beter als Engelberts.... die doet net of-i me voor den gek houdt.... Hij denkt zeker 'n boer voor te hebben.... Kan je begrijpen;.... ja, 'k zal hem vertellen hoe ik met „de Maas" te Rotterdam sta!.... Hij denkt met z'n fondsen tegen „De Maas" te kunnen konkurreeren.... Man, laat naar je kijken!.... Als er 'n brandje komt van twintigduizend gulden sta je op zwart zaad!....

De „Sekuritas", „de Gelria",.... ze moeten er allemaal aan.... In drie jaar tijds konkurreert „De Maas" ze allemaal kapot.... Kapot.... net als 'n pier.... net als de socialen.... 'k Wou ze maar kapot gaan.... „De Concordia" en „De Maas" allebei te Rotterdam.... 't is kasuëel.... 'k Heb er verscheidene duizenden in zitten.... Toch vertrouw ik 't spel niet erg.... Die Wijnje lijkt me 'n goocheme klant.... Nee', 'k heb meer op met Spanje als met Rotterdam.... Maar, 't een kan 't ander goedmaken.... Als 't is misliep?.... Ben je gek!.... Ja, maar als.... Och, wat zou 't...... Joapik Stam, Gart den Hunkert, vrouw Jorissen, ja wel driehonderd, ze waren allemaal ongelukkig.... Als Joapik Stam op den avond, toen-i z'n geld kwam opvragen, op z'n stuk was blijven staan, was 't in 't honderd geloopen.... 'k Had de rente niet eens in huis, laat staan 't kapitaal.... 'k Heb 'm bang gemaakt voor de socialen.... Zoo kan ik ze toch nog ergens voor gebruiken.... Maar, misloopen.... daar is geen kwestie van.... 't Loopt raak.... En dan.... in eens miljoenair.... En dan zullen we eens zien, wie of er gekozen wordt.... Voor geld laat je de duivel dansen.... De rijksdaalders uit Spanje zijn de rolschaatsen, waarop ik naar de Kamer rijd.... Ha, ha, ha.... wat zullen de socialen 'n gezicht trekken.... ik in de Kamer!...."

„Roept meneer?"

„Wablief?"

„O, ik dacht dat meneer me in de kamer riep!"

„Wil je 's als de weerlicht maken dat je wegkomt?.... Zoo'n dondersche meid!.... Zou ze iets gehoord hebben?.... 'k Doe die meid weg.... Ze kan zoo raar doen.... me zoo brutaal antwoorden.... net van die sociale praatjes.... Hoe ben 'k zoo gek om zoo'n stadsche meid te huren?.... 't Is waar, 't staat sjieker, dan zoo'n boeretrees.... Maar toch.... weg zal ze!"

In Rijnstad ging weer alles z'n ouden gang. Jan had aan de vriendelijke uitnoodiging van den lokaalhouder uit Vooruit gehoor gegeven en bij hem z'n intrek genomen. En sedert dien was-i weer „den Koddewien, den kolleperteur van Elzenburg."

Wat z'n zaken aldaar betreft, deze waren er oogenschijnlijk niet op vooruitgegaan. De straatverkoop gaf weinig of niets meer en wanneer-i nog geregeld z'n zware stem door de dorpstraten liet klinken, dan was 't meer om wat leven in de brouwerij te brengen dan wel dat de verkoop deze moeite kon loonen. Daartegenover stond echter dat-i meer dan honderd „vaste" lezers had, waarvan 90 procent heel „stiekem" moest worden bediend.

Ook bleek het, dat in het dorp meer bladen werden gelezen, dan Jan er bracht. Sinds eenigen tijd hadden 'n paar dorpelingen die geregeld de Vrijdagsmarkt te Rijnstad bezochten, opgemerkt dat Joapik Stam tegen 12 uur naar de drukkerij van De Fakkel sloop. „Doar wi'k 't miene van hebbe", had Lammert Ros gezeid en de daad bij 't woord voegende, was-i 'm op 'n „vieze" keer nagekuierd en juist de drukkerij binnengestapt toen de uitgever voor Joapik vijf en twintig „bloaikes" stond in te pakken. Lammert hield zich of-i niets zag, kocht 'n blad en ging weer; maar toen-i 't aan z'n kameraden vertelde, wilden dezen weten waar die vijfentwintig bladen bleven en....

„Daar geet 't.... rits.... een bij den domeni.... flap.... een bij den kapeloan.... Nou bij Bankrozet.... Zie j' wel! Krek zoo 'k gezeid heb!.... En woar duuvel bring ze den Joapik nie'.... Bij de roaimoaker, bij de smid, in de Roskam, bij de netoaris.... overal.

's Maandagsavonds kwam men bij Lammert Ros in den scheerwinkel bij elkaar. Dan was er niets te scheren en men had dus vrij praten. Men zag er dan den klompenmaker v. Eldik, den timmerman Harmen van Driel, Dientje Mastenbroek de „stadsche" dienstmeid des heeren Bankrozet en anderen.

Op den Maandagavond na de surveillance waar Joapik met z'n „bloaikes" bleef, was 't er buitengewoon druk. Al de adressen werden opgenoemd, tot zelfs Arissen toe.

„Moar doar weet-i niks van", zei een van Arissens arbeiders, die ook tot de klub behoorde. „Da's veur de dern", voegde-n-i er bij, „die het er nog wel sjenfejigheid in."

„Jong', wâ'j zegt", merkte Geurt van Eldik op.

„Zukke klanten lezen 'm mestal uut nijsgierigheid. As ze den Fakkel kosse verbrande, met de drukkerij inkluis, dan liete ze 't nie'", bracht Lammert in 't midden.

„J' kunt geleuve dat den Joapik zoake miek met die viefentwintig bloaikes; 'k wed ie er meer aan smiert as den Koddewien oan zien honderd", zei Geurt.

„En wat doch-ie dan", zei het stadsche Dientje, „bij mijnheer krijgt-i altijd 'n kwartje."

„Joa, moar zoo geet 't overal nie'.... Ouwen meneer schudt de kwartjes van 'n bumke", beweerde Lammert.

„Als-i boompje en al maar niet omschudt", antwoordde Dientje adrem.

„Da' zeg-ie wel dern", zei Lammert. „Ik veur mien had mien

geld, as ik 't had, krek zoo lief verschimmeld in m'n loai legge as bij Bankrozet op rente stoan. 't Steet mien niks oan. Ik sprèk nog al 's den een en ander, moar j' kun gemekkelik 'n duuzend gulden of wat bij 'm kwiet roake: èvel loskriege gen cent in den lesten tied, al he'j nog zukke stevege burgs en al beloof-j' nog zukke hooge intrest. Doar zit meer achter."

„Je zult er binnenkort wel meer van hooren, wacht maar, zei Dientje. „'t Is natuurlijk te betreuren voor de slachtoffers, maar anders, of 't zaakje propaganda maken zal!.... Als Bankrozet vandaag valt, hebben we morgen 'n vereeniging. 't Spreekt van zelf, dat ik voor mij er niet veel aan zal hebben, want natuurlijk moet ik bij die gelegenheid de laan uit."

„Jong dern", zei Geurt, „dat zou ons labendig spiete. Zonder oe te prieze, moar as we hier 'n vereeniging motte kriege, dan kunnen w' oe slecht misse."

„Ze is nog nie' weg", klonk het zacht in 'n hoek.

Het was Harmen van Driel, die daar zat; 'n gezonde blondharige timmerman, met levendige oogen, thans wat droefgeestig neergeslagen bij de gedachte aan de verschrikkelijke mogelijkheid, dat 't knappe Dientje weer naar de stad zou moeten vertrekken.

Ook Dientje zelf bleef liever in Elzenburg. Niet dat ze geen thuiskomst had.... zoo goed als de beste! Haar vader was timmerman, haar moeder en zusters waren naaisters en zelf kon ze ook meedoen; maar begeerig te zaaien, waar de grond nog braak lag, het zaad, dat naar hare meening niet te kwistig kon worden uitgestrooid, had ze op de advertentie in 't blaadje van Koers geschreven en wilde ze dus het pas ontgonnen veld in Elzenburg niet gaarne verlaten.

Ze was van den bloede; haar vader, 'n Amsterdammer, was daar reeds om z'n beginsel ontslagen, en toen naar Rijnstad verhuisd, waar-i tot hiertoe nog buiten de klauwen der ketterjagers had weten te blijven.

„Heur 's, 't gebeur nie?" besloot Lammert. „Dan blief ze moar zoolang bij ons, tot er iets anders opduut." Hier keek-i Harmen aan, die de oogen neersloeg. Hij vervolgde: „Ik heb nog ète zat! Een geluk, dat de smiechten den board nie' in de zak kunne stèke."

„En zonder klompe kunne ze krek zoo min — behalve de zwartrokke. 'k Heb er ook nog wel 'n moal ète veur over", voegde Geurt er aan toe.

't Was op den eersten Zaterdag in Mei, 'n paar weken na bovenbeschreven bijeenkomst, dat er iets voorviel wat Elzenburg in rep en roer bracht.

Jan, als gewoonlijk met z'n bladen reeds vroeg in 't dorp, vond vóór het huis van Bankrozet 'n zuchtende, lachende, huilende, spottende, kortom 'n zeer gemengde menigte verzameld. De Maandagbezoekers van den scheerwinkel stonden er allen en Jan was dus spoedig op de hoogte van de aanhangige kwestie.

„Kiek 's", voegde Geurt hem toe. „Ku'j lèze? Kiek dan 's noa 't bovenlicht!"

Jan keek in de aangewezen richting en kon z'n oogen nauwelijks gelooven: de gouden **Z** was er uitgevallen, zoodat de spiegelruit prijkte met 'n veelbeteekenend:

BANKRO ET.

„Wat beteekent dat?" vroeg-i.

„Wel, begriep-i 't nie?" Den Bankrozet is bankroet, en of de goden 'm 'n poets wilde bakke weet ik nie', moar vremd is 't, dat er die letter is uutgevalle, krek in den nacht, dat-i over den kop gekeukeld is."

Het bleek later, dat in plaats van de goden, hem Dientje die poets gebakken had, door 's morgens bij 't wasschen der glazen den raagbol even om te keeren, toen ze bij de Z kwam.

„Jongen", zei Jan, „dat zal er voor veel mensen gek uitzien."

„Ja", antwoordde Geurt, „wij stoan hier wel te lachen — en 't is ook wel um te lachen, dat den grutsen slemier, die ons zoo tegewarkte, zoo van z'n vuutstuk getuumeld is — moar t is èvel 'n treurige zoak. 't Is van zelfs nog nie' krek bekend, moar d'r wordt gegist, dat er zoowat 'n driehonderd bij betrokken zin waarvan de grutste helft 't broodnoodig het (1). Allemoal stroaterrem, deur een zu'n zwendeloar! En dan mo'j Dientje heure vertelle, hoe dat-i in z'n eigen kos proate. Krek as 'n gek. Dan had-i 't over keupermienen in Spanje, en over ons, en dan wou-i ons allemoal verbrande, krek as met de bloedbruuloft. En dan meinde-n-i weer, dat-i in de koamer zat in den Hoag en dan hief-i 'n riddenoassie (2) krek as Schoapman."

„Nou, z'n verbrandingsplannen kan-i vooreerst wel uit het hoofd stellen, en z'n kamerzeteljacht ook", merkte Jan op. „'t Is te hopen dat ze 'm 'n klein kamertje bezorgen, zooals ik er een twee en zestig dagen bewoond heb. Maar daar zullen z'n vrienden wel 'n mouw

---

(1) heeft. (2) redeneering.

aan weten te passen; voor groote dieven zijn de gevangenissen niet gebouwd."

„Den Stam zit er ook onder, heur ik, veur om ende bij de drie-en-twintighonderd gulde."

„Jong', wat je zegt."

„Joa, 't is meer as arg. En de mins heddet (1) geld krek eiges zoo groot noodig. In de verleje week is z'n hokkeling kapot gegoan en van de merrege wou 't pèrd nie' opstoan. Zoo 'k heurde kos de veejas (2) niks gen hoop geve. Ze vertelde doar, dat-i krek op weg was om wâ' van z'n geld op te goan vroage, toen-i van 't geval heurde.... 't Is om de begoaves (3) op 't lief te kriege.... Wacht doar zu'j 't hebbe."

De aandacht van Geurt werd getrokken door 'n rijtuig, dat voor 't huis van den bankroetier stilhield. 'n Drietal deftige dikke heeren stapte uit en ging met 'n vierde, minder deftig en minder dik, die naast den koetsier op den bok was gezeten, 't kantoor binnen. 'n Half uur later kwamen de drie deftige dikke heeren er weer uit met 'n heele vracht boeken; maar de minder deftige en minder dikke man bleef er in en Bankrozet zelf ook. Z'n boeken werden als misdadigers gearresteerd; hij zelf bleef als 'n onschuldig lam in z'n weelderige kamer. Op de glazen werden kaarten gehangen, vermeldende dat de zaak tot nadere bekendmaking gesloten was, en algemeen vertelde men, dat de minder deftige en minder dikke man er voor te zorgen had, dat er niets verwijderd werd.

Of Jan kranten verkocht dien dag? Hij kwam er wel honderd te kort; en toch stond er niets bizonders, zelfs geen woord over Elzenburg in. Maar de menschen schenen alvast een blad te willen koopen in afwachting van de dingen, die er in zouden komen, niemand geneerde zich en allen hadden 'n praatje veil.

„Da's 'n zoak hè?.... Zurg moar dat-i er in de nije wèk goed inkumt, den smèrlap, den schobbejak, den oplichter, den gauwdief"..

„Jongen," dacht Jan, „wat kan zoo'n zaakje toch veranderen. Dat zijn nou dezelfde lui, die me verleje week zouen gesteenigd hebben, als ik 't gewaagd had het tiende gedeelte van Bankrozet te zeggen van 't geen zij hem thans naar 't hoofd slingeren. Je kunt toch weinig vertrouwen stellen in de menschen: vandaag roepen ze: „hosannah!" en morgen: „Kruisigt hem!" Gelukkig, dat er 'n kern van denkende arbeiders bestaat, die wel nog klein is, maar dagelijks grooter wordt."

---

(1) heeft het. (2) veearts. (3) stuipen.

In gedachten en zonder bepaald doel was-i 't huisje van Joapik Stam genaderd. Anna stond aan de deur. Onwillekeurig ontsnapte hem de opmerking „Jong', wat 'n knappe meid". Hij had ze reeds dikwijls gezien, verscheiden malen had ze 'm nagescholden, maar nog nooit had-i ze zóó aangekeken, en nimmer had-i zich aan 'n oordeel over haar gewaagd. Hij vervolgde z'n klanklooze alleenspraak: „'t Is wat te zeggen, zoo'n aardige meid. Die rekende nou in de toekomst op 'n paar centen en in eens is ze straatarm. En dat door zoo'n vent, die ze altijd tegen ons opzweepte. 'k Heb twee-en-zestig dagen voor haar broer gebromd, maar ik zou er nog twee-en-zestig willen brommen, als ik er die lieve meid weer gelukkig mee kon maken.... Maar, ik ben gek.... Is ze dan ongelukkiger dan ik? Ik heb ook geen cent in de wereld, en zij bezit altijd nog ouders en 'n broer. Ik heb niks. Maar wat de armoede betreft, ja, dan is ze ongelukkiger dan ik.... Ik heb nooit anders gekend, maar zij.... arm meisje"....

„Kolleperteur!"

„Godskristes, wat zal 't nou zijn?.... Zou ze 'n blad van me moeten hebben?....

„Heb je me geroepen, vrijster?"

„Joa, kolleperteur, kom 's hier."

In minder dan 'n oogenblik stond Jan voor haar.

„Wat wou je graag hebben, vrijster?"

„Gêf mien 's zu'n bloaike, kolleperteur. 'k Wil 't èvel ook 's lèze. Ze hebben er ons altied wel veul slechts van verteld, moar zoo goed as in 't een, kannen 't in 't ander ook wel bedriegers zin(1) Hei'j 't al geheurd?"

„Ja, 'k heb er zoo wat van gehoord; en niet om me te vermaken in je leed, moar is 't waar ben jelui er ook bij betrokken?"

Anna nam hem met haar groote kijkers op, als wilde ze op z'n gelaat lezen of belangstelling of leedvermaak hem deze vraag op de lippen bracht. Dat gelaat kon alle onderzoek trotseeren. „'t Is toch wel 'n oarig pestuur van 'n jugske. Wa' kiekt-i goeielik uut z'n oog'. 't Is toch zund (2) en jammer da' zu'n jong' 'n Godverzoaker is.' Deze gedachten namen Anna tijdens haar onderzoek in beslag. En Jan.... Jan werd rood tot achter z'n ooren; hij had 'n gevoel of de grond onder z'n voeten zou wegzinken toen die gazelle oogen zoo vertrouwelijk op hem gevestigd waren.

---

(1) zijn. (2) zonde.

Ondanks de „godverzakerij" scheen 't examen gunstig voor den voor 't eerst in z'n leven verliefd geworden kolporteur te zijn afgeloopen.

Ze antwoordde:

„Joa, jungske, wij zin d'r nog al heel wat bij betrokke. In' de verleje wèk is 't hokkeling gesturreve en over 'n uur 't pèrd.... Willem is hard ziek.... Joa, we, zin gereweneerd(1). We komen er z'n lève nie' meer boven op."

Hoe gaarne had-i die tranen, die als parelen in die schoone oogen schitterden, willen drogen.

„Komaan, moed gehouden...." Maar dit was alles wat-i zeggen kon. Z'n gemoed schoot vol, ook zijn oogen werden vochtig, en toen-i met den rug zijner hand de tolken van z'n fijn gevoel had weggeveegd, stond-i alleen.

Eenigszins verlegen met zich zelf, doch te bescheiden om binnen te gaan, keerde-i terug naar het dorp, met 't beeld van Anna in z'n ziel, aan niemand denkend dan aan haar.

De stem van 'n meisje riep 'm tot de orde. Jan zag op en bemerkte Dientje Mastenbroek in de deur van Bankrozet's winkel.

„Alweer 'n vreemd geval", dacht Jan. „Als ze me verleje week zou hebben aangeroepen, had Bankrozet haar door de politie uit z'n huis laten slepen."

„Jan, wat sta je toch te droomen," riep Dientje. „Je komt verduiveld van pas als 'n beul in de Eerste Kamer!"

„Zoo? Welk gewichtig werk heb je me dan op te dragen?"

„M'n koffer! Niet zoo heel „gewichtig". Meer katoen als goud! Nou, kijk maar zoo zuur niet! Wij hoeven er niet mee naar Rijnstad! Het kamerlid in dop heeft me m'n paspoort wel gegeven, maar ik ben volstrekt nog niet van plan Elzenburg te verlaten. Maandag wordt er 'n vereeniging opgericht en daar wil 'k bij wezen. Voorloopig neem ik bij Lammert Ros m'n intrek."

„Tot dat de vereeniging is opgericht of tot dat Harmen....

Dientje blozend:

„Nou Jan, maak me nou niet verlegen! Zoover is 't nog niet!"

De koffer werd opgepakt en druk pratende over de revolutie die Bankrozet's val in Elzenburg zou veroorzaken, bereikten ze den scheerwinkel.

Wat was 't er druk. Geen plaatsje was onbezet. Natuurlijk liep 't gesprek over de kwestie van den dag.

---

(1) geruineerd.

„Wa' he'k geheurd, Lammert, wier j' d'r ook hoast bij?"

„Joa, jong, moar ik was 'm te gauw."

„'t Zel nie' mekkelik gegoan zin".

„Da' ku'j begriepe. J' kos krek zoo goed 'n kernoarievogel tusse de tand' van 'n kat uithoalen as geld uut zin knuuste."

„Hoe he'j 't oangeleeid?"

„Wel, 'k rook lont, al veur 'n dag of vertien. Hoe 'k er oan kwiem, da' weet ik eiges nie!" — hier keek-i Dientje even glimlachend aan — „moar die brandasseransie, da' begroafenisfons en die keupermienen in Spanje spokten mien van 's merreges tot 's oaves deur de kop van moord en geweld. Ik zeg bij mien eigen: d'r op uut. En hij miek wel proatjes en fliddere-flatsjes en hij wou 't er wel heer laie om 't mien weer uut de kop te rezeniere, moar 't zat er vast in. Ik zeg: d'r noa toe zal-d-i! 'k Heb opgespeuld van wonder en geweld en ik had 't heele derp in opruur gebrocht — dan zou 't Diensdag al karmis gewest zin — as-i mien nie' had uutbetoald. En 't wier tied, want 't had heel wa vuut' 'd èrd (1) om die poar cente bij menoar te sprukkele. De winkelloai, de knip van 't wief, alles most er bij te pas kome. Moar ze kwoame d'r!.... Krek veur de règen binne!"

„'t Was drie honderd gulden, is 't nie?"

„Zoo om ende bij. 't Was wel zooveul nie; moar as 't alles is, wat 'n mins bezit, dan heddet nog al heel wat te beteikene!"

„Den Fakkel heddet wel veuruut gezeid. Hij het de minsen genog gewoàrschouwd!"

„Den Fakkel! As die ons nie' bij luchtte, zoagen we nog geen steek! Hei'j 't geheurd dat Oarisse van 't joar vertien stuuvers uut zel betoale? Woar zou 't van doan kome, zou'j dinke?"

„Joa, joa, ze zegge wel da' z'er d'r eigen niks van oan trekken; moar ze stoan d'r liever nie' in as wel!"

„En 't oud Grietje Roelofs kriegt al 'n tied lang ielke wêk 'n doalder. Oan wie zou ze den gulden hebben te danke, zou'j dinke?"

„Heur 's 't is 'n zegen veur 't derp, dat den Fakkel besteet. Jong', 't zel mien 's benije wat er in d'ander wèk in stet over meneer Bankroet."

„Da's 'n inval! We zullen 'm zin lève nie' anders meer nuumen as Bankroet!"

„Veur Joapik Stam is 't wel 't slimste. 'k Heur, 't pèrd is ook al kapot en de jong' slecht.'

---

(1) voeten bij de aard.

„Joa, 't is wat te zegge, dat er zukke harde slèg noodig zin om de minse d'oog' ope te brèke."

„Leeren met schoai of met schand', Lammert, doar is niks oan te doen."

Jan stond op. Hij had geen tijd langer te profiteeren van 't gesprek, dat, hoe onbeteekenend het ook moge schijnen, toch zoo leerzaam voor hem was. Het was hem stof voor allerlei hoopvolle overdenkingen. „Is nu plotseling half Elzenburg tot andere gedachten gekomen?" vroeg-i zich af. „Zoo gaat 't, hier in 't klein, later in 't groot; één financieele krisis doet negentig procent onzer tegenstanders naar ons overloopen."

Hij bracht z'n laatste bladen aan den man en wandelde naar Rijnstad.

De volgende week kwam-i terug met zooveel bladen als-i dragen kon. Maar hij kwam toch te kort. De Fakkel bevatte ruim drie kolom over de zaak Bankrozet. 't Was aandoenlijk te lezen. Weezen, die gebrek leden, doch geen recht hadden op hun geld, geen recht op 't stillen van den honger, omrede ze 't voorrecht misten van „mondig" te zijn, zagen hun hoop op betere tijden in rook opgaan. Weduwen, die dagelijks moesten zwoegen op den akker of in de karnhuizen der boeren en zoo al tobbende met den bescheiden interest van 'n klein kapitaaltje er kwalijk in slaagden de monden van hun kinderen open te houden, waren op eens van alles beroofd. Daglooners, die jaren lang droog brood hadden gegeten, 't nietig erfenisje onaangesproken hadden gelaten, 't uit hun mond hadden gespaard, om eenmaal 'n stukje grond te kunnen koopen en er 'n eigen huisje op te kunnen bouwen, 't ideaal van kindsbeen af.... verdwenen waren hun illusiën.

In meer dan driehonderd gezinnen waren schrik en verderf verspreid; in meer dan twee honderd vloeiden weken daarna nog tranen; in sommigen trad de dood op als 'n wreed beëindiger van zooveel leed....

Bij Joapik Stam was 't meer dan treurig. In de moeder van Anna is niet meer te herkennen de vrouw, die bij 't begin van dit verhaal aan de koffietafel zat. Haar bruine lokken zijn vergrijsd, de blos is van de wangen verdwenen, de thans fletse, rood geschreide oogen staan in holle kassen, de kleine rimpeltjes in 't geelgetinte voorhoofd zijn diepe voren in 'n grauwe huid geworden en de rug is zóo verkromd dat 't hoofd met de beenen een hoek van 90 graden vormt.

Joapik zelf is niet veranderd; die man is niet ontvankelijk voor emotiën; hij is wezenloos. De treurige wederwaardigheden hebben geen vat op het lichaam, doch het beetje geest, dat er in huisde, hebben ze gesloopt. Nog een klein stootje en hij is 'n plant.

Anna is vermagerd, vreeselijk vermagerd. Haar tranenbron schijnt onuitputtelijk; de nimmer in den zak verdwijnende zakdoek kan ze niet verzwelgen; als paarlen dansen ze over haar blanke handen. Het hoorbaar hijgen van haar boezem wordt slechts afgebroken door 'n zucht of 'n snik.

Gelden die tranen het hokkeling?.... het paard?.... de omstreeks drie-en-twintig honderd gulden, die verdwenen zijn achter de kromme vinger van Bankrozet? Niets van dat alles. Het is 'n zwaardere slag die haar getroffen heeft.

Er staat in 't huisje een meubelstuk meer dan gewoonlijk. 'n Akelig, langwerpig meubel, bedekt met 'n zwart kleed.... 't Is de laatste woning van Willem, haar eenige broer, die ze zoo ziels lief had, voor wiens gebreken zij blind was. Hem golden die tranen.

In stillen eenvoud werd-i begraven. De kapelaan sprak eenige woorden ven troost, maar hij troostte niemand. Het vertrouwen was geschokt. Hm.... de boezemvriend van den bankroetier....

Toen Willem ter aarde was besteld, was in het gezin wel niet de vreugde, maar toch de kalmte wedergekeerd. Men had ten minste weer de kracht om te redeneeren en te beraadslagen omtrent de dingen die te doen stonden.

„Moeder", zei Anna, „op 't land warke kan ik nie'; j' het 't mein z'n lève nie' loate leere. Bij de boere diene, j'het 't mien honderdmoal verteld, is krom warke veur niemendal. Met nejwark(1) is hier niks meer te verdiene; 't riek volk loat de spullen in de stad moake en de arbeijersminse zin te errem; as ze nog 's 'n poar centen hebbe koopen ze gemoakt gerai. En toch moeder zou 'k zoo gern wa' verdienen veur ou en veur voader in steej van oe tot last te zin. Wa dunkt oe, moeder, a'k 's in stad goeng diene?"

„J' mot it eiges moar wete, kiend; 'k wil 't oe nie' af of oanroaje. Moar a'j' noa stad geet, wès dan veurzichtig, dern, want 't is vrèmd volk in stad."

„Wa' beduul-i doarmeej, moeder?"

„Joa, da' kan 'k zoo nie' zegge, dern, moar veurzichtig zin.... en veural met de jonges.... Begriep-i mien?"

---

(1) Naaiwerk.

Anna bloosde, doch begreep maar zeer weinig.

„Ze betoalen er 'n goei' huur, moeder: 'k Heb wel 's geheurd van meer as honderd gulden. Is 't nie' woar?"

„Joa, da's woar, moar ge mot er ook heel wat veur doen. A'j' èvel geet, dan mo'j zien da'j bij riek volk kumt; hoe defteger hoe bèter."

„Dus j' het er nie' op tege, moeder, dâ'k goai?

„Nee, kiend, we zin errem en a'j' toch mot goan diene is 't bèter as bij den boer."

Het is opmerkelijk, dat terwijl Anna haar moeder bewoog om in de stad te gaan wonen. Dientje op middelen peinsde om buiten te blijven.

Dat Lammert Ros haar z'n gastvrijheid zou blijven verleenen, al was het ook nog zoo lang, daaraan behoefde zij niet te twijfelen, doch het denkbeeld brood te eten zonder het te verdienen, was haar ondragelijk. Lammert had 'n klein huisje, geen kinderen en 'n vlug vrouwtje, dus werk had Dientje er niet te verrichten. Bovendien had haar blijven wel eenigszins den schijn dat 't was om Harmen van Driel. Dat was toch 'n beetje al te gek! Ze mocht hem wel, maar naar hem „hunkeren" als 'n aap naar 'n kokernoot dat dat nooit!

Evenwel ze bleef, en toen zij, om haar eigen woorden te gebruiken, veertien dagen renteniersbrood had gegeten, kwam er 'n onverwachte en in stilte begeerde verandering in haar toestand. Een in Amsterdam wonende en in Elzenburg geboren zeekapiteinsweduwe wilde haar laatste dagen slijten in haar geboorteplaats, huurde het oude, aan de, sedert de nieuwe schoolwet afgekeurde, school vastgegroeide schoolhuis en huurde Dientje als „meid alleen." En het voornaamste was, dat de oude mevrouw haar dienstmeid niet alleen vrij liet rondweg uit te komen en te ijveren voor haar eigen meening, doch ze sympathiseerde er zelfs mee, en was vooral niet karig in 't brengen van financieele offers, — wat Dientje spoedig opmerkte, en waarvan ze met zeer veel takt partij wist te trekken. Er viel altijd wat te offeren. Nu eens betrof het een eigen gebouw of 'n propagandablad; dan weer moest een vrouw, wier man bij 'n propagandatocht was vermoord, aan 'n zaakje worden geholpen; dank zij onze liberale opvattingen omtrent vrijheid van drukpers, van spreken en vereeniging, waren er doorloopend slachtoffers van rechtspraak en patroonswillekeur.... dus centen kwamen

steeds te pas, en Dientje, die tegen alles wat kapitalist heette 'n haat gevoelde, nog meer ingekankerd dan 'n Laplander aan zeep en water; van meening dat financieel steunen het eenige was, wat 'n geldbezittend geestverwant betaamde, aangezien 'n meer werkzaam aandeel hem in de beweging 'n noodlottig overwicht zou bezorgen, haalde van haar meesteres wat er te halen viel.

Zoo stond ze bijna op den Olympus harer begeerten: in Elzenburg blijven en onafhankelijk zijn. De vereeniging was opgericht en men had haar 't sekretariaat toevertrouwd.

Voor Harmen was de uitslag minder gelukkig. Van af 't oogenblik dat Dientje openlijk voor haar meening kon uitkomen, was 't voor hem gevaarlijk zoo intiem met haar om te gaan. Want Dientje stond weldra bekend als den bonten hond en wie met zoo'n socialiste omgaat.... nou ja, die moet ook socialist zijn.

De liefde zegevierde over de broodvrees en 't gevolg was dat z'n patroon — 'n zeer liberaal aannemer — hem ontsloeg. Doch door tusschenkomst van Dientje's vader kreeg-i werk in Rijnstad.

Harmen en Dientje beleefden hun zonnigste dagen.

En Anna?

Beklagenswaardig meisje! Onbekend met de gevaren die haar dreigen, niet wetend, dat zij op weg is naar 'n stad waar zelfs de vrome diakenen de arme dochters van bedeelde weduwen niet sparen, vliegt ze in den muil van 't monster dat haar aangrijnst. Ze ziet het niet; ze kent de verraderlijke helling niet, waarop de onbewuste meisjesvoet zoo gemakkelijk uitglijdt, ze ziet den afgrond niet die voor haar voeten gaapt en waarin ze zal worden neergeploft.... om wellicht nimmer weer op te staan! Hoe zou ze dat alles zien.... niemand heeft er haar ooit van gesproken....

Arm meisje.

HOOFDSTUK VI.

Dat ons per hit transporteert van Elzenburg naar Rijnstad, ons in kennis brengt met 'n beminnelijk echtpaar, waarvan de mannelijke helft (de kleinste) geheel uit genereusheid dienstboden aan schitterende betrekkingen helpt, en dat ons ten slotte doet aanlanden in 'n villa bij „oakelik" riek volk.

't Was stil in 't dorp.

De levenmakers sliepen nog; de grooten waren wakker en zoo ijverig aan 't werk op het land, dat ze er zelfs niet aan dachten 'n oogenblik te luisteren naar 't overheerlijk gezang van den leeuwerik.

Kostelijk, dankbaar land, die Betuwe! De toeristen geven de voorkeur aan de Veluwe, met haar trotsche heuvels, eindelooze heidevlakten en sombere bosschen, haar snelvlietende beken en haar schoone vergezichten; maar ze zouden zich niet beklagen, als ze in de Meimaand eens de Rijnbrug overstapten om den zoeten geur der heerlijke lentebloesems op te snuiven, zich te verlustigen aan het gezicht der frischgroene weiden, besprenkt met boterbloempjes en madeliefjes, als tallooze geel-witte vlokjes op 'n onmetelijk bruidskleed. Zandbergen zijn mooi, maar flink gevulde korenbergen op de fraaien hoeven te midden van snaterende en kakelende kalkoenen en kippen zijn ook een aanblik waard.

Thans zijn de korenbergen leeg; maar de groene velden beloven hen 'n ongekende voorraad. De Betuwe viert hoogtij. Wij hebben 'n drogen Maart en 'n natten April achter den rug en thans doet het Meizonnetje de vruchten zichtbaar wassen.

„Die nou om vier uur nog in 't bed leit, is 't land nie' wèrd, dat de Heere God 'm het gegève", zegt Arissen, die reeds 'n half uur

van z'n huis, met z'n pijpje tusschen de bloedlooze lippen, naar z'n arbeiders staat te kijken. En hij bromt:

„Vertien stuuvers.... 't is God gekloagd.... Woar mot 't van doan komme?.... Ik heb toe motte gève.... den booze het den slag gewonne.... Maar nou wi'k àl) er èvel wark veur zien.... De dern (2) vroeg of ik gek wier, dat ze mien koffie mos (3) bringen in 't tabaksland.... Nee, 'k bin nie' gek!.... Met 't noa huus gaan hen en weer geet er al gauw anderhalf uur vort, en doar stoan acht man'.... Dâ' zin acht heel uur, en acht half' is vier heel, dâ's memenoar (4).... nege, tien, elf, twoalf uur, dâ' ze zou'n goan legge sloape of proate over den vervluukten Fakkel.... Moar 'k blief hier.... 'k zel wel wiesder (5) zin.... 't Zel mien toch 's benije (6) of 't mien alles memenoar meer kost as ander joar'.... 'k Zel de dern 't 's netjes op loate schrieven en uutrèkene.... A'k anders heuren zin deej dan kostte-n 't mien wel ens zooveul.... Ik weet nie' wat die dern mekeert, moar da' sprèkt moar den heelen Godganselike tied over erremoei en unrecht en dat 'n arbeijer z'n loon wèrd is.... Dâ' hoeft ze mien nie' te zegge.... Betoal ik 'm z'n loon nie'?.... Betoal ik hoast nie' ens zooveul as mien voader in zin tied?.... Moar dâ' leste dubbeltje zel d'r uutkomme!.... 'k Goai gen vuut van 't land.... den heelen dag nie'.... Zou 'k ze loate dagdieve?.... Het de Heer nie' gezeid: in 't zweet des oanschijns zult gij oe brood ète?.... En bin 'k as rentmeister van den Heer, nie' verplicht um rèkenschop te doen van mien rentmeisterschop en te zurrege dat Zin gebojen worden uutgevuurd?"

'n Stem van den tabaksakker rukte hem uit z'n vrome bespiegelingen.

„Kiek 's jonges, wie geet doar al zoo vruug schoon oangekleejd noa stad?"

„Dat?.... Da's Anne van den langen Joapik geleuf ik."

„Wâ' zou die al vruug hebbe verlore?"

„Wi 'k oe ielk 'n stoel hoale?.... Dan ku 'j wâ' bèter op oe gemak de derns noakieke!.... 'k Zou moar liever wâ' deur warke.. Of dink 'j da 'k m'n vertien stuuvers veur niemendal wegsmiet?"

„Moar Oarisse, 'j begriep toch wel dat den rug nie' den heelen dag krom kan blieve? En a 'j 't soms nie' wist, dan ku'j 't ook wel 's prebiere?" 1)

---

1) Wil ik. 2) Het meisje (De dochter). 3) Moest. 4) Met elkaar. 5) wijzer 6) Benieuwen, verwonderen.

1) Probeeren. 2) Suikerbieten.

„Doar geet 't al heèr", mompelde Arisse in zich zelf. „Toen ze acht stuuvers verdiende durfde geen mins 'n moel ope te doen en nou.... het de boas 'n noald, dan hebbe zelli 'n droad.... De soatan is in 't volk gevoare."

Anna stapte stevig door. Eenige minuten verder trok ze weer de aandacht. In Elzenburg trekt alles de aandacht — en in Amsterdam ook. In de laatste plaats is „'n hoed in 't water" voldoende voor 'n volksverzameling, in Elzenburg is 't iets buitengewoons, wanneer iemand op een werkdag z'n Zondagsche kleeren aan heeft en naar de stad wandelt.

Zij, die thans Anna naoogen en onder elkander gissen wat de oorzaak van die vroege wandeling mag zijn, schijnen wel uitgebrokenen uit 'n opvoedingsgesticht. 'n Heele zwerm jongens en meisjes, één volwassene er loerend bij, als 'n schaapherder bij z'n kudde.

Wat die kinderen doen? Zie die rechte, lange, groene, rijen, als waren ze met groen garen in 'n bruin kleed door 'n reuzennaaimachine gestikt. Het zijn „peeën" (2), waarvan men met bijvoeging van menschenbloed in de fabriek van Jan van de Klingelbeek aan de overzij der rivier zoeten suiker maakt.

Jan van de Klingelbeek was vroeger burgemeester van Schoonoord; men zegt, dat het 't drijven der socialisten was dat hem noodzaakte ontslag te nemen.

Dat was 'n zwaren slag voor Schoonoord.... 't heele dorp was in rouw. De verschillende kranten sloofden zich uit, in edelen ijver, om 's mans verdiensten aan de vergetelheid te ontrukken, en wanneer iemand op 't denkbeeld was gekomen den burgervader bij levende lijve te bestandbeelden, dan zou dit zeer zeker in de pers n krachtigen steun gevonden hebben.

Een der bladen noemde, bij de opsomming van den langen lijst der verdiensten, ook 't heugelijke feit, dat de gemeente onder zijn vaderlijk bestuur duizend inwoners rijker was geworden. Dit echter geheel en al op zijn rekening te zetten was wel wat overdreven.... 't Is waar.... hij liep veel, en hij liep ook nog wel eens 'n pak slaag op; zooals onder anderen bij 'n schaapherder, die er niet van gediend was, dat z'n familie zou worden uitgebreid door de vaderlijke tusschenkomst van den burgervader.... Maar duizend!.... Neen, zoo erg was 't niet.

Om echter op de suikerbieten terug te komen: men zegt dat Jan aan de leden der Tweede Kamer, die er voor gezorgd hebben, dat de landbouw buiten de Wet op den Arbeid van Vrouwen en Kinderen is gebleven, 'n schitterend diner heeft aangeboden. En dat kon wel lijden! Zie maar: er zijn kinderen bij, die van morgen om drie uur, toen moeder ze met de bloote voeten op de koude steenen plaatste om ze wakker te doen worden, zelf hun kousen nog niet konden aantrekken.... 'n Turf hoog. Jan zegt, dat ze 't bukken veel beter kunnen volhouden dan volwassenen; want ze moeten den ganschen dag in gebogen houding staan.

De suikerbieten zijn „doorgeslagen" 1) — dat hebben volwassenen gedaan — en nu moeten de kinderen ze „dunnen." 2). Wat gaat dat vlug, hè? Ja, ze kunnen goed bukken, en dan.... ze kosten door elkaar nog geen kwartje per dag.

Of ze klein zullen blijven, krom in elkaar groeien, — of vroeg afgebeuld zullen zijn en sterven? Daarvan trekt Jan zich niets aan! D'r zijn er genoeg. Is 't niet mooi genoeg, dat hij voor 'n vermeerdering van duizend gezorgd heeft? Da's voor 't verlies! Zelfs dus in dit geval berekening!

Denkt ge dat de kinderen voor van daag klaar zijn, wanneer ze over 'n uur dat stuk land zullen gedund hebben? Geen kwestie van. De mopperende blankofficier drijft ze weer naar 'n ander stuk land, precies als 'n kudde schapen; echter met dit onderscheid dat schapen naar 't land gaan om te eten, deze kinderen om hun krachten te slopen nog lang vóor ze tot rijpheid gekomen zijn.

Bezit Jan zooveel land, zal men vragen.... Zeker, veel noemt-i z'n eigendom, maar de beetwortelen, die hij noodig heeft, groeien nog voor geen honderdste gedeelte op eigen land. Als de boeren in 't najaar geld moeten hebben voor de pacht, dan gaan ze naar 't kantoor van Jan van de Klingelbeek, verhuren hem wat „peejenland" krijgen op elke hektare honderd gulden voorschot, maken 'n gat om 'n gat te stoppen en verdwijnen voor en na in 't steeds grooter wordend gat, om nimmer weer voor den dag te komen.

---

1) Uit de lange groene rijen, met de machine gezaaid, worden gedeelten weggehakt, zoodat er kleine bosjes blijven staan.

2) Uit de boschjes worden er zooveel uitgetrokken, dat er maar één plantje overblijft.

Voor de boeren is 't wel gemakkelijk. maar op den duur toch niet prettig, want al zouden ze nog zoo graag tarwe of aardappels verbouwen, het gekontrakteerde land moet beetwortelen leveren. Maar prettig of niet, ze moeten wel. Geurt van Eldik zag eens den langen schoorsteen van de suikerfabriek rooken en zei: Doar gunder zin ze bezig de eigendumspampiere van de Bètuwse boere te verbrande.... Zie'j, dâ mo'j begriepe."

Anna stapte 't dorp door. De dominee, dood vermoeid van den avondpreek, sliep nog. De kapelaan ook; maar de pastoor was al aan 't rupsen vangen. Bij Bankrozet was alles gesloten. „Zou-i nog sloape?" — vroeg Anna zich zelf, „Zou-i nog kunne sloape?.... Gemekkelik!.... Dink'j dat-i er iets van vuult, dat-i zooveul minsen ongelukkig het gemoakt?.... 'n Iesdere ploat hebben ze veur de kop.... en een veur de'r.... hart? Ze hebben gen hart.... 'n stuk ies hebben ze in 't lief in steej van 'n hart.... Zou'j dinke, dat-i er 'n sneej brood minder um at? Ku'j begriepe!.... Nog geen glas wien drinkt-i er minder um.... nog gen sagoar rukt-i er minder um.... den bandiet.... den dief!

Haar gedachten dwaalden naar haar ongelukkige ouders, die ze bij 't vinden van 'n betrekking, in zulke kommervolle omstandigheden zou achterlaten. Ze dacht aan het lieve tuintje met bloemetjes door haar zelf geplant en die thans bij gebrek aan verzorging het sterven wachtten. Ze dacht aan alles wat haar van 't hart zou worden gescheurd en de tranen biggelden over haar doorschijnende wangen.

Haar zacht schreien ging over in 'n luid gesnik toen ze 't kerkhof naderde. Daar lag haar Willem, haar eenige broer. Al 'n enkel grasspiertje had zich op z'n graf ontwikkeld; weldra zou 't, bedekt met 't groen tapijt, niet meer te vinden zijn, want zelfs van 'n houten kruisje, als eenig gedenkteeken, kon geen sprake zijn. Maar uit haar hart zou hij nimmer verdwijnen; want ze had hem lief met al de liefde, waarover haar teergevoelig hart kon beschikken. Dikwijls had-i haar geplaagd; doch, rekening houdende met z'n weinigje verstand, had ze hem in alles toegegeven. Voor elke fout wist ze 'n verschoonende rede te vinden; ze dweepte zelfs met z'n gebreken.

'n Tranenvloed bevochtigde haar zakdoek toen ze 'n oogenblik stil stond, om naar dat graf te staren. Snikkend riep ze uit: „O God, Willem, lieve Willem, ik vergèt-oe z'n lève nie' en.... al za'k half

noakend loope.... 't eerste geld da'k verdien is veur 'n kruusken op oe graft."

Ze stapte verder en dacht nog steeds aan haar Willem totdat zijn beeld voor 't oogenblik door 'n ander beeld uit haar gedachten verdrongen werd. Dat ander beeld was echter ook verre van vroolijk. 't Was Tieske Tewse 1) met hit en kar, de plaatsvervanger van haar vader, op weg naar Rijnstad.

De dag, dat z'n paard ziek was, had Joapik met 'n geleend paard nog een reis gedaan naar Karelsborg; maar leenen gaat slechts goed, zoolang men nog als bezitter van iets, gelijk aan 't voorwerp dat men leent, staat aangeschreven; zoodra z'n paard dood was ging dit niet meer. Tieske had er gauw de lucht van gekregen; en z'n hit, die-i juist wou verkoopen, omdat-i — dank zij de suikerbieten — teruggeboerd was en geen werk meer voor 'm had, was hem toen nog aardig te pas gekomen. Wel was de hit geen paard, doch hij kon de vrachtdienst wel doen; want had Joapik in de terugkomst altijd nog 'n kar vol pakjes — omdat 't Joapik was, men was aan hem gewend — Tieske kreeg al die klanten lang niet over; toen ze toch veranderen moesten, besloten velen van de moderne vervoermiddelen gebruik te maken.

„Evel 'n hit kost lang zooveul nie' van onderhoud as 'n pèrd en ik zal er dus m'n brood wel uutkloppe. Veur de verdienste van den krant alleen kan ik 'm hoast te vrète gève. Jong' jong' hoe is 't meugelik; zoo'n weergoaise Fakkel, die lucht me nog oarig bij", had Tieske gezegd.

Tieske was zeer spraakzaam. Bij gebrek aan anderen sprak-i tegen zijn hit. Ook was-i eerlijk, want, 't dient te worden erkend, dat-i, voor-i z'n vrachtrijdersloopbaan opende, eerst naar Joapik was gegaan, om hem te verzekeren, dat, mocht-i weer 'n ander paard krijgen, hij terstond zou ophouden en alles weer aan Joapik overgeven. Nu was 't geen zware toer deze belofte af te leggen. Tieske kende de verhouding van Joapik tot Bankrozet en hij wist dus dat 'n ander paard wel steeds zou blijven behooren tot de vrome wenschen.

Hij was reeds vlak achter Anna, eer deze hem en hij haar merkte; zij verzonken in droeve gedachten aan Willem, hij sprekende tot z'n hit — die hij echter „pèrd" noemde, waardoor hij niet weinig de ijdelheid van 't dier streelde.

---

1) Matthijs Theeuwissen.

„De mins het er nie' veul op gezeeid; hij was simpel zoo bedruufd as-i was; moar hij had er toch niks op tege,.... vort pèrd." Na elke aansporing krulde-n-i z'n tong achter z'n bovenste rij tanden tegen 't verhemelte, om ze dan eenige malen met kracht naar beneden te trekken, hetgeen 'n voor 'n paard verstaanbaar smekkend geluid veroorzaakt. Anna zag om.

„Harrejennig, wie is doar in den vruuge merrege? Wel zoo woar as ik 't lèven heb, 't is de dern van den langen Joapik.... Hou pèrd!"

De hit stond als 'n paal.

„Wel dern, gemerrege 1); goa'j al zoo vruug noa stad?"

„Dan mo'j moar meejvoare 2) dern; ik heb er niks gen vracht op; niks as wâ' lège bennen, trommels en deuzen. A'k terugkom zou 't slecht goan, moar nou kan 't best. Kum dernje, wès moar nie' verlège en klimt er moar in."

Anna had weldra n plaatsje ingenomen op 'n ledig chichoreivaatje en na 't stereotype „Vort pèrd", zette de hit zich wederom in beweging.

„Wel dern — zonder nijsgierig te zin — woar mo'j al zoo vruug heêr? Hort pèrd!"

„Noa stad Tieske."

„Joa da begriep ik wel, moar wa mo'j — zonder nijsgierig te zin — al zoo vruug in stad doen? Hort ze'k!"

„A'k vruug goai, Tieske, dan he'k den heelen dag veur de borst, ik ben van plan om er 'n dienst te zuuke."

„Nou dern ik zel oe gen ongeliek gève. 't Is thuus moar 'n miseroabele boel, en bij de boere diene, dan ku'j oe krom warke veur niemendal; hort pèrd. 't Is wel spietig da' 't zoo wied mot komme, moar a'j d'r toch uut wilt, dan he'j geliek, da'j noa stad geet. Hort pèrd; Hort zêk!"

„Joa, moeder zeit 't ook, en dan bij riek volk, zeit ze."

„Krek, bij riek volk is 't beste. Moar j' kunt er altied niet op oan! Hort perd."

„Hoe beduul-i da' Tieske?"

„'k Wil zege da'j altied nie' zoo krek kunt wete wie riek is; hort pèrd; kiek moar is noa meneer Bankrozet, „oe lève zou'j er ommers op gegeven hebbe dat-i zoo riek was as 'n keuning? Hort ze'k!

---

1) goede morgen. 2) meerijden, (varen wordt dikwijls voor rijden gebruikt.)

„Joa, da's woar; den smèrlap."

„En he'j 't al geheurd hoe 't aflupt? Hort pèrd!"

„Afloope Tieske?.... is 't dan nog nie' afgeloope?"

„Bi'j gek dern! Dan mot er ommers erst 'n akkoord of zoo iets worden oangeboje. Hort ze'k. Moar zooveul he'k er wel van geheurd dat er nie' veul van terecht kumt. Hort pèrd! De fabriek hetie verlee' joar al op noam van z'n zeun loate zette — of-i de schoer 1) ook oan zag kome? Hort ze'k — en 't huus en 't land zin zwoarder verhepeteekt as 't lieje kos. Hort pèrd. Nou, en de hepeteekhouwers — groote heeren uut stad — goan van zelfs veur, zoodat er veur de ander minse wel zoo goed as niks zel overschiete. Hort ze'k. Hij kan — zoo ze zeggen — nog gen vief percent presentiere, en toch zu'j zien, da' z'm nog zulle hommelegiere. Hort ze'k."

Waarheid is dat men bij Anna thuis op niets rekende, en ook dat zij van bovenstaande homelegatie-redeneering geen jota begreep.

Zoo pratende over dorpsche toestanden en zaken die vooreerst nog boven Anna's begrip lagen — Tieske stond bekend als iemand met 'n groot verstand — bereikte men de stad en stapte Anna af, want ze wilde eerst nog 'n paar boodschappen doen eer ze naar „de keujsmerkt" ging waar vroeger haar vader, en thans Tieske stalde.

Haar commissie's had ze spoedig gedaan en ruim 'n uur nadat zij Tieske aan de Rijnbrug verliet was ze bij de Wed. Demmers in 't logement op de Varkensmarkt.

En toch ware het voor haar van belang geweest, wanneer ze niet eerst haar boodschappen had verricht en regelrecht naar juffrouw Demmers was gegaan, want ze had de voorlichting dezer juffrouw noodig. Hare inrichting was propvol en bovenmatig dik, gelijk de meeste waardinnen, vloeide het zweet haar tappelings langs de bolle roode wangen, ijverig bezig als ze was met 't inschenken van koffie, dat ze voor haar rekening had genomen, terwijl ze 't toedienen van bier en andere dranken overliet aan haar zoon en 'n bediende.

Zeker, ze had 't knappe meisje, dat zoo dikwijls met haar vader was meegekomen, wel opgemerkt; ze had haar wel vriendelijk toegeknikt en voor dat Anna tijd had gevonden om wat te bestellen, had zij haar al wel 'n kop koffie met buitengewoon veel suiker — de betalende klanten kregen zooveel te minder — en drie beschuit-

1) Donderbui.

jes gebracht en haar in 'n gauwigheid gevraagd hoe 't thuis ging; maar Anna begreep wel, dat ze nu geen tijd had om haar raad te geven in 't zoeken van 'n betrekking. En toch.... had Anna 't maar gezeid wat ze kwam doen; de goede juffrouw zou haar dienstmeid van achteren hebben geroepen om in haar plaats koffie te schenken en ze zou Anna, ondanks de drukte, hebben geholpen. Had Anna's vader niet zestien jaar alle weken tweemaal bij haar gestald? En had ze wel ooit 'n woord met den man gehad? Neen, ze zou Anna wel met haar raad gediend hebben, liever dan haar zoo op haar eigen houtje de stad in te laten gaan; maar Anna zag de drukte, dorst 't haar niet vragen en besloot te wachten tot na den middag. Ze had immers heel den dag tijd? Zoo bij haar zelf overleggende, kreeg ze meer werktuigelijk dan opzettelijk 'n advertentieblaadje, dat op tafel lag, in handen, en, als school er 'n magnetische kracht in, viel haar oog terstond op de volgende annonce:

Attentie!!! Attentie!!!

J. C. W. VAN DEN RUSTAKKER

Kapelaanstraat 18,

bezorgt plaatsing aan koetsiers, palfeniers, kameniers, kinder-, werk- en keukenmeiden in de rijkste en deftigste betrekkingen. Conditiën uiterst billijk.

Dagelijks te consulteeren ten zijnen kantore

— KAPELAANSTRAAT 18. —

„Jennig", dacht Anna, „de riekste en deftigste.... doar mo'k wèze. 't Is wel vremd, dat één zu'n mins zooveul volk noodig het, moar misschien dat 't riek volk te deftig is um eiges in zu'n krant te stoan, en dat ze 't hum doarum oan de hand hebbe gedoan.... Conditien.... tien.... tien.... tien ielke moand.... Nee, dâ' zou te veul wèze.... 'k Begriep er niks van; moar billijk dâ' begriep ik, dâ' wil zooveul zeggen as goed.... Consultee.... tee....; toe, dâ' za'k wel te wete komme a'k er bin.... De Kapeloanstroat die weet ik wel; die is doar de Jodekark is. Nummer achttien kan 'k wel onthauwe en den noam.... die kan 'k nie' vergete.... Rustakker.... doar leit Wilem op.... Nou d'r op uut, want anders is 't oavend en dan he'k nog niks."

Met bijna volledige copie van de advertentie in het hoofd stapte

Anna naar de Kapelaanstraat en weldra stond ze voor no. 18. Ze kon zich niet vergissen, want 'n zwart marmeren plaatje met vergulden letters aan den linkerdeurstijl liet haar den gezochten naam lezen. Ze trok met bevende hand aan den schelknop en niet lang duurde 't of 'n spitsig ding van 'n dienstmeisje opende de deur en vroeg haar wat of ze verlangde.

„Ik wou van den Rustakker sprèke. Den menheer die hier woont heit ummers zooveul as Rustakker?"

De spitsige meid antwoordde: „preceis zooveul", verzocht haar boven te komen, opende de deur van 't pseudo-kantoor en liet haar binnen.

Het duurde slechts eenige minuten toen de makelaar in dienstboden en aanverwante artikelen ten zijnen kantore verscheen om gekonsulteerd te worden.

Op de vraag wat van haar verlangen was, antwoordde Anna, dat ze graag „'n dienst" wilde hebben, „liefst bij deftig riek volk."

„Kan je koken?"

„Joa, 'k heb 't moes wel honderdmoal gekookt, as moeder op 't land was. En koekbakke en riestenbrei koke — krek as met 't zoadsprei 1) — kan 'k ook."

Meneer van den Rustakker verwaardigde zich te glimlachen.

„Dat is bij rijke mensen niet voldoende, lief kind, dus.... werkmeid?"

„Joa, da's goed."

Anna snapte 't verschil niet; want ze wist niet dat bij rijke menschen de rollen der dienstboden verdeeld werden.

„Dan heb ik iets buitengewoon manjefieks voor je."

„Wa' blief, meneer?"

„Dat 'k iets goeds voor je heb", verbeterde de ronselaar, begrijpend dat z'n „manjefiek" wat hoog van verdieping was.

„He'j meneer?"

Deze vraag ging vergezeld van 'n allerliefst glimlachje. Wat was ze mooi. Meneer van den Rustakker vond ze eensklaps om te stelen, en hij waagde 'n streekje onder de fluweel-zachte kin. Maar Anna was daarvan niet gediend en voegde hem toe:

„Heur's, meneer, dâ' mo'j nie' doen.... J'mot oe hand' veur oe hauwe!.... Doar ben'k nie' veur hier gekomme."

Zooveel kuischheid had meneer van den Rustakker bij zoo'n

---

1) bij 't dorschen van oliezaad.

„boerentrees" niet verondersteld. „Maar", mompelde-n-i in vertrouwen tot z'n inktkoker, „als m'n vrouw niet thuis was, wou 'k 't toch wel eens probeeren. Misschien staat ze weer in 't alkoof en kan ze alles hooren, dus.... koest;.... ze is anders verdo....'

„Vader, of u alsjeblieft koffie komt drinken, vraagt moeder."

Tot zich zelf: „Ze heeft al lont gerooken." Hardop: „Over drie minuten kom ik achter hoor!"

Doch 't tienjarig indringertje had de opdracht in 't zoogenaamd kantoor te blijven tot „die meid" weg was. Frederik kende z'n Pappenheimers en ook „mevrouw" van den Rustakker wist welk vleesch ze in de kuip had.

Meneer moest dus bij de orde blijven.

„Ja meisje dan heb ik iets prachtigs voor je. 't Is een graaf die met de gravin — kinderen hebben ze niet — binnenkort hier zal zijn. Ze houden koetsier, palfrenier, tuinman, kamenier, huisknecht, kinderjuffer — pardon! — boodschaplooper en zes meiden."

„Harrejennig, meneer.... zes?.... Moar woont den meneer hier nog nie?"

„Hij woont 's zomers hier, 's winters in Amsterdam en in 't voorjaar te Nice, in Frankrijk.... Maar maak je maar niet ongerust voor 't najaar, want 't is voor 't laatst dat meneer de graaf naar 't buitenland geweest is. Hij komt al wat op jaren, zie je, en mocht-i nog eens voor 'n paar weken gaan reizen, dan betaalt-i z'n personeel kostgeld."

„Hoe heit meneer?"

„Ja kind vergun me dat ik u vooralsnog 't antwoord daarop schuldig blijf. Ik ben niet gewoon de namen te noemen der lieden, die mij hun commissie's vereeren, vóór den dag, waarop alle voorwaarden behoorlijk geformuleerd zijn en ik aan belanghebbende den goospenning kan overreiken. Bovendien zie ik gaarne, dat zij die zich tot mij wenden, en die ik geheel belangeloos ter wille ben, mij hun volledig vertrouwen schenken."

„Dâ za'k dan moar afwachte, meneer. Moar zou 't nog lang dure dink j'?"

„Welneen, dat kan onmogelijk lang duren; binnen veertien dagen, uiterlijk drie weken verwacht ik meneer en mevrouw hier. De schilders, behangers, stoffeerders, timmerlieden enz. zijn reeds bezig de villa in orde te brengen. En zoodra ze arriveeren moet natuurlijk het personeel present zijn. Maar je zou me toch 'n plezier doen, als je de volgende week terug kwaamt; de familie kon wel eens

wat eerder komen; je kunt nooit weten. Ik zou je ook wel kunnen schrijven, doch ik heb eenmaal als regel aangenomen niet met de lui die werk zoeken te korrespondeeren. Wanneer ze nog eens de moeite willen doen van terug te komen, dan is dat voor mij het beste bewijs dat 't hen ernst met de zaak is."

„Dan zu'we't *) moar veur afgesproken hauwe, dâ'k d'ander wèk um deuzen tied weer hier kom. Nou meneer, bezjoer,.... tot d'ander wèk dan."

„Eh.... apropos, meisje, neem me niet kwalijk, maar dat gaat zoo niet! Ik ben, weliswaar, gewoon a prodeo te werken maar geld er bijpassen, dat gaat niet. Je begrijpt, ik moet met de familie over u korrespondeeren en die port moet worden betaald."

„Ik meinde dat zukke rieke luuj oe wel goed koste betoale veur 't zuuke noa dienstbooj'; moar, 't is woar, j'kunt 't er eiges nie' bijlegge. Hoeveul ben'k in oe schuld?"

„Laat eens zien.... korrespondentie Nice, via Parijs en retour per expres.... dat is.... precies een daalder."

„Groote God."

„Ja, kind, de buitenlandsche postzegeltjes zijn duur van 't jaar. Kan je zelf de brief soms voor minder geld in Nice bezorgen?"

„'t Is nie zoo arg, meneer, as 't moar terechtkumt."

„Terechtkomen? Andere kommissionairs houden den heelen goospenning voor zich, ik doe alles a prodeo, en jij" (hij fluistert haar aan 't oor) „jij kan wel geld toe krijgen, als 't er op aankomt." (Luide) „Je krijgt minstens honderd vijftig gulden."

„Honderd en vieftig gulden, meneer?.... Dâ's hoast 'n nij pèrd veur voader in 'n joar tieds."

„En behalve 't verval, waar ik jou, voor jou hoofd, nog graag vijf gulden per maand voor geef."

„Ook nog?.... Meneer hier zin vief kwartjes, twee dubbeltjes en vief cente,.... is 't zoo goed?"

„Best lief kind. Nou, bonjour hoor! Pas op, dat is 'n klein afstapje! Dag engel! Vergeet niet om in de andere week terug te komen; dan zullen we dat varken nog wel eens anders wasschen, als...."

„Als de vrouw niet thuis is", viel 'n zwaarlijvige, circa zes voet hooge, mottige en zuurkijkende dame in. Het was meneer van den Rustakker's beminnelijke wederhelft, die op haar kousen door 't alkoof was geslopen en de laatste ontboezeming van haar lieven

*) Zullen wij het.

man had gehoord. Ze wierp het hoofd fier in den nek, zette haar handen met de uitgespreide vingers op de heupen en vervolgde: „Maar je zal lang wachten eer ik voor 'n week na Amsterdam ga, al zou ik me moeder ook nooit meer zien! Wat zou meneer z'n slinger hebbe as ik 'm met dat boerinnetje alleen liet! Maar je snoept er niet van!"

„Kom schat, laten we liever gaan koffiedrinken: je hebt altijd muizenissen."

„Muizeneste?.... Dan zal jij 't er wel na make!"

Meneer van den Rustakker liet z'n lieve vrouw razen en gebruikte z'n ontbijt. Wat 't eerste betreft zullen wij z'n voorbeeld volgen.

Anna wandelde terug naar Elzenburg en verkeerde in 'n gemoedsstemming, die 't midden hield tusschen blijdschap en ongerustheid. Ze was blij in 't vooruitzicht van zoo'n winstgevende betrekking, doch wantrouwend tegenover den man die haar deze betrekking zou bezorgen.

„'k Heb 't niks op 'm begrepe.... Hij is mien te vrijpostig...... Moeder heddet wel gezeid dâ't zu'k roar volk is in stad.... Moar wâ' he'k er ook meej te moake?.... Ik krieg 'n goeie dienst en dan he'k moaling oan den lelikke kerl."

Dat ze gevallen is in handen van 'n sluw oplichter, die zoodanig weet te opereeren, dat-i buiten 't bereik der wet blijft; dat ze te doen heeft met een der parasieten, die zich aan 't reeds uitgemergeld lichaam der arbeiders kleven, om er de laatste sappen nog uit te zuigen; dat zij geconsulteerd had 'n woekerplant, 'n giftplant die slechts groeien kan in 'n tuin zoo door en door bedorven als dien grooten, die men maatschappij noemt.... hieraan dacht Anna niet in 't minst; zij was te kinderlijk, te onbedorven eerlijk om aan 't bestaan van zulke laag gezonken wezens te kunnen denken.

Laag gezonken? zeker! Meneer van den Rustakker zou z'n neus optrekken als hij 'n wandeling Bovenover maakte en hij kwam bij ongeluk iemand tegen, die pas „de Koepel" had verlaten, waar-i 'n jaar in eenzaamheid had moeten slijten voor 't wegnemen van 'n borstrok toen 't koud was, en toch.... geen dier boeven daar in dien Koepel kon met hem op een lijn worden geplaatst. Maar, ik herhaal het, dit zag Anna niet in, en hare moeder evenmin. 't Mensch was verrukt over 't schitterend vooruitzicht harer dochter en vergat in 'n oogenblik van vervoering al haar ellende.

De vader.... ja hij had 't kunnen weten; z'n zestienjarig her-

haald verkeer in de stad moest hem met dergelijke zaken bekend doen zijn....

Zoudt ge dat meenen? Duizenden, die in Rijnstad geboren en opgevoed waren, wisten het voor korten tijd niet dat de firma van den Rustakker, — zooals-i z'n zaak soms noemde — niets meer of minder was dan 'n flesschentrekkerij van de laagste soort, nl. een die de armste lieden, beklagenswaardige werkeloozen, tot offers kiest. En zou dan Joapik Stam 't weten? Hij.... een wandelende plant! Eer zou z'n paard 't geweten hebben. Neen, zij konden hun dochter niet waarschuwen. Slechts de getrouwe lezers van „De Fakkel", zij waren met de praktijken des heeren Rustakkers bekend, maar tot hen behoorden de Stammen niet.

Met 't hart vol hoop stapte Anna de volgende week Vrijdag weer naar de stad en regelrecht naar 't kantoor Rustakker. Z'n Edele liet haar zelf binnen en verzocht haar op 't „kantoor" te gaan. De zaak was spoedig afgehandeld, want „meneer" die er van overtuigd was dat „mevrouw" van de Amsterdamsche reis had afgezien en in het alcoof zich verdekt had opgesteld, was gedwongen haar eer ongemoeid te laten en z'n aanval te bepalen tot haar schraal voorziene portemonaie.

't Praatje luidde natuurlijk dat-i nog geen antwoord terug had, dat-i vreesde voor 't terecht zijn gekomen van z'n brief, — daar kon je vooral in 't buitenland volstrekt niet op aan — dat-i voor de sekurigheid nog eens zou schrijven enz. enz. waarvoor hij dus noodzakelijk weer 'n daalder moest hebben; daar kwamen wel 'n paar dubbeltjes aan te kort, maar 't kind was alleman niet en voor arme mensen had-i alles over.

Nog twee maal nadien gelukte het van den Rustakker van de armen meid 'n daalder los te maken en op die wijze het teringproces te bespoedigen, waaraan de opbrengst van kar en paardentuig, die Joapik als voor hem nutteloos had van de hand gedaan, lijdende was.

Eerst heette het dat de graaf om gezondheidsredenen zijner vrouw genoodzaakt was minstens nog 'n maand in Nice te blijven; maar dat-i in dien tusschentijd nog eens schrijven zou aan 'n baron, die niets minder was, hier ook kwam wonen, en thans nog verblijf hield in Napels — wat veel verder was, maar de meerdere kosten der korrespondentie, zou-i er uit z'n zak wel bij leggen; het kind was toch al ongelukkig genoeg."

De laatste maal haalde-n-i 'n brief uit 'n enveloppe met 'n heel vreemd postzegel en las-i voor.... een schrijven van den Graaf, waarin deze aan zijn zaakwaarnemer te kennen gaf alles voor hem in orde te maken, alleen met het definitief huren der dienstboden nog 'n veertien dagen geduld te hebben. „En nu kun je dus kiezen tusschen 'n baron of 'n graaf" — klonk 't honigzoet bescheid des heeren Rustakkers toen-i z'n vierde daalder opstreek voor hoogstnoodzakelijke korrespondentiekosten.

Nu, 't was Anna 't zelfde; die 't eerst arriveerde was in haar oog de beste.

't Zou zonder tusschenkomst van derden d e l a a t s t e n d a a l d e r nog niet geweest zijn, maar gelukkig gebeurde er iets dat aan de Rustakkerachtige plunderingen 'n einde maakte. Anna's moeder had er telkens op aan gedrongen dat ze toch vooral nog eens bij juffrouw Demmers zou aangaan; maar Anna had telkens geantwoord dat ze niet durfde.

„Den andern keer het ze mien 'n kom koffie half vol sukker en drie beschuut gegeven en ze wou d'r niks voor hebbe. Ze zou'n al gauw goan dinke da'j er espres om kwam. Veurheèr was 't wat anders, toen verdiende ze aan voader nog al is wat, moar nou.... 't is krek 'n oalmoes."

Ditmaal wist zij zich echter over al die bedenkingen heen te zetten en landde ze ten slotte aan bij de vriendelijke juffrouw op de Varkensmarkt, die begon met 'r 'n klein standje te maken, dat ze telkens in de stad kwam en haar huis voorbij liep — want dat Anna elke week in de stad was geweest en 'n dienst zocht, was haar spoedig medegedeeld. Toen dit kleine wolkje van de lucht was en Anna op haar verzoek haar wedervaren had medegedeeld, sloeg de waardin van verwondering en verontwaardiging de handen in elkaar.

„Wel, m'n lieve dern, hoe kom je toch bij dien vent? Wis je dan niet dat 't de grootste afzetter is uit heel ons land?"

Hoe kon ze 't weten!

„Maar leze ze dan bij jullie de Fakkel niet?"

Ja, ze had er eens een gelezen en ze vond 't wel „'n oarig bloaike", maar op den duur maakte ze toch geen werk van kranten lezen.

„Wel dern, hij het met groote letters in de krant gestaan en we dochten dat-i niks meer te doen had en bin jij nou werechtig nog in z'n hand' gevallen?"

„Joa.... vier daolders.... moar 'n baron.. ..of 'n groaf...."

„Loop, gekke dern, al was-i nog vieftigmaal teruggekommen, dan was 't niks anders gewêst, as dat 't oe vieftig daalders zou gekost hebben. Weet je wat? De groote drukte is van daag afgeloopen. Jan kan 't alleen wel af, ik zal m'n 's 'n bietje aankleejen en dan zal ik er 's met je op uit gaan; 's kieken of dat je dan niet gauwer en beter onderdak zult zin. 't Kan wel wat later worden, maar dan ga je maar met den trein na huus, veur mien kosten en a'j wilt kun je ook bij me lozeere."

Neen logeeren maar liever niet, om de ongerustheid thuis.

Eenige oogenblikken later stapte Anna naast de dikke waardin voort.

„Anderhalve cent" — riep 'n kwajongen.

Waar 't heen moest begreep Anna niet, doch weldra hield haar begeleidster halt in de Utrechtsche straat voor 'n kolossaal heerenhuis. Juffrouw Demmers drukte op 't knopje der elektrische schel en eenige oogenblikken later werd de eene helft der groote deur geopend door 'n dienstmeisje dat binnen eenige dagen den aanvalligen leeftijd van vijfenzestig jaren zou bereikt hebben.

Terwijl ze zich staat te verwonderen over 't onverwacht bezoek kan ik haar even voorstellen.

'Gelaat is niet noodig; ze is nooit mooi geweest en de laatste veertig jaar is ze d'r niet op vooruitgegaan; maar haar kleeding heeft iets eigenaardigs. Kijk, 't boeren neepjesmutsje verbergt hare grijze haren — wat trouwens geen reuzentaak is — en dat katoenen jakje met lange schoot op die helder gesteven en gestreken friesche schort vertellen u dat ze zich „niks kan opholden met die nijmodese opschik: 'n mutse as 'n kolbloaike en s'wêks 'n jepon oan". En haar taal? Precies nog als toen ze voor vijf en dertig jaren van Beekbergen kwam stappen — bij absentie van 'n spoortrein. Hoor maar:

„Wel he'k zien lève Trui, hoe kom ie zoo uut de lucht valle? Blief toch niet op de stoepe stoan, ie durft er toch wel in kommen? En wie heb ie doar bie oe?"

't Spreekt van zelf dat al die vragen niet gelijk konden worden beantwoord en dat men daar eerst binnen eens op z'n gemak toe moest zitten.

Anna kon haar oogen niet gelooven, want hoewel 't de gewone dagelijksche ontvangkamer was, waarin ze hadden plaats genomen, had ze te voren nooit iets zoo prachtigs gezien. 't Stond er wel

niet „vol" zooals bij haar thuis, maar ze vond 't zoo toch „deftiger" — dat moest ze erkennen. Ze kon er thuis niet over uitgesproken komen.

„'n Klok onder 'n gloaze stulp op de schouw — nie' hange moar stoan — 'n ronde, uutgetande toafel op éénen gedreide poot en 'n kleed er over dat oan alle kanten op den grond hong; 'n spiegel zoo groot as heel de veurdeur, met 'n vergulden liest; zes stoele, woar'j wel met zessen noast mekoar op kont zitte.... moar moar één kast en gen een pupke d'r op en schildereien, moar 'n stuk of drie en dan was 't er glas veur kapot. De vloer ko'j nie' zien; de kleej wel drie dik, 't was sneujig."

Maar waarover ze zich vooral verwonderde was, dat zoo'n dienstmeid, naar 't scheen, 't recht had hen in zoo'n mooie kamer te laten en ook dat die dienstmeid zoo intiem was met juffrouw Demmers.

De waarheid was deze: Jenneke had al vijfendertig jaar bij een en dezelfde familie gediend en ofschoon men werklieden, die zoo'n tijdperk in dienst van 'n patroon hebben doorgebracht, gewoonlijk als uitgeslurpte mosselschelpen op straat werpt, schijnt men — althans in sommige familiën — met dienstboden 'n uitzondering te maken; ook Jenneke mocht zich in dit geval tot de gelukkigen rekenen.

Trui was bij dezelfde familie vijf jaar keukenmeid geweest, was toen en ook later de boezemvriendin van Jenneke, en op dit oogenblik — ze kon lekker koken — ook door mevrouw volstrekt nog niet vergeten.

't Spreekt van zelf, dat 't eerste half uur werd stuk geslagen met interessante gesprekken over de „strikkies en flikkies" der jongere dienstbodenwereld en den „goeien ouwen tijd." Toen dit onderwerp was uitgeput kreeg Jenneke de adspirant dienstbode in 't oog, en met de vraag: „Wa's dat veur 'n kiende?" opende ze voor juffrouw Demmers de gelegenheid de rede van haar bezoek te ontvouwen.

't Was dan maar om eens te hooren of Jenneke „veur 't errem schaap" geen gelegenheid wist, en Jenneke, die zich — volgens haar eigen verzekering — „met gen proaten op stroat wol opholden," kon toch gevoegelijk doorgaan voor 'n wandelend dienstbodenkantoor; want met alle familiën was ze op de hoogte en haarfijn kende ze de verhoudingen tusschen de verschillende mevrouwen en haar respektieve dienstboden; zoodat ze ten slotte niet één, maar wel tien gelegenheden wist, van welke zij in 't bizonder kon aanbevelen:

baron van Nedervoort op den Amsterdamschen weg; waar de werkmeid over drie weken vertrok.

Na de visite gingen juffrouw Demmers en Anna naar 't aangewezen adres, en hadden 't genoegen te slagen, zoodat Anna aanstaanden Maandag over drie weken rekenen moest present te zijn.

Veertien dagen hierna trok ze van huis om de laatste week bij juffrouw Demmers door te brengen en zich aldaar te oefenen in de verschillende wenken, die ze in haar betrekking in acht had te nemen; benevens de voorgeschreven kleeding in orde te maken.

Er vloeide in die laatste dagen menig traantje. Ze liet 'n paar menschen achter, die in weinig dagen tijds stokoud waren geworden. En ze liet nog zooveel achter, kleinigheden, oppervlakkig beschouwd; maar waaraan zij nu eenmaal met hart en ziel gehecht was.

Minder sentimenteele menschen kunnen 't niet begrijpen, dat een dikwijls afgestoft vaasje, 'n herhaaldelijk verzorgde bloem bij 't verlaten 'n traan kan kosten.

En 't meest van alles kost het scheiden van 'n kerkhof, dat de beenderen van 'n dierbare afgestorvene bevat.

Er bestond rede, zeer veel rede tot zwaarmoedigheid.

En toch.... als ze had geweten, wat haar wachtte in dat deftig huis bij dat „oakelik riek volk" — zooals ze zich triomfantelijk tegenover haar moeder had uitgedrukt — dan zou de vrees voor de toekomst haar met nog meer rede zuchten en tranen ontlokt hebben, dan de smart over het verledene.

HOOFDSTUK VII.

Hetwelk ons langs steile straten naar 'n paradijs voert ons gemeenzaam maakt met jonkers, gezelschapdames, schoothondjes en baronessen; ons vertelt van kelders, salons, vlieringkamertjes, werkeloosheid, armoede, politiek, sexueele behoeften en liefdadigheid en toch, wat de lengte betreft, verbazend zal meevallen.

Wanneer de lezer er niet tegen opziet de steile Bergstraat te beklimmen, de ijzeren brug over te gaan en langs het Diaconessenhuis naar den Amsterdamschen weg te wandelen, dan zal ik hem brengen in een der mooiste villa's van Rijnstad en omstreken. In welken stijl ze is gebouwd, weet ik niet; dan zou 'k eerst 'n bouwkundige moeten raadplegen. 't Is waar, 'n romanschrijver behoort alles te weten of wat-i niet weet van anderen na te schrijven, doch ik ben, om de waarheid te zeggen, te lui om eenige bouwkundige wetenschap te gaan overerven van 'n andere specialiteit en beken dus maar liever, dat ik van bouwkunde evenveel verstand heb als 'n Javaan van schaatsenrijden. 't Eenige wat ik weet is, dat de villa niet gebouwd is in Gothische of Germaansche stijl, eveneens dat 't geen Zwitser is" is; maar of ze tot 't „modern Hollands" moet gerekend worden, of alles wel aan de „rechtlijnigheid" beantwoordt, of er veel „barok", of wat dan ook in is, dit alles gaat m'n verstand te boven.

Ik vind ze mooi, zeer mooi, en ik hoop, dat de smaak van den lezer niet te ver van de mijne afwijkt.

Vooral de tuin vind ik mooi. Hooge schaduwrijke boomen, kleine loodrechtopschietende boompjes, heesters in allerlei soort, bloemen in de meest afwisselende kleuren, lommerrijke prieëelen, saprijke vruchten, kweelende vogels.... in een woord, 't is 'n verbeterde editie van 't oude paradijs.

Wie de gelukkige bewoner is weten we spoedig; want z'n adelijke naam staat in alle nederigheid met gewoon vuurlak op den hardsteenen hekkepost geschilderd.

Wat 'n naam. Zonder veel waarde aan parlementaire hervormingen te hechten, zou men met dezen hekkepaal voor oogen er toe kunnen komen te stemmen voor 'n progressieve belasting op de namen. 't Zou misschien de menschen kunnen genezen van de idiotie te prijken met een aantal voornamen.

Geef acht: Mr. F. G. H. T. A. K. Baron van Blankenstein van Nedervoort.

De heer Ferdinand, Gustav, Hendrik, Theodoor, Albert, Karel is dus baron en tevens Mr. Hij is „meester" in de rechten. Als advokaat heeft-i nog nimmer 'n proces verloren, om de eenvoudige rede, dat 'm nimmer iets van dien aard werd opgedragen. Als student had-i aanleg voor „eeuwige"; hij stak boven de heele studeerende wereld uit in de kunst van 's avonds lang wakker blijven, 's morgens lang slapen, veel drinken en 't aan den dag leggen van 'n voorbeeldelooze nonchelance bij de collegie's.

Z'n vader had echter te veel centen om z'n zoon ongepromoveerd te laten; 't in 'n ander brein gerijpt proefschrift was 't paard waarop de student dwars door 't examen de advokatenwereld binnenreed. En eenmaal daar, maakte-n-i spoedig carrière.

Zooals gezegd, hij kreeg geen enkele gelegenheid z'n schitterende talenten voor de balie te ontwikkelen, hij scheen voorverordineerd te sterven met den maidenspech in z'n keel. Maar voor dergelijke wisselvalligheden van 't noodlot heeft men in Nederland 'n pleister. Die vóór de balie niet getapt is, wordt er achter gestopt; en op 't oogenblik, dat we voor z'n villa staan, zetelt-i reeds vijftien jaren in de Rijnstadsche rechtbank, waarvan-i de laatste drie jaren president is. Dit laatste heeft men hem gemaakt om z'n ongeschiktheid als rechter. Achter de groene tafel muntte-n-i meer uit door geeuwen, dan door van-wetskennis-blijkgevende opmerkingen; sedert-i president is kan-i thuis blijven en knapt „Kees" als vice-presus het werk voor 'm op.

Om 't traktement behoeft-i 't niet te doen; hij is millioenair.

Naderhand hoop ik z'n interessante persoonlijkheid den lezer voor te stellen; thans kan dat niet, want meneer is „voor z'n gezondheid" naar Wiesbaden. Maar mevrouw is thuis en zit in gezelschap van de onmisbare gezelschapsjuffer in den tuin de thee te gebruiken.

De twee dames hooren bij elkaar in meer dan een opzicht. Me-

vrouw kort en dik, de gezelschapsdame lang en mager; de eerste paarsch-rood hoofd, dat op den korten dikken romp geplaatst is als de knop op 'n Delftschen trekpot, de laatste bleek geele wangen als twee perkamente folio's; mevrouw 't kleine hoofd in den nek, schouders achteruit, de gevulde borst sterk vooruit gestoken; de dame van gezelschap met den neus bijna op de plaats waar borsten behoorden te zitten. In 't kort: met hun beiden zijn 't twee fatsoenlijk geproportioneerde dames: een voor een kunnen ze daar niet voor doorgaan.

Tusschen de dames in zit „Azor" — 'n grommig smoushondje; echter volgens mevrouw — en de gezelschapsjuffer zou dit niet gaarne bestrijden — het liefste diertje der wereld. Ja, in haar oog staan de meeste menschen ver beneden hem. Het is volgens haar volstrekt niet erg, dat daar beneden in de stad tientallen kinderen naakt of bijna naakt loopen; maar in de garderobe van haar Azortje mogen winterkleed, 'n demisaison en 'n gala kostuum niet ontbreken. Zelfs heeft-i visitekaartjes en als-i jarig is — waarvoor men, daar in dit geval de Burgerlijke Stand niet was te raadplegen, maar 'n geheel willekeurige datum heeft genomen — worden alle andere Azortjes en Wietjes en Mylordjes, die gerekend kunnen worden in stand met hem gelijk te staan, op roomtaartjes onthaald.

Hare gehechtheid aan Azortje mag evenwel niet worden toegeschreven aan 'n sentimenteele liefde voor dieren in 't algemeen, want aan den grooten bleekershond van de Zijp bijvoorbeeld, die nu en dan eens om de villa komt snuffelen naar 'n half afgekloven kip of iets dergelijks en waartegen Azortje zich altijd ten onderste boven blaft, heeft ze 't land als 'n stier. Die is van 'n heel anderen stand en Azortje moest zich schamen er zelfs tegen te blaffen; op zoo'n wijze spot-i met 't prestige en 't loopt er dan ook bij zoo'n gelegenheid zelden zonder standje voor 'm af.

Mevrouw's broer is sinds jaren lid der Tweede Kamer en haar vader was een der heftigste tegenstanders der wet van '48. Ze is dus van 'n zeer politieke familie en bij gelegenheid verloochent ze deze afkomst niet.

Schoon tegenover de geheele wereld trotsch en gebiedend, is ze tegenover haar kinderen een en al toegeefelijkheid. Vooral de oudste der drie haar eenige zoon Gustav, is haar lieveling en deze weet van deze zwakheid 'n echt studentioos gebruik te maken.

Hij studeert in Wittenberg, doch is op 't oogenblik „toevallig" thuis. Hij zit voor een der ramen op de tweede étage en kijkt zoo vriendelijk als 'n doghond, die z'n tanden gezet heeft in 'n boterham met mosterd. Hij moppert:

„Wat die gezelschapsdames in de wereld doen, begrijp ik niet, en hoe mâ den ganschen dag dat zeemleeren gezicht in haar nabijheid kan verdragen, snap ik nog veel minder. Ik zit hier nu al drie uur te loeren als 'n uil in doodsnood en denk je da'k mâ alleen kan te pakken krijgen!.... Geen kwestie van.... En toch moet 't.... 'k Ben er immers expres om gekomen!.... Die bestelling bij Van der Zande.... nu ja, dat had per briefkaart kunnen gebeuren, gesteld dat ze noodig was geweest.... Ma denkt er niet aan dat 'k om iets anders hier ben en dat is voldoende.... Ze is veel te blij, als ze me ziet, om iets anders te denken.... Ja, ze houdt dol veel van me....

Maar 'k zie er toch wel 'n beetje tegen op.... 't Is te veel..... Was Jet maar thuis, dan spande ik die er voor.... Kom, ben je bedonderd.... 't moet.... 'k Weet er anders geen weg op.... Van m'n hospita af tot de kleerenfrik toe loopen ze me van 's morgens tot 's avonds met kwitantie's te zaneken.... Die verdomde beeren zou'en je razend maken.... En dan die verduivelde speelschuld.... Dat noemen ze eereschuld, nota bene.... Met die opvatting ben 'k 't niet eens.... Maar enfin, 't moet toch betaald worden.... Met duizend pop sla 'k er me door;.... maar minder geen cent.... En dan.... dan zullen we 't eens anders gaan aanleggen;.... dan oppassen, Gus.... Eerst de beeren den mond gesnoerd.... Zonder geld keer ik niet naar m'n kast terug.... 'k Koop liever voor m'n laatste riks 'n revolver.... Wat is dat?"

„O.... meneer nem mien nie' kwoalik.... 'k Wist nie'.... 'k Mos hier de boel afstoffe, het d'ander meid gezeid.... Moar...."

„Welnu, meisje, wat zou dat? Ga gerust je gang! — (tot zich zelf) — Wat bliksem, heb ik dat bakkesje al niet 'ns meer gezien? 'n Verdomd aardig gezichtje! Welzeker, ze is wat bleeker geworden, maar 't is dezelfde. (Luide): Heb ik jou al niet er 's meer ontmoet?"

„Joa, meneer z'n foacie kunt mien ook bekend veur.... moar.... nee, dâ' kan èvel nie'.... hoe kan 'k zoo gek zin."

„Wat bedoel je, m'n schatje?"

„O, niks.... ik meinde da' meneer met krante had geloope...."

„Met kranten geloopen, ben je bed.... Maar je komt toch van Elzenburg? Ik meen ten minste dat 'k je engelachtig snoetje al 'ns gezien heb!"

„Joa toch.... Is meneer dan al 's in Elzenburg gewêst met den Fak...."

„Ik ben er gelogeerd geweest bij meneer Van der Flats, den burgemeester; z'n zoon is m'n vriend."

„Nee, dan he'k toch abuus.. He'k zin lève! 1).... As twee druppels woater.... moar.... nee, hij kiekt anders."

„Wat mompel je toch in je zelf? Je mag gerust tegen me praten; ik zal je niet opeten, hoor! Hoewel.... ze is waarachtig om te stelen.... Hoe is je naam?"

„Anna, meneer, Anna Stam."

„Verduiveld. Anna!.... Ik dacht niet dat ze op zoo'n negerij zulke mooie namen hadden!.... Ben je al lang hier?"

„Sins verleje wèk, meneer."

„Zoo.... En vertel me nu 'ns, wat je zooeven met die gelijkenis bedoelde. Heb je gedroomd van iemand, die op me leek?"

„Gedroomd nie' meneer. Ja toch.... eens.... Moar gezien he'k 'm ook. Hij kwiem bij ons in Elzenburg kolleperteere met krante.... Krek zu'n 2) slag.... èvel knap van uutzicht."

't Was voor den jonker niet vleiend met zoo'n „ploert" te worden vergeleken; echter de laatste opmerking maakte alles weer goed: ze vond 'm knap. Dat was al 'n heele overwinning en hiervan moest-i partij zien te trekken.

„En wat zegt je vrijer nu wel, dat je zoo ver van huis bent?"

Aan 'n dergelijk voorwerp had Anna nog niet gedacht.... as efkes 3) joa, maar toen was ze hard gaan loopen um 't uut de kop te stelle....

„'n Vrijer, meneer?.... Die he'k nie'."

„Wel dat is toch bepaald te bejammeren, zoo'n lieve, knappe meid als jij zonder vrijer."

De jonker wilde aan dien vrijerloozen toestand op staanden voet 'n einde maken, sloeg z'n rechterarm om haar middel, streelde ze met de linkerhand onder de kin en stamelde met door overspanning bevende stem: „Zou je met mij niet 's 'n beetje willen vrijen, engel?"

Nu viel haar 't verschil goed in 't oog. Straks was 't precies of z'n oogen achter dun matglas waren verborgen en nu waren ze als kolen vuur.... „Krek as van 'n kat in 't duuster.... en wâ' stoan ze diep in de kop.... en wat is den oajem 4) gluujend...." Dit alles merkte Anna bliksemsnel en met afschuw op en toch had ze in den beginne de kracht niet aan de liefkoozingen weerstand te bieden. 't Was of de eerste kus, die haar lippen ontvingen, haar betooverde. Maar slechts 'n oogenblik. Toen de brandende lippen voor den twee-

---

1) Heb ik van z'n levn. 2) Zulk een. 3) Even.
4) adem.

den maal die reinen mond wilden bezoedelen, was ze haar zelf weer en voegde ze 'm toe: „Meneer j' proat van vrijen en ik weet nie' wie j' bin."

„Weet je dat niet? Ik ben de zoon des huizes! Heb je nog niet van me gehoord?"

't Was of deze woorden, waarmee de jonker 'n overweldigenden indruk dacht te maken, de betoovering geheel verbraken en haar 'n bovennatuurlijke kracht gaven. In 'n oogenblik had ze zich met zooveel kracht aan de omarming ontrukt, dat de jonker, 't evenwicht verliezende, bezig was met z'n volle lengte den vloer te meten. Hij was echter te veel door de wol geverfd om 't direkt op te geven. Het was thans de overprikkelde hartstocht niet alleen, doch ook beleedigde trots die 'm aandreef. Zoo'n boerentrui, die 'm daar als 'n bal over den grond deed rollen.... dat zou de duivel! 't Geelachtig wit zijner oogen was thans met rood beloopen; als 'n gesarde stier sprong-i voor haar.

Wat 'n verschijning! Het op hoog bevel voorgeschreven mutsje was 'r van 't hoofd gevallen, de haren hadden zich ontstrengeld, zoodat de kastanjebruine lokken haar geheelen rug bedekten; 'n hooge blos kleurde haar wangen; haar boezem jaagde, haar handen beefden, de neusvleugels trilden. Maar haar stem was zoo beslist als van 'n madam de Stael toen ze de rechten der vrouw verdedigde. Ze beet 'm toe:

„Zu'n rieke meneer proat 'n erreme dern van vrije! J' most oe schoame!.... O, moeder, j' het wel geliek dâ't roar volk is in stad."

De gedachte aan haar moeder deed haar de tranen uit de oogen springen. Ze vloog de kamer uit en zocht in 't wilde naar 'n stil plekje om ongestoord haar overvuld gemoed te ontlasten.

De jonker stond in den beginne verbluft te kijken; zoo'n besliste afwijzing kon-i zich niet verklaren. Evenwel van ontroering, van eerbied voor die tranen was geen sprake. Z'n huid was als getaand door overmoed; geen enkel vrouwentraan die tot z'n hart kon doordringen. Het schamen was in z'n oog 'n sentimenteele onhebbelijkheid en met 'n ijver 'n betere zaak waardig had-i geleerd zich hieraan te ontwennen. Hij was eer verontwaardigd dan getroffen en mopperde: „Ge moest u schamen.... Hoe durft zoo'n Trees 't zeggen!.... Waarvoor zou 'k me moeten schamen?.... Ha, ha...... waarvoor is dat plebs anders in de wereld dan om ons te dienen, onze wenschen te voorkomen?.... Moeten ze niet eer van geluk spreken, dat wij op deze wijze kennis met ze willen maken?....

Onze voorouders hadden 't recht thuiskomende van de jacht, de buiken hunner onderhoorigen te laten opensnijden en hun verkleumde voeten te koesteren in de rookende ingewanden.... Moeten we nog meer van onze onbetwistbare rechten verliezen, en zou men ons zelfs de minder pijnlike offers, die we thans van haar vorderen, nog willen onthouden?.... Wat spreek ik van offers!.... Moet zoo'n ezelin zich niet ten hoogste vereerd gevoelen, wanneer ik mij verwaardig haar eenige oogenblikken in m'n armen te sluiten? Zou zoo'n schepsel zich verbeelden 't recht te hebben zoo rein als 'n duif in 't bed te stappen met den eén of anderen schooier, die haar over 'n paar jaar ten huwelik vraagt?.... Sacre.... 't Is beroerd dat ik op 't oogenblik zoo hard ben als 'n spijker.... Als 'k 'ns 'n paar riksdaalders op elkaar had kunnen laten vallen, zou ze misschien wel 'n toontje lager hebben gezongen, want ze ziet er tamelik sjofel uit.... Die bliksemse hardheid.... Maar ik heb ze vandaag niet voor 't laatst gezien.... Van avond moet ik naar m'n kast terug; zoodra ik lood heb, natuurlik.... Maar binnenkort kom ik terug en dan.... Op 'n paar tientjes zal 'k niet zien.... In de Franciskaner ben j' ook gauw vijfentwintig pop kwijt.... Zoo'n damesbediening is toch 'n leuk middel om de prostitutieverordening te ontduiken.... Enfin, dat sluiten is maar 'n officiëel etiket op 't zedelijkheidsgevoel der vroede vaderen.... er blijft nog genoeg ongesloten.... Ja, in de Franciskaner schijnen ze goed op de hoogte van 't geld.... En dit is toch 'n ander boutje.... Schuw als 'n hinde.... Bliksem, 'k word romantisch, geloof 'k.... Zoo'n beetje schuwheid maakt de zaak niet minder; het prikkelt.... 'n Overwinning zonder dat men er zich voor behoeft in te spannen verdient dien naam niet.... Maar deze.... als ik dit zaakje klaar speel is er eer aan behaald.... Eigelijk is 't goed, dat 't voor heden zóó afloopt.... 'k Zal van avond wel een of andere haven binnenzeilen en zij blijft dan gespaard tot later .... Kom, nu mama opgezocht, en als die aangekleede bezemstok van 'n gezelschapsdame nog bij haar is, zal 'k haar assureeren, dat 'n tête a tête met mama, zonder haar vereerende tegenwoordigheid mij bizonder aan haar verplichten zal.... Allons, courage.... Mon diable, zou ik dan niet om duizend pop durven vragen?"....

Zonder zich rekenschap van 'r daden te kunnen geven, was Anna 'n andere kamer ingevlogen en op 'n stoel neergezonken. Haar hoofd, zwaarder dan 'n molensteen, was verborgen in 'r handen; de tranen zijpelden tusschen de vingers door op 't Smyrna's tapijt.

Hoelang zij daar zoo gezeten had wist zij niet, maar zeker zou ze er nog langer hebben gezeten, wanneer niet de zoogenaamde linnenmeid, die als haar onmiddellijke chef fungeerde haar overal gezocht en eindelijk gevonden had. Deze schreef hare droefheid toe aan heimwee naar huis en zocht 'r dus op hare eigene zachtzinnige (?) wijze te troosten.

„Ben je bedonderd, dern, je mot niet huilen om huis! Daar gaat 't net zoo goed as dat jij d'r bij bent. 't Is wel 'n beetje vreemd in 't eerst, daar weet ik alles van, en natuurlik voor jou nog vreemder, want mijn ouwelui wonen in de stad; maar daar mot je je overheen zetten. Kom vooruit, stop weg dat zure gezicht. Zing liever 'n mop! Allo, toe

Ta-ra-ra boemdié,
'k Gaai met geen smeris....

Kan je dat mopje niet? Of kan je niet zingen? Nou, 't is al wel, dat 't huilen over is. Kom, nou maar gauw naar de kamer; want je hebt er nog zoowat niks aan gedaan, as je muts op den grond geleid; zeker om 't niet te vergeten."

„Is.... 't.... er.... gen.... mins.... meer.... in.... die.... koamer.... Miet?"

„Aha, is 't van die kaas!.... Ben je met den jonker aan 't stoeien geweest? Nou begrijp ik' et. En mot je daarom huilen? Kom, je bent stapelgek! Hij kijkt niet op 'n paar riksdaalders, hoor!"

„Is....i....weg?"

„Och chot, hij is al lang en breed in Wittenberg. Maar kunnen ze daar bij jelui te land zoo slecht tegen, dat zoo'n jong' je effen beetpakt?"

„Ach.... Miet.... as 't.... nou.... nog.... miens gelieke.... was.... moar.... zu'n meneer.... nee Miet.... dâ' geet nie' goed."

„Kom meid, ben je mal! Met z'n's gelijke ga je vrijen, nou ja, dâ's natuurlik; maar van zoo'n jongenheer ga je 'n mantel en 'n hoed zien te krijgen om met je vrijer voor den dag te kunnen komen. Wa'st nou? 1)"

De waarde van Miet daalde in de oogen van Anna achtennegentig procent. Ze liet de belangstellende vragen of ze mal was en wat het nu was onbeantwoord, en toonde geen begeerte meer naar Miet's wijze voorlichting. Gestemd als 'n vlinder, die 't eerste prikje met 'n speld in den teederen vlerk gevoeld heeft en zich daarna troostzoe-

---

1) Wat is het nu.

kend vasthecht aan 'n paardenbloem, meenend, dat 't 'n madeliefje was, ging ze haar werk doen in de kamer, waar de eerste giftpijl haar gewond had.

O, wat viel haar dat „oakelik riek volk" in dat „ieselik deftig huus" vreeselijk tegen. Mevrouw spreekt haar nooit aan; alles wat ze te doen en te laten heeft wordt 'r opgedragen door de linnenmeid. Slechts tweemaal heeft ze 'r stem gehoord. Eens op den dag van haar komst toen ze bij ongeluk op Azor's pootje trapte. Ze liet toen 'n rauwe gil hooren, als gold 't 'n menschenleven en schold haar daarna uit voor lomp, onhandig boerenschepsel. 't Scheelde weinig of ze werd onmiddelijk weggejaagd. Twee dagen geleden hoorde zij die liefelijke stem ten tweeden male. Dat oogenblik zal ze nimmer vergeten. Zij was juist bezig de vestibule te „doen", toen Herman, de huisknecht, 'n vrouw binnenliet, die er wel zindelijk, doch zoo pover, zoo mager, zoo door en door verarmoed uitzag, dat 't zelfs Anna, die op dit gebied nog niet voor 'n deskundige kon doorgaan, in 't oog moest vallen. De vrouw hield dringend aan mevrouw alleen te spreken, en na lang smeeken en klagen gelukte 't haar gehoor te vinden. Anna was in dien tijd met de vestibule klaar en moest nu de beurt geven aan 'n kabinetje, dat onmiddelijk grensde aan de Kamer, waarin zich mevrouw verwaardigde eenige oogenblikken van haren kostbaren tijd op te offeren aan 'n onderhoud met de arme vrouw. Ze hoorde de eerste barsch en trotsch spreken, de laatste schreien.

Zelfs lieden van 'n minder cholerisch temperament dan Anna bezat, zouden aan den drang tot aandachtig luisteren naar 't geen daar binnen plaats greep, geen weerstand hebben kunnen bieden.

De lezer zal dit toeschrijven aan de traditioneele nieuwsgierigheid aan alle Eva's dochters eigen. Ik voor mij echter geloof dat de meeste zonen van Eva 't zelfde zouden gedaan hebben.

Hoe dan ook, Anna luisterde en hoorde de vrouw schreiend beweren, dat haar man verleden winter zeventien weken zonder werk had geloopen, en dat-i na drie weken gewerkt te hebben, thans weer in z'n achtste week thuis was met 'n zweer in de hand. Snikkend deed ze 'n beroep op mevrouws liefdadigheid, welk beroep ze meende kracht te kunnen bijzetten door er aan te herinneren, dat ze vóór haar trouwen mevrouw gedurende 'n jaar eerlijk en trouw had gediend.

„Hoeveel kinderen heb je?" vroeg mevrouw.

„Vijf wurmen van kinderen mevrouw", luidde 't antwoord.

„En hoe oud ben je?"

„Zeven en twintig jaar, mevrouw."

„En je man?"

„Negen en twintig, mevrouw."

Anna, die in deze antwoorden niets kwaads vond, ja in hare naiviteit zelfs meende, dat de arme vrouw nu toch zeker wel de grenzen der hulpvaardigheid zou genaderd zijn, was ten hoogste verbaasd, toen ze mevrouw plotseling hoorde uitvaren, als stond ze tegenover 'n misdadigster van de ergste soort.

„Schaam je je niet?" snauwde de edele dame. „Zevenentwintig jaar en vijf kinderen! Vijf parasieten, die knagen aan de algemeene welvaart, de rust en de orde!.... Hoe durf je bij me komen om hulp! 't Moest reeds lang bij de wet verboden zijn, dat jelui soort menschen vóór je dertigste jaar trouwt. En dan nog niet zonder 't bezit van 'n spaarboekje, waarop minstens duizend gulden staat ingeschreven als 'n bewijs dat de trouwlustige zuinig en spaarzaam is. 'k Heb er reeds lang met m'n broer over gesproken, maar 't is of er niets meer tot stand is te brengen, wat werkelijk een voordeel voor land en maatschappij zou zijn. 't Schreit ten hemel.... vijf kinderen .... zeventien weken werkeloos.... en dat terwijl ieder, die werken wil, gemakkelijk werk kan vinden. Ga naar Armenzorg vrouw, daar betaal ik jaarlijks datgene aan, wat ik op 't altaar der luiheid wil offeren; ga zien of men u daar kan en wil helpen, maar val mij niet weer lastig als 't u belieft.... Zevenentwintig jaar.... vijf parasieten.... hoe is 't mogelijk!"

De allerliefste mevrouw had in zooverre rede voor verontwaardiging, dat haar man niet vóór z'n dertigste jaar getrouwd was. Maar ze vergat, dat, toen ze in 't vlekkeloos bruidskleed naast hem was gezeten achter den koetsier en palfrenier met de witte roos op de borst, hij reeds een paar maintenée's op non-activiteit had en — dit in 't voorbijgaan — dat het oogenblik, waarop hij den gelukkigen bezitter was geworden van zulk 'n lieftallige bruid, hem volstrekt nog niet van zijn Salomonistische liefhebberijen had genezen. Mevrouw vergat, dat de behoefde aan paring zich vroeger dan op dertigjarigen leeftijd doet gevoelen, ook bij lui van den minderen (?) stand", en dat dezen de middelen missen die behoeften buiten 't huwelijk te bevredigen en doorgaans de middelen niet kennen om hieraan te voldoen zonder tot genoodzaakte huwelijken leidende gevolgen.

Mevrouw zelf heeft slechts drie kinderen; meer erfgenamen zou te veel versnippering van kapitaal hebben gegeven. Maar de midde-

len, die ze aanwendde, om meerdere geboorten te voorkomen, zijn óf den arbeider onbekend, óf ze liggen buiten zijn bereik, óf wel — en dit het meest — hij walgt er van.

In ieder geval dacht mevrouw er niet aan, dat ook arbeiders recht hebben op bevrediging hunner behoeften en het niet in den haak is, wanneer zij de slachtoffers worden van de noodwendig hieruit voortspruitende gevolgen.

Aan zoo iets kon mevrouw niet denken, want zij zag in arbeiders wezens van 'n lagere diersoort.

Ze stond nog uit te varen, zinspelend op genoemde leemte in onze wetgeving, toen de arme vrouw, bijna stikkend in haar tranen, reeds de deur was uitgevlogen. Ze huiverde als had ze op 'n adder getrapt; ze ijlde weg als van 'n draak, 'n monster, dat met gapenden muil gereed stond haar hongerlijdende lievelingen te verzwelgen. Werktuigelijk zag ze telkens om of mevrouw haar ook achtervolgde met touwtjes en steentjes om ze haar magere kindertjes aan den hals te binden en ze aldus geballast in den Rijn te smijten als overtollig geoordeelde jonge honden en katten.

— — — — — — — — — —

Anna schreide. Eerst om de arme vrouw; daarna om 't noodlot, dat haar met zulke hartelooze wezens had in aanraking gebracht.

De kennismaking met „mevrouw" — als dit tenminste voor 'n kennismaking mag doorgaan — was verre van bemoedigend, en ook tegenover de andere dienstboden gevoelde ze zich lang niet op haar gemak. Ze spraken 'n taal, die ze nog voor geen tiende gedeelte begreep; en natuurlijk diende ze als mikpunt voor allerlei kwasie-geestigheden.

Ook het huis, als zoodanig, viel 'r niet mee. Wel bevatte 't vele en allerprachtigste kamers, maar daar mocht ze alleen in komen als er wat schoon te maken was. Haar dagelijks verblijf bevond zich twaalf voet onder den grond; daar at en dronk 't dienstpersoneel, dus zoo laag mogelijk. 't Nachtverblijf daarentegen was te vinden op den vliering ongeveer honderd meters boven 't gemiddeld wateroppervlak van den Rijn, dus zoo hoog mogelijk.

Heel veel afwisseling beloofde haar 't leven in die villa niet. 'sZondags mocht ze naar de kerk gaan en daarna 'n paar uurtjes doorbrengen bij juffrouw Demmers; maar dit was ook al ontspanning wat ze kende.

Dit alles was echter te overkomen. Hard werken, daar had ze

niets tegen. De overige dienstboden zou ze spoedig beter leeren verstaan en als wrijfpaal behoefde ze slechts te dienen, totdat er een vertrok — wat dikwijls voorviel — en 'n jongere dienstmaagd dit niet benijdenswaardig baantje van haar kwam overnemen. Aan mevrouw zou ze wel gewennen; beleefde ze er al geen plezier van, ze had er ook geen last van; tenminste wanneer ze er op lette haar „boere pooten" niet neer te zetten waar 't Azortje geliefde z'n „voetjes" te plaatsen. Aan uitgaan gevoelde ze geen behoefte, ze zou zich dus op den duur in alles wel hebben kunnen schikken; maar de handelingen van den jonker bleven haar als spoken voor de oogen zweven. Geen oogenblik was 't geval uit 'r gedachten en wel vijf en twintig maal had ze zich in 't bed omgewenteld zonder te kunnen slapen.

Allerlei akelige visioenen rezen voor haar geest op, wanneer ze de oogen maar even sloot, om daarna met 'n gil overeind te springen en in haar zelf te gaan zitten praten.

„Doar sleet de klok al drie uur en nog gen oog dicht gedoan.... O, moeder, wâ' zin we toch ongelukkig!.... En dâ' gezicht.... Krek 't jungske van den Fakkel.... Nee z'n oog, zin anders.... Den kolleperteur z'n oog' stoan locht.... de zin stoan diep in de kop met blauw rand' er um.... Den kolleperteur kiekt 'n mins zoo.... zoo mejelieënd 1) oan, en hij.... krek of z'n oog' gluuiende spiekers zin met scharpe punte.... Z'n hoar, joa, dat het-i mooier gekemd, moar toch.... den kolleperteur is veul knapper.... Hoe zou 't toch komme, d'ak altied oan dat jungske dink?.... En nou veural!.... 'k Heb 'n gevuul, dat-i mien helpen zou, as-i d'r bij wier.... 't Is wonderlik.... brr — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

He.... hei.... help!.... O, moeder help!.... Hè.... doar sliep ik hoast en doar was-i weer.... Hè, is dâ' verschrikke.... Z'n werremen oajem 2) brandde mien 'n gat in de wang.... Ieselik 3)

— — — — — — — — — —

Moeder!"

„Meid wat roep je toch telkens van moeder! Je houdt me den halven nacht wakker!" — riep de linnenmeid uit 't aangrenzend vlieringkamertje.

„Ach Miet, nem me nie' kwoalik.... ik dreumde."

„Nou droom dan asjeblieft voor je eigen en laat 'n ander slapen."

---

1) medelijdend. 2) warmen adem. 3) ijselijk.

Ze zou 't probeeren. Maar nauwelijks had ze 'r oogen weer gesloten of de spoken verschenen opnieuw en klonk het weer even schril als te voren:

„Moeder!.... o, God!.... 'n Slang!.... ze biet!"

En zoo droomde ze tot den morgenstond door van zevenhoofdige draken, met giftige tongen en vurige oogen; van sissende slangen, die met gloeienden adem haar aangezicht naderden. En op den achtergrond rees op het beeld van den kolperteur, de slangen bezweerend, de draken verdrijvend. Maar telkens smolt dit beeld weer met dat van den jonker samen en ontwaakte ze met 'n gil.

Er zaten slangen in dat moderne paradijs.

HOOFDSTUK VIII.

Voert ons met den sneltrein van Rijnstad naar Wittenberg en brengt ons in kennis met de hoop de toekomst, de bloem van Neerlands jongelingschap.

Wij maken 'n reisje van Rijnstad naar Wittenberg, de hoofdstad van 'n andere provincie.

Ten tijde van m'n grootvader was zoo'n reis 'n zaak van gewicht; thans is 't 'n uitstapje.

Als men hem — m'n overgrootvader — gesproken had van 'n tijd waarin men in 'n uur van Rijnstad naar Wittenberg zou reizen, dan zou-i den nieuwigheidskramer medelijdend glimlachend hebben aangekeken en daarna 't achtbaar hoofd zoo ongelooflijk hebben geschud, dat 't scheen of de pluim van z'n konservatieve slaapmuts tot geen bedaring was te brengen.

Er waren er in den tijd van m'n overgrootvader reeds, die met geestesoog de spoorlijn Rijnstad—Wittenberg — en ook andere spoorlijnen — zagen; maar de voorstanders van postwagens en trekschuiten wilden hen altijd den mond snoeren door van hen te eischen, dat ze eens haarfijn zouden uitleggen, h o e wagens zonder paarden vooruit konden komen, op welke wijze — gesteld dat ze vooruit kwamen — men ze zou laten stoppen en meer andere dingen en ze besloten dan hun gloeiende verdediging van de trekschuit met de somber voorspelling, dat de stoomwagen — aannemende de ongerijmdheid dat-i kon bestaan — de heele maatschappelijke orde zou ondermijnen.

Het is zeer dom te zeggen: zooiets kan niet bestaan, en nog dommer te vorderen, dat hij, die meent en hoopt dat 't wel bestaan kan, het nog niet bestaande detailleert, als had-i er reeds kopie van genomen.

De tijd heeft de slaapmuts van m'n overgrootvader in 't ongelijk gesteld: wij rijden in 'n goed uur van Rijnstad naar Wittenberg. En dat uur duurt ons reeds te lang; smachtend zien wij uit naar vlugger vervoermiddelen; de reis verveelt.

We passeeren plekjes die wonderschoon zijn. Als we door de liefelijke vallei van Mariëndal, langs Wolfhees en Drieberg rijden, en 't is een fraaie zomerdag, dan gaat de trein ons — wanneer we geen zakenmenschen zijn — werkelijk te snel; we zouden willen kruipen om overvloedig te genieten van 't aangrijpend panorama. Maar komen we in diepe kloven, die men in de Geldersche heuvels heeft moeten beitelen en zien we links en rechts niets dan telegraafdraden, rijzend en dalend, dan zouden we willen vliegen naar de oase die ons wacht na elke woestijn.

Langs kostbare forten, die ons spreken van oorlog, die ons toelijken: abattoirs voor menschenvleesch en ons 't oog doen richten op betere tijden, tijden van beschaving; langs kazernachtige rijen van arbeidershuisjes aan stinkende sloten, die ons in andere taal 't zelfde vertellen, tot ergernis der slaapmutsen van den tegenwoordigen tijd, bereiken we 't terrein, waar stampende en fluitende en blazende en hijgende stoompaarden door elkaar rossen, de buffers doen stooten, de wachters bedreigen met verplettering, de drijvers met gevangenis en ontslag en ons verbaasd doen staan over 't betrekkelijk klein aantal ongelukken in zoo'n chaos van bezielde en onbezielde machines, soms achttien achtereenvolgende uren voortgedreven door de vrees voor 't zwaard van Damocles, dat in den vorm van 'n ontslagbriefje, 'n doorloopend mandaat voor hongerlijden, hen dag en nacht boven 't hoofd zweeft.

We banen ons 'n weg door die zee van menschen, waarvan negentig procent denkt aan sigaren, chemicaliën, ijzerwaren en andere artikelen, waarin men „massel" hoopt te maken; die in hun verbeelding de braadlucht van de biefstuk uit de reeds lang gehoopte restauratie opsnuiven of smekkend met de tong uitzien naar de eerste de beste kroeg waar ze zich met 'n glas vergif van de vermoeienis der reis denken op te knappen — en die geen oogenblik denken aan den afmattenden arbeid, het schamele loon en het gevaar voor 't leven, waaraan zij, die hen hebben vervoerd, aanhoudend blootstaan.

Terloops zien we even met 'n glimlach naar de familie van buiten, die met de groene parapluie onder den arm, den reiszak op den rug, 't retour krampachtig gekneld tusschen duim en vinger, aan 'n

beambte vraagt, waar de trein voor Waardenburg stilhoudt, vijf pas verder aan 'n ander beambte 't zelfde vraagt, en, ofschoon 't nog anderhalf uur te vroeg is, het station geen minuut durft verlaten, uit vrees voor te laat komen.

We zullen ons aan 't station niet ophouden. Vroeger vonden we 't prachtig, maar sedert er veel mooiere zijn gekomen is 't ons geen bekijks waard. Alleen de 3de klas wachtkamer heeft nog iets aantrekkelijks; geen plaats in ons land waar meer verschillende typen bijeenkomen. Maar we hebben geen tijd voor karakterstudiën en filosofische opmerkingen; want we zijn in Wittenberg om er iemand op te sporen, die ons gisterenavond is voorgegaan, en die thans wellicht ijverig bezig is 'n nuttig gebruik te maken van de duizend gulden, hem gisterenavond ter hand gesteld door 'n liefdevolle moeder.... die twee dagen te voren geen kwartje kon missen voor 'n vroegere dienstbode om met roggebrood den honger te stillen van vijf naakte kinderen....

We moeten trachten die sombere beelden van honger en ellende uit onze gedachten te verdrijven; want wij zullen van daag niets dan weelde zien en hebben dus geen behoefte aan zulke grimmige spoken, die onze genoegens slechts kunnen bederven.

We gaan regelrecht naar de Oude Gracht en stappen op de 2de étage van een der kolossale heerenhuizen 'n vertrek binnen dat prachtig gemeubileerd zou kunnen heeten, wanneer de meubels er stonden zoo ze behooren te staan. Thans vinden we evenwel niets op z'n plaats. De vloer is bedekt met 'n donzig tapijt, het tapijt met kleedjes en tijgervellen, en dezen met eierschalen, mishandelde kurken, gebroken glazen en 'n paar bemodderde bottines, die zoover van elkaar staan, dat niemand op het idee kan komen dat ze bij elkaar hooren. De zes kostbare stoelen doen allen dienst. De een draagt 'n vest, half er op, half er bij hangend. De tweede 'n broek, op dezelfde wijs. Nummer drie 'n kaasstolp met 'n halve Edammer. De vierde 'n vuil overhemd en 'n paar nog vuiler sokken. Nummer vijf tortscht op z'n leuning 'n jas en geeft op z'n zitvlak rendez vous aan 'n tafelmes en 'n kleerborstel. Op den laatsten zit 'n schraal jongmensch met veel ordelijks in z'n kleeding en nog meer gluiperigs in z'n blik. Niemand kan het aan hem zien, dat-i den vorigen nacht slechts twee uur heeft geslapen.

We vinden er verder nog 'n piano wier kandelaars respectievelijk dienstdoen als kapstokken voor hoed en stropdas, 'n mahoniehouten kleerkast, die meer dan eens 'n bombardement getrotseerd heeft,

'n tafel met de walgelijke overblijfselen van 'n in abnormalen toestand gebruikt maal, en eindelijk 'n sofa waarop iemand, gewikkeld in 'n chambre-cloack, bleek als de dood, beverig over 't gansche lichaam, als had-i de koorts, de matte oogen diep in de holle kassen, zoo lang als-i is ligt uitgestrekt.

De bleeke op den stoel is Frits van Dijk, student in de rechten; de nog bleekere op de sofa is Gustav van Nedervoort, die óók in de rechten studeert.

De jonker is gisterenavond acht uur aangekomen, werd afgehaald door Frits van Dijk, en betaalde dezen de „eereschuld", ondanks hij verzekerde — toen-i vier bankjes van honderd zorgvuldig in z'n portefeuille had geborgen — dat er volstrekt geen haast bij was.

Daarop is-i gaan afrekenen met z'n hospita, heeft twee honderd gulden in de sekretaire gesloten om zich den volgenden dag de beeren van het lijf te houden; is toen met Frits naar de societeit gewandeld, heeft de eene flesch champagne voor en de andere na besteld, en heeft eindelijk in dronkemanstaal z'n romantische ontmoeting in 't ouderlijke huis meegedeeld.

Van daar zijn ze gegaan — voor zoover men 't waggelen van den jonker nog gaan kon noemen — naar de Franciskanerbräu, en toen van morgen de zon reeds hoog aan den hemel stond, bracht Frits z'n makker thuis, en richtten ze te zamen onder 't geen op de tafel stond de verwoesting aan, waarvan de ruïnen thans de onverdachte getuigen zijn.

't Mag 'n vreemd verschijnsel heeten, dat lieden, wier karakters zoo hemelsbreed uit elkaar loopen, zoo uitstekend bij elkaar schijnen te passen. Gustav is roiaal, nonchalant, hartstochtelijk; Frits daarentegen is koud als steen, koel berekenend, in-gierig, de echte type van den tafelschuimer. Toen ze gisterenavond naar de societeit gingen was hij vijftig rijker dan Gustav, doch geloof niet, dat-i 'n cent verteerd heeft. Aan alle bachanaliën doet-i mee, mits-i er kans toe ziet er zonder veel uitgaven af te komen; anders houdt-i zich ziek. In 'n toestand, die men gewoonlijk met den naam van smoordronken aanduidt, treft men 'm nimmer aan. Hij weet 't zóó aan te leggen, dat-i steeds bij z'n volle verstand blijft, en toch loopt 't nooit in 't oog, dat-i 'n enkele maal verzuimt z'n glas op tijd te ledigen. Hij is 'n geoefend speler; op 't biljart kent-i z'n weerga niet, en met de kaarten is-i zelfs Bamberg te glad af. Toch speelt-i niet om grof geld vooraleer z'n tegenpartij eenige graden boven z'n theewater is, zoodat-i altijd wint.

't Moet al bizonder verkeerd loopen als Frits 'n collegie overslaat. Den vorigen nacht — of liever dezen morgen — heeft-i, zooals ter loops reeds is aangemerkt, slechts twee uur te bed gelegen; toch heeft-i dezen morgen van de onschatbare wijsheid des heeren Professor d'A de B. geprofiteerd. Wel was-i wat katterig. doch z'n gezonde aanleg maakt, dat-i zelfs in zoo'n toestand niet bij anderen achterstaat.

Hij weet, dat-i later als advokaat van z'n praktijk zal moeten leven en neemt dus allen ballast in, die 'm daartoe onontbeerlijk is. Z'n vader is advokaat te Rotterdam en niet geheel onbemiddeld, doch heeft-i 'n groot gezin en kan dus slechts met moeite de vereischte studiekosten betalen. Doch om meer dan dat valt Frits 'm niet lastig; hij weet zich uitstekend te redden.

Terwijl de jonker met de armen zoover boven 't hoofd als mogelijk is 'n waanzinnige poging doet om of zich zelf, of de sofa langer te maken, hooren we 'm geeuwen:

„Hè-ê-e.... Hoe laat is 't?"

„Mondieu kerel, wat ben je me dan vroeg komen storen! 't Was bepaald zes uur toen we thuis kwamen.... dat is dus ruim zes uur geslapen.... 'k Wou je verr...."

„Nou, nou.... je hebt meer kans dan ik! 'k Hoorde zooeven je ribben kraken!"

„Loop naar den duivel!.... Zeg Frits, krijg gme 'n glas water uit de alkoof.... 't Is of ik van binnen in brand sta."

„En zie je mij dan aan voor 'n brandweerman?.... 'k Zal 'n glas water voor je halen!.... Moet 'k meneer z'n schoenen ook poetsen?"

„Stik!"

„Merci."

Hè.... dat valt er in als op 'n gloeienden steen. Nog 'n glas Frits, s'il vous plait."

„Maar dat is 't laatste hoor! Denk je dat 'k je mosterdjongen ben!.... Zeg Gus, waar ga je ontbijten?"

„'k Ontbijt nooit weer, geloof ik.... Hè.... 'k heb 'n smaak in m'n mond als lag er 'n vat bedorven champagne in m'n keel te gisten."

Frits had op 'n goedkoop ontbijt gerekend.

„Kom kerel, dat gaat met 'n stevig ontbijt van zelf over.... Zeg, je scheen 't gisteren nog al gauw klaar te hebben gespeeld met je ouwe!"

„Met m'n ouwe?".... Ben je bedonderd.... die is op reis en heeft me pas vijfhonderd pop gezonden.... Ja die zou me aan zien komen, geloof ik."

„Waar heb je dan die bankjes losgekrabd? Of maak je ze zelf?"

„Dat was nog wel zoo gemakkelijk.... maar gisteren heeft me ma nog eens uit den brand geholpen.... Zeg, Frits."

„Ja".

„Hoe vond jij die dikke?"

„Nou, 'n stevige meid."

„Ja, 't is 'n aardig moffinnetje.... Maar jongen, bij die Anna gelijkt ze zooveel als 'n moddergans bij 'n tortelduif."

„Daar heb je gisteren in de soos, toen je half onder zeil waart, ook over zitten zwetsen. Wat is dat toch voor 'n Anna?"

„Wel, 't is diezelfde meid, waar 'k je vroeger al 's van gesproken heb, toen ik ze ontmoet had in Elzenburg, waar ze van daan komt. Je weet wel, Jan van der Flatz heeft 't er ook altijd over."

„Dat snap ik; maar is die op 't oogenblik bij je thuis?"

„Wel kerel, 't is of ze thuis bezig zijn den kleinen jongen 'n verrassing te bereiden! Verbeeld je, dat duifje komt me gisteren onverwacht in m'n kamer vliegen."

„En was ze tam?"

„Nog niet, maar 'k zal ze wel wennen. De tijd was te kort, doch de volgende week ga 'k weer naar huis.... dan ben ik ziek."

„Kerel, wacht nog zes weken, dan is 't vakantie".

„En dan is precies de ouwe thuis hè?.... J'ai l'honneur de vous remercier?" (1)

„Maar je collegie's dan? Ik vrees dat je bliksems ten achter zult raken."

„Ben je gek.... dat hindert geen zier. Als ik terug kom leen ik jelui diktaten, ik stuur er Jakob mee naar de lik(2) en 'k laat ze daar den een of anderen ploert overschrijven voor twee heele centen per pagina. Ga jij daar nou zelf voor zitten krassen tot je blind bent! Met m'n diktaten in den zak, ben 'k net zoo knap als jij met de jouwen in de kop, en dan heb jij je uitgesloofd voor niemendal. Ze kunnen me geen proefschrift opgeven of ik vind er de bouwstoffen voor in m'n diktaten. En netjes schrijven doen die kerels in de kast!.... De schooiers hebben den tijd".

„Ik twijfel niet, of je zult promoveeren, maar later...."

---

(1) Ik heb de eer je te bedanken.

(2) Gevangenis.

„Wat later?.... Denk je dat 'k prakkizeeren wil? Ja 'k zal daar voor het bankje, dat de eerste de beste ploert me in de hand stopt, gaan staan schreeuwen voor de balie als 'n standwerker op de markt, harder naarmate-n-i meer klandisie begeert! Kan je begrijpen!"

„Ja, je hebt moos(1) Maar 'n beetje n a a m kan je ook altijd gebruiken, n'est ce pas?"(2)

„Of men die niet op 'n andere wijs kan verwerven!.... Frits, je bent zoo wiedes als er een in de rollen van Minerva staat ingeschreven, maar op dat punt ben je verbazend bekrompen. Er staan immers nog heel andere wegen open om naam te maken, zonder dat men er 'n wandelende ton vol juridieke kennis voor behoeft te zijn. Daar heb je in de eerste plaats de rechterlijke college's. Zit je daar eenmaal in, zooals pa en zooveel anderen, dan heb je met je zevenen maar voor een man wetskennis noodig; wat den een ontbreekt, vult de ander aan. Maar vooral de diplomatie, de politiek, Frits, dat is de weg om tot „naam" te komen, en dien weg wensch ik te bewandelen."

„Dan is 't voor 't minst noodig eenige colegie's over staatsrecht bij te wonen."

„Om eenige diktaten over staatsrecht te bezitten, meen je! Nu, die heb ik!.... Ben je gek, Frits, 'n beetje oratorisch talent, wat mij volgens jou en anderen is aangeboren, is voldoende om in de diplomatieke wereld te schitteren. 't Eenige wat vereischt wordt is 'n weinig op de hoogte van z'n tijd te zijn. Men moet van de windstreken evenveel verstand hebben als 'n zeeman; men moet op 'n haar af weten uit welken hoek de wind waait, om daarnaar z'n huik te spannen. 't Zou me niet verwonderen of je ziet me mettertijd nog eens in 'n rood manteltje."

„Nu ik zou wel eens willen hooren hoe je dat zoudt aanleggen; want vergis ik me niet, dan zou je op dit oogenblik alle rooien nog liever 'n kop kleiner maken, dan 'n anker of wat flesschen champagne."

Deze vergelijking was niet geheel zonder opzet gekozen; ze moest Gustav herinneren aan 'n eventueel ontbijt. De jonker echter bereed z'n stokpaardje. Zelfs in z'n katterigheid nam dit onderwerp hem geheel in beslag, en hij draafde dus door; evenwel niet zonder den welgemeenden wenk van z'n makker ter harte te nemen.

---

(1) Geld. (1) Is het niet waar? (niet waar?)

„Frits, doe me 'n lol en krijg 'n flesch port met 'n paar schoone glazen uit de kast, dan zullen we ons even ontnuchteren, en dan zal ik je eens laten hooren hoe ik, als 't moest, den rooie zou uithangen."

Frits scheen thans op de vereerende betrekking van mosterdjongen minder tegen te hebben dan toen het waterhalen betrof.

„Nu, Frits, op jou carrière als advokaat, en op de mijne als volksvertegenwoordiger. Daar gaat-i.... Hè.... daar knap je van op...."

„En op het veroveren van Anna's hart, want dit ligt 't eerst voor de hand," liet Frits er stekelig op volgen, terwijl-i z'n glas in één teug ledigde.

„Natuurlijk, dat gaat en-passant.... Doch ter zake. Gestel dat, zooals trouwens te verwachten is, de liberale partij al meer en meer den naam van konservatief gaat verdienen, terwijl de volksgeest zich in nog sterker mate ontwikkelt in demokratische richting; dan is het geen tour de force de liberale partij op degelijke wijze te bestrijden en bij het plebs voor driekwart rood door te gaan, zonder ook maar voor 'n greintje commune te worden. 't Volk schaart zich aan de zijde der vooruitstrevende partij, dat is klaar als de dag, maar 't onderscheid tusschen vooruitstrevend revolutioneeren en kritiseerend behouden ziet het schorem niet in, en gewoon als het is het sukses te aanbidden, te buigen voor den glans van 't goud, zal 't eerder bereid worden gevonden te loopen aan den leiband van ons, dan 't oor te leenen aan de redenaars met verbrande smoelen en vereelte knuisten, al is het dan ook, dat zij, oppervlakkig beschouwd, dezelfde taal spreken als wij. In gewone omstandigheden weten ze den volksgeest tot kookhitte aan te blazen, doch, je zult het zien, in tijden van verkiezingen, zoodra men nolens volens elken ploert 'n stembiljet in de hand heeft gestopt, zal men 't oog richten op de dan voor 't front tredende „demokraten" uit onze klasse. De engelsch-leeren redenaars hebben dan de bedden geschud, waar wij, als we willen, kunnen instappen. Desnoods nemen we „opheffing van 't privaat-bezit" tot uithangbord, om natuurlijk over driehonderd jaar verwezenlijkt te worden, als wanneer onze kiezen geen pijn meer doen; er voor zorgende, dat de banknoten, de champagne en de schoone Anna's vooralsnog uitsluitend binnen o n s bereik vallen, dat le vin, le jeu et les femmes(1) ons monopolie blijven.

(1) De wijn, het spel en de vrouwen.

Als je zoo'n meeting bijwoont — dat doe jij nou weer niet, ik wel; ofschoon, dit wil ik eerlijk bekennen, in den beginne met 'n benauwd hart — welnu, als je zoo'n meeting bijwoont, dan kan je zoo op de tronies van die kerels lezen, dat ze in onze aanwezigheid (vooral als we ons best applaudiseeren) zich verkneukelen, en zich lekker maken met de gedachte: dat is er al wéér een met spijkers, die zich onze zaak aantrekt.

Vooreerst is echter dat uithangbord nog niet zoo dringend noodig. Men kan, mijns bedunkens, de eerstvolgende tien jaren nog wel volstaan met 'n vernietigende kritiek op 't politieke beleid der liberalen. En zoo er 'n kerkelijke meerderheid dreigt, dan heeft men slechts de spoken Rome en Protektie voor 't voetlicht te brengen. Den kampioenen van beide partijen kan men de bij elke stembus afgelegde en immer onvervulde beloften naar 't hoofd gooien.

Men kan er op wijze hoe bij de Staatsregeling van 1798 aan 't volk rechten en vrijheden werden toegekend, die stuk voor stuk werden teruggenomen, naarmate het vuur der Fransche revolutie meer verdoofde, en waarvan de laatste sporen verdwenen in 1815, toen wij 't koningschap binnenhaalden, en voor den vorm de alleenheerschappij trachtten te breidelen door om den troon raadslieden te plaatsen, gekozen met getrapte(1) verkiezingen. Daarna bespreekt men den strijd om 't kiesrecht, de aanvallen zich hoofdzakelijk bepalend tot de Tweede Kamer, (want, Frits, vind je 't niet opmerkelijk, dat de strijd bij de stembus altijd loopt om de zetels in de Tweede Kamer en dat men de Eerste, die 'n gouden rem zou zijn aan elken vooruitstrevende wagen — gesteld dat de Tweede Kamer die zou laten rollen — en die, behalve andere rariteiten, nog steeds als testament de schim der getrapte verkiezingen bewaart — dat men die Eerste Kamer vrijwel met rust laat? Dat komt, Frits, omdat aan het lidmaatschap der Tweede 'n traktement van tweeduizend pop verbonden is; een premie, waartegen menigeen beginselen en overtuiging heeft ingeruild.) Maar om sukses te hebben moet men juist op het bestaan der Eerste Kamer wijzen, natuurlijk in zeer geleerde termen, want hoe minder 't volk begrijpt hoe meer 't bewondert. We spreken dan over 't Engelsch recht, dat in ons land jaren lang in de mode was en ons als afdruk van 'n Hoogerhuis, 'n Eerste Kamer heeft nagelaten, en hoe wij daar steeds mee blijven

---

(1) Getrapte verkiezingen. Voor '48 kozen de kiezers gemachtigden en dezen de vertegenwoordigers.

opgescheept, zonder ons af te vragen waartoe 't eigenlijk moet dienen en zonder te bedenken dat haar bestaan den invloed van het volk op de wetgeving tot 'n wassen neus maakt. Als we dan met de duimen in de armsgaten van ons vest ons willen hullen in 'n mysterie van geleerdheid en blijk willen geven van ontzaggelijk diepen blik in de geheimenissen der politiek, dan spreken we over den strijd tegen 't bestaan der Eerste Kamer reeds gevoerd door de liberalen onder Thorbecke, c.s. vóór '48, die 't echter met de regeering op 'n akkoordje gooiden en de direkte verkiezingen voor de Tweede en 't recht van amendement als prijs ontvingen voor 't dulden der Eerste Kamer. Hiermee leveren we dan 't onomstootelijk bewijs hoever de liberalen in 'n halve eeuw zijn afgezakt, hoe noodzakelijk het is, dat er frisch bloed komt in de vertegenwoordigende lichamen, en hoe alleen een gezonde demokratie de veiligheidsklep kan zijn voor den stoomketel onzer staatsmachine. Immers er is thans niemand meer, die de indirekte verkiezingen of de intrekking van 't recht van amendement in het openbaar zou durven verdedigen, dus als zegel op deze „voorrechten" heeft de Eerste Kamer geen rede meer van bestaan....

Dit alles kan men aanvoeren en nog veel meer. En wil men doorgaan voor 'n mirakel van geleerdheid, dan gaat men anderhalf uur staan oreeren over 't verschil tusschen vorsten-, staats- en volkssouvereiniteit, welk niet meer dan denkbeeldig verschil zoo klaar is als koffiedik, doch met 'n beetje handigheid zoo helder als glas kan worden uiteengezet; althans helder genoeg om stormachtig te worden toegejuicht.

Zie je, Frits, zoo hang ik den radikaal uit. Wat dunk je, zou er op deze wijze ook naam te maken zijn? En zou er 'n aanstaand volksvertegenwoordiger in m'n vel steken?"

„Hoor eens Gus, ik sta letterlijk over je verbaasd. Kerel, wanneer heb je die kranige spech gememoriseerd? En waar heb je al die staatsrechterlijke kennis opgedaan?"

„Zeg Frits, hou me nu niet voor den mal, want daar heb ik 't zuur aan, dat weet je! 'k Wed om 'n anker port van dit merk — zeg Frits vin je 't geen heerlijk wijntje? — 'k wed om 'n anker er van, dat jij de heele Staatsregeling der Bataafsche Republiek van buiten kent, en ik.... geen artikel, geen woord er van; evenmin van de grondwet van '15, of van '48 of van eenigerlei andere wet. Maar 'n globaal overzicht op de ontwikkeling van het kieken volkssouvereiniteit, uit het der kip vorstenrecht afgedwongen ei staatssouve-

reiniteit.... dat heb ik; althans voldoende om te komen waar ik zijn wil, en waar ik zijn z a l, wanneer jij je schor staat te pleiten voor 'n kaffer, die je 'n paar tientjes betaalt."

„En als je er eenmaal bent, Gus, dan...."

„Dan precies als onze professoren: revolutionair met betrekking tot alles wat reeds omgewenteld i s, konservatief omtrent alles wat nog omwentelen m o e t — zoolang 't kan. En kan 't niet, eischt de volksgeest meer en meer hervormingsggezinde sociale politiek, dan worden we konserveerend hervormingsgezind, dit is: dan geven we alles met de rechterhand, en we geven zóó, dat 't iedereen in 't oog valt, om, zonder 't iemand merkt, alles weer met de linkerhand terug te nemen. Dan verklaren we bij elke ons afgedwongen concessie, dat we ze deden uit vrijen wil, en we zijn vandaag — precies al weer als onze professoren — ijverige verdedigers van hetgeen gisteren in ons de heftigste bestrijders vond."

„Waarlijk, Gus, je bent op ende op 'n diplomaat; je bent geboren om de tonen van den parlementairen doedelzak te accompagneeren". En tusschen de tanden voegde Frits er bij: „Jammer dat-i z'n leven zoo verslingert; als-i 'n beetje aanpakte, kon er iets goeds uit 'm komen."

„Zie je nu wel Frits, dat 't voor dit alles niet noodig is al die collegie's bij te wonen en te gaan zitten loeren op de knie-achtig gedistingeerde hoofden van professors, in plaats van zich te amuseeren met de engelachtige snoetjes van Geldersche meisjes?"

„Wordt daar niet geklopt?"

„Stil 'ns.... Ja, dat zal m'n oppasser zijn. Binnen!.... Jakob, breng gauw die kliek naar achter. Heb je 'n paar schoone schoenen voor me staan? Is 't grijze kostuum geschuierd? Maak gauw die bottines schoon, want die zitten me verduiveld makkelik. En dat kostuum zou ik morgen weer graag aan hebben. En dan moet je eens gauw naar de lik gaan en hooren of die diktaten nog niet gekopiëerd zijn."

„Menheer, ik bin gisteren al aan de gevangenis geweest, ziet uwes. Niet omdat uwes het mijn besteld had, maar er kwam 'n boodschap van den dirrikteur, ziet uwes. En toen ben 'k er na toe gegaan en toen heit-i mijn de dikketate terug gegeve, ziet uwes. Want, zeit-i geen mens kan ze leze, ziet uwes. Kijk, ik heb ze allemaal bij me.... hier zijn ze, ziet uwes. En hier zijn de leege boekkies."

„Wel sacredieu.... Niemand die ze lezen kan? Wat mankeert die ezels? Hebben ze den tijd niet om zelfs hieroglyphen te ontcij-

feren! Ze hebben er zeker weer niets in dan dieven en messentrekkers, die niet weten of de Dom op 'n kapitale I of 'n dubbele W gelijkt. Die ploerten van opruiers stopt men tegenwoordig allemaal in Groningen. Als pa thuis is, zal ik er onmiddellik over spreken of er geen mouw aan is te passen, dat we weer eens 'n paar van die kerels hier krijgen.... Allons, Jakob, donder op!.... sta me niet aan te gapen als 'n boer voor 'n Jan-Klaassenkast! Breng die rommel naar achter! — 't Eerste jaar dat ik hier was — dus 'n jaar vóór jou tijd, Frits — zat hier 'n kerel, die 'k liever aan den eersten den besten boom in de Maliebaan zag slingeren, dan dat ik z'n naam zal noemen (de vent is van familie en kompromiteert onzen stand) maar die kon diktaatjes kopieeren! Ik geloof al had men hem 'n kahier vol lijnen en inktvlekken gezonden, dat-i er nog 'n uitstekend diktaat van zou hebben gemaakt. En hij was goedkoop ook, want hij schreef op één pagina waarvoor 'n ander er drie noodig heeft, en toch liet 't aan duidelikheid niets te wenschen over. En zulke kerels, die noodzakelik opgeborgen dienen te worden en die in de lik zulke noodzakelijke en nuttige diensten kunnen bewijzen aan jongelui, die liever Geldersche Meibloesems gaan plukken dan de bedorven atmosfeer der colegiezalen inademen.... zulke lui zijn d'r meer.

Goddome, Frits, ik word zoo ziek als 'n hond! Weet je wat? Ik ga morgen naar Rijnstad.... Maar apropos, leen me jou diktaten, want die van Van der Flatz, 't is waar ook, de duivel kan ze niet lezen.... Dan kan ik ze tijdens m'n ziekte laten overschrijven en kom ik dan terug.... diktaten in den zak is kennis in 't hoofd!"

„Ik zal ze moeielik kunnen missen, Gus!"

„Ah.... Jakob, heb je daar m'n schoone bullen! Frits, geef me 'n poot, ik ben zoo stijf als 'n brandhout!.... Zie zoo, nu me 'ns gauw 'n beetje opknappen en dan gaan we dejeuneeren in den Zwarten Arend! Hoe vin je 't?"

„Magnifique!.... Dan zullen we in 't voorbijgaan even op m'n kast aanwippen om m'n diktaten te krijgen," antwoordde Frits, wiens oordeel over de onmisbaarheid van z'n diktaten met 't uitzicht op 'n gratis ontbijt aanmerkelijk gewijzigd scheen.

„Jakob, pak die vuile rommel maar mee, en kom tegen 'n uur of zeven nog 'ns aan! Begrepen?"

„Jawel menheer, ziet uwes, maar meteen komt de kleermaker en de wijnkooper, en den heer uit de segarewinkel, en de waschvrouw, en de kastelein uit den Os, en de bediende uit de boekewinkel, en...."

„Hou op.... nomdieu!"

„En ik heb gezeid, dat ze zooveel as van daag tege drie uur terug moste kome, ziet uwes."

„Hier heb je de rekeningen van den kleermaker, den schoenmaker en de waschvrouw, zie je? Met elkaar honder acht en tachtig gulden en vier en twintig cent. Hier zijn twee bankjes van honderd; je ontvangt dus elf gulden zes en zeventig terug. Begrepen? Kwitantie vragen, hoor? Anders gaan ze opnieuw brommen!"

„Jawel, menheer.... En met mijn is 't tien weke,da's vijf-en-twintig gulden, ziet uwes!"

„Houd dan 't restant maar voor jou, op rekening. Vooruit, maak dat je dien rommel weg hebt? Klaar Frits? Opsteken?"

„Nu ja, 'k ben 't anders niet gewoon vóór 't ontbijt."

Voor iemand, die ze van de vijf gewoon is, valt 't moeielijk zoo'n manilla te weigeren.

Buiten schenen de straten nog even met Gus molentje te spelen; 't was echter van voorbijgaanden aard. Rookende, schertsende en zinspelende op de glansrijke overwinning, die den jonker te Rijnstad wachtte, kwamen ze aan de „kast" van Frits en vervolgens in „De Zwarte Arend."

„Garçon! Deux dejeuners la fourchette!" (1)

„Donders," dacht Frits, die slechts op broodjes met vleesch en 'n paar eieren had gerekend, „dat valt mee!"

Ze zaten niet lang of er vormde zich 'n ring van studiemakkers om den jonker, die hem lastig vielen met vragen naar 't onderwerp, dat-i gisteren avond terloops en lang niet duidelijk had aangeroerd. Gus was niet ongeneigd nog eens op te scheppen over 't avontuur, dat 'm, behoudens de oogenblikken, dat-i z'n lievelingsthema, de politiek, had behandeld, nog niet uit z'n gedachten was geweest.

Frits liet z'n gastheer praten en deed zich midderwijl te goed aan doperwtjes, biefstuk, gebakken aardappelen, sala, pâté de foie gras(2), pastei en wat er verder volgde.

Gus sneed op:

„Jij kent ze, hè Flatz?"

„Nou, of ik ze ken! 'n Allerliefst snoetje!"

„Maar wat zanikte je gisteren toch; je waart half snak en nog moeielijker te volgen, dan Van Deventer als-i collegie geeft in in-

---

(1) Twee ontbijt met de vork (warm ontbijt).

(2) Ganzenlever

sania moralis; is dat duifje bij je ouwe heer op 't hok gevlogen?" vroeg 'n schraal kereltje met 'n vlasharig kneveltje en 'n pieperig stemmetje, dat in de medicijnen studeerde en thuis behoorde in Amsterdam.

„Nu ja, ze is thuis. Ze weten wel, dat ze me met 'n hobbelpaard of bokkenwagen niet gelukkig meer kunnen maken, en de kleine jongen moet toch i e t s hebben, om mee te spelen?"

„'t Is bepaald 'n verrassing. Geen Sintnikolaas, maar 'n Mei-surprise", bracht 'n aanstaand hemeldragonder in 't midden die, zoolang-i nog student was, zich de weelde van 'n zwarten knevel veroorloofde — iets wat 'm later totaal ongeschikt voor z'n vak zou maken.

„Maar wat raaskalde je gisteren avond over 'n bespottelike vergissing?" vroeg Jan van der Flatz, de zoon van den burgemeester van Elzenburg, die óók in de rechten studeerde.

„Heb ik daarvan gesproken? Ja, heeren, dat is 'n historie amusante.(1) Eer ik ze u evenwel vertel stel ik voor de pieren te verschrikken. 't Eten wil er niet in, Garçon! Sherry!.... Santé!"

„Op de deugd der Geldersche meisjes!"

„Welnu dan. Vermoedelik niet wetend dat er iemand onder de maan ronddoolt en ijverig studeert, die naar den naam van Gustav van Nedervoort luistert, kwam ze, behoedzaam als 'n vogeltje, m'n kamer binnen tippelen, met 't doel ze te zuiveren van 't overtollig vuil — waarbij ik natuurlik niet in aanmerking kwam. Je begrijpt dat ze stond te kijken als 'n Siamees in Groenland toen ze mij in de doppen kreeg, en ook ik beken eerlik niet weinig te zijn verrast. Natuurlik had ik direkt m'n hoffelike aanspraak gememoriseerd; maar hoe meer ze me aanzag, hoe meer verwondering er op 'r engelachtige tronie stond afgedrukt. Ik vroeg of ik ze niet eens meer kon hebben gezien, bijvoorbeeld in Elzenburg en.... ja, dat kon heel goed zijn; want, vertelde ze, ze kwam van Elzenburg en ze meende stellig me daar al eens te hebben ontmoet, waarop ze me de vereerende vraag deed of ik ook met kranten had geloopen."

't Gezelschap barstte uit in 'n schaterend lachen; alleen Jan van der Flatz rook lont en zei:

„Bliksems, nu je 't zegt, ja!.... Je lijkt sprekend op dien ploert, die bij ons met „De Fakkel" kolporteert!"

„Dat begreep ik later ook,' antwoordde Gus. Maar 't was nog al vleiend voor me te hooren dat „„dat *ook* zu'n knappe jong' was"."

---

(1) 'n Vermakelijke geschiedenis.

„Te duivel kerl,' zei de hemelloods, „dan ben je zoo goed als zeker van de overwinning."

Tegelijk wierp-i 'n blik in den spiegel, draaide aan z'n knevel en fronste 't voorhoofd, als wilde-n-i zeggen: „als ik er was geweest, had je geen kans gehad, m'n waarde."

„Maar dan moet de zaak met kracht worden doorgezet; de genegenheid mocht anders eens verflauwen," voegde de medicus er aan toe.

„Morgen reeds", antwoordde Gus. „'k Ben ziek en bepaald buiten staat om de eerste weken iets aan de studie te doen. Van avond blijf ik op m'n kast, om nog een en ander in orde te brengen; dus ik stel voor om heden m'n afscheid te drinken. Garçn! Sherry! Tous sherry, n'est ce pas?"(1)

„Dan de eerste dronk aan de schoone van Elzenburg! Hoe heet ze?"

„Anna stam."

„La Santé d'Anna Stam!"(2)

„Dat ze leve!"

„En schoon blijve.... tot er schooneren komen!"

„En spoedig 'n zoo diepe kennis van Minerva's zonen opdoet, dat ze ze niet meer verwart met kolporteerende ploerten!"

„Nog eens: op de overwinning van Gus!"

„Op alle bekoorlikheden van Anna!"

„Prosit! Vive le vin, le jeu et les femmes!"

En naarmate de wijn de hoofden der losbollen verhitte, werden de toasten onbetamelijker, de toespelingen grover, het gesprek ergerlijker.

De naam der tot hiertoe onbezoedelde Anna, werd bedolven onder 't vuile speeksel der bengels, die, omdat ze voor 'n gedeelte op kosten van den Staat, voor de rest met gestolen dubbeltjes aan 'n universiteit geplaatst zijn, het monopoli meenen te bezitten van liederijkheid, het recht gepacht meenen te hebben alles te doen wat laag en gemeen is en hen te vernederen, te beleedigen, te onteeren.... ja zelfs te vermoorden, door wier arbeid hun studiekosten worden opgebracht.

De bacchanalie eindigde met 't spel, en Gustav's laatste bankjes verhuisden naar de portefeuille van Frits van Dijk. De duizend gulden waren op terwijl de beeren nog niet half verzadigd waren.

En niemand stikte in sherry.

---

(1) Allemaal sherry, is 't niet? (2) De gezondheid van Anna Stam.

HOOFDSTUK IX.

Handelend over verleiding...... Onder den preekstoel zittende ouwe vrijsters doen verstandig het kuischheidshalve over te slaan.

Op dien slapeloozen nacht volgde voor Anna 'n rustelooze dag. In 'n betrekking waar „mevrouw" zelf de handelingen der dienstboden kontroleert, zou ze dien dag als 'n vreeselijk onhandig schepsel veel standjes hebben opgeloopen; om niet te spreken van ontslag. Ze lei de uitgeklopte matjes in de verkeerde kamers, zocht overal naar de plumeau, die ze zooeven gebruikt had, sloot de stofdoek in de piano, brak 'n Japansche vaas en gaf nu en dan 'n gil of ze in 'n doorn trapte. Het werk kon haar niet afleiden van de vreeselijke beelden, die den ganschen dag voor 'r oogen dansten. Telkens verbeeldde ze zich den jonker te zien, de armen naar 'r uitgestrekt om 'r te slingeren in 'n peillooze diepte. Ze zag z'n oogen, koortsachtig schitterend, doorborend 'r lichaam; ze voelde z'n adem, brandend in 'r hals, doortintelend 'r ruggegraat. Ze zag honderdmaal om, als 'n achtervolgde haas, telkens meenend z'n pijnlijke tegenwoordigheid te voelen. Maar, zonderling, telkens metamorphoseerde dat beeld in 't vertrouwen-inboezemend wezen van Jan Koddewijn. Of wel, ze zag ze beiden, naast elkaar, sprekend gelijkend en toch.... kolossaal verschillend. De een brutaal, de ander bescheiden; de jonker met de onuitwischbare sporen van 'n sterk leven op 't gelaat, met blauwe randen en roode vlekjes onder de fletsche oogen, Jan met goedhartige blik en blozende wangen. Dan zag ze den laatste het hooge voorhoofd fronsen, de oogen gloeien van verontwaardiging, de krachtige had opheffen om den arm des jonkers tegen te houden, hem in de keel grijpen, achteruit duwen, en meende ze 'm te hooren roepen met krachtige stem: „Wat moet je.... terug ellendeling!"

Ja, wat moest-i eigelijk? Die vraag stelde Anna zich honderd maal en even dikwijls moest ze het antwoord schuldig blijven. Ze had 'n flauw vermoeden, dat-i minder goede bedoelingen had; maar welke?.... Dit lag boven 'r begrip.

Ze was zeer kuisch opgevoed. Toen zich de eerste verschijnselen van 't vrouw-zijn bij 'r openbaarden, was ze vreeselijk angstig en beschaamd geweest, en had ze den moed gemist haar moeder over 't geval te raadplegen. Toen deze eenige dagen later de zaak ontdekte had ze er evenmin over durven spreken. Anna verloor zich in velerlei onbestemde gissingen, die met de omtrent deze zaken op straat en uit de geheimzinnige gesprekken van ouderen van dagen opgedane wijsheid, de verwarde wetenschap vormden, waarmee ze op den levensoceaan ronddobberde.

Wanneer de kuischheid der moeder zich op 'n andere wijze had geopenbaard, zou 't er voor Anna niet minder op geweest zijn. 't Goede mensch meende dat ze reeds te duidelijk was geweest, toen ze er op zinspeelde, dat 't „in stad zu'k roar volk" was, want 't is zoo'n moeielijk onderwerp om met kinderen te bespreken, niet waar? Maar de kinderen van alles onwetend te laten en bloot te geven aan hen onbekende gevaren, komt mij minder verkieselijk voor.

Wee het schip, waarvan alleen de kapitein 'n zeevaartkundige is. De golf, die hem van 't dek rukt, is tegelijk 'n graf voor de overige bemanning. Niemand weet op welke breedte men zich bevindt, waar rotsen, klippen, zandbanken en draaikolken grijnzend dreigen met verplettering en dood.

Wee het meisje, dat den levensoceaan wordt ingezonden onbekend met de vele lippen en draaikolken, die daar dreigen. Wanneer ze schipbreuk lijdt, berust de schuld bij de ouders.

Anna was zeer kuisch opgevoed. Haar moeder had 'r nooit verteld waar de kinderen van daan kwamen. En thans was 't te laat. Want de onrust van den dag werd nog verhoogd door de droevige boodschap van Tieske Tewse, haar berichtend dat 'r moeder ziek, zeer ziek was, en dat 'r vader met den dag onnoozeler werd.

De tranen wilden rijkelijk vloeien. Waar moest 't heen? Waar zouden ze op den duur van leven en door wien moest de dokter worden betaald? Waren er maar drie maanden om, dan kon ze vijfentwintig gulden ontvangen, waarmee ze zich voorloopig konden redden; doch waar thans geld gehaald?

„Tieske, zeg dat ze nie' motte wachte met den dokter, da'k 'm veur mien rèkening nêm. Zu'j 't zegge Tieske?"

Met deze, door 'n vloed van tranen bezegelde woorden, had ze de droevige tijding ontvangen, en Tieske beloofde dat-i 't zeggen zou, al begreep-i ook dat ze te veel hooi op den vork nam.

Immers ze had kleeren noodig. Ze had van meet af te weinig en dus eer het eerste kwartaal om was, stond 't te bezien, dat haar garderobe de heele vijfentwintig gulden zou behoeven. Maar kon ze thans aan kleeren, aan zich zelf denken, nu 'r moeder van alles verstoken, aan alles gebrek hebbend, op 't ziekbed lag? Ze zou zich wel hebben willen wikkelen in 'n sarong gvan afgekeurd vloerzeil, als ze haar moeder maar kon geven, waaraan ze behoefte had.

Onbestemde vrees voor den jonker, dieptreurige gedachten aan den toestand thuis, loomheid door 'r geheele lichaam ten gevolge van den rusteloozen nacht, waren om beurten de oorzaak van haar onhandigheid bij 't werk, zoodat ze 'n zucht van verlichting slaakte, toen ze 's avonds haar vlieringkamertje mocht opzoeken. Hier kon ze ongestoord haar overvol gemoed luchten.

De omzetting van haar gevoel in 'n stroom van tranen, gaf haar de noodige kalmte om in slaap te vallen. Zou ze thans rust vinden? Neen, met 'r lichaam betaalde ze den tol der natuur, doch haar geest bleef zich bezighouden met de beelden, die 'r den ganschen dag hadden vervolgd. De akeligste visioenen rezen voor 'r geest op. De spoken, die haar bezig hielden, warrelden door elkaar, namen wederkeerig elkaars vormen aan, smolten saam tot één monster, dan weer tot één liefelijk wezen, spatten uiteen en grijnsden, lachten, huilden, zongen en dansten haar tegen. Ze zag haar moeder, in 'n hevige koorts, badend in 't zweet, brandend haar hoofd, in 't ziekbed liggen. Ze hoorde ze roepen om water en ze zag haar vader wezeloos naar 't bed staren. Ze riep 'r vader toe om toch te helpen, in gods naam te helpen. Hij hoorde niet, hij begreep 'r niet. Ze haastte zich haar moeder te laven, ze liep.... ze jaagde.... het zweet liep 'r tappelings langs 't gelaat.... haar hart klopte hoorbaar.... ze hijgde en snakte naar lucht.... Helaas, de afstand die 'r scheidde van 'r hulpbehoevende moeder bleef even groot. Moest ze dan haar moeder zien sterven zonder 'n hand tot redding te kunnen uitsteken? Ze wilde 't haar vader wel toedonderen op te staan en water te halen. Maar was die man dan 'n beeld geworden, roerloos, niet meer ontvankelijk voor welke aandoening dan ook? Nog 'n poging om zelf te helpen.... Maar waarom kon ze toch niet vooruitkomen? Wat slingerde er toch aan 'r beenen?.... O God, 'n slang! 'n Heele groote, leelijkgrijzende, glibberige reuzenslang! Ze

wrong zich al hoogger en hooger, omknelde haar buik, haar borsten, haar hals.... stak de zwart-venijnige tong lekkend naar haar mond, keek haar aan met oogen als de lantarens van 'n lokomotief bij nacht.... Ze zal stikken.... Maar moeder dan, moeder.... Goddank, er komt hulp. „Kiek, de kollepertur, die 'k zoo dukkels[1] heb noageroepe, gèft 'r woater.... Nou mien.... Help help!".... Maar vaster knelde haar de slang en nader kwam de tong, waarop in venijnig speeksel haar vonnis was geschreven.... Daar komt de kolporteur aanvliegen. Hij heeft den ontzettenden toestand gezien en zwaait een knuppel, waarmee-i 't monster zal verpletteren. Toe ....vlieg .... nog 'n minuut.... 'n sekonde!.... Te laat!.... Het giftig schuim vliegt 'r in 't aangezicht.... Maar wat is dat?.... De slang heeft eensklaps beenen gekregen, de kolporteur is weg en voor haar staat de jonker, met den demonischen lach om de nog schuimende lippen....

Ze ontwaakte met 'n gil, die door 't gansche huis weerklonk en sprong op om zich te overtuigen, dat ze slechts gedroomd had.

Miet was er wakker van geworden en onthaalde haar natuurlijk weer op 'n stortvloed van hatelijkheden; waarop Anna al schreiend aanmerkte, dat ze 't niet helpen kon. Toen ze daarop onder snikken verzekerde zoo vreeselijk bang te zijn, kwam bij de overigens niet sentimenteele linnenmeid 't beter gevoel voor 'n oogenblik boven, zoodat ze voorstelde bij haar te komen slapen, wat Anna direkt met onverdeeld genoegen aannam.

Natuurlijk moest ze 'r droom vertellen. Maar ze was nog niet half ten einde toen Miet 'n geluid liet hooren als dat van 'n zaag die over 'n spijker snerpt, hiermee 't bewijs leverend dat de slaap over haar nieuwsgierigheid had gezegevierd.

Ook Anna sliep nu weldra in; echter om opnieuw te droomen en gekweld te worden door akelige visioenen.

Toen ze opstond kon ze niet zeggen, dat de slaap haar de noodige verkwikking had gebracht, waarvan de matte blik in 'r anders zoo heldere oogen kon getuigen.

Toch was ze wat kalmer gestemd, en 't liet zich aanzien, dat het beeld van den jonker haar weer spoedig met rust zou hebben gelaten, wanneer 't origineel niet weer gekomen was om z'n kopie opnieuw af te drukken in 'r ziel.

Met den trein van elf uur veertig was Gustav aangekomen, en

na z'n moeder eerst te hebben wijsgemaakt, dat-i lijdende was aan 'n zenuwziekte — wat, omrede-n-i nog over 't geheele lichaam beefde en z'n oogen akelig hol stonden, alles tengevolge der slempartij van de laatste vierentwintig uren, direkt gehoor vond — haar bovendien verzekerende dat professor Bieberstein hem de Geldersche lucht aanraadde, was-i op z'n kamer gaan zitten met de deur open, loerend op Anna, als 'n gier op 'n lam.

Alles werd gedaan om 'm op te knappen. Binnen 'n uur tijds had de zorgzame moeder hem meer dan vijftig onfeilbare middelen doen presenteeren, het een al kostbaarder dan het ander. Maar hetgeen hem had kunnen genezen — althans z'n ziekelijke drift voor 'n oogenblik tot bedaring had kunnen brengen — bleef buiten z'n bereik. Anna ontvluchtte hem, als meende ze dat-i de pest of cholera als 'n souvenir in den binnenzak van z'n jas voor haar verborgen hield.

't Behalen der „schitterende overwinning" waarop-i te harder gezwetst had naarmate de wijn meer z'n zinnen had beneveld, moest-i dus voor dezen dag uit 't hoofd stellen.

De volgende dag was het Zondag. Voormiddags was Anna naar de kerk en hij in z'n kamer. Namiddags was zij in de keuken om in gezelschap van het overig dienstpersoneel, waar van 't mannelijk gedeelte zich veel voor haar onverstaanbare dubbelzinnigheden veroorloofde, den sabbath te heiligen; hij in gezelschap van mama, die 't in haar hoofd had gezet, zich naast haar lieven zoon in 'n open landauer te doen bewonderen door 't wandelend publiek."

Gustav vloekte in stilte den Zondag, de wandelaars, den koetsier, den palfenier, de landauer, de paarden, Azor — die ook van de partij was — en zelfs z'n mama. Maar ze was overtuigd dat zoo'n rijtoer uitstekend is voor zenuwlijders en dus hij kon er niets aan veranderen.

En hij had den tijd. Z'n zenuwziekte was van zeer rekbaren aard en in z'n opdracht tot 't behalen der „overwinning" was geen bepaalden datum genoemd. Doch z'n geduld werd met dit alles aan 'n zware proef onderworpen, en 's Maandags was het uitgeput. Toen moest en zou-i spreken.

Het was reeds na den middag, en nog had-i 'r niet alleen aangetroffen. Reeds begon-i weer aan 't slagen van z'n pogingen voor dien dag te twijfelen, toen-i ze, met stoffer en blik in de hand, 'n aangrenzende kamer zag binnengaan. Als 'n roofdier, dat gereed staat z'n prooi te bespringen, sloop de jonker 'r na. Ze was nog niet aan 't werk; wel-

licht stond ze haar droevige wederwaardigheden te overdenken. Maar vóór haar hing de groote wandspiegel en ze zag dus wat achter 'r voorviel. Zoodra ze 't gevaar zag, waarin ze zich bevond, slaakte ze 'n kreet, zooals 'n paar nachten te voren in den droom. Als 'n opgeschrikt hert vloog ze om de tafel en dezelfde deur uit waardoor de jonker was binnengekomen. Ze was reeds 'n verdieping lager toen-i de vraag of ze ook oogen van achteren kon hebben stond te overwegen, want in den spiegel had-i geen erg. Maar even als de jager woedender wordt, naarmate 't vurig begeerde wild 'm schijnt te tarten, zwoer Gustav thans, dat ze hem niet weer zou ontspringen. Hij zou ze dwingen, met geld of geweld, dat was 'm om 't even, voor d i t doel waren 'm alle middelen heilig. Z'n nek werd bloedrood, z'n haren gingen overeind staan, hij knarste op de tanden, omklemde z'n duimen met de vingers, wijdopengespalkt de koortsig gloeiende oogen, stampte op den grond en riep: „het moet.... en het zal!"

's Avonds vroeg Anna heel vriendelijk aan Miet of ze weer bij 'r mocht slapen, en hoe weinig rede ze ook had de linnenmeid te vertrouwen, kon ze den drang haar 'r nieuwe ontmoeting met den jonker mee te deelen niet weerstaan.

In zulke omstandigheden heeft men behoefte z'n hart te luchten en menigeen mist dan de achterhoudendheid die 'm alleen kalm genoeg kan doen blijven tot 'n onderzoek of de uitstorting van z'n gemoed in 'n vuilnisvat of in 'n gouden beker terechtkomt.

Hier had 't eerste plaats. Miet luisterde met blijkbaar zeer veel deelneming, doch berekende tegelijkertijd of er van Anna's toestand voor haar ook partij te trekken was. Ze was geslepen en had wel doorgrond, dat ze Anna niet met woorden tot meer toegefelijkheid tegenover den jonker kon stemmen, waartoe ze dan ook gemakshalve geen enkele poging deed. Er rijpte onder 't verhaal reeds 'n ander plan in dat hoofd; 'n plan, dat ze den volgenden morgen ten uitvoer zou brengen.

Zoodra ze vermoedde, dat de jonker z'n bed had verlaten, stapte ze voorzien van stof- en wrijfdoeken, als wilde ze den heelen inventaris aan 'n buitengewone schoonmaakkuur onderwerpen, z'n kamer binnen. Toen ze 'm in negligé op 'n sofa zag zitten hield ze zich verlegen, maakte 'n draaiende beweging, als wilde ze de kamer weer verlaten, doch veroorloofde zich eerst nog even een der venstergordijnen in 'n welvoegelijke plooi terug te brengen, en midderwijl te zeggen:

„Morgen jonker! U neemt me niet kwalik, dat ik hier effe binnen kom, maar ik dacht dat u al buite was; 't is zulk mooi weer...."

„Zoo Miet! Wees niet verlegen meid. We zijn toch wel eens meer samen in één kamer geweest? Kom hier 'ns wat naast me zitten."

„Nou, dat wil ik wel doen, want om de waarheid te zeggen, zou 'k u wel 's effe wille spreke."

„Wel meid, kom dan heel dicht bij me en zeg wat je op je hartje ligt."

„Nou jonker praat nou niet van hartje, want dat meent u toch niet. En dicht bij u zitte.... die tijd is er geweest, dat u daarop gesteld was. Ik wet wel wie u nou liever dicht bij u zoudt hebbe."

„Wordt Mietje jaloersch?"

„O neen, heusch niet jonker; 'k kan best zien, dat de zon in 't water schijnt en ik weet heel goed, dat *ik* geen meid ben, om den jonker *alleen* te hebbe. Maar weet u, wat ik niet goed kan zien? Dat zoo'n boeretrien net doet of u 'r te min bent en niks van u wil wete."

„Hoe weet je dat?"

„Hoe ik dat weet? Vooreerst heb ik 't verleje Donderdag zelf gezien, hier in dezelfde kamer, zonder dat u of zij 't merkte; en ten overvloede heit ze me alles vrteld. Maar u moet niet geloove da'k er kwaad om ben! Waarachtig niet; 'k ben niks éénkennig hoor! Ik gun den jonker alles wat z'n hart begeert ,en als 't niet te vrijpostig van me was, zou 'k zeggen: ik wil u nog wel 'n handje helpe."

„Is 't waar Miet? Verduiveld meid, dat zal je geen nadeel zijn." En als 'n Groenlander, die de eerste zonnestralen 't nevelig zwerk ziet verbreken, klapte-n-i in de handen, eenige malen van z'n sofa opspringend als 'n Engelsch ruiter in het zadel.

Miet hoorde de verzekering dat 't haar geen nadeel zijn zou met genoegen en bromde tusschen de tanden: „Anders zou 'k je ook lekker verdomme."

„Wat zeg je Miet?"

„Dat ik wel begrijp, jonker, dat u m'n dienste niet onbeloond zult late; daar ken ik u wel voor. Toch zou ik u in dit geval wel wille helpe zonder dat 't u 'n cent kost, maar om de waarheid te zeggen, m'n mantel wordt zachtjes aan 'n beetje kaal en...."

„Miet, je zult 'n nieuwe mantel hebben, de mooiste die u lijkt en 'n nieuwen hoed er bij, als je zorgt dat ik 't klaar speel met die.... boeretrien noem jij ze, geloof 'k".

„Maar toch 'n mooi boeretrientje, hè? Zorg u nou maar van middag om vier uur bij me in de boven-achterkamer te kome, dan zal

ik u helpe. Ja, vraag nu maar niet op hoe 'n manier; dat zal je zelf wel ondervinde. 'n Beetje geduld, jonker!"

„Bravo Mietje! Niet kwaad zijn, hoor!"

„Waarachtig niet!.... Hij denkt zeker da'k verliefd op 'm ben. Als ik maar weer 'n mantel heb om met m'n Klaas voor den dag te kunne kome, dan verdien ik 'm nog liver zóó als anders" — mompelde ze in 'r zelf, toen ze de kamer verliet, om zich elders weer te gaan bezighouden met niets doen.

Want aan werken had ze 'n broertje dood. Van haar bevoegdheid te heerschen over Anna wist ze met bewonderenswaardig talent gebruik te maken, zoodat 't deze was, die alles voor 'r rekening kreeg. Nauwelijks was ze met de eene kamer klaar of de eeuwig nietsdoende Miet stuurde haar naar 'n andere ze werd in den volsten zin des woords afgebeuld.

Hierom bekommerde ze zich echter niet veel. Als ze minder werk had gehad, zou ze nog meer hebben gedacht aan al de narigheden die ze zag en hoorde.

't Was Dinsdag en Tieske was er weer geweest met 'n Jobstijding. Haar moeder werd van dag tot dag erger, haar vader suffer. Met den dokter was 't in orde; die zou haar over drie maanden de rekening zenden. Maar hij had gezegd dat moeder versterkende middelen moest hebben, en waar zouden die van daan moeten komen?

Ze had Tieske 'n dubbeltje gegeven „veur soepbutjes(1); 't dernje van Gies Loamers neffe()2 de deur zou 'r veur moeder wel soep van wille koke." „Moar", had Tieske gezegd, „wâ geft zu'n henjevol(3) soep? Gerukt vleisch en aier(4) mot ze hebbe." Maar Anna wist niet, waar die te halen.

En dit hinderde haar vreeselijk. Want 't was waar: wat beteekenen voor 'n dubbeltje soepbeentjes? De groote bleekershond zou er blij mee zijn, doch Azor zou er z'n hoogst fatsoenlijke neus voor optrekken.... en dat heetten de versterkende middelen voor 'n mensch, voor 'n door en door ziek, afgebeuld en uitgeknepen mensch!.... En dat mensch was niet eens zeker elken dag zoo'n versterkend maal te hebben!.... Morgen zou er wellicht n i e t s zijn.

Anna kreeg dien middag 'n stukje koud vleesch bij 'r brood.

De knechts en meiden waren als gewoonlijk zeer geestig en zij....

---

(1) Soepbeentjes. (2) Neven. (3) Handjevol. 4) Gerookt vleesch en eieren.

ze stikte er haast in, ze kon 't niet door de keel krijgen en onderbrak de ruwe scherts met den uitroep: „'k Wou ik 't moer bij mien erreme moeder kos bringe" — wat natuurlijk met 'n honend gelach werd beantwoord. Die menschen waren niet ontvankelijk voor haar aandoeningen; nergens vond ze troost, en ze verliet de ontbijttafel om in eenzaamheid uit te schreien om haar lieve moeder, die wellicht zou sterven van gebrek, zonder dat zij 'n hand tot redding kon uitsteken.

Gustav was op 't afgesproken uur bij Miet. Na hem in vertrouwen te hebben meegedeeld, dat Anna's moeder ziek was en behoefte had aan versterkende middelen — met weke mededeeling de jonker z'n voordeel kon doen — gaf ze 'm den sleutel van de groote logeerkamer, waarheen ze haar had gezonden om te werken.

Tijd en plaats waren met veel kennis van zaken uitgekozen. Mama, de gezelschapsdame en Azor waren uit rijden; koetsier en palfenier waren dus ook van honk; de tuinman lag te slapen en 't overig personeel behalve Miet en Anna hadden z'n prijzenswaardig voorbeeld gevolgd Papa was nog in Wiesbaden; de zusters uit logeeren.

De logeerkamer was op de tweede verdieping en zag uit op den tuin, doch werd voor 'n onbescheiden oog nog gedekt door 'n serre, met velerlei bloemen en planten opgevuld.

Geen ooggetuige zou de ongewenschte toeschouwer zijn van 't drama, dat zich in die logeerkamer ging afspelen; geen zucht of smartkreet zou worden gehoord. Alleen de personen die gedwongen of vrijwillig 'n rol moesten spelen waren aanwezig.

Als 'n tijger, die zelfs z'n voetstap niet laat hooren, al is de beloerde prooi slechts 'n muis, sloop Gustav binnen, sloot de deur, verborg den sleutel in z'n broekzak en stond reeds achter Anna voor ze 't bemerkte. Ze slaakte 'n ontzettende kreet en vloog naar de deur; maar aan ontkomen viel niet te denken. Ze staarde haar vervolger aan met 'n blik, waarin angst en vertwijfeling om den voorrang kampten; zwijgend en toch welsprekend. Haar blik was als die van 'n schaap, waarboven 'n slager met de knie op den nek het moordstaal zwaait. Zulke oogen zouden 'n steen vermurwen, iemand doen bevriezen al stond-i op kookhitte.... maar Gustav niet. Hij was door de wol geverfd; de smeekende oogen waren hem 'n aansporing; zij deden hem oprechte liefde huichelen met voorbeeldeloos cynisme.

„Anna, waarom wil je me nu weer ontvluchten? Wat heb ik je toch misdaan?"

Hoor!.... Is dat weer dezelfde stem?.... Of was 't de kolporteur, die daar sprak?.... Er lag zooveel goedigs, zooveel vertrouwen-inboezemends in die stem!.... Misdaan?.... Ja, wat had-i toch misdaan?.... Eigelijk niets.... Ze zweeg en sloeg de oogen neer, als schaamde ze zich wegens ongemotiveerd wantrouwen.

Gustav mat 't gewonnen terrein, lei z'n hand vertrouwelijk op 'r schouder en ging verder.

„Anna, lief kind, ik heb gehoord, dat je moeder zoo ziek is. Is dat zoo?"

„Hemel, wat 'n lieve attentie, wat 'n belangstelling! —

„Joa, meneer."

„En ze heeft behoefte aan versterkende middelen; is 't niet?"

Anna zuchtte: „Joa meneer."

„Ach lief kind, wanneer je eens wist, hoe graag ik niet alleen jou, maar allen die je lief en dierbaar zijn gelukkig zou zien, dan zou je wel wat meer vertrouwen in me stellen. Als je wilt zal ik met ma overleggen om je met den trein van zeven uur naar je moeder te laten gaan om ze eenige versterking te brengen. Hier, stop dit vast in je zak; hiermee zal je de eerste kosten wel kunnen bestrijden. Als 't op is zeg je 't maar en ik zal 't me tot 'n geluk rekenen weer eens wat voor je te kunnen doen."

Anna voelde zich de geldstukken in de rechterhand knijpen en zich tegelijk 'n kus op 't voorhoofd drukken en.... thans brandde de kus niet.

Ze beefde en wederom warrelden de beelden van Gustav en Jan Koddewijn door elkaar.

Noch tegen het geld, noch tegen den kus had ze zich verweerd en de jonker meende dus gerust eenige stappen verder te kunnen gaan.

Als 'n ontzield lichaam liet ze zich naar de sofa geleiden, waar ze naast hem neersmakte en zich verder liet biologeeren door zoete woorden van liefde en eeuwige trouw.

Het moest de kolporteur zijn.... Z'n gelaat kon ze niet meer onderscheiden.

Vaster en vaster klemde-n-i zich tegen 'r aan, brandende kussen drukkend op al 'r lichaamsdeelen, haar aansprekend met de zoetste namen.

Ze hoorde niet meer.... Haar gedachten stonden stil.... Alles draaide voor 'r oogen....

Ze viel....

Het veroveringsboek van Gustav telde 'n vuile bladzij meer; Gelderland 'n ongeknakte bloem minder....

Ze was diep gevallen . . . .

— — — — — — — — — —

Maar laat liggen den steen, gij, die nog niet gevallen zijt, en ziet toe, dat ge zelf blijft staan!

Of wilt ge den steen oprapen om de aandacht af te leiden van u zelf?

Wilt ge, smalend op haar, u zelf 'n brevet van braafheid uitreiken?

Wilt ge haar verlagen om zelf wat hooger te schijnen?

Zoo ge onbevooroordeeld zijnt en niet vastgeroest zit in de heerschende begrippen omtrent moraal, zult ge de omstandigheden in aanmerking nemen, waaronder haar val — als ge 't 'n val wilt blijven noemen — plaats had

Let vooral op den ongelijken kamp.

Gustav geroutineerd in alle grepen van 'n verleider; zij onbekend zelfs met 't geen er zal plaats hebben.

'n Geoefend ridder met speer en schild tegenover 'n weerloos meisje.

En mogen we dan de nederlaag schrijven op haar rekening?

Er staat geschreven: „de vrouw, die ge mij gegeven hebt, heeft mij verleid." Maar de auteurs van den bijbel, zoowel als van onze staatswetten, die 't onderzoek naar 't vaderschap verbieden, waren mannen.

Er zijn weinig woorden, die 'n grooter zee van lafheid inhouden dan deze oud-testamentische volzin.

En tot op dezen dag is de mannelijke lafheid door deze woorden gesanctioneerd.

Zij arm, hulpbehoevend, haar moeder stervend van gebrek; hij rammelende met goud.... met goud, dat haar moeder wellicht kan redden van den dood.

Al had ze bewust gehandeld, bewust haar eer ingewisseld tegen vleesch en eieren voor haar zieke moeder dan nog misten we 't recht haar te oordeelen; dan nog zou de verantwoordelijkheid van haar daad terugvallen op 'n maatschappij, die beheerscht wordt door 't geld.

Zou ze dan nog gestaan hebben beneden hem, die z'n pen, z'n geest verkoopt?

De eerste rang-zedemeesters vertellen ons, dat 't lichaam slechts is de brooze vergankelijke tempel van de eeuwig voortlevende ziel.

Welnu, is 't dan niet meer misdadig z'n ziel te verkoopen dan z'n lichaam?

En hen, die hun ziel prostitueeren, vindt men bij duizendtallen onder de steunpilaren der maatschappij, die hun neus vol vromen afschuw optrekken voor Anna Stam.

En zij prostitueeren zich in volle bewustheid.

Anna Stam deed dit niet.

Ze had zelfs geen flauw besef van 't goud in 'r hand; van 't geen er met haar zou gebeuren kon ze zich geen denkbeeld vormen; veel minder van de gevolgen.

De ouders, die hun dochters in bedenkelijken toestand thuis krijgen, verstooten ze dikwijls, of laten ze 'n 't gunstigst geval gevoelen, dat ze genadebrood eten.

De maatschappij verstoot de zoogenaamd „onechte" kinderen. Men wijst ze met den vinger na.

En toch zijn het de misstanden in de maatschappij, die den levensadem blazen in deze kinderen. Toch zijn het de ouders, die, door de puriteinsch-bekrompen wijze, waarop ze in 't huisgezin sexueele zaken bespreken, de oorzaak zijn van 't geen hun dochters later overkomt.

Mag men billijkheidshalve van iemand vorderen, dat-i 't gevaar ontwijkt, wanneer-i 't gevaar niet kent?

Als we aan 't water wonen zullen we onze kindern zeggen: daar niet te dicht bijkomen, want je verdrinkt als je er in valt. We zullen hen attent maken op de wielen van trams en rijtuigen en hen eerbied inpompen voor de rails.

En waarom wijzen we hen niet op 'n veel grooter gevaar: de strikken der verleiding, de gevolgen van onanie en zooveel meer?

Als de moeder van Anna Stam haar verteld had hoe kinderen gemaakt worden, ze zou beter gewapend tegenover Gustav van Nedervoort gestaan hebben. Thans verdronk ze, voor ze water had gezien.

En onze kinderen leeren 't toch. Ze hooren er op straat over spreken, doen hier en daar wat van op, doch er blijft zooveel ruimte voor gissing, dat de opgedane kennis slechts prikkelt tot persoonlijk onderzoek, wat ingesteld wordt, zoodra de natuur haar rechten laat gelden en er gelegenheid toe is.

Alleen een gezond onderricht in zulke zaken, dat door niemand

beter dan door de moeder kan gegeven worden, kan den kinderen 'n helder denkbeeld geven van de gevolgen der ontijdige geslachtsverrichtingen.

„Vrome" moeders, die dit werk bij vergissing in handen nemen, zullen kippevel krijgen bij de gedachte dat ze zooiets hun kinderen zouden moeten vertellen. Ze hebben altijd zoo haar best gedaan om ze dienaangaande *niets* te doen weten. Ze geloofden zoo gaarne, dat haar dochters, toen ze haar moeders schoenen reeds konden dragen, nog niet beter wisten of de ooievaar had 't laatste broertje gebracht ....En nu ze alles vertellen ....

Wellicht wil de vrome moeder geen bladzij verder lezen, verontwaardigd als zij is over deze woorden. Misschien verbrandt ze dit gemeene boek uit vrees, dat 't anders haar zestienjarige dochter in handen zou komen. Welnu, goede, brave, kuische en vrome ouders, doet dit, wanneer het met *uwe* opvattingen omtrent zedelijkheid overeenkomt; houdt uw kinderen dom, maar draagt dan ook de gevolgen; eischt geen beklag wanneer uw jongens zich vermoorden door zelfbevlekking; ontvangt zonder morren uw dochter thuis met 't kind van den onbekenden vader.

De schrijver der paradijs-legende, ons mededeelende dat Adam en Eva na de zonde bemerkten naakt te zijn, was 'n physioloog.([1]) De gemoedstoestand van den mensch in bizondere gevallen, na bizondere gebeurtenissen was hem blijkbaar bekend.

Ook Gustav had 'n gevoel van naaktheid, van ellendigheid en hij haastte zich weg van haar, die hij 'n kwartier te voren nog zóó sterk begeerde, dat-i aan 'r bezit met genoegen de helft van z'n vermogen zou hebben geofferd 't Werd 'm doods benauwd in die kamer; het koude zweet brak 'm uit, hij rilde of-i de koorts had. Thans zag-i eerst dien smeekenden, medelijden afdwingenden blik, of liever thans begreep-i hem eerst en hij kon 'm geen sekonde verdragen. Hij vluchtte naar z'n kamer.... Ook dáár scheen de lucht verpest.... Naar buiten.... Dat hielp. De frissche lucht bracht 'm weer op dreef. Wanneer men aanneemt, dat z'n zweeten en beven bij den aanblik van z'n slachtoffer *schaamte* beteekende, dan zal men dit gevoel nog niet overschatten als men weet, dat 't koeltje uit den zuidwesten onder de lommerrijke beuken voldoende scheen om al die schaamte van z'n lichaam te blazen, nog vóór dit gevoel zich had kunnen om-

---

1) kenner der menschelijken natuur.

zetten in berouw. Mogelijk was 't ook geen schaamte. Wellicht was het 't walgelijk gevoel van iemand die z'n maag overladen heeft en gedwongen is op de overblijfselen van z'n maal te staren. De vreugde over de behaalde overwinning verbande spoedig elk ander gevoel.

Na den eten dwaalde-n-i de stad in, en hoewel in Rijnstad z'n eigenlijke kornuiten niet aantreffende, kwam-i dien avond vrij laat en flink aangeschoten thuis, zoodat den volgenden morgen z'n zenuwziekte er weer op verergerd was.

Anna bleef in half bewusteloozen toestand in de kamer achter. Langzamerhand kwam ze tot 'r zelf, als iemand die ontwaakt uit 'n langen, benauwden droom. 't Woord b e m i n n e n, dat de ellendeling haar had toegefluisterd, speelde haar door 't hoofd. „Beminne.... hij mien beminne?.... Ongelukkig moake, da' duut-ie mien .... O, moeder!" En zuchtend overdacht ze 't onverklaarbaar oogenblik, in 't geheel niet denkend aan de mogelijke gevolgen.

Eindelijk stond ze op. Ze wilde werken, doch miste de kracht. Werktuigelijk sleepte ze zich naar haar kamer om daar voor 'r zieleleed verzachting te zoeken in 'n bad van tranen.

Tegen etenstijd zocht Miet haar in elke kamer. Thans niet om 'r werk op te dragen; daartoe was ze te goed gehumeurd. Ze zou van avond eens 'n sjiek manteltje gaan passen en 'n fijn hoedje bestellen en de gedachten hieraan lieten geen plaats voor boosaardige lust tot baasspelen en aanjagen. Ze had 'n boodschap voor Anna van mevrouw in hoogst eigen persoon; 't was dus wel iets zeer buitengewoons. Ten slotte vond ze ze op 'r kamertje, half in 't bed, half op 'n stoel en hevig snikkend.

Miet wist wat er tusschen den jonker en Anna was voorgevallen; gedreven door 'n onweerstaanbare nieuwsgierigheid had ze 't geheele geval afgeluisterd; maar ze kon zich onmogelijk voorstellen, dat Anna hierom schreien zou. Ze schreef de droefheid op rekening van den toestand harer moeder en zocht er dus in deze richting te troosten.

„Anna, schrei nou niet zoo, dat geeft toch niks. 't Zal beter met je moeder afloope as je denkt; je stelt er je ook altijd 't ergste van voor. Kom, mevrouw geeft je permissi om van avond effe na huis te gaan. Maak je dus maar gauw klaar, want als je gegeten hebt, moet je dalik na den trein".

Deze troostmiddelen waren van evenveel invloed als de medicijnen van 'n dokter, die niet achter de kwaal is.

„Ach Miet, loa mien astoeblieft met rust; 'k bin zoo ziek."

„Nou dan kan ik er niks aan doen; ik heb je de boodschap van mevrouw gebracht en daarmee m'n plicht gedaan. Kom, ik zou me d'r maar 'n beetje tegen verzetten, als ik jij was, en gaan maar 's na huis. 't Reisgeld hei je toch zeker?"

Geld?.... Ja, da's waar.... ze had geld ontvangen. In de nog dicht geknelde hand voelde ze thans weer de geldstukken en 't kwam haar voor, dat ze met scherpe randen diep in d'r vleesch drongen.

Miet had geen tijd om Anna langer te plagen met 'r tegenwoordigheid; hoed en mantel waren de eenige voorwerpen die vooreerst haar gedachten in beslag konden nemen. Ze verbeeldde zich dat de stoomboot op den Rijn, die zwaar-zuchtend twaalf schepen stroomopwaarts sleepte, haar tot vervelens toe toeriep: hoed-en-mantel, hoed-en-mantel.

Anna bleef en bezag voor 't eerst de som, die tot hiertoe in 'r hand zat vastgevroren. 't Waren twee glinsterende gouden tientjes. Zou ze naar 'r moeder gaan met d a t geld? Kon er op zulk geld zegen rusten? De versterkende middelen voor dit geld gekocht moesten ongetwijfeld haar moeder erger maken in stee van herstellen.

Deze overwegingen vlogen 'r bliksemsnel door 't hoofd en deden haar 'n besluit nemen, dat 'r als 'n toovermiddel plotseling 'r kracht teruggaf. Ze stormde de trappen af naar de kamer van den jonker, die ze gesloten vond. „Maar dan morgen vroeg", riep ze uit, en het plan, dat ze zich zoo vast in 't hoofd had gesteld, scheen andere visioenen op 'n afstand te houden en deed haar eenige uren rustig slapen.

Zoodra de eerste stralen der morgenzon door 't dakvenster gluurden, viel 'r oog op de twee geldstukjes, die ze 's avonds op tafel had gelegd. Hoe blonken ze in 't zonlicht. Maar wat duurde 't toch vreeselijk lang eer 't tijd was om op te staan. Eindelijk daat gaat 't belletje. Dit was echter haar klok en niet die van den jonker, en voor 't tooneel, dat ze op wilde voeren, had ze ook hem noodig. Wel twintig maal had ze aan de deur van z'n kamer geluisterd.

Hoe vreemd: thans zocht zij hem....

Eindelijk hoort ze z'n voetstap. Ze vliegt zonder kloppen de kamer in, plaatst zich voor hem, ziet 'm in de oogen, niet als 'n gazelle doch met den razenden blik eener furie, spreekt geen woord en gooit 'm de twee gouden tientjes in 't verfletst gelaat, waarna ze even zwijgend vertrekt als ze gekomen is.

Toen Anna zoo ongevraagd in die kamer kwam was Gustav sterk

in z'n ijdelheid gestreeld; want op de kunst om vrouwen te behagen liet-i zich zeer veel voorstaan en hij verbeeldde zich, dat ze met hangende pootjes tot hem kwam, vriendelijk verzoekend het tooneel van den vorigen dag nog eens op de planken te brengen. De ontgoocheling van zooveel ijdel zelfbehagen was dus wel wreed.

„Vervloekte meid", riep-i uit, „dat zal ik je betaald zetten, sacredieu!"

Echter in dien toon mocht-i niet doorgaan, op gevaar van zich zelf te vernederen. Hij moest immers toonen ver verheven te staan boven de beleediging van 'n dienstmeid! Z'n zelf-ingenomenheid deed 'm de kwestie plaatsen in 'n ander licht.

„Och kom.... 't Is de eerste opwelling van 't oogenblik.... Ze zal gemakkelijk 'n anderen toon aanslaan.... Waar maak ik me waarachtig boos om.... Die tientjes zijn 't oprapen nog wel waard .... Ze kunnen bijna de kosten van dien hoed en mantel dekken.... M'n zin heb ik gekregen, zonder dat 't veel moeite heeft gekost en of ik 'n blijvende verovering heb gemaakt zal de toekomst leeren.... Ik heb de tijd nog, want ik ben volstrekt niet van plan de eerste dagen van m'n zenuwziekte te genezen.... Ha, ha, ha.... onnoozele meid!.... Eer er drie weken voorbij zijn kom je in dank voor 'n omarming 't stof van m'n schoenen likken.... Ja, zoo m o e t 't.... 't Is 'n dondersche lieve meid....

Dezen loop namen z'n gedachten. De afschuw die Anna gedemonstreerd had door 't in z'n gezicht smijten van het geld, prikkelde hem zóó, dat-i haar geen rust meer kon laten. Had ze 't niet gedaan, dan zou-i wellicht spoedig „genezen" naar Wittenberg terug zijn gegaan; hij zou haar spoedig vergeten zijn als zooveel tientallen vóór haar en na haar misschien; hij zou nog alleen aan haar hebben gedacht, wanneer-i onder z'n kornuiten 'r bekoorlijkheden kon roemen, wanneer-i haar als 'n eeremedalje aan den standaard zijner veroveringen zou toonen, haar in woorden naakt zou uitkleeden en zwetsend méér van haar vertellen, dan-i zelf had ondervonden. Maar nu is-i besloten te blijven, vertrouwend op z'n onweerstaanbaarheid haar te dwingen zich geheel aan hem over te geven.

Anna heeft meer 'r hart dan 'r verstand geraadpleegd. Zulke menschen zijn er meer. Men noemt ze onpraktisch — waarop ik niets weet af te dingen. Alleen wensch ik er bij aan te teekenen dat Anna toonde meer zielenadel te bezitten dan zij, die hun daden te voren op 'n goudschaaltje afwegen. En wanneer menschen als Anna de slachtoffers worden van hun oprechtheid, dan is hiermee 't bewijs

geleverd, dat er voor zielenadel geen plaats is in onze maatschappij.

Ze had sterker moeten zijn vóór 't te laat was, zal men zeggen. „Men" heeft goed praten. „Men" zou 't altijd anders gedaan hebben, maar „men" vergeet, dat-i de gebeurtenissen van achteren naar voren overziet, in welk geval kritiek geen kunst is. Wij allen hebben veel gedaan, voor dat we ons dagboek niet ter korrektie voor ons krijgen voor 't volgeklad en uitgegeven is.

Wat „men" er van zegt, moet „men" weten; ik acht haar hoog, trots haar val. Misschien wel voor 'n gedeelte om haar val. Want wie niet viel heeft geen gelegenheid gehad z'n zielegrootheid te toonen na den val.

Er verliepen zes weken. Dag aan dag had Gustav jacht gemaakt op z'n slachtoffer, doch steeds zag-i z'n pogingen mislukken.

Reeds begon 't hem te vervelen en stond-i in beraad 't op te geven en genezen naar Wittenberg te vertrekken, snakkend naar 't oogenblik, waarop-i z'n triomf kon vermelden, toen er bericht kwam van Frits, dat de vakantie was ingetreden.

Nogmaals had-i dus zes weken den tijd om z'n „geluk" te beproeven en met 'n ijver, 'n betere zaak waardig, wist-i er gebruik van te maken.

Hij begon 't saai te vinden in Rijnstad; des te meer zocht-i afleiding in 't jachtvermaak binnenskamers. 't Wild zou toch wel eens tam worden!

Hij bedroog zich. Als ze 'm zag kreeg ze 'n gevoel of ze op 'n adder trapte en vluchtte ze weg zoo hard ze kon. Wilde-n-i haar grijpen, dan dreigde ze 't geheele huis bij elkaar te schreeuwen.

Met den dag werd hij door haar tegenstand begeeriger, zij door zijn vervolging wanhopiger, nog verergerd door de onrustbarende tijdingen van huis. Ze verwachtte elken dag 't doodsbericht van 'r moeder. Eens had ze haar bezocht, en alles wat ze aan „verval" had ontvangen, had ze aan haar besteed, maar ze had zich zoo vreemd gevoeld tegenover die uitgeteerde moeder; ze had haar niet aan durven zien, vreezend dat de gebroken oogen op 'r aangezicht zouden lezen wat er met haar voorgevallen was. En dat niet alleen. Ze vreesde, dat ze ook iets anders aan haar zien zou. Er was iets weggebleven, waarvoor ze Miet in vertrouwen had genomen, en deze had haar met 'n bedenkelijk gezicht verteld, dat ze moeder moest worden.... Het verschrikkelijk denkbeeld liet haar nacht noch dag met rust.

Op 'n Zaterdagavond moest ze 'n boodschap naar de Parkstraat doen. Of Gustav de uitvinder van die commissie was is niet bekend, wel dat-i er van wist. Tegen tien uur liep-i den Amsterdamschen weg af, in zich-zelf sprekend:

„Zie zoo, nu kan ze, als 'k me niet vergis, zoowat gelijk met me achter Musis zijn. Daar zal ze d'r gekraai wel niet laten hooren en in geen geval hoort mama 't.... Zou de zenuwziekte genezen en de vakantie om zijn en slechts 'n enkelen keer.... Dan was 't de moeite niet waard om ziek te worden.... Enfin, we zullen thans 'ns zien.... Nu of nooit!"

Z'n dolle begeerte had 'm zich doen verrekenen in den tijd, want meer dan 'n half uur liep-i den Singel op 'n neer en nog zag-i er niet. Zou ze 'n anderen weg genomen hebben? Dat kon niet, want ze wist in die buurt den weg niet en was dus wel gedwongen de straten te nemen, die Miet haar had voorgeschreven en waarvan ze natuurlijk hem op de hoogte had gesteld, even als van de kleeding, wanneer-i haar in het duister zou kunnen herkennen.

Twintigmaal was-i wel op de verkeerde aangestapt, want dat gedeelte van de Singel — waarop de arbeiders vrij entree hebben bij muziekuitvoering en vuurwerk binnen 't dan afgesloten hek van Musis — wordt bij voorkeur bezocht door de ongelukkigen, die 'r lichaam aanbieden voor 'n boterham. Ten slotte zou-i zich aan zoo'n slachtoffer onzer samenleving hebben vastgeklampt, toen-i 'n wit mutsje en 'n ritselend paarsch katoenen jurkje in het licht van den winkel op 't hoekje der Singelstraat zag aankomen. Ze was 't!

„Pst.... Anna, — — hm!"

Alsof er 'n centenaarslast uit de wolken op 'r schouders viel, ze kon geen voet meer verzetten: ze herkende die stem. Ze stond als aan den grond genageld; bevend als 'n blad onder den invloed van den wind.

Gustav was haar inmiddels genaderd en sprak haar fluisterend toe:

„Anna, hoor nu nog eens 'n enkele maal naar me.... Geloof me, ik meen het zoo oprecht met je.... Waarom versmaadt je mijn hulp?"

Ze kon 'm niet in de oogen zien; ze hoorde alleen z'n stem; en die stem klonk weer zoo lief in 'r ooren, zoo bemoedigend.... Was 't de kolporteur?.... Ze zweeg.

'r Stilzwijgen opnemend als instemming met z'n woorden, sloeg-i den arm om 'r middel, 'n vurigen kus drukkend op 'r lippen.

De kus démagnetiseerde haar Ze voelde weer 't brandende. Neen, 't was weer dezelfde, de bewerker van 'r ongeluk. Met kracht rukte ze zich los, plaatste zich voor 'm, hem toebijtend: „Is 't nie' mooi genog da'j mien ongelukkig gemoakt het? Mo'j mien nog wiejer(1) op den slecht weg bringe? Woar mo'k hér met m'n kiend?"

Een kind?.... Dat viel 'm wel wat koud op de ribben; want Miet scheen nog geen reden te hebben gehad hem dit te vertellen. Hij wist zich echter spoedig weer te vermannen.

„Moet er 'n kind komen? Welnu, dan heb je niet de minste rede meer om den vader van dat kind iets te weigeren. Dan ben je juist in 't tijdperk waarin je zonder zorg naar hartelust kunt vrijen, lief kind! Kom, maak je maar niet ongerust; voor dat kind zal ik wel zorgen.... Kom Anna."

Ten tweedenmale zou-i 'r middel omvatten, doch ze smeet hem met kracht van zich af.

„Terug smèrlap!".... Blief mien van 't lief(2) of...."

Gustav werd woedend.

„Wel bliksems!.... Durf je me 'n stomp geven?.... Haal je de duivel!.... Er aan zal je!"

Als 'n gesarde gorilla was-i onder 't uitstooten dezer uitroepen op haar toegesprongen, haar slepend naar 'n bank. De rechterarm om 'r hals geslagen knelde-n-i ze zoo vast tegen z'n borst, dat alle inspanning om zich te verweeren slechts 'r uitputting tot eenig gevolg had. Met z'n linkerhand betastte-n-i 'r beenen, dreigend haar de kleeren van 't lijf te scheuren, wanneer ze zich niet vrijwillig overgaf.

Z'n hartstocht had 'm zoo tot razernij gebracht, dat-i niet eens naderende voetstappen had gehoord, en 't hem dus als 'n koudwaterstraal op 't lijf viel, toen iemand 'm met kracht in de keel greep, hem toedonderend, als rolde-n-'t van den Olympus: „Wat moet dat?.... Terug, ellendeling!"

Onmiddellijk liet de laffe aanrander z'n prooi los.

Anna stond van de bank op. Was ze wakker of was 't 'n droom? Immers ze hoorde daar dezelfde stem en bijna dezelfde woorden, die ze laatst in 'r droom hoorde, toen 'n slang haar dreigde met z'n giftige tong.

Suffend stond ze te kijken naar de worstelende mannen, 'r aan-

(1) Wijder (verder).
(2) Blijf mij van 't lijf.

valler zich verwerend, 'r redder hem afranselend en voortsleepend naar 'n lantaarn om te zien wie hij was.

Voor 'n oogenblik had ze 'n gevoel of daar iemand was aan 't worstelen met zich zelf; of haar aanrander en beschermer vereenigd waren in één persoon, die zich thans had gesplitst om z'n onderdeelen te laten worstelen. Dezelfde stemmen, dezelfde gezichten — die ze nu onder den lantaarn kon onderscheiden. Maar deze betoovering duurde niet lang. Ze herkende weldra in 'r redder Jan Koddewijn, die juist van Elzenburg komende, de brutale aanranding had gehoord, waarop-i zich geen oogenblik bedacht de zwakke ter hulp te snellen.

Gustav had veel spierkracht; bij 'n meer geregeld leven zou de man, die hem onder de knie kreeg, heel wat mans moeten zijn. Hij spande thans al de hem nog beschikbare krachten in en 'n oogenblik scheen 't, dat de kolporteur 't onderspit zou moeten delven.

Anna stond gereed 'r beschermer bij te springen toen 'n vierde zich in 't worstelperk vertoonde. Deze zag haar voor 'n prostituee aan, nam ze met 'n forsche greep bij den arm, en voegde haar toe: „Maak jij nou maar gauw da' je tuus komt!" Anna af.

Jan had direkt de stem herkend van Toon, die in de stad kolporteerde en dus in meer dan een opzicht 'n kameraad van 'm was.

„Toon, kom 's gauw hier; help me 's 'n handje.... Ik wil weten wie deze ellendeling is!.... Hij heeft al drie verschillende namen opgegeven maar de rechte verzwijgt-i natuurlijk. Maar vasthouwe doe 'k 'm, al is 't ook den heelen nacht. Ken jij 'm Toon?"

Toon keek 'm eens in 't gezicht en zei: „Verrek, 't is 'n bruujr[1] van oe geleuf ik!"

Jan verzocht 'm niet te schertsen en, wanneer-i niet wist te zeggen wie 't was, hem mee bij 'n arm te nemen en 'm te brengen naar het lokaal „Vooruit", waar op 'n Zaterdagavond tientallen bijeen kwamen, en waar er, dus veronderstelde Jan, allicht een onder was die hem kende.

„Toe Toon", besloot Jan, „ieder bij 'n arm. 't Is voor jou 'n buitenkansje!"

„Veur mien? Hoe dat zoo?"

„Ik ben overtuigd, dat we hier 'n rijken vuilik te pakken hebben. 'k Heb er genoeg van gezien om er 'n half kolommetje over te schrijven, en dan verkoop je natuurlijk aanstaande Zaterdag wel vijfhonderd Fakkels meer als in gewone omstandigheden. Je weet.... zoo'n schandaaltje, daar zijn de lui op verkikkerd."

---

[1]) Broeder.

Meer aansporing had Toon niet noodig. De jonker voelde zich weldra zoo geducht in den arm knijpen, dat-i de maan, die in 'r eerste kwartier was, aanzag voor de klep van 'n maréchaussees-pet.

Toon had maar één hand. De andere had-i verloren in den tijd dat-i 't lieve vaderland diende, bij gelegenheid dat-i moest vuren op lui met politiemutsen, het kenteeken van den „vijand", waarbij z'n buks was gesprongen, met 't gevolg dat z'n hand op 't slagveld achterbleef en hij naar huis werd gestuurd met 'n gratificatie van honderd gulden. Maar in de overgehouden hand, die men in Rijnstad algemeen „vlerk" noemde, had-i meer kracht dan de meeste anderen in twee.

Had Gustav eerst nog neiging zich tegen beiden te verzetten, zoodra-i de vlerk voelde verging hem de lust en scheen 't hem 't verstandigst maar mee te wandelen.

Precies half twaalf besteeg-i de trappen van Vooruit.

De talrijk aanwezigen zagen 't zoo laat binnenkomend trio — en vooral de onbekende nommer drie van het trio — met verwondering aan.

„Wat bliksem Jan, hei je nou 'n verloren bruujr opgevischt?" vroeg er een.

Jan begon er over na te denken, wat 't toch beteekende, dat ze hem telkens voor 'n broer van dien vent aanzagen.

De gelijkenis was dan ook inderdaad treffend. Dezelfde, bij Jan eenigszins verwaarloosde, bij Gustav gesoigneerde lichtblonde haren, hetzelfde hooge voorhoofd, dezelfde breede gelaatshoek, dezelfde blauwe oogen, bij den een mat bij den ander helder, dezelfde eenigszins gebogen neus, dezelfde kleine mond en rond gekuilde kin, dezelfde breede borst en vierkante, 'n 't oogvallend ver uiteenstaande schouders; hetzelfde forsch voorkomen bij 'n slanke leest. Zulk 'n overeenstemming moest iedereen opvallen.

„Hij is 't precies", fluisterde er weer een.

„As twee druppels water", zei 'n ander.

„Behalve dat de een 'n fat en de ander 'n ferme jongen is. Nommer een het wat te veul in de avondlocht geloope", merkte 'n derde op. De man scheen aan physionomie te doen.

De nieuwsgierigheid, wie 't was, moest worden bevredigd. Jan nam 't woord:

„Kent iemand dit perceel?"

„Datte....? Wel da's de jonker van Nedervoort van den Amsterdamschen weg" zei de lange Marinus, die juist van achter 't tooneelscherm kwam, waar-i eeuwig bezig was rollen in te studeeren.

„Weet je 't zeker?"

„'k Ken 'm krek zoo goed as m'n eigen bruujr!"

Men moet weten dat de altijd tooneelspelende of tooneelstukken instudeerende lange Marinus eigenlijk behanger en stoffeerder was bij 'n tooneeldekorateur en in die kwaliteit op de villa aan den Amsterdamschen weg wel eens gewerkt had.

Jan geloofde hem, doch wilde meer weten.

„Is dat z'n vollen naam?"

„Nee, hij hiet eigenlik Blankenstein van Nedervoort. Maar waarom mo'je dat zoo krek wete?"

„Dat zul je wel hooren; we mogen de zaak niet vooruit loopen, want anders is er de aardigheid af. Je zult 't wel lezen in de Fakkel. Voorloopig kan je wel vast hier en daar vertellen, dat er aankomende Zaterdag 'n aardig geschiedenisje inkomt van den jonker Blankevoort van Nederstein...."

„Blankenstein van Nedervoort, wil je zeggen."

„Wacht laat 'k even opschrijven, want met namen moet je sekuur zijn".

„Jonge, wat za'k roepen", zei Toon. „As 'k in de Ketelstroat bin kunnen ze me op de Koai heure."

Gustav beet zich op de lippen. Hij in die vervloekte krant.... Z'n naam geregeld op de lippen van dien ellendigen ploert, die 'm zoo geknepen had.... Uitgeroepen door de gansche stad ten aanhoore van ieder.... Maar kon dat dan niet verboden worden?.... Behoort 't maken van schandaal op straat dan ook al tot de vrijheid van drukpers?....

Als 'n misdadiger die z'n vonnis afwacht, stond-i tusschen de hem van alle kanten opnemende bezoekers. 'n Trek van blijdschap kwam 'm op de saamgeknepen lippen, toen-i de vergunning kreeg heen te gaan. Scheldend en brommend stapte-n-i door de Nagelstraat 't Plein over, de Roggestraat in, de Koningstraat af; vloekend stormde-n-i de sociëteit binnen; tandeknarsend zette-n-i zich aan 'n tafeltje in 'n hoek der zaal; woedendbeet-i stukken uit z'n champagneglas; bevend verzwolg-i wijn, konjak, alles doorelkaar; waggelend kwam-i op den Amsterdamschen weg, toen de dageraad reeds gloorde.

Toen de bezoekers vertrokken waren moest Jan nog eens nadenken over die opvallende gelijkenis. Persoonlijk zou-i dat nooit hebben gemerkt, want van niets maakte-n-i minder studie dan van z'n eigen gelaatstrekken; doch ieder beweerde het, dus 't moest zoo zijn Maar hij kon er zich geen rekenschap van geven en stelde zich

ten slotte tevreden met de overtuiging, dat hier niets dan louter toeval in 't spel was.

Iets anders hield 'm bezig. Die naam.... Baron van Nedervoort op den Amsterdamschen weg, daar woonde, zooals-i vandaag voor 't eerst gehoord had, Anna Stam, het meisje, waaraan-i, zonder zich er rekenschap van te kunnen geven, zoo dikwijls dacht, en wie hij thans, dit had-i op zich genomen, 'n treurige boodschap moest brengen. Ze woonde dus met dien jonker in 't zelfde huis en zou hoogstwaarschijnlijk van de liefhebberijen, waarop-i 'm dezen avond betrapte, ook wel wat te verduren hebben.... Maar, dat-i daar niet eer aan dacht, zou 't soms Anna zelf niet geweest zijn, die hij voor ditmaal uit de klauwen van dat monster had gered?.... Die taal.... dat Elzenburgsch dialekt.... O, 't stond boven allen twijfel.... 't w a s Anna.... En had-i 't goed verstaan? Sprak ze niet van 'n kind?.... Een kind?.... Onteerd?.. Zij?.... zij?.. ZIJ? Was die lieve bloem, wier beeld diep in z'n hart was gedrongen, dan geknakt door de schendende hand van dien ellendeling? — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Onwillekeurig balde-n-i de vuisten en liet ze met kracht neerkomen op 't tafeltje.

„Scheelt er wat aan Jan?" vroeg z'n kostvrouw.

„'n Beetje zenuwachtig van dat geval." Daarop tot zich zelf: „Ik durf ze de boodschap niet brengen; 'k zal ze 'n briefje schrijven".

Zich daarop tot z'n mede-kommesaal, de vader van den lokaalhouder, wendend, vroeg-i:

„Zeg ouwe, wil jij morgen vroeg 'n briefje voor me naar den Amsterdamschen weg brengen?"

„Bij wie?"

„Bij den baron van Nedervoort".

„Je bent toch niet van plan vergiffenis aan dien lummel te vragen?"

„Zeg, waar zie je me nou voor aan? Nee, 't is 'n briefje voor 'n Elzenburgsche meid, die daar dient."

„O zoo, 'n minnebrief! Ik ben dus morgen postillon d'amour."

„Weerlichts, je spreekt 'n heele mond vol Fransch!"

Jan hield zich goed, deed z'n best 'n zucht te onderdrukken, want, wanneer de omstandigheden anders waren geweest, wat zou-i gaarne gedaan hebben, waarop de „ouwe" zoo luchtig zinspeelde.

Hij zette zich aan 'n tafeltje in 'n hoekje van de zaal en schreef:

„Aan
Mej. Anna Stam
p.a. Blankenstein van Nedervoort
Amsterdamsche weg, alhier.

Lieve......"

Neen, zoo niet. Graag had-i ze zoo genoemd, doch hij gevoelde dat dit, in aanmerking genomen de weinige kennis die ze aan elkaar hadden en den toestand waarin-i vreesde dat ze verkeerde, al te familiaar zou zijn. Hij verscheurde 't briefje, schreef 't adres nog eens en vervolgde:

„Anna!

Gaarne had ik U onder andere omstandigheden geschreven en was ik gespaard gebleven voor de vervulling van den op mij genomen treurigen plicht.

Wist ik nu maar woorden te vinden om hetgeen ik u melden moet, zoodanig in te kleeden, dat het u niet al te gevoelig schokt; doch ik heb mij altijd zoo weinig toegelegd op bemantelen, dat ik er zelfs in een droevig geval als dit geen kans toe zie.

Toch zal u de vreeselijke tijding niet geheel onvoorbereid bereiken; gij hebt den slag zeer zeker reeds lang zien aankomen. Maar ik weet het bij treurige ervaring, dat zoo'n slag hoe ook voorzien, toch altijd nog onverwacht komt.

Als het mij te doen was u de droevige waarheid te verzwijgen, geloof ik dat het bovenstaande reeds al te duidelijk zou zijn. Ge zult het reeds begrepen hebben, dat.... dat uwe moeder is overleden.

Omstreeks 6 uur gisteren (Zaterdag) avond was het afgeloopen. Ik bevond mij aan haar sterfbed, was getuige van haar smartelijk verlangen u nog eens te zien en hoorde haar laatste woord.... Anna.

Laat ik hierbij voegen, dat ik in uw ouderlijk huis gegaan was om u te spreken. Ik wist niet, dat ge in Rijnstad verblijf hield. Zóó werd ik mijns ondanks getuige van dat treurig tooneel.

Uw arme vader mist het bewustzijn u van het gebeurde op behoorlijke wijze bericht te doen; wezenloos zit hij naar het lijk te staren.

De aanwezige buren verzochten mij er u mee in kennis te stellen, welk verzoek ik natuurlijk niet kon weerstaan.

Ik hoop dat gij de kracht zult hebben dezen voor u zoo zwaren slag te dragen.

Indien ik mij echter niet bedrieg dan is uw toestand evenwel van dien aard, dat zware schokken van zeer veel invloed op u moeten zijn.

Laat ik u op den man af zeggen, wat mij op het hart ligt. Ik kwam gisterenavond achter Musis Sacrum een meisje te hulp, dat door een ellendeling werd aangerand. Ik heb daarbij woorden opgevangen, woorden.... Ach, Anna, wanneer gij dat meisje zijt geweest, waarvan ik overtuigd ben, dan weet gij welke woorden ik bedoel....

„Ik beklaag u, en ken niemand het recht toe u om hetgeen heeft plaats gehad te verachten.

Ik roep u toe: houd moed! Tracht de noodige kracht te vergaren om 't juk te torschen, dat 't noodlot op uwe schouders heeft geplaatst.

En mocht gij bijstand noodig hebben in woord en daad, wend u dan tot

„Uwen u steeds toegenegen vriend,

Rijnstad, 7 Juli 18...." J. KODDEWIJN.

Anna zou 's morgens juist naar de kerk gaan, toen „de ouwe" haar 't briefje bracht.

'r Oogen waren rood; ze had den halven nacht geschreid om 't voorval achter Musis. En weer werden er tranen geëischt, bloedige tranen. Maar de laatste tranen nog niet — — — — —

HOOFDSTUK X.

Begint vloekende, eindigt zingende en stelt den lezer voor: 'n allerliefste dame met „kommesale" die op waardige wijze blijk geven van hun innige verknochtheid aan 't regeerend vorstenhuis.

Om zeven uur den volgenden morgen stapte Anna nog schreiend, zonder 'n oogenblik te hebben geslapen, uit 'r bed. In 'n veel geriefelijker kamer beneden haar ontwaakte vier uur later 'r vervolger vloekend.

'k Blijf geen oogenblik langer hier.... Is me dat hier 'n ellendige troep.... Die meid ontloopt me of ik 't schurft heb.... Enfin, ik heb ze te pakken en leelik ook.... Als later de een of andere kaffer met ze trouwt, mag-i zwetsen op 't bezit van.... Bliksem, ja, wie weet gaat er die ploert niet mee strijken, die me gisterenavond.... Miserabele scène.... En die poen lijkt sprekend op me, ook nog.... 't Is om te barsten.... En nu aanstaande Zaterdag in dat vuile schendblad.... M'n naam den ganschen avond op de lippen van zoo'n schreeuwende ezel.... Godverdomme dat die slaperige suffers in den gemeenteraad dat roepen niet verbieden!.... En daarna besproken van mond tot mond.... Nagewezen: daar gaat-i!.... Hier blijven en van die misère getuige zijn?.... Kan je begrijpen.. Ja, ails ik hier toffe jongens had, waarmee ik kon overleggen om dat ellendig gespuis z'n brutaliteit af te leeren, zooals in Wittenberg; maar hier.... De lui, die iets zouden kunnen doen zijn te saai en te lamlendig en 't schorem schijnt en bloc 'n krab te hebben gehad van den rooien kater.... Had ik hier maar één zoo'n vischteef als Ka Koolraap uit Wittenberg, dan zou'en we nog 'ns kunnen zien wat gedaan te krijgen, maar nu.... Op die soos — dat noemen ze nog wel de Koningssoos — zaten 'n paar ouwe heeren met 'n saaie krant

voor d'r belornjette oogen — precies of ze lazen, en verder 'n paar goudvinken met 'n halfje konjak voor d'r, in doodsangst dat ze drooge kadetjes moeten pruimen vóór 't kwartaal om is.... Er is hier niets te beginnen.... Toen 'k aan 'n paar van die lui, die ik voor de flinksten aanzag, vertelde wat er was gebeurd, begonnen ze me uit te lachen, inplaats van middelen aan de hand te doen om dat wespennest in de Nagelstraat uit te roeien.... Ik heb natuurlijk ze alles niet verteld, want dan hadden ze nog meer gelachen.... Maar dat wordt wel bekend.... het gaat morgen van mond tot mond, dat 'k daar als 'n schooljongen naar boven werd gebracht en niet mocht vertrekken voordat de „heeren" zoo genadig waren 't goed te vinden.... Nomdieu.... 'k Ga weg, subiet.... met den eersten trein den beste.... Hoe laat is 't?.... Elf uur.... Elf zevenendertig gaat er 'n trein.... komt twintig minuten bij.... dat kan juist nog.... Vooruit!

.... Ma?.... Wat zou dat.... die kan 'k wijs maken, dat 'k de laatste drie weken van m'n vakantie in alle stilte op m'n kamer wil doorbrengen om te studeeren en bij te werken, wat ik door m'n zenuwziekte ben ten achter geraakt.... Dit is maar half gelogen, want noodig zou 't wel zijn.... En dan.... dan zullen we 'ns zien, rooie schoften.... Hier sta 'k machteloos tegenover je.... maar ik ken je.... ik weet, dat je overal één kliek vormt, één lichaam, waarvan men slechts één lid behoeft te beleedigen om het geheel pijn te doen.... Sakkerloot, dat klinkt bijna als tale Kanaäns...... Maar 't is de waarheid.... Ik bezweer je, rood vee, de beleediging die je me hier hebt aangedaan en nog zult aandoen, zal ik op je broeders of zoogenaamde partijgenooten in Wittenberg weten te wreken.... Vooruit dan.... geen oogenblik langer getalmd.... m'n bullen ingepakt".

Terwijl-i vloekende, scheldende, razende en voor de variatie nu en dan tandenknarsende, met bevende vingers z'n koffer pakte, kwam Miet in de Kamer.

„Morgen jonker", zei ze en ze vervolgde op fluisterenden toon: „Jonker, ik moet u, voor u vertrekt, nog 's wat vertelle: 't is zoo met Anna."

„Wat is zoo?" klonk wrevelig de wedervraag.

„Wel begrijp u me niet? U heef 't te druk aangeleid.... 't Is mis met Anna......"

„Wat is mis?"

„Wel heb ik van m'n leve. Ze mot 'n kind krijge!"

„Wel dan zou 'k liever zeggen, dat 't raak is.... Maar Miet, dat is geen nieuws voor me; ik wist 't al meid."

„Zoo, wist u het?"

„Ja, ze heeft 't me gisterenavond op m'n brood gegooid. Doch ik kan 't maar niet begrijpen.... zoo van één keer. Is ze soms ook met anderen in aanraking geweest?"

„Chot nee, jonker, dat mot ik zeggen, ze heef gisteren avond voor 't eerst de straatlantaarns zien branden. Ze komt nooit ergens en hier komt ook geen mens bij d'r."

„Dus 't moet van mij zijn?"

„Daar zou 'k op wille sterreve, jonker!"

Alhoewel 't denkbeeld hem over 't geheel niet erg toelachte, streelde 't toch 'n weinig z'n ijdelheid de zekerheid te hebben van kinderen te kunnen verwekken. Toch had-i liefst dat deze veelbelovende eigenschap zoo weinig mogelijk ruchtbaar werd. Hij trok eenige rimpels in 't vel van z'n voorhoofd en sprak:

„In elk geval Miet, je ziet ze hier te hou'en; want gaat ze hier weg dan komt 't aan de groote klok, en al zou er wel 'n middel zijn mij hiertegen te wapenen, is 't toch maar beter om als 't kan met vredelievende middelen zoo'n incident te voorkomen. Laat dus, als de tijd dààr is, 't zaakje hier in alle stilte afloopen — 't huis is groot genoeg — en tracht te verdonkeremanen, wat eenigszins verdonkeremaand kan worden. De hulp, die je noodig mocht hebben, en al 't andere neem ik voor m'n rekening. Hoofdzaak is, dat de wereld er buiten blijft; in de keuze der middelen laat ik je vrij. Ik betaal, jij voert uit. Begrepen, Miet?"

„In orde, jonker. Goeie reis."

„Merci...."

Miet vertrekt om eens op 'r gemak te gaan berekenen, wat er voor hààr aan 't zaakje kan zitten; de jonker maakt zich verder reisvaardig en mompelt:

„Donders.... Ik dacht er eerst nog aan, dat ze me gisterenavond maar wat wijsmaakte om van me af te komen, maar 't is dan toch waar.... 'n Rede te meer om direkt van 't nest te vliegen en er vooreerst niet meer op te komen.... Ze mocht 'ns spektakel maken."

Gustav stapt in den trein en reist natuurlijk eerste klas. Daar z'n coupée als gewoonlijk leeg is, vleit-i zich in horizontale positie en doet 'n poging z'n nacht te verlengen. Hij ligt als op 'n sofa.

Zoo'n eerste klas coupée ziet er kranig uit. Helderwit zijn de wan-

den en 't plafond, beschilderd met roosjes, figuurtjes en gouden lijsten. De bodem is bekleed met touwtapijt, de banken met rood pluche over springveeren, voorzien van hoofdkussens. Men zit er in 'n klein salon; zelfs 'n aschbakje ontbreekt niet. Evenmin 'n gelegenheid voor 't voldoen van noodzakelijke behoeften. Gemakkelijk laten zich de van fijne stof geweven gordijntjes hanteeren om 't zonlicht te temperen. De ventilatie is zoodanig aangebracht, dat men van tocht niet den minsten last ondervindt; van stof evenmin. Waar na 'n reis door de Veluwe de derde klas-passagiers bij aan den windkant zorgvuldig gesloten ramen als molenaars uit 't rijtuig komen, heeft de eerste klas-reiziger geen stofje op z'n gedekoreerden zwarten rok. Als de zon weg is flikkert in elke coupée 'n heldere gasvlam, driemaal grooter dan de nachtpit, die drie kompartimenten in de derde klas moet verlichten. Men heeft er altijd overvloedig ruimte; de meeste coupée's zijn leeg; in 't allerergste geval zit in elke hoek één passagier, zoo stom als 'n visch. Als het, wat 'n wonder mag heeten, vol loopt, dan nog is men elkaar niet hinderlijk, want dan deelen ze met hun zessen de ruimte, die in de derde tien reizigers moet bergen. En ook dàn kan men rustig slapen, want niemand spreekt 'n woord. Meneer A. is zoo bevreesd, dat meneer B., tegenover 'm, anderhalve sport lager op den maatschappelijken ladder zal staan, dat-i 't niet waagt zich met hem te enkanailleeren. Hij koopt aan 'n hoofdstation 'n Engelsch tijdschrift — al kan-i er ook geen woord van lezen — en verveelt zich; liever dan aan z'n stand te kort te doen. Hij is zeer tevreden, wanneer men 'm aanziet voor de reizende geleerdheid, voor 'n staatsman, 'n professor of zoo iets; maar van die tevredenheid zal-i zelfs met geen schijntje van 'n glimlach blijk geven; met koppigheid handhaaft-i z'n prestige, en hij ontwikkelt zeer veel talent in 't grimeeren van z'n gelaat in den rol van 'n aangegaapt en als 'n aap uitgedoscht kamerheer, die in 'n volgkoets is gezeten bij de opening der Staten Generaal.

De stiefmoederlijk bedeelde reizigers in de derde klas, op de harde banken, stikkend in den rook of kouvattend, onderstuivend; raampjes die óf niet open willen schuiven óf niet dicht willen blijven, aanhoudend bewasemd en afgepoetst met de blauwe lappen die bij 'n tempering van 't zonlicht 't geheel hullen in 'n akelig duister.. de derde klas-reizigers in de vuile, vette als haringtonnen volgepropte kasten, moeten de weelde in de eerste klas waggons betalen. Zij leveren den aandeelhouders 't dividend; bij de eerste moet geld bij. Maar daar de aandeelhouders zelf eerste reizen, zal er niet ge-

makkelijk 'n voorstel om dezen schadepost op te heffen ter tafel komen.

Gustav kan niet slapen en verveelt zich — de lezer misschien ook. Beiden zullen dus in hun schik zijn, wanneer ik den kondukteur de portiers laat opentrekken, met iets militairs in de stem uitroepend: Wittenberg! Niet: Wittenberg als 't u belieft! of: Wittenberg, Mijne Heeren, met de pet in de hand en buigend als 'n hoflakei.... Neen, kortaf: Wittenberg, met gedekt hoofd, niets eerbiedig en meteen dóórloopend, precies als bij de derde klas, niets meer en niets minder.

Zoo zijn ze niet allen, maar dezen wel. Zij maakten geen onderscheid; zij zijn dan ook maar afgebeulde beambten in stee van rentetrekkende aandeelhouders.

Gustav, die in 'n slechte luim is en overal spoken ziet, bromt tusschen de tanden: „Dat verdomde personeel is óók al voor tachtig percent rood. De schooiers kijken je aan met smoelen of ze je op willen vreten.... Wacht maar!"

Hij stapt driftig 't stationsplein over, de vaart langs naar 't Vreeburg, waar z'n aandacht wordt getrokken door 'n bloedrood plakkaat

SOCIAAL DEMOKRATISCHE BOND,
Afdeeling Wittenberg.

„Godverdomme is hier ook al 'n afdeeling van dat tuig?"

Hij las verder:

Groote Openbare Vergadering
op Maandag 8 Juli, 's avonds 8 uur in het Volksbierhuis, Ridderhofstraat 39.

Spreekster: **MINA VAN BEVEREN** *van Amsterdam.*
Onderwerp: **DE VROUW EN HET SOCIALISME.**
Entree 5 cent tot dekking der kosten. **DEBAT VRIJ.**

Er rezen booze plannen in 't hoofd van Gustav.

„Mina van Beveren.... 'n vrouw dus", prevelde-n-i. „Dat komt uit of 't geknipt is. Dat is morgenavond de boel in 't honderd! Ha, ha, ha! Dan kunnen de vrinden in Rijnstad „strijdpenninkjes" zamelen voor gebroken ruiten en stuk geranselde ploertenkoppen, als 'n belooning voor de moeite die ze zich hebben getroost mij gisterenavond in hun vereerend gezelschap te introduceeren. Ha, ha, ha!"

Op z'n kast werd 't plan verder uitgebroeid. Hij kwam tot de volgende overweging:

„'k Moet de hulp van Ka hebben, daar gaat niets af.... Maar hoe dat wijf te spreken?.... Ik kan er zelf niet heen gaan en met ze op m'n kast te laten komen, zou 'k me toch wel 'n beetje kompromiteeren.... 't Is wel 'n flink wijf.... of liever 't is 'n afschuwelijk dier, maar wij hebben ze noodig.... waren er overal van dat soort.... In geen geval kan 'k me persoonlijk met ze inlaten.... 't Is wel 't eerste relletje niet, dat we met ze hebben, en 't zal ook wel 't laatste niet zijn, doch persoonlijk had ik nog niet de eer 't kennis mee te maken en gevoel er vooreerst nog niet den minsten lust toe.. De eeuwige(1) knapt dergelijke zaakjes gewoonlik op, maar die er nog niet.... Enfin, laat ik door den zuren appel heenbijten.... Met 'n stevige sigaar in den mond ruik ik de vischlucht niet.... Maar waar?.... Hier niet.... dat gaat volstrekt niet!.... Maar waar dan?.... Wacht 'ns.... 'k krijg 'n idee.... M'n kleerenfrik krijgt geen cent van me; hij zal me helpen en z'n paleis afstaan tot 'n rendez-vous met Ka Koolraap.... Dus naar Ruisch."

't Kostte Gustav geen moeite meneer Ruisch te spreken; meneer Ruisch was zeer vereerd. Meneer Ruisch was voor eenige jaren, volgens 't toenmalig geëmailleerd naambordje op de deur, „Marchand-Tailleur; thans was-i „Taylor". Toen Gustav aanschelde kwam 'n dertienjarig „leerling", met z'n knieën door de broek en tot in z'n haren vol rijgdraad, de deur openen. Hij liep hard naar achteren, toen-i met kennersblik het maatschappelijk peil van den bezoeker had gemeten. Na eenige minuten, noodig om zich van tailleur sans culotte (2) (Ruisch werkte ook 's Zondags) in 'n geoverhemd taylor te herscheppen, verscheen meneer Ruisch in eigen persoon.

Als 'n in centimeters verdeelde lintworm bengelden de twee uiteinden van de om den hals geslagen ellemaat op z'n vooruitgestoken borst. Hij maakte buigingen met 'n gemak als had men z'n lenden doorgezaagd en de twee deelen weer met scharnieren aan elkaar verbonden; vroeg waaraan-i de groote eer had te danken; stapelde 'n berg van allerlei op goed geluk gekozen en voor 't grootste deel misplaatste stadhuiswoorden op elkaar, daarbij gemaakt brouwend, en liet den jonker binnen.

Gustav vertelde met weinige woorden wat-i verlangde.

De taylor wreef zich in de handen.

---

(1) Een student die sedert z'n groentijd 'n kwart eeuw ouder is geworden.

(2) Broekeloos kleermaker.

„Dat komt orrdinairr uit, mijnheerr! Ik heb juist m'n derde bediende thuis; die zal err natuurrlik op mijn orrderrs dirrekt heen gaan. Zal ik 'm parr exempel waarrschuwen, mijnheerr?"

De jonker, die uit 't laatste gedeelte van dezen hutspot, van geradbraakt Hollandsch met afschuwelijk Fransch, kon afleiden dat in den mond van Ruisch „ordinair" g o e d beteekende, gaf gereedelijk z'n toestemming; zoodat eenige minuten later de derde bediende op weg was naar de Oranjewijk

Ondanks z'n kwasterigheid en achter verschrikkelijk geleerde woorden verborgen domheid, scheen Ruisch toch te begrijpen om welke reden Gustav Ka Koolraap wilde spreken.

„Dat is morrgen weerr 'n extrra superrfine zaak mijnheerr".

„Hoe zoo, Ruisch?"

„Weet uwes dan niet dat morrgen avond de socialen weerr 'n verrgaderring zuillen houden, waarrop nog wel 'n mademosel uit Amsterrdam zal sprreken? 't Is 'n delikaat geval, mijnheerr."

„Is 't nog 'n jonge meid, Ruisch?"

„En, zoo 'k hoorr, 'n manjefiek individu, mijnheerr!"

„Zoo?"

„Ja.... Maarr, al la bonheurr, wat moet ze hierr doen?"

„Spreken, Ruisch".

„Ja, sprreken. 't Zal mij niet ampesjeerren — ik kom err niet; wat ze daarr verrtellen wist ik voorr twintig jaarr al beterr en om tegen gaan te sprreken is mij de pein niet waarrd; maarr voorr zoo'n fije(¹) was 't beterr als ze thuis bleef bij haarr affairres, mijnheerr."

Ruisch wist niet of de spreekster al of niet affaires thuis had; evenmin of ze in zoo'n vergadering oud nieuws verkondigden, want hij had er nog nooit een bijgewoond. Toch geloofde-n-i zelf, wat-i beweerde.

„'t Is jammer van zoo'n meisje, Ruisch. Maar zou er gevaar voor d'r zijn, denk je? Heb je soms van 't een of ander gehoord?"

Nou wil-i me nemen — dacht Ruisch.

„Nee mijnheerr! Maarr 't is hierr nog nimmerr geprresenteerrd of err kwam malheurr."

„Ja, dat is waar"

„En dat is ook conforrm, mijnheerr! Wat doen ze hierr? Wij kunnen hierr allemaal extrreman tevrreden zijn. (Als ze allemaal op tijd de rekeningen betalen, voegde-n-i er in zich zelf bij). De menschen hebben hierr te veel edukaatsie genoten om de boel te willen deelen, mijnheerr".

---

(1) fille, meisje; spreek uit: fi-je.

„'t Is waar, het socialisme vindt hier gelukkig weinig aanhangers."

„En die err aan geparrenteerd zijn, mijnheerr, zijn het krrapuul van 't laagste allooi. Geen een fatsoendelik mensch, van mijn kaliberr of iest minderr zal men err onderr trroeveerren(1) Mijnheerr. 't Is enorrm zoo krapuleus als 't is."

„Och ja, lui die verstand hebben bemoeien er zich niet mee."

„Da's akkoord, Mijnheerr! Maarr de domme massa in Amsterrdam luisterrt naarr dien afgedankten dominee, die hierr, parr exempel (2) 'n paarr jaarr geleden 'n maand of zeven met 'n grijs kostuum van fijne snit en 'n paarr houte bottines heit geloopen."

Als hem 't Fransch in den steek liet, wipte Ruisch er gauw z'n stopwoord „par exempel" tusschen. Men moet weten, dat de man vijf-en-twintig jaar geleden drie maanden in Brussel had gewerkt. Toen-i terugkwam kon-i geen woord Hollandsch meer.

Gustav beaamde de verzekering van Ruisch ten volle en voegde er aan toe:

„Ja Ruisch, da's 'n ellendige vent.... Wacht 's Ruisch, ik meen dat 'k de schel hoorde Daar zullen ze zijn."

„Zal ik me perrmitteerren 't even te examineerren, Mijnheerr."

Na zich van dezen schat van geleerdheid te hebben ontlast, stapte de kleermaker den gang door om Ka Koolraap in te laten, die weldra met 'n tred zoo licht als 'n olifant in de kamer klotste.

Daar men tot hiertoe verzuimd heeft 'r buste te plaatsen in het Rijks-Museum, of 'r bevallige trekken ter ophanging te koop te bieden (welk verzuim tusschen twee haakjes onverantwoordelijk is) gevoel ik me verplicht haar even voor te stellen. We zullen ze van onderen tot boven opnemen.

Twee voeten als twee kolossale strijkijzers, gestoken in morsig witte afzakkende kousen en deze in 'n paar gebloemde pantoffels, stuk voor stuk groot genoeg voor 'n kleine jongen om er 'n watertochtje mee te maken. 'n Paar beenen als afgeknotte telefoonpalen, torschend 'n romp als 'n zuurkoolton, waaraan twee kwabberige armen met roode puisten aan de ellebogen. 'n Korte hals, vet als modder, bloedrood, en boven 't geheel 'n hoofd als 'n wateremmer, insgelijks rood als 'n kreeft, met 'n dikke paarsch-roode mopsneus, 'n mondje als 'n bakkersoven, blauwe blazen onder de grijs-groene, van kleur verwisselende, soms verglaasde, dan weer verstoppertje

(1) trouver, vinden.
(2) Bij voorbeeld.

spelende oogen, en versierd met grijs-geel-aschblond melkboerenhondenhaar, 's morgens met room in draperieachtige krullen op het voorhoofd geplakt, boven eindigend in 'n kam, 's avonds als sierlijke franjes neerhangend op neus en oogen, telkens achteruit gesmeten met zwierigen zwaai.

Ziedaar 't aantrekkelijk exemplaar der „zwakke sekse" gekleed naar vischmarktmode, de wandelende steunpilaar van rust en orde, in wier nabijheid zelfs de deugd van 'n vromen monnik zou gevaar loopen, met beminnelijke vrijpostigheid den jonker naderend, den vloer doen krakend bij elken voetstap, den oorlog verklarend aan des kleermakers rammelend theeservies op 't penanttafeltje.

„Goeien avend, menheer! Wat was-'t-er van menheers orders?"

„Eh.... meneer Ruisch! Och wees zoo goed ons even alleen te laten!"

„Sivousplai, Mijnheerr."

Ruisch grijnslachend af, met zich nemend 't op den rand des afgronds zwevend theeservies.

Gustav 't woord:

„Neem u plaats, juffrouw."

„Uwes is wel vrindelik, menheer; maar dâ' mo'k zegge, dâ' binne de andere heeren ook, da's waar. Ik kom nog al 's bij beron van Hartestein en bij Sjikkinga en bij...."

't Was voor Gustav niet bemoedigend, dat ze zoo gul was in de openbaarmaking van 'r kennissen. Voorziende dat dit lijstje weldra ook met zijn naam zou zijn aangevuld en haar willende doen voelen hoe weinig-i op zoo'n demonstratie van intiemiteit gesteld was, viel-i haar in de rede:

„Jawel, dat begrijp ik, en u vermoedt wel, waarom ik u heb laten roepen?

„Menheer bedoel zeker die vergadering van de sosijale? Ja, 't kwam m'n al vremd voor, da'k nog van geen mens 'n boodschap had gekrege; maar uwes mot wete: de studente binne met verkansie, en de beron is na Duitsland, en Sjik...."

„En zoo kwam het dus, dat u tot hiertoe geen opdracht kreegt om morgen avond als naar gewoonte op post te zijn. Maar apropos, als ik u nu die opdracht 'ns doe? U is immers niet ongenegen?"

„Chot nee, menheer, ik doei niks liever. Chotalmachtig m'n hande jeuke als ik er aan dink; 't is nog wel 'n vrammis dat er komt spreke.... 'k Zal ze's effe d'r oogen op 'r wangen hale en 't vorstelik huis uitteekenen op 'r bakkes!.... 'k Zal ze leere schimpen op 't

koninginnechie en op rijkdom!.... Net of zij ook niet van de rijkdom mot vrete, zoo goed as ik!"

„Parbleu, da's taal!.... Maar wat ik zeggen wou: we moeten nu morgen avond niet, zooals gewoonlijk, buiten blijven staan. U moet er in gaan, haar 't spreken zooveel mogelijk bemoeielijken en dan debat aanvragen. Dit mogen ze je in geen geval weigeren. Kortom u maakt herrie van binnen en ik zal zorgen dat 't van buiten gebeurt. Zoo schoppen we den boel in 't honderd. Begrepen?"

„Jawel menheer; maar ziet uwes, ik kan d'r alleen niet ingaan; ik mot wat mansvolk meehebbe. M'n drie kommesale gaon mee, dâ' spreekt van zellevers, maar dâ' zijn d'r nog maar drie en 't zal d'r wel weer vol zijn; dus d'r magge d'r wel 'n paar mee meej en, za'k maar zegge, dâ' gaat nie' zonder da' ze 'n neutedoppie...."

„Ik begrijp u. Maak u daarover niet ongerust. Ik heb er op gerekend u, uw kommesalen en nog wat flinke jongens uit de oranjewijk eens flink te trakteeren. Natuurlijk laat ik dat alles geheel aan u over. Aan wie zou t beter zijn toevertrouwd? Hier is vast 'n muntje van tien.... Komt u te kort dan hebt u het maar op te geven. Bovendien zal 'k persoonlijk in den omtrek van de Ridderhofstraat 'n kroeg opzoeken, waar de jongens zich tijdens de kampagne nu en dan 'ns kunnen komen verfrisschen."

„Dan mot uwes bij Dikke Jan zijn, op 't hoekje van de Wittevrouwestraat, die geef 'n groote, en goeien drank."

„'k Zal 't adres zien te onthou'en.... En zou je niet 'n vlag mee nemen?"

„Zou dâ' magge, menheer!"

„Ja, eigelijk niet. Optochten met vlaggen en vaandels, zonder vooraf aangevraagde en verkregen vergunning van den burgemeester, zijn verboden. Ga echter voor mijn verantwoording gerust uw gang. De uitvoerders der wetten letten op de kleur der vaandels, en de kleur van uw vlag is schitterend genoeg om alle politiebeambten de oogen te doen dichtknijpen."

„Laat maar gerust aan mijn over, menheer, ze moeie mijn niks. We nemen nie' één maar drie vlagge meej, iedere kommesaal een en voor mijn eigen he'k 'n pak gemaakt, heelemaal van oranje; dâ' trek ik aan."

„Sakkerloot, da's kolossaal! Dus 't belooft morgen avond 'n voorstelling, zooals tot hiertoe nog niet is opgevoerd! Geheel nieuw dekoratief!"

„'t Is altijd nog met 'n praatjie en dientjie afgeloope, maar mor-

gen avond vliegen d'r stukke.... zoo waar as-t-er 'n God in den hemel is."

„Geloof u dat die er is, juffrouw?"

„â' spreekt van zellevers! Wie zou anders alles gemaakt hebbe? Maar Onzen lieven Heer wille die vuile sosijalen ook al weg hebbe.... We zulle ze morgen avend 's op d'r bakkesse late voele dâ-t-er 'n God is!"

„Flink zoo! — Nu, u zult nog wel een en ander hebben te regelen en ook mijn tijd is van avond zeer bezet. Tot morgen avond dus; even over achten in de Ridderhofstraat; als 't eenigszins vlotten wil: zingende aankomen...... dat jaagt er alvast den schrik 'n beetje in."

„Tot morge, menheer! Ze zullen ons wijd genoeg hooren aankomme, daar zal ik voor zorrege! Nou, goeien avond menheer! Slaap lekker."

„Merci."

Nauwelijks was Ka 't hoekje der straat gepasseerd of ook Gustav vertrok. Hij had te veel eerbied voor z'n gehoorvliezen om ze nogmaals te wagen aan 't ossendrijversfransch van z'n kleerenfrik.

Op straat begon 'm 't zelfverwijt te kwellen, dat-i z'n toevlucht moest nemen tot zoo'n ellendig wijf. Niet alleen kwam z'n trots daartegen in verzet, doch bij kalm overdenken begreep-i ook zeer goed, dat van zulke middelen op den duur geen zedelijke kracht kan uitgaan. Maar onverminderd de haat, die-i bij voortduring tegen de socialisten koesterde, en die 'm ook in gewone omstandigheden niet kieskeurig deed zijn in z'n bestrijdingsmiddelen, wou-i zich thans 'ns duchtig wreken op de in Rijnstad ondergane vernedering en dit deed hem zich verzoenen met 't gesloten kompromis, dit deed 'm voor 'n oogenblik in Ka Koolraap 'n godin van den Olympus zien, staande met ontbloot zwaard in de gespierde vuist op 'n Grieksche strijdwagen, dood en vernieling brengend in 't verstrooid leger der Trojanen. Met dit denkbeeld begon-i zich al meer en meer tevreden te stellen. „Wat hindert 't" — aldus redeneerde-n-i in zich zelf — „Wat hindert 't eigenlik of ze iets vischwijfachtigs heeft in taal en manieren! We behoeven ze toch niet in familiekringen te introduceeren!.... 't Mensch is zóó opgevoed en in elk geval: ze meent 't goed!.... Er worden er wel minder geridderd!.... Als ik in de kamer zit, breng ik 't denkbeeld ter sprake om 'n orde in te stellen voor verdienstelijke vrouwen.... Ka had al lang 'n lintje op 'r borst moeten hebben.... 'n Borst?.... 't Lijkt wel 'n uier van 'n melk-

koe!.... Ja, 't is 'n verdomd leelik mens.... Ze heeft 'n echt bitterhoofdje.... Nou, dat had de ouwe Wil.... Bliksem, op zoo'n manier zou 'k me schuldig maken aan schennis van 'n dooie majesteit!.... 'k Wil maar zeggen, dat men nu juist geen afschaffer behoeft te zijn, om als steunpilaar van 't vorstenhuis te kunnen dienen.... Zelfs de aangetrouwde vrouwelike leden hebben 'n gelijkkleurig hoofdje.... Wat ben ik toch opposant tegen 't vorstelik huis van avond!.... Dat komt door dat verdoemde leelike wijf!.... Ze is flink, da's waar.... Maar waarom moet zoo'n wijf nu ook zoo leelik zijn?.... 'k Mag lijen, dat 'k er van nacht niet van droom...."

Om dit gevaar te ontloopen, ging-i andere indrukken opdoen in de Franciskaner-brau, die-i eerst 's anderen daags morgens negen uur, door 'n in 'n zijstraatje van de Neude uitkomend achterpoortje, verliet.

De rest van den Maandag bracht-i door met langs straat slenteren, hier en daar poolshoogte nemen van den heerschenden geest en den kastelein op te zoeken, die zich door z'n groote glazen en „goeien" drank 'n wereldsche vermaardheid had weten te veroveren. De man was niet ongenegen voor Gustav 'n blanko krediet te openen, doch deze, zelfs zulke hechte schoorbalken der bestaande orde wantrouwend, leende bij den gérant der sociteit 'n paar honderd kontramerken, die-i ter hand liet stellen aan de kommessalen van Ka Koolraap, dienend als bons voor de onmisbare „opfrisschertjes."

Reeds om zes uur des avonds trokken troepjes kinderen door de Oranjewijk, bont toegetakeld met sjakoo's van bordpapier, geele sjerpen, strikken, medaljes van mishandelde schoensmeerdoosjes, sabeltjes, trommeltjes en vlaggetjes, liederen zingend, die onverdachte getuigenis aflegden van vaderlandslievende bedoelingen. Van lieverlede smolten die troepjes samen en vormden troepen, ten slotte één troep, die zich om half acht voor de welriekende woning van Ka Koolraap opstelde. 't Hoofdkontingent werd nog altijd geleverd door kinderen.

Precies kwart voor acht verliet de heldin van den avond 'r paleis. Ze was in vol ornaat; van 't groote hoofd tot de eeuwig gepantoffelde voeten gewikkeld in 'n soort oranjekleurige toga. 'n Muts van dezelfde kleur bedekte 'r grijs-blonde, thans als franjes neerhangende lokken.

Ze werd op den voet gevolgd door de drie kommessalen, elk 'n groote driekleur torschend. Achter hen schaarden zich eenige hun

bezigheden buitenshuis hebbende vrienden, die allen op 't gelaat het stempel droegen, dat ze volkomen in dezen schitterenden hofstoet pasten.

Zoodra Ka zich aan het hoofd had geplaatst, zette de stoet zich op kommando van 'n kommissionnair in kolonialen, die als ceremoniemeester fungeerde, in beweging, dringend en steeds aangroeiend koerszettend naar de Ridderhofstraat.

Zij echter, die wél belangstelden in de te houden vergadering, hadden de beweging in de Oranjewijk opgemerkt en waren dus intijds ter plaatse om zoo mogelijk 'n eventueelen aanval af te weren, zoodat de zaal reeds tamelijk vol was toen de ordelievende en dus geoorloofde optocht aankwam.

De ceremoniemeester liet z'n schor geluid hooren.

„Ruimte jongens! Ka mot er in!"

„Wat?.... Gaat Ka binnen?"

„Ja.... Ze gaat in de bak".

Ka drong en werd gedrongen tot in den gang van het Volksbierhuis, doch verder kwam ze niet zonder de vastgestelde vijf cent entree te betalen. Het anderhalf dozijn achtenswaardige leden van den hofstoet kwamen zonder betaling binnen, onder voorgeven dat ze werkeloos waren. Nu was hier geen woord van gelogen; ze waren altijd werkeloos; iemand, die hen gesproken had van werken, zouden ze de hersens hebben ingeslagen.

Meer kwamen er niet in. De zaal was propvol.

De binnen gekomenen mochten zich verheugen in de onverdeelde aandacht van alle aanwezigen. En dit was volkomen gerechtvaardigd, niet alleen om den snit en de kleur van Ka's japon, maar vooral om de gedistingeerde voorkomens harer volgelingen. Als ze waren uitgezocht om bij magnesia verlichting 'n plastische stand op te voeren van 't dronken Nederland, konden ze niet zoo passend bij elkaar komen. De neus van den een was al paarscher en puistiger dan die van den ander. Bij sommigen drongen de oogen bijna uit hun kassen, het oorspronkelijke wit was vuil-geelachtig rood, eeuwig tranend; bij anderen waren ze diep in de kassen gezonken, bewijs leverend van zedelijk en lichamelijk verval. Allen hebben ze ontzettend groote monden en zijn schor van 't schreeuwen.

Een heeft zich er door gedrongen tot vlak voor de tribune. Daar staat-i met de handen in de broekzakken, schuin van onder z'n pet loerend naar de spreekster, doch onmiddellijk een anderen weg kijkend, wanneer-i meent dat ze hem aanziet. Z'n akelig groote

mond gelijkt 'n perpetum mobile; steeds gaan de kaken op en neer, de bruine gebarsten lippen heen en weer, murmelend op 'n vervaarlijke pruim van de zwaarste tabak. Z'n safraankleurige tanden zijn telkens zichtbaar, wanneer-i z'n mond ontlast van 't bruine speeksel, dat met 'n klets op den vloer terecht komt en walgelijke sterren vormt, sporen achterlatend op de lapellen van z'n kaal-glimmend jasje en langs z'n borstelige kin. Z'n jas is van boven tot beneden dichtgeknoopt, of liever dicht gespeld, want 't is al eenige dagen geleden, dat de laatste knoop bij 'n gevecht in de Boterstraat op 't slagveld achterbleef. Aan 't dichtblijven van dien jas schijnt-i veel zorg te besteden, en geen wonder, want hij bedekt 'n grijsbruine borstrok, die aan Veenhuizen herinnert en.... hij heeft 'n paar „stille smerissen" ontdekt.

Voor z'n mede kampioenen in den strijd tot behoud van koningschap en klare behoefde-n-i zich niet te schamen. Aller namen stonden reeds jaren ingeschreven in het nachtboek van het Hotel De Houten Lepel, en allen hadden, toen de direkteur hen de uitgaanskas uitbetaalde en de hoop uitsprak hen niet weer hier te ontmoeten, hem glimlachend aangezien, uit welke glimlach duidelijk sprak: wat zal je daaraan liegen!

Dit is dan het dapper leger, dat in Wittenberg z'n krachtige schouders had gezet onder de fundamenten der bestaande orde. Waar zich zulke helden om den troon hebben geschaard, daar zullen alle republikeinsche pijlen, ja zelfs anarchistische bommen machteloos blijken, en dit werd dan ook door de, krachtens onze dynastie zich bulk-rijk zuigende Indische suikerkoningen zoo duidelijk ingezien, dat ze de dappere schare in 't algemeen en mejuffrouw Ka Koolraap in 't bizonder vereerden met 'n handvol in rijksdaalders gemetamorphoseerde roomdruppels uit den tepel der Insulindsche melkkoe.

Dat zoo'n gezelschap de aandacht eischt van 'n vergadering is begrijpelijk; maar de spreekster liet er zich blijkbaar niet door van streek brengen. Ofschoon telkens door Ka en haar gezelschap in de rede gevallen, zette zij haar onderwerp helder en zakelijk uiteen. Ze wees er op hoe de vrouwen in fabrieken en werkplaatsen worden uitgezogen nog geraffineerder dan de mannen, wijl 'r loon bij gelijken arbeid doorgaans veel minder bedraagt; en hoe ook die vrouwen, die geheel opgaan in 'r gezin, in de eerste plaats de dupe zijn der heerschende wanverhoudingen, als lage loonen, werkeloosheid, enz., daar zij het zijn die voor de soms onbegrijpelijke taak

gesteld worden om met 'n paar guldens 'n geheele week rond te komen. Ze verklaarde zich voor de volle vrijheid van de vrouw mee te dingen op de arbeidsmarkt naar elken werkkring, waartoe ze lust en geschiktheid gevoelde; maar beklaagde de stakkers, die niet uit vrijen wil doch gedreven door honger de feestzalen der rijken gaan boenen om 't loon van den man aan te vullen, de kinderen overlatend aan zich zelf, daardoor opgroeiend tot vulsel voor gevangenissen, verbeterhuizen, kraamzalen en kerkhoven; het reeds ellendig krot, dat het gezin tot woning dient verwaarloozend, zoodat de man 's avonds thuiskomend van z'n werk, maar al te begrijpelijk geneigd is z'n ongezellig tehuis te verwisselen met de meer gezellige kroeg. Ze legde vooral den nadruk op de wettelijke achterstelling van de vrouw bij den man; noemde o.a. art. 374 van het Burgerlijk wetboek, dat 't onderzoek naar 't vaderschap verbiedt en alle verantwoordelijkheid wentelt van de bezitters op de slachtoffers der verleiding; alsook op art. 161, dat aan de vrouw de verplichting oplegt den man overal te volgen, waar deze goedvindt verblijf te houden en haar dus aan handen en voeten gebonden aan hem overlevert, waar van ze roerende staaltjes, aan de werkelijkheid ontleend, wist mee te deelen. Ze eindigde met de vrouwen aan te sporen naast 'r mannen te strijden voor 'n maatschappij, waarin dergelijke wanverhoudingen onbestaanbaar waren en waarschuwde vooral tegen 'n sektestrijd, er de klem op leggend dat de zoogenaamde vrouwenkwestie slechts 'n onderdeel der sociale kwestie is.

Met daverend applaus werden deze woorden begroet. Alleen Ka en 'r gezelschap hadden ze koud gelaten. Hoe duidelijk de voordracht ook was, hadden ze er geen woord van begrepen; ze waren te dronken, te verdierlijkt om er iets van te begrijpen en ook.... ze waren niet gekomen met 't doel iets te leeren, doch om herrie te schoppen. Onder de rede zat ze op middelen te peinzen om de spreekster eens voor goed mores te leeren, en wanneer ze eens 'n enkel woord van 't gesprokene hoorde, dan werd dit beantwoord met 'n belachelijke uitval.

Zoodra het traditioneele „ik heb gezegd" van de tribune klonk, rees Ka van 'r stoel en nam, 'r handen op de heupen, 't dikke hoofd zoover mogelijk in den korten nek, de glinsterend-groene oogen half gesloten, 'n krijgshaftige houding aan. Nog vóór de voorzitter gelegenheid had het debat officieel te openen, had ze 't woord:

„En wat wou jij nou, Amsterdamse drildame? Wou jij nou ons 's wijs make dat er geen God s?...."

Over 't al of niet bestaan van 'n God was geen woord gesproken, maar in de stellige verwachting dat juist hierover gesproken moest worden, had ze in die richting haar tegenspraak gememoriseerd. Ze vervolgde:

„Wou jij ons nou 's vertelle dat we 'n ruppubbeliek motten hebbe met domeni Nieuwenhuizen as presedent? Wou je ons allerliefst koninginnechie ophange, zeg drildame? Wou je nou de boel 's komme deele, zeg?.... Toe, antwoord me nou, drildame, as je 't hart heb!"

Onder 't uitbraken van dezen onzin was ze tot vlak voor de spreekster genaderd, 'r tengere gestalte geheel eklipseerend.

Het was onmogelijk op deze woorden, die niet in 't minst sloegen op de voordracht, in te gaan. De spreekster antwoordde:

„Ja, hoor 'ns juffrouw, als u 'n geregeld debat wilt, ben ik gaarne bereid, maar op zulken onzin...."

„Onzin?.... De bak?.... Je ouwe moer, die Engeland heit besodemieterd zit misschien in de bak. Bin jij belazerd!...."

Mejuffrouw van Beveren, die niet laten kon even te lachen om de koddige woordverwisseling van debat met de bak, wendde zich tot 't publiek en zei:

„Men zal, hoop ik, niet vorderen, dat ik op dergelijke dronkemanstaal...."

„Dronkemanstaal?.... Jou godverdommese larie!.... Wat doe je hier?.... Blijf liever thuis en stop sokke voor je man!"

„Dan diende ik toch eerst 'n man te hebben", schertste de spreekter.

Maar Ka werd juist hierdoor woedender en schreeuwde:

„Jij 'n man?.... Daar bin je te beroerd voor!.... Geen mens mot je!.... 'k Heb er twee op 't kerkhof, maar zoo waar as God leeft, as ik nog 's kwam te trouwe, ik zou zegge: jij man, jij bint de baas!.... Ja, leddermedetskop, de man is baas en jij niet!.... Wat wou jij prate?.... En as 'k tien jongens had, mosten z' alle tien soldaat worde, alle tien strije voor 't vaderland en voor 't lief klein koninginnechie, en daarom — alla toe jongens! — leve de koningin!"

Maar behalve de schorre schanslooper, die pas 'n versche pruim achter z'n kiezen had gestoken, en de gasten van het Hotel De Houten Lepel, riep niemand mee.

Men riep nog eens.... 't Werd beantwoord met 'n schaterlach. Men zong: Oranje boven!.... 't Werd overstemd door 't Vrijheidslied.

Buiten had men zich op bevel der als kommissarissen van orde

fungeerende kommesalen — die hun opdracht van Gustav hadden — tot hiertoe rustig gehouden. De afspraak was dat men binnen 't sein zou geven tot den aanval. Op 't hooren van 't Vrijheidslied begon ook 't straatgezang en wilde men naar binnen dringen. Maar de gang was smal; er kon slechts één persoon door en deze werd zoo gul onthaald op 'n eindje talhout, dat nummer twee van verdere pogingen afzag en terug drong, zoodat er 'n verschrikkelijke verwarring ontstond en velen met bloedende hoofden en gekneusde ribben blij waren, dat ze de straatkeien weer onder hun voeten voelden.

Ook Ka, wier bepantoffelde teenen reeds eenige malen kennis hadden gemaakt met hakken van laarzen, kreeg het binnen te benauwd en baande zich brommend en scheldend 'n uitweg. Haar gevolg was thans geen gevolg; ze kwamen haar voor. Zoodra ze echter weer buitenlucht inademden, waren 't weer de moedigste kerels van de wereld en zou men gezworen hebben, dat ze hun aanvoerdster in geen geval zouden laten naderen dan over hun lijken....

In 'n donker hoekje van 'n vooruitspringende tuinmuur stond Gustav, gewikkeld in 'n Spaanschen mantel, 'n breedgerande flambard diep in de oogen gedrukt, verder onkenbaar gemaakt door 'n valschen baard; fungeerend als generaal op 'n eerbiedigen afstand.

Hij vloekte.

„Sacre.... moet dat zóó afloopen?.... Komen ze er nu uit zonder iets te hebben uitgevoerd?"

Als 'n razende vliegt-i onder 't volk, schreeuwend:

„Toe jongens!.... De ruiten!.... Pak aan!...."

Hij kon zich weer veilig in z'n schuilhoek terugtrekken. De jongens die blijkbaar steeds met hun zakken vol keisteentjes loopen, om van elk onbewoond huis de ruiten te vernielen, vonden 't zeer prettig hun vernielingszucht eens te mogen botvieren op ramen, waarachter menschen woonden en binnen vijf minuten was er geen ruit meer heel.

De lijfwacht, die zich voor 't anderhalf uur op 'n droogje staan schadeloos was gaan stellen bij dikke Jan, was op 't oorlogsveld teruggekeerd en legde wonderen van heldenmoed aan den dag. Deuren, ramen, binnenblinden, alles werd vernield, de straat was bezaaid met stukken hout en glasscherven. De ramen waren holle gaten geworden zonder glas, zelfs zonder roeden; men kon thans

wel op vijf plaatsen met tweeën naast elkander in de vergaderzaal springen. Maar zoover strekte de heldhaftigheid niet. Men bepaalde zich tot steentjes werpen, wat 't voordeel aanbood velen te wonden, die de gelegenheid misten zich te verdedigen.

Mogelijk denkt de lezer, dat ik hier bij vergissing iets geschreven heb over Spanje of over 'n land, waar de „beschaving" nog zoo weinig is doorgedrongen, dat ze er heelemaal geen politie op na houden. 'n Dergelijke hooge gedachte van z'n dierbaar vaderland moet 'k hem ontnemen. Het had alles plaats in 't land, waar men de taal spreekt, die ik schrijf, en in 'n stad, waar tientallen van politieagenten zich dag en nacht beijveren om de heilige orde te handhaven. Men zal vragen: waar waren die dan? En ik antwoord: op vijf minuten afstand in het bureau aan den Wittevrouwensingel.

Immers de orde werd niet verstoord.... men deed niets dan 'n loffelijke poging om aan ordeverstoorders het verstoren der orde onmogelijk te maken....

Eerst toen het volgens hun oordeel 'n beetje te ver ging, kwamen zij opdagen, onder aanvoering van 'n inspekteur. Maar de man hield de hand voor z'n oogen, loerde door de uitgespreide vingers en trad, wat men noemt, „verstandig" op, dit wil zeggen: er werd niet gehakt. Indien 't anders om was geweest; wanneer men van de meegevoerde vlaggen de onderste twee kleuren had thuis gelaten en de aanval had bijvoorbeeld de studentensociëteit gegolden, dan waren er op 't zelfde uur, dat de politie zich thans voor 't eerst vertoonde, minstens drie honderd koppen gekloofd geweest.

Toen ze zich liet zien, verminderde de steenenregen en hield op, zoodra de inspekteur 'n kalme wenk had doen geven, dat 't genoeg was.

Langzaam trok de menigte af, maar hier en daar schoolden weer groepjes samen, die eer gillend dan zingend door de straten trokken.

Bij een van deze groepen, bestaande uit getrakteerde soldaten en half dronken bewoners der Oranjewijk, had zich Gustav aangesloten. Men hoopte nog van de vergadering huiswaarts keerenden te ontmoeten en ze dan af te ranselen. Maar dit edel voornemen leed fiasko, want de bezoekers der vergadering hadden zich langzamerhand onder de tegenbetoogers vermengd, en waren huiswaarts gegaan.

Het zwaard moest dus in de schede blijven rusten en de dapperheid kon zich alleen uiten in gezang.

Gustav, hierin troost zoekend, zette er met ijver toe aan. Maar men zong eeuwig denzelfden mop, en daar dit 'm op den duur verveelde, wendde-n-i zich tot de soldaten:

„Toe, vaderlandverdedigers, zingen jelui nou 'ns 'n echte vaderlandsche mop! Dat kan je toch wel?"

„Ja wel."

Een met keelen dat ze 't van de Wittevrouwenstraat tot buiten de Tolsteeg-barrière konden hooren, klonk 't door de straten:

Napoleon, die beroerde vent,
Gaf ons een gulden traktement;
Maar Willem drie, die goeie man,
Die maakt er vier-en-twintig centjes van.
Ha, ha, ha Simon Pijpekop
Heit z'n meid gefopt
In het kippenhok.
Ha, ha, ha....

Gustav proestte 't eerst uit van 't lachen, doch begrijpend, dat 't 'n beleediging der ware vaderlandsliefde zou zijn, dit voor 'n vaderlandslievend lied te doen doorgaan, riep-i:

„Hou op, voor den duivel!.... Is dat 'n vaderlandsche mop?.... 't Laatste kan er nog eenigszins bij door, maar 't eerste.... Zing liever 'ns Wien Neerlands bloed!"

„Op Neerlands bloed kan je niet loope", zei 'n soldaat op 'n toon of-i gewoon was steeds tot aan z'n knieën door ander bloed te marcheeren.

„Vooruit maar jongens, dat zal best gaan!' beweerde 'n ander, en z'n wenk volgend zong men het Neerlans bloed. De soldaten deden bovenmenschelijke pogingen om op de tonen van dit lied in den pas te blijven. Maar 't lukte niet en Gustav stelde Wilhelmus voor.

„Op Wilhellemis kan je ook niet loope", zei de soldaat weer.

„Op Wilhelmina dan',' gaf 'n ander in bedenking.

„Zeg, snotneus, je mot niet met de koningin spotte", voegde hem 'n Oranjewijker toe.

„Dat doe 'k niet!"

„Dat doe je wel!"

Eer Gustav er tusschen kon komen had de soldaat al 'n nationale ring om z'n linkeroog en de Oranjewijker 'n oranjelievende bloedneus.

Nadat de vrede weer was geteekend, vereenigde men zich allen

weer in 't lied, 't eenigste lied waarop men kon loopen, 't roerende, hartverheffende, bezielende lied:

Weg met al die soci'jale
Leve de Willem drie!
Oranje bo-o-ve, Oranje bo-o-ve!
Leve de Willem drie.

De festiviteiten losten zich op in 'n nachtelijke serenade aan Ka Koolraap. De heldin kwam in 'r onderrok buiten, hield even 'n roerende toespraak, waarin ze bedankte voor de eer, en eindigde met op schorjankenden toon, als waren er tien ventilen in 'r blaasbalg stuk, voor te dragen:

Het koninginnechie gaat nooit verlore,
Falderalderire......

wat door allen met veel enthousiasme werd meegezongen.

Na den flambard in 'n toonbaar fatsoen gebracht en den baard in den zak gestoken te hebben, ging Gustav naar de „soos", waar-i tot z'n verwondering studenten aantrof. Er waren er meer, die 't thuis of op reis saai hadden gevonden en vóór 't verstrekken van den vakantietijd naar de akademiestad waren teruggekeerd. Onder anderen was er ook de student in de medicijnen uit Amsterdam.

Gustav had veel te vertellen. In de eerste plaats van de „lol", die-i van avond had gehad; daarna, toen er naar gevraagd werd, van de overwinning die-i behaald had op Anna Stam. Maar van z'n arrestatie door zoo'n paar „ploerten" van kolporteurs zweeg-i, daar-i vreesde, en terecht, over dit geval nog op den koop toe te zullen worden uitgelachen.

Het onderwerp van den dag — of liever van den nacht — was dus: het gebeurde van dien avond. Met 'n duivelsch genoegen verhaalde Gustav alles tot in de kleinste bizonderheden. Toch was er nog niet flink genoeg opgetreden naar z'n zin; hij scheen met de socialisten veel oude schuld te moeten vereffenen. Dit bleek toen-i aldus besloot :

„Ze kunnen er nooit genoeg van langs krijgen, dat vee. Wat hebben ze ons al niet in de wielen gereden! Denk je dat er hier met dat wijf ooit 'n haan naar had gekraaid, als zij er hun smoelen niet tusschen hadden gestoken! 't Was, dank zij onze pipa's, die zelf rechters zijn goddank, goed afgeloopen. Maar die bliksemsche kerels roerden de trom over vrouwenmoord van belang!"

„Ja, dat was 'n heele geschiedenis", voegde 'n tweede er aan toe. „Ik moest 't natuurlik met 'n ernstig gezicht aanhooren, maar

ik dacht te barsten, toen de president van de rechtbank, ons die troostwoorden over onze toekomstige carrière, liet innemen, als 'n schepje suiker na 'n lepel kinine. 't Was toch brutaal"....

„Wat brutaal!.... 't Was juist zoo 't behoort! Men moet op die wijze het plebs toonen, dat de rechtbanken niet van onze kennismaking op de bank der beschuldigden gediend zijn! Na 'n paar weken geschreeuw over „klassejustitie" was de zaak uitgebloed."

„Wat hebben ze nu weer niet 'n herri gemaakt over dat zaakje bij Carré", merkte 'n ander op.

„Ook al! Men zou niet eens meer zoo'n verwaande stalezel met 'n bierglas tegen z'n kersepit mogen gooien! Ze zou'en ons waarachtig als ouwe wijven aan banden willen leggen!"

„Gelukkig dat er nog fideele dokters zijn", zei de student in de medicijnen. „Zoo zie je 't, dat we mekaar toch altijd noodig hebben. Met onze, ambtshalve afgelegde en daarom boven allen twijfel staande verklaringen, vormen we 'n respektabel tegenwicht tegen de al te ijverige bemoeiingen van dat rooie volkje."

„Goddome ja", riep Gustav, „die hartkwaal was 'n toffe streek! Ken je dien pil? Zie, zoo'n vent moest nu gedecoreerd worden!"

„'k Zal op onze eerstvolgende ledenvergadering voorstellen om ten gunste van dat fameus idee te petitioneeren", gaf de theoloog in bedenking, terwijl-i de punten van z'n knevel opdraaide.

„En ik stel voor hem eere-presus van onze soos te maken", vulde Gustav aan.

In deze richting zetten de gesprekken zich nog eenigen tijd voort, terwijl de champagne de keelen vochtig hield, totdat 't eindelijk ook voor de jongelieden uit de „fatsoenlijke" wereld tijd scheen om naar huis te gaan.

Met 'n bevredigend gevoel van zelfvoldaanheid wierp Gustav zich in 't zachte bed. Hij repeteerde 't gebeurde nog eens en riep ten slotte in vervoering uit:

„Zie zoo, nu kunnen ze morgen schooien voor nieuwe ramen, deuren en blinden, en de ploerten, die me Zaterdagavond als 'n kwajongen in die kroeg sleepten. zullen nooit weten, dat dit alles het werk was van Gustav van Nedervoort! Ha, ha, ha,.... zoo wreekt men zich op dat ellendige plebs."

Hij sliep lekker.... Maar hij werd óók weer wakker.

HOOFDSTUK XI.

Hetwelk met den draad der geschiedenis weinig te maken heeft en zeer vervelend is om te lezen voor iemand die in 'n gemeenteraadszitting z'n oogen niet open kan houden.

In Wittenberg was dus 'n Heracles bezig 'n hydra te dooden. Maar hij was minder gelukkig dan den Heracles der Grieken. Hij had niet, zooals deze, 'n adsistent, die de wonden der afgeslagen hoofden uitschroeide met 'n brandend hout, zoodat hier voor elke afgeslagen kop er tien in de plaats kwamen.

Hadden de vergaderingbestormers — niet de blinde werktuigen, doch de hefboomen als Gustav c.s. — de maatschappelijke wanverhoudingen opgeheven — gesteld dat dit hun mogelijk was geweest — hadden ze brood gebracht, waar honger werd geleden, kleeren verstrekt waar kinderen naakt liepen, huizen geschonken, waar krotten werden bewoond; hadden ze een blos van gezondheid kunnen verven op 't doodsbleek gelaat der teringachtige konfektiewerksters, lenigheid kunnen schenken aan de stramme leden van afgebeulde werklieden, grondig onderwijs, gesteld in de plaats van verdomming en verleugening, melk gegoten, in de borsten uit wier tepels thans bij 't zuigen der kinderen bloed te voorschijn komt; hadden ze de vergiftigende stoffen en de doodende atmosfeer gebannen uit fabrieken en werkplaatsen, de werkeloosheid uitgeroeid, de taak der werkenden verlicht, ruime gelegenheden geopend voor ontspanning en ontwikkeling, de pestholen van verdierlijking en ellende gesloten; hadden ze de prostitutie onmogelijk gemaakt, de klassebevoorrechting opgeheven, de laatste sporen van onrecht en ellende uitgewischt.... hadden ze dit alles gedaan, dan zou dit het brandend hout zijn geweest om de wonden dicht te schroeien van de afgeslagen hoofden der in de oogen van Gustav c.s. thans met verderf dreigende hydra. Thans was dit verzuimd, zelfs geen poging was er toe gedaan; dus de afgeslagen koppen moesten wel weer aangroeien.... en ze groeiden aan in tiendubbele mate.

De vervolgden zelf, begrijpend dat er geldmannen achter zaten, kwamen door 't ruw optreden niet tot andere gedachten. Integendeel: ze werden gesterkt in hun overtuiging dat de toestanden rot zijn, hun haat tegenover de bestendigers dier toestanden werd aangewakkerd, hun medelijden met de onbewuste opgezweepte massa vergroot, hun ijver tot verspreiding van licht in al die duistere hoofden aangevuurd.

De onverschilligen, die noch zoo'n vergadering bezochten, noch te vinden waren voor 'n tegenbetooging, hadden de beweging gezien, gevoelden walging voor zulke strijdmiddelen en iets van 'n prikkel tot nadere kennismaking met het doel en streven der vervolgden.

De opgezweepten zelf, tenslotte, vroegen zich den volgenden dag in 'n nuchter oogenblik af, waartoe ze zich eigenlijk lieten gebruiken, en menigeen nam zich voor er in het vervolg niet weer aan mee te doen. En al zou later 'n flinke portie jenever hen weer doen wankelen, toch was door 't gebeurde de kiem gelegd tot nadenken, 'n kiem, die voorzeker te eeniger tijd zich zou ontwikkelen.

Zoo was dus 't sukses van zeer voorbijgaanden aard; bij slot van rekening had men precies 't omgekeerde bereikt van 't geen men op 't oog had.

Dat tegenwerken van andersdenkenden in Wittenberg stond niet op zich zelf. Ook in Elzenburg, waar tot groote ergernis van Arissen, dominee Groen, kapelaan Bodinet en anderen nog week aan week met „De Fakkel" gekolporteerd werd, deed men al 't mogelijke van dezen last ontslagen te komen. Dat men, na alles wat er gebeurd was, daartoe den moed nog had, lag voor 'n groot deel aan de laksheid van hen, die in dat blad hun meening vonden uitgedrukt.

Dezulken waren er genoeg. De val van Bankrozet was 'n donderslag in 't konservatieve kamp; niemand dorst zich meer 'n vijand van „De Fakkel" noemen, en velen sloten zich aan bij de opgerichte vereeniging.

Maar, om welke reden wist niemand, slechts 'n vijf- of zestal dorst zich in het openbaar bewegen, en deze lieten door de laksheid van de rest ook spoedig den moed zakken, zoodat weldra de vereeniging slechts in naam bestond.

Uit Rijnstad en Karelsborg werden onvermoeide pogingen aangewend om 't ontstoken licht vlammende te houden. Men maakte herhaaldelijk propagandatochten naar Elzenburg; en daar geen en-

kele kastelein den moed had hen z'n zaal tot 't houden van 'n meeting toe te staan, trokken ze bij zoo'n gelegenheid zingende 't dorp door om naloop te krijgen en dan op 'n rustig plekje, onder de kopwilgen op den breeden berm langs den grindweg, staande op 'n geleend matten stoeltje, de menigte toe te spreken. En dan was 't opmerkelijk, dat juist de geestverwanten er het meest onverschillig bijliepen, het verst achteraan kwamen. Ze wilden den spreker hooren, dat spreekt, maar de wijze, waarop ze meeliepen, drukte zooveel uit als: „ik goai wel 's kieke, moar ik heur er toch eigelik nie' bij."

Die weifelende houding werd door de rijke boeren, de gezeten kruideniers, de kommissionairs in eeuwige zaligheid, de vroede vaderen en alle andere belanghebbenden spoedig opgemerkt en begrijpelijkerwijs wisten zij er gebruik van te maken .

De taktiek laat zich in deze woorden uitdrukken: als jij bang bent, ben ik het niet. Men ziet dit bij alle strijdvoerende partijen; zelfs bij 'n jongen tegenover 'n hond, en omgekeerd.

Bankrozet was aan 't geen plaatsgreep doodonschuldig. Z'n invloed was gebroken, wat echter z'n peil van welvaart betreft, dit had blijkbaar geen verandering ondergaan. Alles ging gewoon z'n gang, maar.... op naam van z'n bij de wet vijf jaren voor den wettelijken termijn meerderjarig verklaarden zoon. De hypotheekhouders hadden bij 't failliet op alle onroerende goederen beslag gelegd, doch er geen bezwaar in gezien alles op naam van den zoon te laten staan. Bankrozet werd insolvent verklaard en de omstreeks driehonderd arme stakkers, die hem z'n spaarpenningen hadden toevertrouwd, kregen niets.

Voor 't oog der wereld had hij in alles afgedaan, doch in waarheid was 't overschrijven op naam van den zoon slechts komedie; Bankrozet bleef in de fabriek, de boerderij en den winkel de eerste viool spelen .Z'n kassierschap was er bij ingeschoten; met Klompemeijer en andere fideele vrienden kon-i niet meer omgaan; de hoop op 'n kamerzetel was vervlogen, z'n eerzucht gebreideld; maar de gedwongen winkelnering was gebleven, en z'n konjakje smaakte hem even lekker als te voren. In de kerk zat-i Zondags nog vlak onder den preekstoel op 'n zachten duren stoel, zich niet bekommerend om de bestolen weduwen en weezen, die achter hem, bij gebrek aan 'n cent voor 'n ordinair bankje, op de blauwe zerken knielden. Hij hield om de maand z'n „paschen" en slikte de hostie met 'n gerustheid of 't 'n gemberplaatje uit z'n toko was. De kape-

laan had 'm in den biechtstoel alles vergeven, dus wat behoefde-n-i zich te bekommeren om hen, die hij ongelukkig had gemaakt?

Maar er waren anderen die met alle geoorloofde en ongeoorloofde middelen den strijd aanbonden tegen „De Fakkel."

Arissen, wiens naam in dat blad stereotyp was, en die tot z'n verbazing en ontsteltenis had gemerkt, dat z'n dochter dat „bloaike" las en hoe langer hoe meer „roar begos te proate", Arissen had geen oogenblik rust. Eerst zocht-i z'n troost bij dominee Groen, maar daar deze in de kerk elken Zondag preekte voor leege banken, en in ruil voor 't hongerloon van vierentwintig honderd gulden onmogelijk 't halsbrekend werk van huisbezoek voor z'n rekening kon nemen, bespeurde-n-i ten slotte ter verkrijging van 't onfeilbaar middel tot uitroeiing van 't socialisme aan 't verkeerde adres te hebben aangeklopt. De dominee praatte wel heel aardig en wist er wel aandoenlijk op te wijzen, dat 't beproevingen van den Heere waren en dat de Heere te zijner tijd alles ten goede zou doen keeren, doch dit wist boer Arissen zelf wel, voor dergelijke wijsheid had-i den dominee niet noodig. Z'n godsvrucht kon 'm er echter niet toe brengen, al die beproevingen zoo maar zonder protest te slikken, en wat dat ten goede doen keeren betreft.... „as de tabak verhoagelt en j'bin in gen kast, dan he'j niks."…. met andere woorden: dan is 't moeilijk wachten op den keertijd van den Heere. Hij redeneerde aldus:

„Vertrouwen op den Heere is goed, bovest best, moar tegeliek doen wat de hand veindt te doen", en 't viel 'm niet moeielijk 'n paar dozijn bijbelteksten op te schommelen, waaruit zonneklaar werd bewezen, dat wachten op den Heere niet noodzakelijk is.

Maar wat in 't onderhavige geval te doen.... Allang had-i er over nagedacht of de gemeenteraad niet 'n verordening zou kunnen fabriceeren, waarbij de kolportage en het verspreiden van socialistische lektuur kort en goed verboden werd. Reeds menig maal had-i er — buiten de gemeenteraadsvergadering natuurlijk — met z'n geachte mederaadsleden over gesproken, en ze schenen er allemaal wel „smak" op te hebben, doch de kwestie was maar: wie zal 't voorstellen! Ze waren steeds gewoon den burgemeester 't woord alleen te laten en deze was er niet toe te bewegen.

„Moar meste stemme geld", zei Arissen.

„Stel ie 't veur Oarisse", had een van z'n medeleden gezegd, terwijl-i 'n visite bij hem — of liever bij z'n koeien — aflegde.

Maar Arissen ofschoon 't oudste lid, was nog altijd z'n „maidenspeech" schuldig.

„Evel ik zal 't prabiere" — had-i ten slotte beloofd.

Dit bleef afgesproken; in de eerstvolgende vergadering van den gemeenteraad van Elzenburg zou Arissen als 'n moderne St. Joris den draak van het socialisme verpletteren.

Het door sommigen met onverdeeld verlangen, door Arissen met 'n mengeling van verlangen en vrees zoo lang verbeidde oogenblik brak eindelijk aan. Aan Arissens weinige haren hingen vele zweetdroppels.

Met den gewonen hamerslag en 'n afgezaagd gebed opende de voorzitter de vergadering. De sekretaris las de notulen voor — waarop natuurlijk niemand iets had aan te merken, en waarnaar ook niemand luisterde, omrede de aandacht der aanwezigen nog onverdeeld was gevestigd op koeien, paarden, hooi buiten, 'n bewolkte lucht, arbeiders die nu de baas er niet was wel in het hooi zouden kruipen, slechte haver, rupsen in de boomen en andere voorwerpen, die 'n oogenblik te voren thuis nog aan de order waren geweest.

De stem des burgemeesters riep hen thans tot 'n andere orde.

„Punt I der agenda: Ten derde male oproeping van solicitanten voor de betrekking van onderwijzer aan de openbare school voor lager onderwijs op 'n jaarwedde van f 450. Burgemeester en Wethouders stellen met 't oog op de twee mislukte pogingen tot 't verkrijgen van liefhebbers voor, de jaarwedde met f 50 te verhoogen. Niemand tegen?"....

„Burgemeister!"........ ....

Wat was dat?.... Arissen?.... Wilde hij zich met dit punt entraineeren voor de kampagne, die hij straks wenschte aan te gaan tegen de vrijheid van drukpers? De burgemeester, die z'n stem „in diesen heiligen Hallen" nog nimmer gehoord had, keek of-i 't te Keulen hoorde donderen, en stotterde verbluft: „'t Woord is aan den heer Arissen."

„Burgemeister, ik zou zegge, dat 't geld meer as genog is."

„Jawel Arissen, maar als je er nu niemand voor kunt krijgen?"

„Dan moar gen mins, burgemeister. In mien tied was-t-er moar een meister veur de heele school en 't ging krek zoo goed as nou. Nog bèter; want de kienders leerde toen nog nie' van die vremde fratsen, zooas op de landkoart en da' gesnor. En al wieren ze toen ook allemoal zoo wies nie', ze bleve toch goed tevreje, en da's ook wa' werd!"

„Maar we kunnen toch waarachtig 't getal onderwijzers niet gaan

inkrimpen? 't Aantal is alreeds beneden den eisch der wet en nu nog minder!.... Dat gaat niet!"

„En ik geleuf, dat 't best geet, burgemeister. D'n zin d'r nog drie en den bovemeister, die niks duut, is vier, behalve de schoolmatres ....ook al van die vremde kunsten, waar j' vroeger nie' van heurde. Met 'r vijven kunne ze 't best af."

„Er zijn vijf afdeelingen, Arissen! Elke afdeeling behoort 'n onderwijzer of onderwijzeres te hebben en 't hoofd houdt toezicht over allen.... dus 't gaat niet."

„As ze moar wille, burgemeister, as ze moar wille. Met 't heui in de schuur doen, doe'k 't van 't joar ook wel met 'n man minder as ander joar? — wegens de duurte van 't arbeijersvolk, die 'k van 't joar vertien stuuvers mot betoale — en 't gee krek zoo goed. En zoo geet 't op school ook, as ze moar wille. Da's tegeswoordig moar allemoal een veur een uut 'n buukske. Waarom nie' allemoal geliek op de letterkast, zooas in mien tied? Krek zoo gauw honderd kloar as nou tien! En met 't tellen ook! Ze zitte doar moar te ciefere op de lai, krek of ' tallemoal advekoate motte worde. Op zu'n telrek geet 't wa' goed! Gooi liever de schotten tusschen de klassen uut en jaag ze in één hok — krek as de keuj's 1) in den bongert 2), dan kan 't één man wel af."

De burgemeester, die „liberaal" was en als kandidaat der Liberale Unie voor de e.v. kamerverkiezingen reeds genoemd werd — om welke rede het zaak voor hem was z'n liberaliteit te handhaven — bracht z'n deftig gezicht in 'n glimlachende plooi en besloot er 'n eind aan te maken.

„Dus Arissen is tegen uitbreiding van 't onderwijspersoneel Ik zal 't voorstel van B. en W. in stemming brengen. Is er iemand tegen?"

Doodsche stilte.

„Niemand?.... Dan is met algemeene stemmen aangenomen het salaris van den 4den onderwijzer met vijftig gulden per jaar te verhoogen."

„Burgemeister.... ik heb.... ik wist nie' woarover 't goeng...."

„Dan hadt u maar moeten luisteren. De zaak is afgehandeld. Wij gaan over tot punt II: Ingekomen verzoek van mej. Boonstra onderwijzeres aan de openbare school voor lager onderwijs, om hare jaarwedde van vier honderd vijf en twintig gulden op vier honderd vijftig te brengen."

---

1) varkens; 2) boomgaard.

„He'k van mien lève.... zu'n vrammis!.... Waar zal ze 't kriege?.... Laat ze 's goan diene?.... En da's anders warke...... schrobben en karnen dat oe de noaje kroake."

Arissen, eenmaal in de oppositie en uit z'n humeur door de „slinksche streek", die volgens zijn oordeel de burgemeester had aangewend bij de stemming over 't voorgaand voorstel, besloot geen duim breeds meer toe te geven.

De burgemeester antwoordde:

„Daar hebben we hier niets mee te maken! De vraag is: stellen we er prijs op, dat mej. Boonstra, die als ijverig en bekwaam staat aangeschreven, hier blijft? En mij dunkt met 't oog op de moeielijkheid het onderwijspersoneel voltallig te krijgen kan het antwoord niet anders dan bevestigend luiden. Het dagelijksch bestuur stelt voor het verzoek in te willigen. Niemand tegen?"

„Ikke, burgemeister."

„En ikke, burgemeister."

„Van 't zelfde, burgemeister."

„Dat is drie. Alzoo aangenomen met drie stemmen tegen."

Aangezien de oppositie schrikbarend veld won, was 't 'n geluk voor Mej. Boonstra, dat de rest zat te slapen, welluidend snorkend, aangenaam droomend over voorspoedige bevallingen van kalfdragende koeien, aardappels als 'n klomp en hooge marktprijzen.

„Punt III: Ingekomen adres van eenige ingezetenen, inhoudende 't verzoek om Jacob Stam voor gemeenterekening uit te besteden. In 't adres wordt uiteengezet hoe de ongelukkige door 't faillissement Bankrozet en den dood van z'n paard geheel geruineerd is, hoe hij daarna sporen van zinneloosheid ging vertoonen bij 't verlies van z'n zoon, wat sedert den dood van z'n vrouw — het adres spreekt er van dat dit alles gevolgen zijn van den financieelen slag; doch dit hebben wij niet uit te maken! — tot volslagen gevoelloosheid is overgegaan. Thans wordt-i nog, zoover als dat gaat, door medelijdende buren in z'n huisje verzorgd; doch dit kan niet blijven voortduren, aangezien dat huisje de volgende week namens de schuldeischers wordt verkocht en er hoogstwaarschijnlijk geen cent voor den man zal overschieten."

Ofschoon Arissen de schuldeischer was die het huisje liet verkoopen en ondanks Jakob Stam, vóór hij voerman was, veertien jaren als 'n getrouwe slaaf voor hem gezwoegd had tegen twee kwartjes daags, was-i niet geneigd ten behoeve van dit slachtoffer

'n greep in de gemeentekas toe te staan. Hij vroeg direkt 't woord:

„Burgemeister, zou 't land 'm nie' willen oanpakke en 'm in 'n gekkenhuus prakkeziere? 't Sprèkwoord zeit: 't kan bèter van 'n stad as van 'n derp, moar mien dunkt van 't land kan 't nog 't allerbeste!.... Dunkt oe ook nie' burgemeister?"

Deze antwoordde sarkastisch: „Ja, dat dunkt mij ook Arissen.... Maar.... er komt 'n maar bij en die is: dat het rijk niets, de gemeente daarentegen alles tegenover Stam verplicht is. Zijn onze financiën ontoereikend om onze gemeentezaken naar behooren te regelen dan kunnen we subsidie aanvragen of pogingen aanwenden om ons 'n geval als dit van den hals te schuiven; doch noodlijdend is onze gemeente goddank nog niet. Daarenboven ben ik persoonlijk tegen plaatsing in 'n krankzinnigengesticht, zoolang die niet hoogst noodzakelijk is, en die noodzakelijkheid bestaat eerst dan, als er geen hoop is op genezing of als de lijdende persoon gevaarlijk is voor z'n omgeving. Hier is noch van 't een, noch van 't ander sprake. Volgens het oordeel van den dokter is Jacob Stam ongeneeselijk; het eind is de dood en die kan zelfs niet lang meer uitblijven...."

Bij deze geruststelende verzekering grijnsde Arissen van genoegen. De burgemeester vervolgde:

„En de man doet niemand kwaad. Evenwel ben ik er niet voor op dit adres direkt 'n besluit te nemen, en stel daarom aan de vergadering voor het in handen te stellen van B. en W. tot nader onderzoek.

Daar behalve de voorzitter, de sekretaris en Arissen niemand meer wakker was, vereischte de stemming niet veel omslag; het voorstel werd bij akklamatie aangenomen.

Na dat nog eenige belangrijke zaken als verharding der gemeentewegen, 'n gratifikatie voor de weduwe van 'n in 't water geloopen nachtwacht, 'n kleine reparatie aan de brandspuit, waarmee men bij den jongsten brand zes uren gepompt had voor ze water gaf, het eervol ontslag van den tamboer-maitre der rustende schutterij (die zich in vredestijd oefende op 'n zuurkoolvaatje) wegens gevorderden leeftijd enz., ter tafel waren gebracht, verklaarde de voorzitter de agenda als afgehandeld, waarop hij ouder gewoonte zonder veel komplimenten de vergadering wilde sluiten. Ditmaal echter zou van den regel worden afgeweken. Reeds klonk het: „En hiermede mijne heeren, verklaar ik de vergadering voor....", toen de schel krijschende stem van Arissen werd vernomen:

„Burgemeister.”

„Verlangt meneer Arissen nog het woord?” vroeg de burgemeester, die niet recht wist hoe hij het vandaag had.

„Joa, burgemeister.”

„Mag ik u dan verzoeken kort te zijn? Want wij hebben nog enkele punten te bespreken in komitee generaal.”

„Jawel, burgemeister. ’t Was moar dâ’k zegge wou, da ’t hoog tied wordt, dat er moatriegels genome worde tegen ’t verkoope van dat scheldbloaike. Joa, de burgemeister zit wel te schudde met de kop, moar ik zel ’t dan toch moar ’s zegge, hoe da’k er over heb gedocht.”

De overige geachte leden van den gemeenteraad, wier magen begeerig werden naar den karnemelkschen pap en dientengevolge ontwaakt waren, zagen bij zooveel welsprekendheid elkaar in stomme verbazing aan, ’n verbazing die zich eindelijk lucht gaf in opmerkingen als: „He’k van mien lève!.... Wat geet ’m dat af!....” Sinds jaar en dag waren al de leden niet zoo goed wakker geweest. Arissen door dit schouwspel aangemoedigd, wreef zich genoegelijk den spitsen stoppeligen kin, kuchte ’n paar malen, daar hij dit wel eens van den notaris bij de nutslezingen had gehoord, zoodat-i dit als ’n voornaam onderdeel van welsprekendheid beschouwde, zag z’n geachte medeleden een voor een eenigszins beschermend aan, om ontzag in te boezemen en tevens om te zien welken indruk z’n optreden had gemaakt en vervolgde daarop:

„Ik wil dan moar zegge, burgemeister, dat ik en de mèste lèie gèrn zou’n zien, dat er ’n verordening kwiem, woarbij ’t roepe van de Fakkel wier verboje. Wij hebben hier verordenings op ’t sluute van de harrebargs, op ’t moake van buregerucht, op ’t rije met de hondekar.... en ’t zal hier ook wel op kunne, zou ’k dinke.”

„Dus Arissen bedoelt ’n nieuw artikel te lasschen in de politieverordeningen. In de eerste plaats wil ik opmerken, dat ’t niet aangaat voor de Fakkel of voor andere socialistische geschriften in ’t algemeen ’n uitzondering te maken. Men zou zoo iets terecht ’n socialistenwetje gaat noemen, en daargelaten de al of niet wenschelijkheid daarvan, missen wij ten eenenmale de bevoegdheid zoo iets daar te stellen. Wanneer men verbieden wil, dan moet men eenvoudig ’t verspreiden of te koop aanbieden van gedrukte stukken verbieden, ongevraagd hoe de inhoud moge luiden. Deze woorden moet men nu niet zoo uitleggen, dat ik den socialisten de hand boven ’t hoofd zou houden; mon woot, hoop ik, beter, en zoo niet,

dan zal dit binnenkort voor iedereen duidelijk worden. Zooals bekend is, wordt ook mijn naam in dat schendblad niet gespaard; voor veertien dagen stond er 'n zeer lang en zeer grievend artikel in tegen mijn pers....

„'t Is allemoal woar, wat er van 'm in steet", kneep 'n raadslid z'n buurman 'n 't oor.

„St", antwoordde deze, „ik weet wel."

De burgemeester vestigde z'n gezagafdwingende oogen op de oneerbiedige ordeverstoorders, brak even den draad van z'n rede af en merkte eenigszins schamper op: „Als de heeren iets onderling te bespreken hebben, zal ik zoolang zwijgen"....

Doodsche stilte. De voorzitter vervolgt:

„Welnu, de man, die mij zoo grievend beleedigde, zal door mij worden vervolgd, en ik ben er zeker van dat hij z'n verachtelijke leugens" (de twee tot de orde geroepen raadsleden stooten elkander aan) „met eenige maanden gevangenisstraf zal moeten betalen. Ik zal dus 'n dergelijk blad in geen geval in bescherming nemen; dat geschreeuw door 't dorp 's Zaterdagsavonds heeft me al van den beginnen af verveeld; maar, mijne heeren, wat is er aan te doen? Wij hebben 'n Grondwet, die ons 't nemen van elken maatregel — hoe ook gewenscht — ten eenenmale onmogelijk maakt."

„Grondwet, burgemeister?" — vroeg Arissen, wiens wetskennis van dien aard was, dat-i in de Grondwet niets minder of meer zag dan 'n wet op de grondbelasting (waaraan-i 't land had als 'n stier) — „Grondwet, burgemeister? Wat heit, zou 'k zegge — de Grondwet met den Fakkel te moake?"

„Mijnheer Arissen, het is de Grondwet, die den cirkel beschrijft, waarbinnen wij met onze gemeente-verordeningen ons hebben te bewegen, en artikel 7 dier Grondwet laat ieder vrij in 't drukken, verspreiden en te koop aanbieden van geschriften, behoudens verantwoordelijkheid voor den inhoud.

„Wa' weerlich burgemeister", (Arissen werd kwaad) „zoo'n wet hebbe we toch hier nie'?"

„Die wet hebben ze in den Haag, en wij"....

„Wij hebbe niks met den Hoag uutstoan, en de heeren uut den Hoag hebbe goed proate! Heure die den Fakkel? Komen zij d'r in te stoan?"

„Ik moet er den heer Arissen aan herinneren, dat het steeds gewoonte was en is het woord te vragen, wanneer men iets te zeg-

gen heeft. 'n Inbreuk op de orde der vergadering kan ik niet toestaan. Voorts verzoek ik den heer Arissen vriendelijk mij niet in de rede te vallen, en wensch ik hem opmerkzaam te maken, dat 'n lid van den gemeenteraad alhier 't bewijs levert niet bekend te zijn met onze konstitutioneele instellingen. Met de wetten des lands, meneer Arissen, hebben wij degelijk rekening te houden. 't Zou 'n mooie zaak zijn, indien het anders was. Elzenburg, mijnheer Arissen, is geen onafhankelijke republiek! Wanneer wij vandaag belemmerende bepalingen maken, die in strijd met de grondwet zijn, dan zijn we verplicht ze over drie maanden weer in te trekken en als 'n hond met de staart tusschen de beenen af te druipen. Men heeft 't elders beproefd, o.a. in den Haag. — Arissen schijnt niet te weten, dat er behalve de Fakkel nog eenige andere bladen van hetzelfde soort bestaan, waarvan ook de bewoners van den Haag wel eens last hebben. En wat zijn de resultaten? 'n Zeer lange neus voor den gemeenteraad en voor den burgemeester in 't bizonder, die er zich letterlijk voor had afgesloofd, en er werd geen krantje te minder om verkocht; integendeel: juist meer. Ik bedank er voor, mijne heeren, om op deze wijze de propaganda voor het socialisme te helpen bevorderen en later door het arrest van den Hoogen Raad in 'n hoek te worden gezet als 'n schooljongen, die z'n les niet kent. Met 't oog dus op de droeve ervaring elders opgedaan, stel ik voor over te gaan tot de orde van den dag."

„Nee, burgemeister, wij zin hier boas in de gemeinte en wij hebbe te verbieje en gen mins anders. Ik blief er dus bij, dat er 'n verordening mot gemaakt worde."

„Nu, dan is het den heer Arissen z'n beurt om met 'n geformuleerd voorstel voor den dag te komen."

„Hoe beduul j' dat, burgemeister?"

„Ik bedoel dat u dan het artikel hebt te formuleeren — op te maken, verstaat u? — zooals 't behoort, en dan kan de beraadslaging er over 'n aanvang nemen. Wordt het voorstel Arissen in beginsel ondersteund?"

„Ja, behalve 'n paar, die zich wederom lagen te koesteren in de armen van Morpheus, waren ze er allemaal vóór — zonder dat ze er nu juist achter waren.

„Moar burgemeister, opmoake is dat 't wark nie' van den sikkeretoaris of van den burgemeister? Ik heb z'n lève zoo iets nog nie' bij de hand gehad...."

„Neen, Arissen, dat is het werk van den voorsteller. Ik wil 't u niet verhelen, dat ik u gaarne de behulpzame hand zou bieden,

wanneer 't voorstel m'n sympathie wegdroeg; thans evenwel wensch ik mij er buiten te houden."

„Zu'n Piloatus" — dacht Arissen.

„Dus de heer Arissen heeft geen geformuleerd voorstel?"

„'k Zal 't buuten oe wel kloar speule, moar van daag...."

„Dan wordt dit punt aangehouden tot de volgende vergadering. Nog iemand iets?.... Dan verklaar ik hiermee de openbare zitting voor gesloten en verzoek den heeren nog even te blijven, daar nog een en ander dient verhandeld te worden in komitee generaal."

Het zou van onzen kant 'n ongemotiveerde onbescheidenheid zijn aan de deur te blijven staan en door 't sleutelgat te luisteren, welke wereldschokkende besluiten er verder nog werden genomen. Liever wachten we op 'n eerbiedigen afstand op den kranigen Arissen en volgen hem op z'n kruistocht tegen 't socialisme, die denzelfden dag nog 'n aanvang nam.

Het eerst ging-i naar dominee Groen. Deze had zich echter nooit druk gemaakt met zulke aardsche zaken, waaraan-i geen cent kon verdienen en achtte zich voor dezen wetgevenden arbeid buiten staat.

Toen naar den ontvanger; doch deze behoorde tot de „politieke vrienden" van den burgemeester en dorst er niet aan, toen-i vernam hoe het oordeel van deze over de zaak luidde.

Daarop klopte-n-i aan bij 't hoofd der schoal, die verslaggever was voor de „Nieuwe Rotterdammer", meermalen als verkiezingsagent was opgetreden voor de partij die hem het meest betaalde, en den naam had het in de politieke tinnegieterij tot 'n verbazende hoogte te hebben gebracht. Maar hij had reeds vernomen, dat Arissen hem 'n klas had willen bezorgen — waarvoor-i zoo bang was als 'n aap voor 'n ijsbad — en weigerde.

Ook de onderwijzers wilden er geen van allen aan; deels omdat zij in 't geniep de Fakkel wel mochten lijden, anderdeels omdat zij Arissen kenden als iemand, die hen met alle genoegen 'n graszeis in de armen zou hebben gedrukt.

Ten slotte kwam-i bij den notaris. Dat-i bij dezen 't laatst aanklopte, zat 'm in de niet van allen grond ontbloote vrees voor 'n notarisrekening: 'n cent de letter.

De notaris echter stond juist in de Fakkel gesignaleerd als 'n woekeraar, die zich bij verhuringen niet eens met de traditioneele 10 pCt. tevreden stelde en wanneer er twee „mijnden" altijd uitriep: „beiden tegelijk", omdat-i wel wist, dat het perceel weer

eenige „slagen” eerder zou „gemijnd” worden, wanneer-i ’t andermaal „ophing.” Het was dus uit wederwraak, dat-i er zich toe liet vinden ditmaal a prodeo te werken, en zoo kwam Arissen in ’t bezit van ’t volgend artikel:

POLITIE-VERORDENINGEN DER GEMEENTE ELZENBURG.

Art. 44*a*.

„Behoudens in de uren van 6 tot 11 uur in den voormiddag is het verboden luidkeels te roepen bij het venten of verspreiden van gedrukte stukken of geschriften, zullende zulks bij overtreding worden geacht gelijk te staan met het maken van burengerucht en ’t veroorzaken van volksoploop en als zoodanig worden gestraft volgens de wet.”

„Ziezoo, Arissen” — had de notaris er bijgevoegd. — „Nu schieten er nog ’n paar lieve uurtjes over, wanneer wij het eens noodig hebben er gebruik van te maken. In de uren, waarop gewoonlijk met de Fakkel wordt gekolporteerd, is het verboden, dus het doel is hiermee bereikt, zonder anderen te veel aan banden te leggen.”

„Wa’ zin die kèrels slim” — dacht Arissen; en met ’t dokument in den borstzak en de hand er boven op, als was aan ’t verlies de val van ’t koningschap verbonden, stapte-n-i huiswaarts.

„Zie zoo” — voegde hij z’n dochter toe — „Nou zal ’t gelès van den Fakkel wel uut zin; nou wordt ’t verboje.”

De dochter, die de onbegrijpelijke neiging bezat gaarne de Fakkel te lezen en haar geregeld door Tieske Tewse liet bezorgen, lachte even om de domheid van den vader, die werkelijk meende met z’n wetsartikel ook hieraan paal en perk te kunnen stellen.

’t Behoeft nauwelijks gezegd dat in de eerstvolgende gemeenteraadsvergadering ’t voorstel Arissen met verpletterende meerderheid aangenomen en direct van kracht werd verklaard. Jan Koddewijn keek dus vreemd op z’n neus toen den daaropvolgenden Zaterdag de rijksveldwachter bij hem kwam om hem draaiend aan z’n rossige knevel met krijgshaftige stem het „onthoud je dag!” in de ooren te sissen. De man was echter de beroerdste ook niet en voegde er bij: „Ja jongen, ik kan er ook niets aan doen hoor! ’t Is de nieuwe politieverordening.”

„Ga gerust je gang” — gaf de kolporteur ten antwoord en ook deze ging z’n gang, alsof er niets te doen was.

„Bliksemsche kèrel,” — mompelde de veldwachter — „heb je niet gehoord, dat ik ’t je heb verbojen?”

„En daarmee heb je waarschijnlijk je „plicht" gedaan" — antwoordde Jan en hij voegde er bij: „Maar ook ik wensch mijn plicht te doen en die schrijft mij voor: mij aan uw verbod niet te storen!" en als had die tegenwerking z'n longen gestaald riep-i driemaal harder dan te voren.

Weldra had-i 'n hoop volk om zich heen, en meenende dat er iets heel bizonders in zou staan, omdat 't kolporteeren zoo vlakweg verboden werd, verkocht-i bladen bij de vleet; zelfs lui, die anders met 'n doleerend glimlachje voorbij liepen, kochten thans 'n blad, en voorzeker zou-i er 'n massa tekort gekomen zijn, wanneer de veldwachter er geen eind aan had gemaakt door hem de bladen te ontnemen.

Jan Koddewijn ging naar Rijnstad terug, diende tegen den veldwachter 'n aanklacht in wegens berooving van eigendom en kwam den volgenden Zaterdag terug. Echter nu had-i z'n maatregelen genomen tegen bladroof. Hij ging Dientje Mastenbroek roepen die in 'n boodschappenmandje de bladen droeg, terwijl hij zelf, steeds roepende, nooit meer dan 'n paar exemplaren tegelijk in de hand hield. De veldwachter kon nu wel eenige malen proces verbaal opmaken, doch bladen stelen kon-i niet, want niets gaf hem het recht ze te ontnemen aan Dientje, die niet riep en niet verspreidde.

't Ongewone schouwspel trok veel nieuwsgierigen, hetgeen gunstig werkte op den verkoop van het blad; en zoo ging het eenige weken.... tot het nieuws er af was.

In enkele weken tijds had de kolporteur meer processen-verbaal, dan de meest verstokte boef er gedurende z'n leven gehad heeft.

Eindelijk werd-i voor 't kantongerecht gedaagd. Hij verwachtte de behandeling van alle vervolgingen tegelijk; echter er werd er slechts één behandeld. Vermoedelijk wilde de kantonrechter de gewoonte der ontvangers van suikerbieten navolgen. Deze wegen de eerste mand en na 'n honderd manden weer een, om dan 't gemiddeld gewicht als maatstaf voor alle manden aan te nemen.... Natuurlijk werd de kolporteur veroordeeld tot eenige guldens boete, subsidair eenige dagen hechtenis; doch hij teekende direkt cassatie aan.

In spanning werd de beslissing van den Hoogen Raad afgewacht; want al waren te voren eenige soortgelijke vonnissen vernietigd, men kon nooit weten of de heeren zich na dien tijd zóó hadden geoefend in het uitleggen der wet, dat ze thans best termen zouden vinden de uitspraak van den kantonrechter te bevestigen.

De vrees hiervoor bleek maar al te gegrond. De Hooge Raad

konkludeerde, dat het verbod luidkeels z'n waren aan te prijzen bij het venten van gedrukte stukken of geschriften, niet in strijd was met de vrijheid van drukpers, door den wetgever bedoeld in art. 7 der Grondwet.

De Grondwet verklaart dat 2 × 2 = 4 is; maar wanneer nu 'n gemeenteraad besluit vast te stellen, dat 2 maal 2 ook tevens 3 is, dan zegt de Hooge Raad aan de hand eener bovennatuurlijke jurisprudentie, dat de wetgever niet bedoeld heeft deze bewering te logenstraffen, daar het getal 4 onbetwistbaar ook 3 inhoudt.... Bij 'n milde uitlegging zou men met 2 maal 2 is 2 ook kunnen volstaan....

De kolporteur werd dus veroordeeld, en aangezien Arissen het onwederlegbaar bewijs had geleverd beter met de wetgeving des lands bekend te zijn dan den burgemeester, werd-i bij de eerstvolgende kamerverkiezingen gekandideerd.

De boeren van Elzenburg zijn niet te overtuigen van de noodzakelijkheid dat iemand moet „promoveeren" om in aanmerking te kunnen komen als lid van den Hoogen Raad; aangezien het oorvan art. 7 der Grondwet, precies overeenstemde met dat van het deel van den nimmer gepromoveerden Arissen over de beteekenis hooge Haagsche kollege.

Het socialisme was hiermee in Elzenburg voor goed den kop ingedrukt!!? — — — — —

In den tijd, dat dit rechterlijk drama afspeelde, was Joapik Stam uitbesteed bij arme menschen. Er werd van gemeentewege 'n kostgeld voor 'm betaald, waarvoor Gustav van Nedervoort z'n jachthond niet eens kon onderhouden. Aan onderkleeren had-i weldra groote behoefte, doch 't verstrekken daarvan, was niet door den gemeenteraad vastgesteld. Anna kon haar arme vader onmogelijk bijspringen. Ze moest 'n half jaar tobben en zwoegen alleen om de rekening van den dokter te kunnen betalen. Haar Zondagsche kleeren moest ze gebruiken in haar werk; ze kon onmogelijk nieuwe koopen; geen kousen, zelfs geen schort konden er af. De droom om 'n eenvoudig kruisje te doen plaatsen op 't graf van Willem had ze reeds lang opgegeven. Niemand zou haar dat graf meer kunnen aanwijzen. En buitendien, ze had in de eerste plaats te denken aan 't kruis dat haar zelf wachtte.

Haar beklagenswaardige toestand was zoowel in Elzenburg als in Rijnstad 'n geheim. Alleen Jan Koddewijn was er mee bekend. Hij was er achter gekomen, dat het Anna was, die hij dien Zater-

dagavond uit de klauwen van dat monster had gered; dat zij het was geweest die die vreeselijke woorden had gesproken over 'n kind.... Maar hij sprak er met niemand over. Hij wist wel, wat 't oordeel der wereld over haar zou zijn. Hij begreep zeer goed dat velen, veel dieper gezonken dan zij, op haar zouden smalen, haar naam zouden bezoedelen, wanneer ze wisten wat haar te wachten stond. En zou-i 't hebben kunnen verdragen, dat men haar verachtend beoordeelde als 'n gewone prostituee? Hij wist wel, dat ze dit niet was en zou dus zeker den belager de kracht van z'n vuist hebben doen gevoelen. Hij zweeg en leed in stilte. Zeker hij leed, want hij gevoelde iets voor Anna, waarvan-i zich niet geheel rekenschap kon geven. En dat gevoel werd niet verdreven door de kennis van haar toestand. Onbegrijpelijk.... het werd er door aangewakkerd. Hij was overtuigd, dat ze onbewust van 't geen er plaatsgreep was gevallen. Hij wist de waarheid als bij intuitie. Geen oogenblik was 't bij hem opgekomen haar om 't geen gebeurd was en dat zulke verschrikkelijke gevolgen zou na zich slepen, te verachten. Hij had medelijden, diepgevoeld medelijden met haar. Neen 't was méér dan medelijden.... Ze was geen oogenblik uit z'n gedachten.... Haar tegenweer dien Zaterdagavond tegenover den persoon, die haar verleid had, en die over alle verleidingsmiddelen beschikte; het afslaan van z'n aanbiedingen, ondanks de behoefte die ze had aan z'n goud.... dit alles had hem overtuigd van haar deugd, van haar fierheid en ze rees hooger bij hem, steeds hooger, nadat-i wist wat haar te wachten stond. Ze rees hooger bij hem dan ooit eenig menschelijk wezen bij iemand gestaan heeft.

't Was liefde, zuivere, reine, onbaatzuchtige liefde, liefde die zich niet stoort aan laster en vooroordeel, liefde, die alles overwint, die bergen kan verzetten; liefde, zooals ze helaas zoo weinig wordt aangetroffen in de krotten der armen en nog minder in de paleizen der rijken.... 't was zulk 'n liefde die Jan Koddewijn in z'n hart droeg voor Anna Stam.

En dat voorwerp zijner innigste genegenheid was geschonden door 'n monster, dat de hel in 'n oogenblik van gramschap heeft uitgebraakt.... Hij kon er niet heengaan, haar niet aan 't hart drukken, haar niet toeroepen: Anna ik heb u lief, ziels lief.... Later misschien, maar thans niet.... Thans was-i gedwongen z'n gevoel in z'n hart te begraven....

Anna leed, leed zeer veel bij de verschrikkelijke gedachte aan de toekomst, maar ze leed niet alleen.

HOOFDSTUK XII.

Met 'n kraamkamer op zolder, 'n kinderlijkje in 'n hoedendoos en 'n onschuldige in 't Huis van Bewaring. Wie alleen leest om eens te lachen, doet verstandig te beginnen bij 'n volgend hoofdstuk.

Marie Snipper, oftewel Miet, de linnenmeid van mevrouw Blankenstein van Nedervoort, was de eenige in het fraaie huis aan den Amsterdamschen weg — en behalve Jan Koddewijn ook de eenige in Rijnstad — die met Anna's bedenkelijke positie bekend was en met bewonderenswaardig vernuft wist ze deze zaak aan 't oog der wereld te onttrekken. Ook in 't troosten van Anna wist ze zeer veel talent te ontwikkelen. Opperde deze de bedenking waar ze de direkt noodige kleertjes voor 't kind zou halen, daar vertelde haar Miet, dat de reeds aangenomen verloskundige, bij wie ze besteld waren, ze zou meebrengen. Om geen achterdocht te verwekken mocht er niets, wat naar den inhoud van 'n luiermand geleek, te voren in huis zijn. Ging Anna dieper op de kwestie in, en jammerde ze, waar ze toch met 'r kind zou blijven, dan antwoordde de linnenmeid, dat dit ergens, waar het zeer goed was, voor rekening van den jonker zou worden uitbesteed. Op Anna's tegenwerping dat ze dan 'r kind wellicht nimmer zou zien, volgde dan de verzekering, dat ze 't elken Zondag kon bezoeken.

De vriendschap en hulpvaardigheid van Miet waren van zeer verdachte kwaliteit. Ze zou later zonder eenige gewetenswroeging haar slachtoffer weer opnieuw aan Gustav hebben overgeleverd in ruil voor 'n hoed en mantel, als ze er kans toe gezien had. Anna wist niet welken rol Miet speelde, doch ze voelde voor haar 'n instinktmatigen afkeer, die alleen door 'r hulpbehoevendheid in zooverre werd overwonnen, dat ze schoorvoetend bij haar raad en daad nam. Ze klampte zich aan de linnenmeid als 'n drenkeling aan 'n strohalm.

Ze had zich ook tot juffrouw Demmers kunnen wenden en dan had ze beter gedaan. Wanneer ze daar 'r toestand had blootgelegd, zou er natuurlijk 'n moederlijke berisping zijn gevolgd, doch daarna zou de goede juffrouw haar in volle oprechtheid moed hebben ingesproken. Ze zou er 'n tehuis hebben gevonden voor haar en 'r kind; ze zou er met moederlijke bezorgdheid zijn behandeld, en de eenige schaduwzijde bij deze wending van de geschiedenis zou geweest zijn, dat dan 't boek hiermee uit was.

Maar ze kon dit niet en ze durfde niet. Ze kon niet, omdat ze al sinds eenigen tijd bij gebrek aan Zondagsche kleeren niet meer naar de kerk ging, bij welke gelegenheid ze gewoon was juffrouw Demmers te bezoeken, en ze durfde niet omdat.... omdat ze zich voor 'r positie schaamde.

Er behoort heel wat toe om tot iemand te gaan, die men liefheeft en wier volle vertrouwen men geniet en daar volmondig te bekennen te zijn gestruikeld. De parabel van den Verloren Zoon is naar 't leven geteekend: hij at eerst zwijnendraf en ging daarna pas naar z'n vader. Er spreekt hier uit, dat-i niet naar z'n vader zou gegaan zijn, wanneer-i kans had gezien zich behoorlijk te voeden. Men belijdt geen zonde, dan in den hoogsten nood. En al waren nu de zonden van Anna — zooals wij weten — niet groot, toch besefde ze iets te hebben gedaan, wat niet behoorde, en dat door de wereld haar honderdvoudig zou worden aangerekend. En om deze rede vertoonde zich Anna niet op straat en kwam zij niet bij juffrouw Demmers.

't Spreekt van zelf, dat deze juffrouw zich dikwijls verdiepte in gissingen omtrent de oorzaak van Anna's wegblijven. Meermalen nam ze zich voor, haar zelf eens op te zoeken, doch daar dit op zich zelf reeds veel zelfoverreding kostte — het mensch kwam zelden buiten 'r zaak — en ze bovendien terugehouden werd door 'n zeker gevoel van eigenwaarde — ze was zich geen enkele onheusche handeling tegenover Anna bewust — kwam daar niets van. Ze bepaalde er zich toe over Anna's gedrag te klagen tegenover Jenneke, de wandelende dienstbodengids, die haar nu en dan 'n bezoek bracht. Nu was ze met deze klacht niet aan 't rechte kantoor, want Jenneke was in 't geniep 'n vijandin van Anna. Men moet weten dat Jenneke altijd afgaf op „die nijmodese booi, die de tied verbabbelen op stroat", doch dat ze in waarheid 't zuur had aan dienstboden, die niet babbelen, waartoe Anna behoorde, om de eenvoudige rede, dat deze haar niets „in vertrouwen" meedeelden.

Jenneke vond de bezorgdheid van juffrouw Demmers bespottelijk en zei:

„Trek oe d'r niks van oan, Trui; ie mot moar dinken: die niet kumt, hoef niet te goan."

„Ik weet da 'k 't schaap niks heb misdaan", verzekere Trui. „Maar ik bin toch nijsgierig hoe ze 't maakt, want ze steet zoo heel alleen in de wêreld."

„Ze zal 't best moake Trui. Ze was altied zoo stille, en ik zeg moar: stille woaters hebben diepe gronden. Wie weet woar ze 's oaves lupt 1) Gëen mins die z'ievers 2) ziet: Ik zol d'r mien handen schoon afholden, als ik oe was."

Alhoewel Jenneke er niet in slaagde juffrouw Demmers in 'r vijandschap tegen Anna geheel aan 'r zij te krijgen, wist ze toch op deze wijze voedsel te geven aan 't hardnekkig besluit, niet de minste te willen zijn; zoodat de arme meid niet tot 'n bezoek werd aangemoedigd en dus genoodzaakt was raad en daad te nemen met Miet.

Ze had oogenblikken, dat ze zich vreeselijk verlaten gevoelde. In 'r gedachten doorleefde ze dan weer 'r kinderjaren. Ze speelde met 'r broer, ze zag 'r moeder, met 'n glimlach van genoegen 't spel aanschouwend, 'r vader wijzend op 't gelukkig bezit van zulke kinderen. Ze spinde de geschiedenis verder voort om te komen aan sterfbedden en krankzinnigheid, en.... neen, dan kon ze 't zich niet voorstellen dat ze 'r moeder, dat ze Willem nooit meer zien zou; dat ze nooit meer op de vrachtkar zou zitten om met 'r wel nimmer lachenden, doch ook nimmer knorrenden vader in Rijnstad of Karelsborg boodschappen te gaan doen. Onwillekeurig kwamen dan 'r gedachten op Jan Koddewijn. Ook hem zag ze nimmer; ook van hem hoorde ze niets meer. Zou ook hij haar hebben vergeten?.... Maar welke aanspraak had ze dan op z'n attentie! Met welke daad had ze dan 'n plaats veroverd in z'n hart? Ze had 'm nageroepen en nagescholden, honderdmaal! En hij.... hij had haar verdedigd, toen ze ten tweedenmale 't slachtoffer stond te worden van hem, die haar ongelukkig had gemaakt. Hij had dus recht te rekenen op erkentelijkheid; zij niet. Maar.... hij had ze geschreven, 'n briefje dat door haar bewaard werd als 'n dierbaar kleinood. En in dat honderdmaal herlezen briefje stond duidelijk, dat-i meermalen op 't punt gestaan had naar haar te komen vernemen. Wat wilde-n-i dan

---

1) 's avonds loopt. 2) ergens.

weten? Hij had dus belang in haar gesteld.... En verder schreef-i, dat ze zich tot hem kon wenden, wanneer ze z'n steun mocht noodig hebben. Z'n steun! O, wat zou ze graag op z'n arm geleund hebben; met hem het leven doorgegaan; het oordeel der wereld getrotseerd hebben! Ja, ze kon 't zich niet uit 't hoofd zetten: ze beminde hem met de kracht der begeerige en toch offervaardige, alle bezwaren wegdenkende en dan weer spoken scheppende, de brandingen der levenszee trotseerende liefde. Ze droomde van hem, wakend en slapend; z'n beeld was haar als 'n onzeker licht, nu en dan flikkerend door 't onherbergzaam oerwoud, waarin ze verdwaald was. Ze wilde zich overtuigen, dat hem 'n zelfde gevoel had aangespoord toen-i haar bezoeken wou. Ze hoopte.... maar ze vreesde tevens. Want — ook dat stond in 't briefje.... hij had de woorden gehoord, die ze sprak tot den jonker; hij wist dus wat haar te wachten stond.... en daarom liet-i niets meer van zich hooren.... En dit was goed, want ze zou 'm niet onder de oogen durven verschijnen. Neen, ze moest alle hoop in 'r hart begraven; ze moest 'r hart toeschroeven, niet meer denken aan Jan, die zedelijk zooveel hooger stond dan zij, die ze reeds beleedigde door van 'm te droomen .... Maar nimmer zou 'n ander man haar aanraken.... hij of niemand....

Dan verdween het lichtje en stond ze in 't duister. En de tranen vloeiden in 'r hoofdkussen en vlochten tooverkransen in de veeren .... Totdat de bengel ging en haar herinnerde aan opstaan na 'n slapeloozen nacht....

Het was een van die weinige schoone dagen, die de overigens zoo grimmige Februari ons kan schenken. De reeds koesterende kracht krijgende zon stond aan den helder-blauwen hemel, smeltend 't ijslaagje, dat de nachtvorst als 'n laatste herinnering aan z'n strenge heerschappij hier en daar op 'n stilstaande plas gedemonstreerd had. Kaal stonden nog de boomen, als uitgemergelde reuzen, doch reeds nieuwe kracht drinkend uit den gouden levensbeker; weldra weer uitbottend, zich hullend in feesttooi voor 't hoogtij der natuur. Dorgeel waren nog de velden, sluimerend in winterrust, doch de zenuwtrillingen der ontwaking reeds voelend bij de zachte streelingen der levenwekkende zonnestralen. Onverzorgd lagen nog de parken en tuinen, missend de hand des verplegers, die zich nog bezig hield in broeikast en oranjerie. Werkeloos nog waren de fonteinen; en de banken — behoudens des avonds, als de zon lang reeds weg is en

vrijende paartjes zich wenschen te onttrekken aan de oogen der wandelaars — staan allen nog leeg. Suf-droomerig staan koeien en paarden nog in stinkende stallen, hunkerend naar 't zonlicht, dat zich door de reten der dakpannen boort. Maar de schaapjes loopen buiten, snuffelend achter struiken, wegknabbelend het nauw ontloken kruid, een ieder verbazend waarmee ze zich voeden, den ganschen dag etend en winnend aan zuurstof en zonlicht, wat ze missen aan voedsel. En de zwanen en eenden drijven in de grachten als sneeuwwitte bruidsmeisjes voor 't naderend lentefeest. En de eeuwig groene palmen en masten in de verboden wandelparken, stallen vast de kleur uit, die weldra de heerschende zal zijn. En 't krakend molenrad, steeds wentelend in en door het snelvlietende water der kronkelende beek, is als 'n bas, die gestemd wordt om straks het jubellied der vogelen te accompagneeren. De dag is 'n koerier, uitgezonden door den aftredenden winterkoning om te boodschappen de naderende lente.

Het was Zondag en velen, voor wie het leven iets anders brengt dan zwoegen in de moordende werkplaats, zuipen in de stinkende kroeg en bidden in het duffe bedehuis, genoten van het hemelsche weer. Maar de vrouwelijke en mannelijke dienstboden uit de villa's aan den Amsterdamschen weg mochten niet uit om 't weer, niet om te wandelen, te genieten.... ze moesten naar de kerk en ze gingen naar de kerk, geloovig of niet-geloovig. De geloovigen gingen om hun God te danken voor 't onschatbaar voorrecht te mogen eten in 'n keuken de versmaadde brokken uit de salons hunner bevoorrechte mede christenen; te mogen slapen onder de zooveel eerlijk verdiend goed bedekkende pannen; te mogen likken den voet die hen schopt, de hand, die hen kastijdt; te mogen verzorgen de bloemen, de jachthonden, de vogels, de meubelen en alles waaraan 't zweet en bloed van den werkman kleeft. De ongeloovigen.... zij gingen omdat 't tot den goeden smaak behoort, anderen omdat mevrouw of meneer het gaarne ziet, weer anderen omdat de kerk 'n goed en goedkoop expositie-terrein voor mooie kleeren oplevert; nog weer anderen om Piet of Keetje te ontmoeten en met 'n enkelen blik af te spreken, waar men elkaar op den uitgaansavond weer zal zien; de meesten om stof op te doen voor onderlinge gesprekken over den mantel van Trui, den hoed van Dirkje, de japon van Cato; en allen om gedurende 'n paar uren eenige variatie te hebben in 't eentonig leven.

Onder de wandelaars en kerkgangers kon men iemand ontmoe-

ten, die tot geen van beide kategoriën scheen te behooren. Ofschoon ze al wel tien bekenden herinnerd had, dat 't mooi weer was, had ze de zon nog geen enkelen blik waardig gekeurd; ze dacht aan 'r zaken. Hoewel ze reeds boven den middelbaren leeftijd was, stapte ze met 'n tred zoo licht als 'n veer den hellenden Amsterdamschen weg op. Ze zat van top tot teen in 'n ruimen wintermantel, de bontkraag stond steil in de hoogte en 'r gelaat was bedekt met 'n voile. Hoe meer ze de villa van baron van Nedervoort naderde, hoe harder ze liep en hoe minder ze notitie nam van de voorbijgangers; ze wilde blijkbaar door niemand gekend zijn. Toen ze door 't tuinhek van genoemde villa stapte, opende de deur zich als van zelf, als trapte ze op 'n geheime veer.

Dit vrouwtje, luisterend naar den naam van juffrouw Kobissen, had 'n half uur geleden 'n boodschap ontvangen van Miet de linnenmeid, om zoo spoedig mogelijk „ter bekender plaatse" te komen. Wat ze moest komen doen, had de door Miet van de straat geroepen boodschaplooper niet kunnen vertellen en dit was ook niet noodig: juffrouw Kobissen wist het.

Haar maatschappelijke roeping was verloskundige. Als zoodanig had ze echter geen relaties met de baronesse; alhoewel, door de schoone gelegenheid, die ze had, om alle aan de volkswelvaart knagende parasieten — om met mevrouw te spreken — de keel dicht te knijpen voor ze in staat waren den eersten schreeuw te geven, dit zeer goed mogelijk had kunnen zijn. Misschien verstonden ze elkander niet, want tot hiertoe had juffrouw Kobissen altijd 'r best gedaan de levensgeesten bij de jeugdige burgers of dito burgeressen weder op te wekken. Ze klopte ze op den rug of ze schudde ze door elkaar als 'n horlogemaker 'n met werkstaking dreigend uurwerk, om zoodoende de ademhaling op streek te brengen. En ze had er op deze wijze al meer onderhanden gehad, dan de Rijnstadsche Courant er had toegeschreven aan 't vruchtbaar burgemeesterschap van Jan van de Klingelbeek. Als mevrouw van Nedervoort dit alles had geweten — en tevens dat juffrouw Kobissen zich in haar huis bevond — want ook dit wist ze niet — dan had ze ze misschien wel als 'n vleermuis aan de een of andere deur laten vastspijkeren.

Maar ze had met mevrouw geen zaken; ze moest 'n paar verdiepingen hooger zijn, waarheen Miet, die op den uitkijk had gestaan en zonder geraas de deur had geopend, haar bracht, zonder dat iemand 't merkte.

Daar boven op 'r vlieringkamertje lag Anna Stam in barensweëen.

Als 'n gemartelde paling kromp ze ineen van pijn.... maar geen gil, geen zucht kwam over 'r lippen. Miet had haar bezworen, dat alles verloren was, wanneer ze maar één klacht, uitte; er den vriendelijken raad aan toevoegend: liever 'n hoofdkussen op te eten of de lippen aan stukken te bijten, dan 'n enkel verdacht geluid te doen hooren.

Ze hield zich goed. Nog 'n paar uren duurde de marteling. Bij elken schok trok ze r' knieën op om ze daarna weer met kracht omlaag te stooten; ze sloeg als razend met de gebalde vuisten kuilen in 't bed, wrong Miet, die haar in de lenden drukte en om wier hals ze 'n arm geslagen had, de keel bijna dicht, doch alles geluidloos. Voor iemand, die zich in 't aangrenzend kamertje verborgen zou hebben gehouden, zou 't geweest zijn, alsof 'n paar verwoede doofstommen in 't bed aan 't worstelen waren.

Slechts 'n onderdrukte gil ontsnapte haar in 't kritieke oogenblik ....Het was geschied en niemand had iets gemerkt.

Het is niet met zekerheid te zeggen of juffrouw Kobissen ook in dit geval den pasgeborene op den rug geklopt of door elkaar geschud zou hebben om 'm aan 't schreeuwen te brengen; doch 't was niet noodig; hij deed 't uit zich zelf harder dan Miet lief was en men moest eerder op middelen peinzen om dit verraderlijke gekraai tegen te gaan. Veel gevaar voor ontdekking was er niet. Behalve de huisknecht was 't geheele overig personeel uit en tusschen de familie en de primitieve kraamkamer bevonden zich twee stevige zolders met geschilderde plafonds.

Juffrouw Kobissen verklaarde — wat ze reeds meer dan honderdmaal verklaard had — dat ze nog nooit zoo'n zwaar kind had gezien, en — wat aan de waarheid veel minder tekort deed — nog nimmer zoo'n taaie moeder. Maar de taaie moeder was stokdoof voor dien lof; ze lag bewusteloos, had niet 't minste besef wat er met haar gebeurd was, en bleef bewusteloos nog meer dan 'n uur lang.

Miet die den zuigeling had gelaafd met suikerwater en hem daarmee het zwijgen had opgelegd, haastte zich om van juffrouw Kobissen af te komen. Bakeren hoefde niet; dat zou ze zelf wel doen. Ze stopte haar 'n briefje van vijf en twintig gulden in de hand, en de vroedvrouw, ten hoogste voldaan over dit buitenkansje, stapte even stil weg als ze gekomen was, en werd uitgelaten door den huisknecht, die haar niet kende en ze voor 'n familielid van een der dienstboden aanzag.

Toch was 't geld niet zoo gemakkelijk verdiend. Wat de verlossing betreft, hoe moeielijk 't ook gegaan was, hierover had ze geen klagen. Immers in 'n paar uren was 't afgeloopen geweest en ze behoefde niet eens meer terug te komen, terwijl in gewone omstandigheden aan 'n verlossing van vijf gulden verbonden was een dagelijks bezoek tot den negenden dag. Maar 't zwaarste was, dat ze van de geheele zaak geen woord mocht vertellen.... Wat zou 't geval niet 'n aangename stof voor menig gezellig uurtje onder 'n kopje geurige thee hebben opgeleverd.... en nu was 't zwijgen, zwijgen als 't graf. Het bankje van vijf en twintig gulden lag als 'n prikkelende pleister op 'r weerbarstigen mond.

Voor de huisgenooten heette Anna ziek en wel zoo ziek, dat ze niemand dan Miet in 'r kamertje kon dulden. En ze was ook ziek. Het stijf korset, waarmee ze zich maanden lang had ingeregen om 't toestand te verbergen, liet thans z'n rechten gelden.

Eindelijk kwam ze bij. Ze sloeg de oogen op, en staarde Miet, die aan 't bed stond, aan met 'n blik, waaruit zoowel ziels als lichaamssmart stond te lezen.

Haar eerste vraag was die der moeder.

„Miet, woar is mien kend?" klonk 't fluisterend.

„Stil Anne", was 't antwoord, „hou je gemak. Alles gaat ommers goed?"

„Joa Miet, moar ik wil mien kend zien.... Woar is 'et?"

„Om Godswil Anne, gil zoo niet, je zult de heele boel verrajen.. Je begrijp toch wel dat je je kind niet hier kunt hou'en! 't Is goed bezorgd en as je nou bedaard bent en maakt dat je gauw betert, dan kun je er 'ns na gaan kijken...."

„Ach Miet.... is 't allemoal woar wa'j mien vertelt?"

Miet sidderde of haar 'n emmer koud water over den naakten rug werd uitgegoten. Ze stelde zich de vraag, hoe zich te verantwoorden, wanneer Anna over eenige dagen weer op de been zijnde, 'r kind begeerde. Ze beloofde meer dan ze kon volbrengen. Maar ze maakte zich sterk vóór dien tijd wel weer 'n middel te hebben gevonden om haar te misleiden en, zich herstellend, gaf ze ten antwoord:

„Ja Anna, 't is allemoal waar.... Ga nou slapen.

Er was zooveel oprechtheid in die stem, dat Anna geen oogenblik meer twijfelde. Weldra sliep ze gerust om te droomen van 't kind.

....Och wat was 't lief.... Sprekend hij.... Ja hij.... de kolporteur.... Niet den ander.... De oogen staan mooier.. 't Kijkt vriendelijker.... O, God!.... Wat is dat?.... „Miet!"....

Het was Miet of de geheele villa met haar omkeerde toen ze dien vreeselijken luiden gil hoorde. In 'n oogenblik stond ze naast 'r bed om eenigszins snauwend te vragen, wat ze toch hebben moest.

„O, Miet, ik dreumde dat ze mien kiend wegstole en da'k 't veur goed kwiet was.... 't Is toch nie' woar Miet?.... Toe zeg, he'k 't moar gedreumd?'

Weer voelde Miet 'n koude rilling; maar ze moest zich goedhouden en antwoorden.

„Zeker heb je 't gedroomd, meid. Wat zou 't anders? En droomen komen altijd andersom uit, mot je maar denken. Maar hou je nou 'n beetje rustig. Denk er om da'k verlejen nacht ook al den heelen nacht met je opgetrokken heb. Laat ons nou 'n beetje zien te slapen.

„Ach Miet, nie' kwoad zin op mien; 'k kos 't nie gebètere. J'bin zoo goed veur me en nou mo'k oe nog zoo ploage. Wi'j 't mien vergève, Miet?"

„Nou ja, kind, ik doei alles met plezier voor je, as je je nou maar rustig houdt. Denk er om, dat 't voor je eigen bestwil is. Nou, nacht Anne! Welterusten!"

„Nacht lieve Miet.... Miet!"

„Wat is 't nou weer!"

„Ach zeg me toch 's efkes, wat is 't: 'n jungske of 'n dernje?"

„'n Flinke jongen."

„Goddank.... dan is 't 'n Willem."

Ze viel in 'n gerusten slaap en droomde van Willem.... en van Jan.

Waar 't kind was gebleven?

Toen de arme moeder, den dood nabij, bewusteloos in 't kraambed lag en juffrouw Kobissen 't ijzeren hek achter 'r hielen had dichtgetrokken, had Miet 't, gewikkeld in 'n laken, in 'n hoedendoos geborgen. Met de vrijmoedigheid van 'n misdadigster van beroep, als betrof het 'n boodschap naar 'n hoedenmaakster, was ze er mee langs 't Diaconessenhuis gegaan de ijzeren brug over, de Wittenbergsche straat door, een der steile slingerpaadjes af naar 't Onderlangs, om 't neer te zetten onder den schaduw van 'n boom. Met kattenoogen blikte ze in de duisternis of niemand haar bespiedde.

Toen de ongelukkige moeder voor den eersten maal 'r oogen opende en Miet aan 't bed zag staan, had ze juist 'r wreede boodschap volbracht.

Anna sliep en droomde.

En ze ontwaakte verlicht naar lichaam en geest. Haar krachtig gestel deed haar de gevolgen der bevalling overwinnen; 't onstuimig verlangen naar 'r kind, dat ze in 'r verbeelding soms drukte aan de stijve borst, deed de rest, en in enkele dagen was ze weer op de been. Op de been, om te bewijzen, dat ze in staat was nog meer te dragen....

Miet vond 't vervelend, dat ze telkens geplaagd werd met vragen bij wien 't kind was en hoe het 't maakte. Maar Anna was moeder .... Soms, wanneer Anna haar arm greep, om die in vervoering aan 't hart te drukken, om haar te bewijzen hoe ze 'r kind zou ontmoeten, kreeg de linnenmeid 'n sentimenteelen aanval en moest ze zich goed houden om geen onzinnige antwoorden te geven op al de vragen waarmee de arme moeder haar bestormde. Ze vroeg dan hoe 't jongske er uitzag en bleef met onweerstaanbaar smeekende stem aandringen op 'n volledige omschrijving. Of 't blauwe oogen had; of 't 'n kuiltje in de kin had en honderd kleinigheden meer.

Wat zou ze 't bij de eerste ontmoeting hartstochtelijk in de armen sluiten; wat zou ze 'm liefhebben haar Willem in wien 'r broeder zou voortleven. Wat zou ze 'm 'n presentjes koopen. Eerst 'n rammelaar en 'n paljas van elastiek, die piept, als je 'm in de borst knijpt. Dan 'n trompet, 'n bouwdoos, paard en wagentje, schop en emmer, landbouwgereedschap, timmermansgereedschap.... alles zou ze 'm koopen. En ten slotte 'n hobbelpaard, en 'n teekendoos, en 'n teekenboek en 'n klein fietsje.... misschien wel 'n bokkenwagen. Hij moest alles hebben, wat-i begeerde, al zou ze er zelf ook gebrek om moeten lijden. Wie, die 'n kind heeft, waarin 'n tevroeg gestorven eenigste broeder voortleeft, kan aan zichzelf denken? En wat zou ze 'm niet allemaal laten leeren. Lezen, rekenen en schrijven, Fransch.. alles. Ze zou 'm leeren wat goed en kwaad is, hem opvoeden tot 'n deugdzaam mensch.... niet zooals z'n.... ('t woord vader wilde er niet uit) „moar zooas den anderen, die op hum liekt.".... Ze zou het kleeden in witte jurkjes met heldere gesteven boezelaartjes. Ze zou fijne kousjes voor 'm breien en rokjes maken, met kanten afgezet. Hij zou 'n witten wollen doek krijgen en verlakte schoentjes met strikjes. En later 'n „metrozepekske", en 'n muts met linten en vergulden letters.... Ze zou 'm kleeden, dat-i overal kon komen, al moest ze er zich zelf ook om uitkleeden. Ze zou 'm kroelen en koesteren als 'n hen 'r kiekens. Met de kracht der wanhoop zou ze 'm verdedigen tegenover iedereen, die 't wagen zou te zinspelen op z'n afkomst. Ze zou leven voor hem, voor hem alleen — — — — —

Op den tienden dag na haar bevalling kon ze, dank zij de werkelijk zorgvuldige oppassing van Miet, weer eenig licht huiswerk verrichten. Nog 'n paar dagen en ze zou 'r Willem bezoeken. Miet praktiseerde zich suf op middelen om haar te misleiden. Maar er kwam uitkomst.

Op denzelfden dag schoolden 'n aantal vrouwen en eenige kruideniers uit de benedenstad samen om in heftige taal en met woedende gebaren 'n verschrikkelijke gebeurtenis te bespreken. Men had namelijk in het water bij het Onderlangs, bekend onder den naam „achter den Striekdam", 'n kinderlijkje in 'n hoedendoos opgevischt. De ter plaatse ontboden geneesheer verklaarde dat het kind hoogstens tien dagen oud en even veel dagen dood moest zijn. Sporen van geweld waren niet aanwezig, zoodat 't naar alle waarschijnlijkheid direkt na de geboorte levend in het water was geworpen. Meerdere doktoren kwamen er bij te pas; het corpus delictie werd tot nader onderzoek in 't stedelijk ziekenhuis gedeponeerd en van de bevindingen proces-verbaal opgemaakt.

De in groepjes en groepen kakelende vrouwen veroordeelden de onbekende en onnatuurlijke moeder tot de zwaarste straffen en geen wetten ter wereld zouden deze behoed hebben voor lynchen, wanneer ze zich met 'n zelfbeschuldiging op de lippen onder haar had durven vertoonen.

't Vreeselijkst voor haar was, dat men de schuldige niet kende, dat zoo'n monster nog 'n minuut vrij kon rondloopen — als bestond 't gevaar, dat ze elke minuut 'n kind kon krijgen om ze bij honderdtallen aan 'n ris gebonden in 't water te smijten. Ze zouden met 't meeste genoegen negen en negentig onschuldigen hebben geworgd wanneer men met de honderdste de daadster maar te pakken had.

Bij wijze van troost voor de droevige afwezigheid der moordenares gilde er een:

„En uut komt 't! Al zou'en 't de kraaien ook uutbrenge!"

„Ja buurvrouw, zooiets blieft nie' verburge, dat duldt Onze Lieven Heer nie'!" — verzekerde 'n tweede.

„Zoo'n schorremorrie", hervatte nummer een, „zoo'n sloerie!.... Da's eerst op de baan loope en dan zoo'n erm schaap van 'n kind vermoore. Ze mosten ze ophange."

„Ophange?.... Ze mosten ze met zes pèrd' van mekaar trekke .... dat mosten ze 'r."

„'t Is zeker weer zoo'n rijkelui's hoer, die met 'n arbeiersmins nie' tevreje was. Daar steet dan de kop te hoog veur. Dan hebben ze

zin in 'n mooien mantel en 'n nijen hoed, die ze iedere keer om aan de mode mee te doen van de huur nie' kunne koope.... en dan komme ze zoo te pas. 't Zou zund' en jammer zijn as ze d'r nie' achterkwame, en zu'n gemèn vrammes 't vrijliep."

„As ze ze krijge, zal ze wel weer uitstrooie dat ze verleid is.... dat is zoo 't gewone praatje. Ik zeg maar as je d'r gèn aanleiding toe gêft, zal geen man je moeie. Ik heb ook bij rijkelui gediend, maar ze ha'n mien 's aan 't lief motte komme." 1).

't Was noodig dat de laatste spreekster zich zelf 'n lauwerkrans van kuischheid om de slapen vlechtte. 'n Ander toch zou 't moeielijk gedaan hebben, daar 't algemeen bekend was, dat 'r oudste precies voor de zevenentwintigste maal jarig werd, toen zij zilveren bruiloft vierde; en hoewel 'r man, die „geele rijer" was, dat kind had geëcht, wist toch ieder, dat de kleine reeds alleen liep, toen-i de moeder voor de eerste maal ontmoette.

'n Ander, meer oprecht, die in zulke gevallen ook bij treurige ervaring kon spreken, ging dit wat ver. Met opoffering van alle fatsoen zei ze:

„Ja, da's maar gekheid.... 'n mensch kan best 'n ongeluk overkomme.... Maar zoo'n kind vermoore, da's te erg.... dat doet 'n hond nog nie'.... 't is dierlijk."

t Was niet eerlijk zooiets dierlijk te noemen, nadat ze even te voren zelf had beweerd, dat 'n hond zooiets niet doen zou. Over 't algemeen stappen de menschen met gemak heen over zulke inkonsekwenties. Dronkenschap en alles wat maar leelijk is, noemen ze dierlijk. Maar wie heeft ooit dronken paarden, geiten of zelfs zwijnen gezien? Men beleedigt willens en wetens de dieren. Laat gerust menschelijk 't laatste woord zijn in den climax der gemeenheden.

De slotzin van 't dierenbeleedigende vrouwtje maakte 't geheel weer goed. Het gevaar was anders groot geweest, dat ze den wind van voren kreeg; want hoewel voor 'n beschrijving der deugden van allen, die daar den staf stonden te breken over de onbekende moordenares, geen pen vol inkt noodig is, meenden ze toch allen van haar braafheid getuigenis te moeten afleggen door te beweren, dat men zich voor zulke ongelukken gemakkelijk kan in acht nemen. 't Verschrikkelijk onderwerp was voor dezen dag 'n band des vredes; anders ware 't wel mogelijk geweest, dat ze elkaar's doopceel eens gingen lichten, om aan de hand der geschiedenis aan te toonen, dat er geen recht bestond iets te zeggen van 'n ander.

---

1) Ze hadden mij eens aan 't lijf moeten komen.

De mare van 't gevonden kinderlijkje verspreidde zich weldra door de geheele stad, en naarmate de afstand van de plaats, waar 't gevonden was, grooter werd, nam de geschiedenis toe in ijselijkheid. Zoo heette het bijvoorbeeld in Tranendal, dat de hoedendoos tweelingen bevatte, die blijkbaar met 'n kapmes zoo fijn waren gehakt als worstvleesch.

Juffrouw Kobissen had van de zaak zes verschillende lezingen gehoord en anderen op evenveel verschillende lezingen onthaald. Maar zij was 'n fatsoenlijke juffrouw en putte haar wijsheid niet alleen uit koffie en theevisites, doch was ook geabonneerd op de Rijnstadsche Courant, alias „De Ouwe Tante", de boezemvriendin van vroedvrouwen, stovenzetsters, krentenwegers en alle fatsoenlijke menschen.

Nu moet men niet denken, dat juffrouw Kobissen zoo verbazend veel aan politiek deed. Ze las bijvoorbeeld de Ouwe Tante niet om de keurig gestyleerde, verbazend geleerde, altijd het beleid der aan 't roer zittende regeering verdedigende, over kiesrecht, bedrijfsbelasting, kamers van arbeid of andere ingrijpende hervormingen handelende hoofdartikelen, van de beroemde hand des heeren hoofdredakteurs, den onsterfelijke beschrijver der Commune van Parijs. Evenmin om de „Correspondentie uit de Hofstad" met 'n saus van hoog-politieke onderstellingen, diplomatieke nuance's en 'n stroom van Haagschen wind. Evenmin van de „Mengelingen", waarin in 'n betoog van 'n paar kolom soms het nuttige, aangename en „gezonde" van het rooken werd uiteengezet; gevolgd door 'n welwillende aanwijzing van 't beste adres voor tabak en sigaren.... natuurlijk bij den winkelier, die in 't zelfde nummer 'n advertentie van 'n tientje had staan. Evenmin om de rubriek „Buitenland." Wat ging het haar aan of de keizer van Duitschland den koning van Italië zoende? Wat had zij te hopen of te vreezen van 'n Triple Aliance? Van welken invloed op 'r maatschappelijke positie kon de verhouding tusschen Rusland en Frankrijk zijn? Wat gaf zij om al die internationale congressen over vrede, over drankgebruik, over arbeidswetgeving, over hygiëne, over koöperatie, over alles en nog wat, altijd samenvallende met internationale tentoonstellingen, internationale kermissen der ijdelheid, eindigend met internationale smulpartijen? Wat had ze aan dat alles? Koloniale politiek, Europeesch koncert, opstand op Kuba, oorlog en pest in Britsch-Indië, het raakte haar koude kleeren niet; 't had niets met 'r affaire te maken. Ze kende slechts éen internationale vijand: de Neo-Malthusiaansche

Bond. Die greep direkt in haar nering, die wilde haar 't werk uit de handen nemen, die bedreigde haar industrie met ondergang.... alle andere politieke verwikkelingen gingen buiten haar om.

Waaraan besteedde ze dan haar twee gulden leesgeld per kwartaal? O, er was nog genoeg; de ouwe Tante heeft voor ieder wat in 'r mandje. Zoodra ze binnenkwam viel juffrouw Kobissen, met een dorst als 'n postpaard, op den „Burgerlijken Stand" en wel op dat gedeelte van den Burgerlijken Stand dat de geboorten meedeelt. Ze deed dit niet uit pure belangstelling in al die kleine menschjes, doch.... om stof op te doen voor zwartgalligheid, naijver, leedvermaak en meer andere hebbelijke aandoeningen. Ze kende al haar konkurrente's en door jarenlange oefening behoefde ze slechts de initialen te lezen — bijvoorbeeld: bevallen M. v. d. Z. geb. d. J. — om precies te weten of ze met klanten van juffrouw Kibbeling, juffrouw Geurts, juffrouw Franken of van welke juffrouw dan ook te doen had; en tevens wist ze dan ook hoe zwaar die klanten wogen. Ze las dan met 'n drift, als hing 'r heele bestaan af van de rubriek voor haar, bromde tusschen de tanden en deed dan plotseling 'n uitval, die iedereen zou doen schrikken behalve haar man, die, de kalmte in persoon, sinds jaren hieraan gewoon was, en meer om haar genoegen te doen dan wel uit nieuwsgierigheid naar 't geen er volgen zou, zich op de kleermakerstafel omkeerde om haar vragend aan te zien.

„Kijk nou 's man. C. v. d. B., geb. K., dat is Neel van den Burg, vijf gulden; M. D. geb. Z., dat is Marie Dirks, ook vijf gulden; W. P. geb. v. d. S. Godallemachtig dat is juffrouw Paardekooper, dat is er een van 'n tientje; da's allemaal voor dat wijf Geurts, die bij 't minste wat er aan hapert d'r handen niet eens weet te roeren, in twee dagen tijds, en ik heb van de heele week nog maar een simpel verlossinkje van 'n riks, omdat 't er niet aanzat.... En die juffrouw Kibbeling ook.... een, twee van vijf gulden. 't Is toch wat man...."

„Nou mens, klaag nog maar niet. Je hebt ook wel 's goeie weken. Zoo'n verlossing as jij voor 'n dag of tien had op den Amsterdamschen weg, hebben zij toch ook niet elken dag."

„Of ik ze dan elken dag heb."

Juffrouw Kobissen las verder. Want ik zou haar onrecht aandoen met te beweren, dat ze niets anders las dan den Burgerlijken Stand. Ze las ook de Gemengde Berichten. Wat? Moest ze dan onwetend blijven van al die kindertjes, die bij moeders afwezigheid in 'n waschtobbe vol kokend water waren gevallen; van al die keuken-

meiden, wier kleeren hadden vlam gevat door 't onvoorzichtig omgaan met 'n petroleumstel; van dien moordenaar in Rotterdam, dien de politie nergens kan vinden; van de bizonderheden omtrent de koningin; van dien trouwen hond, die z'n ziekenkameraad verzorgde met z'n eigen voedsel, en alle andere wetenswaardigheden meer? Moest ze dan met den mond vol tanden staan, wanneer anderen met zeer veel kennis van zaken deze onderwerpen ter sprake brachten?

Maar thans trok deze rubriek haar meer, dan gewoon aan, want ze snakte naar meer bizonderheden omtrent hetgeen men haar verteld had van het kinderlijkje. En ze vond wat ze zocht; het geval stond er in, zooals het zich had toegedragen.

„Zie je wel man", riep ze uit", „zie je wel dat er weer veel praatjes bijgedaan waren? De menschen maken altijd van 'n spel 1) 'n el" (Ze vergat, dat ze er zelf bijna 'n roede van gemaakt had), „Kijk hier staat 't.... Tien dagen oud.... van 't mannelijk geslacht.... Jezes Kristes!...."

Dit woord, uitgegild of ze in 'n doorn trapte, deed thans haar kalme man zelfs schrikken en niet zonder bezorgdheid vroeg-i:

„Wat is 't vrouw."

„Godallemachtig man, ik geloof zeker, dat 't dat kind is van den Amsterdamschen weg."

„Och kom.... hoe kom je daar bij?"

„Nou let er maar 's op. Weet je wel hoe geheimzinnig ze met dat zaakje waren? Niemand in huis mocht er iets van hooren, tegen niemand mocht ik er 'n woord van zeggen en ik mocht 't zelf niet eens aangeven."

„Ja, het laat zich best begrijpen, dat er niet van gesproken mocht worden, want dat kind was natuurlijk van meneer zelf of van 'n zoon; maar daarmee is nog niet bewezen, dat ze dat kind in 't wa......"

„Niet bewezen? Ik ga dâlik naar 't stadhuis, hooren of er uit dat huis 'n kind is aangegeven en is dat niet zoo, dan ga 'k na de politie."

„Mensch, wat hebben wij d'r mee te maken?"

„Wat ik er mee te maken heb? Ik krijg 't op mijn kop, als ik 't verzwijg. Ik raak de stad kwijt en wordt misschien nog beschuldigd van medeplichtigheid. Nee man, de zaken gaan niet zoo best, dat 'k nog meer zou willen missen. Ik ga hoor."

---

1) Speld.

De man wist bij ervaring dat alle tegenspraak verder nutteloos was en liet haar gaan.

In de registers van den Burgerlijken Stand stond geen knaapje als voor tien dagen geboren op den Amsterdamschen weg nummer zooveel ingeschreven. Juffrouw Kobissen was overtuigd en stapte naar 't bureau van politie.

Dat haar inlichtingen van beteekenis waren zal niemand ontkennen. De kommissaris van politie sprong 'n voet hoog van z'n stoel, ten toppunt van geluk, dat aan hem de verdere ontwikkeling dezer zaak werd toevertrouwd. Ook hij was overtuigd de juiste aanwijzing van de schuldige te hebben, en stapte dus in eigen persoon vergezeld door twee rechercheurs naar den Amsterdamschen weg.

't Spreekt van zelf, dat de hoffelijke politie-kommissaris in de eerste plaats vroeg „mevrouw" te spreken. Hij werd toegelaten in 't salon, waar mevrouw, Jetje de oudste dochter en mejuffrouw Dufourné, de gezelschapsdame, zaten. De kommissaris boog zeer diep, deelde in uiterst beleefde termen de rede van z'n bezoek mee en bood de dames zijn excuses aan, wanneer z'n komst eenige storing mocht hebben gebracht in de huiselijke gezelligheid. Mevrouw ontstelde hevig, Jetje werd wit als 'n doek en mejuffrouw Dufourné scheen van plan 'n zenuwtoeval te krijgen. Na rijp beraad besloot ze evenwel voor ditmaal bij 'r positieven te blijven; Jetje werd op 'n kiesche wijze naar 'n andere kamer gezonden en mevrouw gaf haar verontwaardiging den vrijen teugel.

„Wat zegt U, mijnheer, is dit in mijn huis voorgevallen, zonder dat we er iets van hebben gemerkt?"

De kommissaris knikte. Mevrouw vervolgde:

„Heb ik zoo'n diep gezonken, zoo'n door en door bedorven schepsel in m'n huis? Kan op zoo'n wijze door zoo'n wezen de onbesproken eer van ons huis te grabbel worden gegooid?"

Herhaaldelijk knikte de kommissaris, den hoogen hoed voor z'n buik houdend met beide handen. Mevrouw ging voort:

„O, Mijnheer, als 't kan wil u dan zorgen, dat ons huis niet in opspraak komt. Zorg vooral dat 't geval thans niet in die.... die krant komt."

„Maar, mevrouw, de zaak...."

„O, zeker, Mijnheer, het recht moet z'n beloop hebben. Het is zeer gelukkig dat 't uitkomt en zoo'n monster naar verdienste kan worden gestraft. Neem u ze als 't belieft direkt mee, Mijnheer. U begrijpt dat ik 'r tegenwoordigheid in ons huis geen oogenblik kan verdra-

gen. Maar ik verzoek u: zie er ons buiten te houden. Kan u niet 'n ander huis noemen, waar u ze hebt gearresteerd?"

„Dat gaat moeielijk, mevrouw,.... U begrijpt.... 't Wordt letterlik omschreven in 't proces-verbaal.... De couranten nemen 't op 't parket van den officier van justitie over.... Maar toch.... ze kunnen met 't noemen der voorletters volstaan en"....

„O, dat is te veel, Mijnheer; niets noemen wat ik u bidden mag."

„Mevrouw, u kunt rekenen op m'n diskretie,.... Echter we loopen de kwestie vooruit.... Ik dien haar eerst te ondervragen.... Met uw verlof"....

„Mijnheer, als u er niets tegen hebt wensch ik getuige te zijn van dat verhoor."

„Volstrekt niets tegen, Mevrouw."

„Juffrouw Dufourné, wil u zoo goed zijn de tweede werkmeid te laten ontbieden?"

Anna was op 'r kamertje bezig eenige orde te brengen in den gedurende 'r bedlegerigheid zoo verwaarloosden toestand. Met tranen in 't oog bezag ze de versleten kleedingstukken, die een voor een door 'r vermagerde vingers gingen om ze op te bergen in 'r latafel. Ze miste de groote hoedendoos, die ze van juffrouw Demmers had gekregen. Ze stond in gedachten verdiept, waar die toch zijn kon, toen Miet in 't kamertje verscheen, om haar per order Dufourné te boodschappen even bij mevrouw te komen.

„Zeg Miet, weet-j' soms woar die huujedeus van mien zin kan?"

Miet wist er heusch niets van, en vroeg of aan 'n doos van drie stuivers dan zoo bizonder veel was gelegen.

Neen, dat was zoo erg niet, maar vooreerst was 't 'n gedachtenis aan juffrouw Demmers en ten tweede zat er iets in, wat ze voor geen geld ter wereld missen wilde.

Ze bedoelde het briefje van Jan, dat „de ouwe" haar op dien Zondagmorgen gebracht had, doch dit verzweeg ze. Haar hoed, handschoenen en 'n paar zakdoeken, die ze zich ook herinnerde te hebben opgeborgen in die doos, vond ze in de latafel terug, doch dat briefje kon ze nergens vinden.

Miet spoorde haar aan voort te maken; ze kon straks nog wel eens zoeken.

Na eenige oogenblikken stond Anna met neergeslagen oogen, bevend als 'n riet voor den kommissaris van politie.

Deze nam 't woord:

„Meisje ik heb je eenige vragen te doen, die ik hoop, dat je me

naar waarheid zult beantwoorden. Dit zal tevens 't best zijn voor je zelf, want liegen zou je bitter weinig baten, daar we de toedracht der zaak ongeveer reeds kennen. Ter zake dus: Ben je hier in dit huis voor ongeveer tien dagen bevallen?"

't Was Anna of de vloer onder 'r voeten wegzonk; alles werd groen en geel voor 'r oogen. Maar kon ze 'n leugenachtig antwoord geven op deze pertinente vraag? Dat was onmogelijk en snikkend stamelde ze:

„Joa, meneer."

Mevrouw steeg op, als 'n furie, die zich geroepen waant de verguisde zedelijkheid te wreken, en bulderde:

„Is 't waar, meid?"

Anna zweeg. Dufourné greep naar Hofmandruppels. Mevrouw hervatte:

„Heb je de eer van ons huis op straat gegooid?"

Anna richtte even hare oogen op de vraagster. Het woord: „uw zoon, mevrouw" speelde haar op de lippen.... 't Wilde er niet uit.

De kommissaris vervolgde:

„En wat was uw kind; 'n meisje of 'n jongen?"

„'n Jungske meneer.... tenminste.... ze hebben...."

„Jawel.... U moet weten, Mevrouw, dat 't gevonden cadaver van 't mannelik geslacht was", zei de kommissaris, terwijl-i den baard op de borst drukte en wijsgeerig knipoogde, uiterst voldaan over de juridische kennis, die hij zoo geheel onverwacht bij zichzelf ontdekte. Hij ging voort:

„Ik weet nie', meneer."

„Zoo weet je 't niet.... Mevrouw, ik geloof dat hier het bewijs wettelik en overtuigend is geleverd. U zult me dus permitteeren, dat ik ambtshalve tot arrestatie overga."

De kommissaris maakte wederom 'n diepe buiging; mevrouw poogde de houding aan te nemen van 'n Elisabeth tegenover Maria Stuart; en de ongelukkige Anna, die niet wist wat er plaats greep stapte eenige oogenblikken later den Amsterdamschen weg af naar 't Huis van Bewaring.

Het was een weg naar Golgotha.

Er viel niets meer geheim te houden, want juffrouw Kobissen, overtuigd dat ze 'n zuivere aanwijzing van de moordenares had gedaan, vertelde 't ieder, die ze tegenkwam, en als 'n loopend vuurtje had 't zich verspreid door de gansche stad.

Bij de Drie Poorten stonden reeds nieuwsgierigen op den uitkijk,

op den Singel groeide de menigte aan; men riep: moordenares! hang ze op! men gooide met vuil en steenen, bezwadderend de gepoetste helmen der agenten; op de Beek zag 't zwart van menschen en de politie moest, wat men noemt, „handelend" optreden om haar heelhuids in den kerker te krijgen.

Alle schijn was tegen haar. Van de duizend zouden haar gewis negen honderd negen en negentig onvoorwaardelijk voor de schuldige houden.

Alleen Miet die uit 'n dakraam de arrestatie met de oogen had gevolgd, wist beter. Eén woord van haar en Anna was vrij. En 'n oogenblik stond ze in beraad dat woord te spreken. Maar ze begreep direkt, dat dit woord 'n zelfbeschuldiging moest inhouden, en ze deinsde er voor terug. Had ze de politie kunnen overtuigen, dat ze de hoedendoos slechts aan 'n boom had neergezet en dat ongetwijfeld 'n ander, 'n onbekende, die haar gevonden had, niet wetend wat ze inhield, haar in 't water had geslingerd; had ze de zekerheid gehad zich met deze woorden te kunnen vrijpleiten van kindermoord, misschien zou het goede in den mensch, dat ook bij haar aanwezig was, over alle andere neigingen getriomfeerd hebben; maar ze durfde de gevolgen niet aanvaarden en trachtte haar geweten in slaap te sussen door zich telkens te verzekeren, dat zij toch geen kind had vermoord. De zucht tot zelfbehoud kwam meer en meer boven en ten slotte had ze er zelfs vrede mee, dat 't zóó geloopen was, daar nu alle verdenking van haar moest zijn afgewenteld. Anna zou kunnen zeggen, dat zij bij hare bevalling tegenwoordig was. Maar wat was het dan nog? Niemand had haar met de hoedendoos gezien. Ze zou zich goed houden. Buitendien, Anna zou niets zeggen....

Neen, Anna zou niets zeggen. Ze zou zich liever de tong aan stukken bijten, dan de verdenking laden op iemand, die haar zoo zorgvuldig had opgepast.... en die ze toch nog in geen geval met zekerheid verdenken kon.

'n Vreeselijke nacht brak voor Anna aan. O, dien eersten nacht in 'n gevangenis, zonder te weten, waarvan men beschuldigd wordt! .... Die kan door geen pen worden weergegeven.... dat moet men hebben ondervonden. Van slapen geen sprake.... de spanning brengt den gefolterde op de grens van den waanzin.

Wat had ze toch misdaan?.... Wel had ze het woord moordenares opgevangen,.... doch dit kon toch haar niet gelden?

Wezenloos zonk ze op 't harde strooleger, totdat eindelijk de tranenvloed losbarstte en ze als krankzinnig door 'r cel vloog.

Toen 's morgens de bewaarster 'r celdeur opende had ze niet geslapen. Het gevangenisbrood liet ze onaangeroerd. 's Middags at ze evenmin. Den volgenden nacht sliep ze weer niet. Den volgenden dag lustte ze weer geen eten. De dokter werd ontboden;.... ze lag in 'n zenuwkoorts.

Het verhoor moest worden uitgesteld. Wie haar kon zien was overtuigd, dat ze wel nimmer verhoord zou kunnen worden. Maar dan zou te kort hebben gedaan aan 't recht; — men mocht haar niet laten sterven. De dood zou 'n weldaad voor haar geweest zijn;.... deze gunst werd haar onthouden. Ze werd naar 'n ziekenzaal overgebracht; de bekwaamste dokters stonden dagelijks aan 'r bed. Ze werd verzorgd en vertroeteld als 'n konijntje aan de Hoogeschool, dat weldra zou veroordeeld zijn ter vivisectie. Haar lichaam moest geschikt worden gemaakt voor rechterlijke operaties. De officier van justitie noemde het 'n „prachtige" zaak, waarvan 't eeuwig jammer zou zijn, wanneer ze door 't intreden van den dood niet tot 'n goed einde kon worden gebracht. De dood zou 'n eerepalm wegmaaien op de rechterlijke renbaan.... en dus alle zeilen moesten worden bij gezet om haar te genezen.

En het gelukte. Na 'n paar weken had ze de kracht om een verhoor te ondergaan. Ze werd gebracht in de instructiekamer voor den rechter-kommissaris.

Het was meneer Witteveen, die zich later vereeuwigen zou in 'n brochure, waarin-i 'n wijziging der grondwet zou voorstellen om de koningin van z'n land wettelijk te verklaren tot 't hoofd van 'r gezin, haar eventueel gemaal verheffend tot vorstelijk bijslaap tegen vierduizend gulden per nacht.... Het was Witteveen, met z'n witten baard en nog witter tanden, z'n grijze loerende oogen en z'n eeuwigen glimlach, die hij met geweld wilde bedwingen, waardoor z'n gelaat 'n terugstootende grijnzende uitdrukking aannam. Het was Witteveen, bekend om z'n geslepenheid bij 't ondervragen van verdachten, hen met ongeëvenaard talent de antwoorden in den mond gevend, die hij graag op z'n vragen gegeven zag; in iedere vraag 'n antwoord verbergend. Hij zat aan 'n lange tafel, bedekt met 'n groen kleed en rammelde met 'n potlood tegen 'n met kostbare diamanten afgezetten ring. Tegenover hem zat 'n opgeblazen jongmensch, met 'n dikke penhouder tusschen voorste- en middenvinger en eenige groote vellen papier voor zich, gereed alles op te schrijven, wat meneer Witteveen hem zou dikteeren. Aan 't eind der tafel stond 'n stoel voor de verdachte. Anna, ondersteund door 'n bewaarster, nam plaats. Hoewel de groote kachel behagelijk

brandde, kon ze 'n rilling, het gevolg van den tocht door den langen killen gang, niet onderdrukken. Het getemperde licht van 'n binnenplaats deed 'r vaal-geele tint nog doodscher uitkomen. Iedereen, die haar daar zag zitten, moest medelijden met haar krijgen — behalve 'n rechter natuurlijk.

Het verhoor begon:

„Uw naam is Anna Stam, niet waar?"

„Joa, meneer."

„Oud?"

„Negetien joar, meneer."

„Waar geboren?"

„In Elzenburg, meneer."

„Schrijf op: Ik verklaar te heeten — Anna Stam — geboren te Elzenburg.... Wanneer?"

„16 Augustus 18...."

„.... den 16en Augustus 18....".

„Ben je voor eenige weken bevallen van 'n zoon?"

„Joa, meneer."

„Ten huize van meneer van Nedervoort?"

„Joa, meneer."

„Was 't ongeveer vijf uur 's avonds?"

„Joa, meneer."

„Schrijven: Ik verklaar verder — op den 7den Februari l.l. — 's avonds om ongeveer vijf uur — ten huize van Baron Blankenstein van Nedervoort — bij wien ik in betrekking was als tweede werkmeid.... Dat is immers zoo?

....te zijn bevallen van 'n zoon — punt.

En waar ben je met je kind gebleven?

'k Weet nie' woar ze 't hebbe geloate, meneer."

„Kom, kom, dat is maar gekheid. Je weet toch wel wat je met je kind gedaan hebt? Je had 'n hoedendoos niet waar?"

„Joa, meneer."

„En waar is die nu?"

„Ik heb ze nerges kunne veinde, meneer."

„Dat zal wel.... Heb je ze alleen naar 't Onderlangs gebracht, of was er iemand bij je?"

„Wablief meneer?.... Onderlangs?.... Ik lag in 't bed, en 'k docht da'k er z'n lève nie' meer uutkwiem."

„Maar je miste toch zeker je kind wel?"

„Toen 'k bijkwiem wel, meneer."

„En wie heeft 't dan weggebracht?"

„Da' weet ik nie'.... 'k Lag van mien eigen af."

„Maar toen je bijkwam, heb je er toen niet naar gevraagd?"

„Joa, doalik."

„Aan wie?"

„Oan.... 'k weet nie' meer, meneer."

„Zoo, dat is vreemd.... Je zult 't wel niet noodig hebben gehad er naar te vragen, is 't wel?"

„Nee, meneer."

De rechter-kommissaris maakte 'n aanteekening op 'n kladje en vervolgde:

„Weet je waarvan je verdacht wordt?"

„Nee, meneer."

„Zoo.... je speelt goed.... Je wordt verdacht je kind in de hoedendoos — die je toevallig niet vinden kunt — te hebben gedaan, en zoo in 't water te hebben geworpen."

„Wa.... blief."

De rechter-kommissaris herhaalde z'n woorden, doch Anna verstond ze niet. Ze lag in 'n bezwijming en moest onmiddellijk naar de ziekenzaal worden overgebracht.

Haar verklaringen werden in 'r afwezigheid geformuleerd; haar bewering, dat ze 't niet noodig had te vragen naar 'r kind, werd onderstreept; de blijkbare verwarring in 'r antwoorden moest dienen als 't onomstootelijke bewijs voor 'r schuld.... men zou ze een en ander later wel ter onderteekening voorleggen.

Toen ze weggevoerd was kwamen de getuigen, een voor een.

Ze waren: Simon Treffers, die in opdracht van Miet juffrouw Kobissen was gaan roepen; Josephine Kobissen, geboren Goverts, de verloskundige; Marie Snipper, linnenmeid van mevrouw Blankenstein van Nedervoort; Klaas Jansen, huisknecht bij baron Blankenstein van Nedervoort die de verloskundige had uitgelaten; en dokter van Dordt, die het kinderlijkje had geschouwd en verklaren kon, dat de vermoedelijke ouderdom van 't corpus delictie volkomen overeenstemde met de door de eerste getuigen genoemden datum der bevalling."

Miet onderging 't volgend verhoor:

„Wist jij dat Anna bevallen moest?"

„Ja, ze had 't me veertien daag te voren verteld en ze vroeg 't me zoo vrindelik om 't te zwijgen en ze te helpen, dat ik 't niet laten kon, en toen heb ik, toen 't zoo na was, de juffrouw laten roepen. Maar verders heb ik er me niet mee bemoeid. 'k Had genoeg voor d'r gedaan."

„Dat dunkt mij ook..... Weet je ook of Anna dienzelfden dag nog is opgestaan?"

„Ik heb 't niet gezien, meneer; maar dat zal wel;.... waar zou ze anders met d'r kind zijn gebleven? En dan moet u weten, dat ze 's aves, toen de juffrouw weg was, en toen ik nog efkes aan d'r bed ben geweest, heel goed bij d'r pozitieve was. En 's anderen daags was ze net zoo ziek as 'n hond.... Geen wonder, met zoo'n lichaam na 't Onderlangs"....

„Ja, dat is zeker geen wonder.... Dus u is voor u zelf overtuigd dat ze 't bed verlaten heeft?"

„Ja, meneer."

In dezen geest werd 'n verklaring opgemaakt, door Miet onderteekend.

De takkebosschen lagen gereed; de vlam moest er slechts nog in. De zaak werd verwezen naar de openbare terechtzitting.

En midderwijl leed Anna verschrikkelijk.

Thans wist ze waar de hoedendoos — en tegelijk dat briefje — gebleven was. 't Stond bij haar boven allen twijfel, dat Miet op last van den ellendeling, die haar zoo diep in 't ongeluk had gestort, de doos met 't kind in 't water had geslingerd. O, kon ze hem maar aanklagen.... maar hij was gedekt door de wet.... En z'n werktuig? Neen, liever wilde ze den lijdensbeker tot den laatsten druppel ledigen, dan haar vermoeden uitspreken.

En als ze dan in die akelige nachtelijke stilte wakker lag te droomen; als ze dan in den geest 'r eerste kinderjaren weer doorleefde; als ze in gedachten weer speelde met Willem, of stond te huilen aan moeders schoot, wanneer-i haar had geslagen; als ze 't paard voor haar vader in den stal leidde en pakjes bezorgde in de Roskam en bij Bankrozet; als ze tegenover 'r moeder over 'r naaiwerk zat gebogen.... dan eindigde haar fantasie in de verschrikkelijke woorden, die 'r moeder had gesproken op den avond dat Willem gewond thuis kwam.... dan zag ze in vlammend schrift die woorden tegen den kalen wand van 'r somber verblijf, en ze las: „pas gebore wurmkes in 'n zak nèje, of in 'n huujedeus stoppe en in 't woater smiete, krek as jong' katte".... En dan riep ze snikkend uit, dat ze 't tot in de verste hoeken der gevangenis konden hooren:

„Moeder!.... ha'j 't ooit kunne dinke, dat oe kind doarveur in 't spinhuus zou komme?.... Moeder!.... Willem!.... Jan!.... of j' 't heure kunt of nie', bij al wat heilig is; ik bezweer oe: ik bin onschuldig!

HOOFDSTUK XIII.

Dat in 'n rechtzaal aanvangt, zich in den tuin van 'n buiten-societeit door 'n doolhof van scheefzakkende stoelen en gebroken champagneglazen heenslingert, en eindigt aan 'n sterfbed.

Jan Koddewijn, hoewel Anna Stam nimmer ontmoetende, had haar geen oogenblik uit 't oog verloren. Hij bleef — op welke wijze dat was zijn geheim — steeds van haar toestand op de hoogte, wist precies wanneer ze bevallen was, werd direkt ingelicht omtrent de arrestatie, en had persoonlijk de overtuiging van 'r onschuld van 't haar ten laste gelegde.

Hij wilde geen poging om haar te redden onbeproefd laten, en met verdubbelden ijver ging-i alle bizonderheden na, die op de zaak betrekking hadden. Hij begreep terstond dat Gustav van Nedervoort de hand had in dit drama en dezen in 't oog houden was dus 'n eerste vereischte. Het gelukte hem in Wittenberg iemand te vinden, die deze taak voor z'n rekening nam en ze beter dan iemand anders ten uitvoer wist te brengen. Hij scheen als 'n geest van alle samenkomsten der studenten de onzichtbare getuige te zijn en lichtte Jan terstond in van alles wat-i gewaar werd.

Op den avond voor den dag dat Anna Stam voor de rechtbank zou verschijnen, hadden er twee vergaderingen plaats; een in Rijnstad en een in Wittenberg. De eerste werd gehouden in het lokaal Vooruit; de tweede in de sociëteit der studenten. Op de eerste werd besloten in groote getale de terechtzitting bij te wonen; op de tweede om gezamentlijk naar Rijnstad te gaan en getuige te zijn van de terechtzitting.

Het besluit der vergadering te Wittenberg werd — zonder dat deze vergadering daarover gehoord werd — direkt in 'n voor ieder oningewijde onbegrijpelijk telegram aan de vergadering in Rijnstad meegedeeld; waarvan het gevolg was, dat Jan met eenige vertrouwden nog 'n navergadering hield, die tot laat in den nacht duurde, en waarop dingen werden besloten, die niet bekend mochten worden, dan nadat ze ten uitvoer waren gebracht.

Aanleiding en verloop der vergadering te Wittenberg — die eigenlijk geen officieele vergadering, doch 'n doodgewone club- en drinkavond was — waren als volgt:

Frits van Dijk was voor eenige weken gepromoveerd en had zich neergezet in Rijnstad. In overleg met z'n gewezen studiemakkers had-i de verdediging van Anna Stam a prodeo op zich genomen, om hiermee z'n intrede te doen in de advokatenwereld.

Dit punt was aan de orde.

Schertsend werd er op gezinspeeld, dat eigenlijk Gustav gepromoveerd had moeten zijn, om deze hem persoonlijk rakende zaak voor z'n rekening te nemen. En met onbegrijpelijke schaamteloosheid, had-i geantwoord, dat-i, gesteld dat pleiten z'n bezigheid zou zijn, hier volstrekt geen bezwaar in zou vinden.

Dit werd betwijfeld. Zooveel cynisme durfde men zelfs dààr niet veronderstellen....

De theoloog vond 't onbegrijpelijk en was zoo overtuigd van Gustav's opsnijderij in deze, dat-i er 'n anker champagne onder verwedde, wanneer Gus de terechtzitting zelfs maar zou durven bijwonen.

Gus bedacht zich geen oogenblik de weddenschap te aanvaarden, onder luide bravo's van de rest, en hierop volgde 't besluit om allen te zamen naar Rijnstad te gaan. Gustav, Jan van der Flatz, de theoloog, de student in de medicijnen van Amsterdam en nog 'n drietal anderen waren van de partij.

Geruimen tijd vóór de grooten deuren der rechtzaal werden geopend stond 'n dicht opeengepakte menschenmassa op 't voorplein van 't paleis van justitie. De staart van die massa strekte zich uit tot 't midden der Markt.

Veel waren er bij, die niet wisten wat er zou behandeld worden, en 't fijne van de zaak was slechts bekend aan 't vijftal dat tot laat in den nacht in Vooruit vergaderd was geweest. Maar 't moest zeker iets bizonders zijn, en deze overweging deed den toeloop steeds grooter worden.

Toen de deuren geopend werden en de zaal in vijf minuten tot in alle hoeken volstroomde, bleek er voor de meesten geen plaats te zijn. Maar zij, die wél wisten wat er te doen was, hadden gezorgd vooraan te staan.

De rechtzaal was dus veel te klein, maar de rechters, het publiek overziende en op de bekende gezichten lezende, dat er wel 'n beetje rumoer te verwachten was, vonden ze nog veel te groot. Ze zetten bedrukte gezichten als martelaars en zouden nog treuriger gekeken

hebben, wanneer ze hadden kunnen veronderstellen, dat 't publiek van 't schellinkje van daag ook 'n rol zou spelen. Daar had de regisseur niet op gerekend.

Van de vijf zwarte heeren zijn vier dezelfden waarvoor Jan Koddewijn intertijd terecht stond. Alleen Kees ontbreekt — wat zelden gebeurt. Hij maakt op 't oogenblik 'n reis door Duitschland — dit wil zeggen: hij bezoekt de omstreken van Kleef. In elk geval neemt-i 't er thans eens van, z'n hamer voor 'n paar weken toevertrouwend aan den president zelf, baron Blankenstein van Nedervoort, voor wien het waarnemen van z'n betrekking 'n ware marteling is, waaraan-i zich dan ook slechts bij hooge uitzondering waagt.

De president is iemand met vierkante schouders, breede borst, hooge gestalte en dikke buik. Hij heeft 'n hoog voorhoofd, grijze haren en bakkebaarden en de uitdrukking in z'n oogen herinnert aan iemand, wiens hart geneigd is om veel weer goed te maken, doch den moed mist om de neiging van z'n hart te volgen.

Op de bank der beschuldigden zit Anna Stam, bleek als 'n verwelkte lelie, met donkerbruine lokken bij gebrek aan haarspelden loswiegelend om 'n lelieblanken, vermagerden hals. Haar kleeren zijn niet niet meer dan herhaaldelijk herstelde vodden; de tot sloffen vervallen schoenen laten 'n groot stuk der geel-witte gevangeniskousen zien. Haar donkere oogen zijn steeds op de ontrafelde punten van die stoffen gevestigd; ze durft niet opzien, noch naar 't publiek, noch naar de rechters.

Jan Koddewijn was de eenige in de groote zaal, dien ze had opgemerkt, en 'n vluchtig blosje had voor 'n oogenblik 'r ontvleeschde kaken geverfd. Hij stond dicht bij haar; als verslaggever voor „De Fakkel" was 't hem gelukt toegang te krijgen tot 't middenvak.

De komedie nam 'n aanvang.

Anna Stam verklaart, nauwelijks hoorbaar, te heeten Anna Stam, negentien jaar oud te zijn, geboren te Elzenburg.

Uit de acte van beschuldiging blijkt, dat ze in den avond van den 7den Februari 'n kind, haar kind, geborgen in 'n hoedendoos, in het water moet hebben gegooid en zich dus moet hebben schuldig gemaakt aan kindermoord door verdrinking.

Ze bekent moeder te zijn en niet te weten waar 't kind is gebleven; doch schuldig te zijn aan kindermoord ontkent ze standvastig.

De getuigen verklaren hetzelfde als voor den rechter van instructie, en ook Miet doet dit met treurige konsekwentie.

De Ambtenaar van het Openbaar Ministerie acht in deze zaak het wettelijk en overtuigend bewijs geleverd. Hij wijst op de beken-

tenis van beklaagde op den bewusten avond bevallen te zijn van 'n kind van 't mannelijke geslacht en de treffende overeenkomst van 't gevonden kinderlijkje volgens de verklaring des dokters. Hij laat het volle licht vallen op het, volgens bekentenis van beklaagde, spoorloos verdwijnen der hoedendoos en het opmerkelijke, dat 't cadaver zich juist in een hoedendoos bevond. Ten slotte beriep-i zich op de afdoende getuigenis van Marie Snipped, namelijk dat beklaagde 'n uur na hare bevalling zich zeer goed bevond, terwijl ze den volgenden dag zwaar ziek was, welke ziekte een noodzakelijk gevolg moest zijn van hare wandeling naar 't Onderlangs in zulk 'n bedenkelijken toestand; en de hoop uitsprekend, dat 't gebeurde 'n les mocht zijn op haar volgend levenspad, alsook 'n spiegel voor anderen, die zich maar al te lichtvaardig op slechte paden begeven, eischte-n-i 'n gevangenisstraf van achttien maanden.

Het publiek siste niet. Zij, die de vergadering van den vorigen avond niet hadden bijgewoond, vonden 't geen dag te veel, en de anderen volgden 't besluit op, om zich bij alles zoo stil mogelijk te houden.

Anna zat te snikken en liet de vraag, of ze iets tot 'r verdediging had in te brengen, onbeantwoord.

Maar haar verdediger stond reeds klaar, gehuld in 'n toga. Hij knikte even glimlachend in de richting van Gustav en de andere vrienden, die elkander lachend aankeken en zich bij voorbaat verkneukelden over 't vermoedelijk in 't water vallen van z'n maidenspeech; draaide even aan z'n magere knevels, haalde de manchetten een voor een wat naar voren, nam 'n slokje water uit het op z'n lessenaar gereedstaand glas, veegde zich den mond af met 'n hagelwitten zakdoek, die-i met eenigen zwier weer in de achterzakken van 't onder z'n toga verborgen jasje stak, kuchte tweemaal en begon.

Hij verdedigde.... zich zelf. Z'n spech was er op berekend 'n goeden indruk te maken op de rechters. Hij had z'n carrière op 't oog. Wat ging die meid hem aan?

Z'n universiteitsvrienden lachten onder elkander, knikten goedkeurend en hadden 'n schik als bevonden ze zich in de Rijkshallen, de kuiten bewonderend der balletdanseressen.

Gustav lachte mee, het hartelijkst van allen. Anna zag-i niet.... hij kende ze immers niet? Welke wet ter wereld gebood hem ze wèl te kennen?

Nu en dan liet-i z'n onbeschaamden blik door 't schapenhok weiden. Uit dien blik sprak: „Hier ben ik. Ik, zoon van 'n baron, met

adelijk bloed in m'n aderen. Ik, die genomen heb, wat mij toekomt, en wat jelui, ellendige ploerten, niet 't recht hebt mij te betwisten. Aan ons de eerste bloesems der bekoorlijke jeugd; aan ons de rechtspraak, wanneer zij, die ons niet meer dienen kunnen, de wetten beleedigen. Dat alles aan ons.... En als we tot walgens toe zijn verzadigd aan de blanke boezems uwer dochters; als de vunze lucht der gevangenissen het laatste blosje van gezondheid van haar verfletste wangen heeft weggevaagd, dan geven we ze u terug.... Dan moogt gij er u mee vermaken en ons op de knieën uwe dankbaarheid betoonen voor zooveel edelmoedigheid"....

Dit alles, en veel meer nog, sprak uit dien tartenden blik. Maar niemand in den engelenbak, die de oogen voor hem neersloeg. Zij, die 'm kenden, zagen 'm uitdagend aan, verslonden 'm met hun oogen. De Lange Marinus, die ter afwisseling voor z'n baas 'n gerepareerd coulise van 'n kamertooneel moest wegbrengen, en 't gewaagd had voor 'n paar uur uit zijn tooneelbaan te stappen, kon niet langer zwijgen en zei tot z'n buurman:

„Zie je 'm? Dat is-i, die verle joar 1) dat grapje had achter Musis, woar ze 'm zoo lekker veur in „De Fakkel" stopte."

„Die ons zoo brutaal aankiekt?"

„Ja! Hij zet nou 'n andere smoel as toen Jan en Toon 'm vrij aantreej in de Veuruit bezurgde. Toen keek-i net of-i Jezes had verroaje."

„Hij ziet er krek uit of-i alle nachten in 't bed...."

„Of-i geen eenen nacht in z'n bed komt, wil je zegge! 't Is 'n echte patser, dat kun je wel zien.... Kiek veur oe, lellekert.... en anders zu' w' oe 2) strak weer 's trappe loate klimme."

Frits ging onvermoeid door met pleiten. Wanneer-i eens moest zoeken naar 'n woord, ging-i even bladeren in de papieren, die-i geleerdheidshalve 'n heele berg voor zich had liggen. Of hij snoot z'n neus; of hij kuchte; of hij nam 'n slokje water en veegde zich den mond af. Hij ging voort met op droogen kouden toon, zonder 'n enkele maal in vuur te komen, de artikels der strafwet op te dreunen, die de aanhangige zaak beoordeelden in 'n ander licht. Hij slingerde door 'n doolhof van dubbelzinnigheden, zweefde in rechterlijk metaphysica, plaatste ontzaggelijke rechtstermen in 'n vitrine van geleerdheid, gebruikte zinne, die als orakeltaal van Delphi vatbaar waren voor tal van uitleggingen; wees ten slotte op de jeugd

1) Verleden jaar.
2) Zullen wij u.

van beklaagde, haar gunstig verleden, de loffelijke getuigenissen uit haar geboorteplaats, om welke rede hij het waagde beklaagde aan te bevelen in de clementie der edelachtbre heeren, met den meesten eerbied verzoekend haar straf te brengen op 't minimum door de wet bepaald....

Toen 't traditioneele: „ik heb gezegd" van z'n lippen kwam.... had-i eigenlijk niets gezegd. Maar hij maakte 'n kranige buiging en de heeren rechters waren zoo vriendelijk hem met 'n lachje van tevredenheid bemoedigend toe te knikken. En z'n studiemakkers kwamen 'm een voor een de bejuweelde vingers toesteken en duwden met z'n dorre rechterhand als met den slinger eener pomp op en neer en feliciteerden 'm met z'n „magnifique pleidooi."

En uit juridisch oogpunt beschouwd was 't ook 'n kranig pleidooi. Hij was er volkomen in geslaagd 'n korten zin te geven in 'n lange rede. Z'n naam als advokaat was van af dit oogenblik gevestigd.

Reeds maakten de rechters zich gereed om hun middagkoffie te gaan gebruiken, toen 't als 'n donderslag bij onbewolkten hemel door de zaal weerklonk: „Ik vraag 't woord?"

't Was Jan Koddewijn, die op deze wijze schennis pleegde aan de heiligheid der justitie.

Zoolang door 'n stortvloed van wetten, die stuk voor stuk getuigenis afleggen van orde en beschaving, de rechten en vrijheden van alle staatsburgers verzekerd zijn; zoolang de rechten van den mensch geformuleerd staan in de bestofte folianten der wetboeken van den staat; zoolang volgens wettelijk vastgestelde regelen aan ieder individu z'n plaats in de maatschappij is aangewezen; zoolang er dus sprake is van 'n gezonde, niemands rechten schadende individueele vrijheid.... kortom sedert de wetgeving de incarnatie is van humaniteit en gerechtigheid; sedert het dagteekenen der ware beschaving, was 't nog niet geschied, dat iemand op zulk 'n aanmatigende wijze de perken van het recht te buiten ging. Hoe, 'n leek, 'n onbevoegde zou zich met grove veronachtzaming van alle wettelijk vastgestelde en koninklijk bekrachtigde formaliteiten, 't recht toekennen iets te doen, wat alleen geoorloofd is aan hem, wiens officieel gewaarborgde antecedenten hem daartoe verlof geven? Moet dan 'n advokaat gelijk worden gesteld met 'n schoorsteenveger of 'n karpettenklopper of 'n water-en-vuurbaas, die zich slechts neer heeft te zetten en te zeggen: ik begin? Is 't niet meer dan voldoende, dat 't verwerven van alle akademische graden openstaat zoowel voor den zoon des daglooners — als z'n vader maar

zuinig wil zijn — als voor de kinderen der gefortuneerden?...... Dat alle sporten der maatschappelijke ladder voor iedereen bereikbaar zijn? Moet men hen zelfs toelaten tot 't verrichten van alleen aan bestudeeren, gediplomeerden en gepromoveerden toevertrouwde werkzaamheden, die te lui of te dom zijn dien ladder te beklimmen, of wier ouders in gebreke bleven hun kinderen 'n akademische opvoeding te verschaffen? Waar zou 't heen moeten als iedereen maar verdedigt, die zich tot verdediging geroepen waant? Spring gerust in 't water, wanneer iemand dààr uw hulp inroept. Vlieg vrij de trappen op van 'n brandend huis, tart de vlammen, schroei kleeren en aangezicht en draag de door de rook bezwijmde kinderen naar beneden. Wip op de gederailleerde machine, sluit met vaste hand de stoomkraan af, laat u gerust half gaar koken of 'n been afknellen tusschen de opgeschoven plaat van den tender, en red honderden van 'n wissen dood. Grijp de teugels der hollende paarden, vang de flauw liggende dame in uw armen op en draag ze 't eerst aanwezige en wagewijd opengezette heerenhuis binnen. Doe dit alles.... en uw naam zal genoemd worden met eere; men zal u 'n medalje en als ge 't verkiest 'n nieuw kostuum en 'n gouden remontoir geven; men zal u willen engageeren als huisknecht of 'n baantje bezorgen als brievengaarder of bode aan 'n ministerie; men zal uw portret afdrukken op de etiketten van sigarenkistjes en de kranten zullen over u schrijven, kolommen vol.... Maar steek uw hand niet uit tot redding van iemand, die bedolven ligt onder 'n berg van rechtstermen; verzet geen voet voor haar, die men tracht te smoren met 'n prop in den mond van artikel zooveel Wetboek van Strafrecht. Laat dat over aan hen, wier geborsteld laken en fijn linnengoed geen grachtwater, roet, machineolie en modderspatten kunnen verdragen.... Zou de gerechtigheid haren loop kunnen volgen, wanneer leeken, die niet studeerden in „de rechten", die van recht en gerechtigheid geheel andere opvattingen hebben, in 't openbaar die opvattingen ten voordeele van anderen mogen uitstallen? Hoe zouden al die schoorsteenen van advokaten kunnen rooken, wanneer 't iedereen vrijstond 'n poging tot redding te wagen, dààr waar geen bedorven kostuum of geen verbrand gelaat klaar liggen als de risiko van 't menschlievend werk?....

En al deze overwegingen ging Jan Koddewijn in koelen bloede voorbij; en met baggerlaarzen zwadderde-n-i door de zorgvuldig aangelegde bloembedden der gerechtigheid; en met ruwe hand slingerde-n-i alle wettelijk vastgestelde en koninklijk bekrachtigde formaliteiten der blinde vrouw Justitia in 't eerbaar gelaat.... en met

donderende stem riep-i: „Ik vraag het woord!" — — — —
— — — — — — — — — —

Als door den bliksem getroffen bleven de rechters de eerste oogenblikken aan hunne zetels genageld. Maar weldra zich herstellend vlogen ze op, de president hamerend, de ambtenaar van het openbaar ministerie gloeiende blikken op den vermetele werpend, allen om het hardst de als bevroren daar staande rijksveldwachters toeschreeuwend om dien „kerel" te grijpen en in arrest te brengen.

Verschrikkelijke verwarring. Deurwaarders en rijksveldwachters loopen elkaar ten onderste boven; studenten en advokaten vliegen toe om Jan te grijpen. Maar als 't water door 'n doorgebroken dijk, stroomt het schellinkje leeg in 't middenvak om hem te helpen. Er vallen klappen links en rechts, stoelen worden omvergeschopt; Anna zit bevend op 'r bankje. De officier van justitie loopt naar de telefoon.... er beweegt zich niets.... niemand hoort hem.... de draden zijn afgesneden. Rechters met gescheurde toga's, studenten met bloedneuzen, advokaten bezield met 't heldhaftig voornemen hun hoeden op 't slagveld achter te laten, ontsabelde gerechtsdienaars, op de teenen getrapte kreupele deurwaarders.... allen dringen naar de uitgangen, die gesloten zijn als kerkerdeuren.

En te midden van 't helsch rumoer staat Jan, ontzet uit de handen der studenten, doodkalm, als 'n rots te midden van 'n ontstuimige zee, spottend met de woedende baren.

'n Magere rechter trekt in doodsangst den onderkaak omlaag, de bovenlip omhoog en is goud waard om voor 'n schilder als spook te poseeren.

Het publiek, de machteloosheid der machthebbers opmerkend, barst uit in 'n luid gejuich.

Jan klimt op 't podium, steekt z'n hand op, verzoekt stilte, en alles is stil als 't graf.

Hij wendt zich tot de rechters:

„Mijne Heeren!

„Houdt u kalm!

„Neemt uwe plaatsen weer in en doet geen poging mij het spreken „te beletten; want dit zou vruchteloos zijn en uwe positie niet beter „maken. Gij zijt op dit oogenblik in onze macht en het verstandigst „zal zijn, u daaraan te onderwerpen.

„Ik ben, moet gij weten, van plan dat meisje daar te verdedigen „tegenover den schandelijken eisch, die de Ambtenaar van het „Openbaar Ministerie voor haar heeft durven stellen. En mijn ver-

„dediging zal anders luiden dan die van dien pas gebakken advo- „kaat.

„Laat ge mij nu ongestoord m'n gang gaan, dan sta ik er voor in „dat er niets verschrikkelijks met u voorvalt; doch indien ge mij „bemoeielijkt, blijf ik geen borg voor de gevolgen.

„Ik ben mij zeer goed bewust, dat ik mij ga begeven ver buiten „'t door u afgebakend wettelijk terrein, en over 'n uur aanvaard ik „de gevolgen.

„Maar dat ééne uur wensch ik vrij te zijn en te zeggen, wat mij „op het hart ligt.

„Straks, als we deze deuren weer zullen openen — ik weet, dat „we helaas de macht nog niet hebben ze voor goed gesloten te hou- „den — straks kunt ge mij, indien u dat goeddunkt, arresteeren en „straffen.

„Maar thans zijn wij baas en wil ik, dat gij naar mij luistert.

„Tracht dus 'n kleine overwinning te behalen op u zelf; verbeeldt „u voor eenige oogenblikken 'n advokaat voor u te hebben, gaat „zitten en luistert."

Jan zweeg om te zien, welke uitwerking z'n woorden zouden teweegbrengen.

De rechters staken de hoofden bij elkaar, fluisterden onderling en namen hun zetels in, zich schikkend in 't onvermijdelijke.

Jan plaatste zich naast de bank der beschuldigden; wachtte tot 't zoo stil was, dat men 'n speld kon hooren vallen en vervolgde:

„Eenmaal stond ik op deze plaats om mij te verdedigen tegen- „over het mij ten laste gelegde, dat ik den broeder van het meisje, „dat thans op de bank der beschuldigden zit, en door u nog dieper „in het ongeluk zal gestort worden, zou gepoogd hebben te ver- „moorden.

„Het was bij die gelegenheid, dat de Ambtenaar van het Open- „baar Ministerie het noodig vond, m'n verdediging te noemen „'n „rede sur feinster" — 'n kwalifikatie, die blijkbaar zeer in den „smaak viel bij den verslaggever van De Rijnstadsche Courant. — „Welnu, bij voorbaat wil ik hem in overweging geven ook thans dien „term in z'n blad te gebruiken; want ook nu zal m'n betoog even- „veel gelijken op 'n juridisch pleidooi als 'n eerlijk gezicht op de „tronie van 'n Nederlandsch rechter. Ik ben geen advokaat en ik „zou het niet willen zijn, vooral niet nu ik zoo even getuige was van „de athletische kronkelingen van dien proefschaatsrijder op de „rechterlijke ijsbaan. Hij heeft ons zoo vol wetsartikels en rechtster- „men gestopt, dat we gevaar loopen voor 'n indigestie, en het zou

„dus van mijn kant onverantwoordelijk zijn er nog eenigen bij te „voegen. Ik zal dus verdedigen op mijn manier.

„Dat de Ambtenaar van het Openbaar Ministerie het meisje voor „schuldig houdt, verwondert mij niet. Behalve beklaagde zelf, een „van de getuigen en nog iemand.... (hier wierp-i 'n beteekenisvol-„len blik op Gustav) ben ik wellicht de eenigste in deze zaal en mo-„gelijk wel in de geheele wereld, die van haar onschuld overtuigd „is. Ik ben van die onschuld overtuigd, zonder dat ik er bewijzen „voor kan aanvoeren. Anderen zouden dat kunnen doen, maar zijn „daartoe te laf.... (wederom richtte-n-i 't oog op den jonker en „daarna op Miet). Zij doen het niet omdat 'n getuigenis naar waar-„heid zou zijn.... 'n beschuldiging van zich zelf. Ik geloof aan haar „onschuld zonder ze te kunnen bewijzen.... Ik heb ze slechts aan „te zien, om de rotsvaste overtuiging op te doen, dat die moeder „niet kan zijn.... de moordenares van haar kind.

„Doch niet alleen, dat in deze zaak m'n gevoel, m'n overtuiging „spreekt, komt 't mij ook onverklaarbaar voor, dat ze 'n paar uur „na haar bevalling 'n wandeling naar het Onderlangs zou hebben „ondernomen, terwijl, volgens de verklaring der verloskundige, de „bevalling haar aan den rand des grafs had gebracht, en ze daarna „nog 'n volle week bedlegerig bleef. 't Is toch moeielijk te veronder-„stellen, dat ze, aannemende de begeerte om haar kind te dooden, „dat alles alleen, zonder steun van wie ook, zou gedaan kunnen heb-„ben. Men had dus, alweer aannemende haar schuld, direkt moeten „denken aan 'n medeplichtige. Dan had natuurlijk direkt de verden-„king moeten vallen op Marie Snipper, de eenige in huis, die van „de zaak wist, en die, blijkens de verklaringen der tweede getuige, „de zaak met de meeste geheimzinnigheid behandelde, blijkbaar in „opdracht van anderen.

„Had men het onderzoek geleid in deze richting, dan zou men „zeer zeker tot andere bevindingen gekomen zijn. Ik houd mij over-„tuigd, dat Marie Snipper, wanneer ze hier gehoord was als be-„klaagde, den naam zou genoemd hebben van haar lastgever in „deze zaak. Wij zouden dan kennis hebben gemaakt met den vader „van het kind, met den onverlaat, die het meisje in 't ongeluk stort-„te.... En mogelijk is het onderzoek dààrom niet in deze richting „geleid, omdat de rechtbank zoo iets voorkomen wilde.... Met „vaders hebben geen rechters te maken.... ,

„Bij mij staat het vast dat Marie Snipper niet is de medeplichtige, „maar de daadster.... alleen. Zij zond Treffers uit, zij had te voren „met mejuffrouw Kobissen onderhandeld, hetgeen blijkt uit 't feit,

„dat Treffers geen omschrijving behoefde te geven van en zelf niet „wist, wat-i boodschapte. Zij betaalde de verloskundige met vijfen„twintig gulden. Waar kwamen die van daan? Anna had ze haar „niet ter hand gesteld, kon ze haar niet ter hand stellen, omrede „ze door 't nog voortdurend afbetalen van dokter Kroes van El„zenburg zelfs geen vijfentwintig stuivers bezat. Dat de royale be„taalster het deed uit eigen beurs is te veel van de offervaardigheid „en vooral te veel van den maatschappelijken welstand eener dienst„bode verondersteld. Bovendien had ze in dat geval met heel wat „minder kunnen volstaan. De prijs bedroeg, als ik me niet vergis, „het vijfvoudige van het gewone tarief. Het ligt dus voor de hand, „dat het bankje van vijfentwintig gulden uit 'n onbekrompen beurs „kwam.

„Het was verder Marie Snipper, die er met ijver voor zorgde, dat „niemand der huisgenooten er iets van aan de weet kwam. Dat ze „dit alles deed uit liefde voor Anna, als wier meest bezwarende „getuige ze hier optreedt, is te ongerijmd om aan te denken. Ze „handelde in opdracht. En waar ze nu alles in het werk had gesteld „om de zaak in het geheim te doen afloopen, om aan niemand de „aanwezigheid van 'n kind te verraden, ligt 't daar niet voor de „hand, dat zij van Anna's bewusteloosheid gebruik maakte om het „kind te verwijderen, de zekerste weg om het heele geval in den „doofpot te stoppen? Zij, Marie Snipper, en niemand anders, heeft „het kind in de hoedendoos gestopt en naar het Onderlangs ge„bracht. De sporen der handelingen van iemand, die goed betaalde, „moesten worden uitgewischt.

Miet werd witter dan 't laken waarin ze 't kind spelde; de jonker beet zich op de lippen; de aanwezigen in den engelenbak keken elkander veelbeteekenend aan. Jan vervolgde:

„Laten we nu eens het onmogelijke aannemen, namelijk dat Anna „zelf de hand zou hebben geslagen aan haar kind. Dan nog ontzeg „ik u het recht haar te veroordeelen. Het moeder worden, de na„tuurlijkste zaak der wereld, de roeping van elke welgeschapen „vrouw, ook al heeft ze zich niet door huwelijkswetten aan 'n man „laten ketenen, is door de door u gehandhaafde meeningen omtrent „moraal tot iets misdadigs gestempeld, en het is begrijpelijk dat zij, „die zich niet boven de heerschende zedelijkheidsbegrippen weten „te verheffen, in staat zijn tot wanhopige daden om aan dit con„trolemerk van onzedelijkheid te ontkomen. In de tweede plaats „kunnen er de ekonomische omstandigheden toe drijven. Hebt ge u „wel eens afgevraagd, waar dit meisje met haar kind had moeten

„blijven, wanneer het had geleefd? De beschaafde maatschappij, „die gij met uwe muffe wetboeken tracht te verdedigen, verstoot „niet alleen de ongelukkige moeder, maar ook het onschuldige kind. „Er is geen plaats voor het wichtje, geen brood, geen onderdak. „Als het den hongerdood ontkomt, ziet 't zich later aangewezen als 'n hoerenkind — zooals de volksterm luidt — en in alles achter gesteld, vindt het ten slotte maar al te vaak gastvrijheid in 'n bordeel „of 'n gevangenis.

„Kent ge de geschiedenis van het meisje, dat ge wegens kinder- „moord zult veroordeelen? Haar vader werd geruïneerd door 'n zeer geachten dief, zooals ge ze meer in uw sociëteit de hand drukt, „doch waarmee ge zelden kennis maakt te dezer plaatse. Haar moe- „der volgde haar eenigste broeder spoedig in het graf; haar vader „werd krankzinnig. Ze stond zonder tehuis in de groote wereld, on- „bekend met de gevaren, die er dreigden. „Een nietswaardig ellen- „deling maakte van haar hulpbehoevenden toestand misbruik en „stortte haar in het ongeluk. Waar moest ze nu heen met haar kind? „Moest haar 't gezond verstand niet direkt zeggen, dat dit kind ge- „boren werd om ellende te lijden en dat dus aan dat kind 'n wel- „daad bewees, het uit dat lijden te verlossen nog vóór het eenig „besef had? Ik kan zoo iets begrijpen en verdedigen tevens.... al „klinkt het onnatuurlijk. Voor mij zijn niet veel woorden noodig om „mij te overtuigen, dat men zooiets doet uit liefde voor het kind....

„Maar gij begrijpt zooiets niet, kunt zooiets niet begrijpen. Gij „hebt geleerd de verschillende wetsartikelen met elkander te ver- „gelijken en gevoelloos de zaken te toetsen aan die koude letters. „De gemoedstoestand, die 'n daad van wanhoop voorafgaat, de „omstandigheden waaronder 'n zoogenaamd misdadiger heeft ge- „leefd te onderzoeken, ligt buiten uw terrein. Uw dorre rechtbegrip- „pen schrijven u voor, u te bepalen tot 't nuchtere feit.

„Laten we nu nog eens voor 'n oogenblik aannemen, dat kinderen „verwekken, zonder dat de ambtenaar van den Burgerlijken Stand „z'n toestemming heeft gegeven, iets misdadigs is; dan komt die „misdaad zeer zeker voor rekening van twee personen. Wanneer ‚nu een van die twee personen, de vader, de gevolgen der handeling „geheel voor rekening laat van de ander, de moeder, dan is hij toch „zeker dubbel misdadig. Bijaldien nu de vader in staat is de finan- „cieele zijde dier gevolgen geheel te dragen en de moeder niet, en „hij wenscht die gevolgen niet te aanvaarden, dan is hij driedubbel „misdadig. Maakt dan de aan haar lot overgelaten moeder uit wan- „hoop 'n einde aan 't leven van 'r kind, dan komt zoo'n daad geheel

„en al voor rekening van den vader. De logika dringt ons met geweld deze gevolgtrekking op.

„Als nu in het geval, dat we hier behandelen, dit alles zich aldus „heeft toegedragen, wie behoorde dan eigelijk op de bank der beschuldigden te zitten, dat meisje, of....?

„O, ik vlei mij niet, dat ge den ware schuldige zult straffen. Ge „zult het meisje veroordeelen en er zal weer 'n onrechtvaardig vonnis meer staan geschreven op den langen lijst der onrechtvaardige „vonnissen. Want ze zuchten bij tientallen in de kerkers, die door u „veroordeeld zijn en onschuldig waren aan 't hen ten laste gelegde „Komt het al eens 'n enkele keer uit: bekent iemand op z'n sterfbed „de bedrijver te zijn geweest van 'n daad, waarvoor 'n ander tien of „vijftien jaar van z'n leven heeft ingeboet in 'n gevangenis.... dan „hebt gij u vergist en ter verschooning wordt aangehaald, dat alle „schijn tegen den veroordeelde was, dat alles samenwerkte om u op „'n dwaalspoor te brengen. Gij moogt u straffeloos vergissen.... „Daarvoor beleven wij de eeuw der beschaving en verlichting.....

„In vroegere tijden, in de tijden van het barbarisme, toen 't licht „der beschaving nog niet was doorgedrongen, mocht zooiets niet. „Cambyses, de koning der Perzen, liet een rechter, die 'n onrechtvaardig vonnis had geveld, levend villen, z'n vel looien, z'n naam „er in borduren en het zóó hangen over de leuning van den stoel, „waarop de eigenaar der huid gezeten had, tot afschrikwekkend „voorbeeld voor andere rechters.

„Als Cambyses hier regeerde stond hier geen enkele stoel of hij „was voorzien van zoo'n huid....

„Ook dit geval zou weer huiden kosten en werk verschaffen aan „de looiers van menschenvellen....

„Want het meisje dat daar zit is onschuldig.

„Gij hebt gezorgd dat de ware schuldige daar niet k a n zitten. „Men mag hem zelfs niet noemen, want het onderzoek naar het vaderschap is verboden bij de wet, door u gemaakt

„Ik geef echter thans niets om uw wetten; ik sta er toch eenmaal „buiten en niets ter wereld zal mij weerhouden verder te gaan.

„Welaan, ik zal zoo vrij zijn te zeggen, dat hier 'n verwisseling van „de onschuldige met den misdadiger 'n gemakkelijk uitvoerbare taak „zou zijn Want, mijne hoorders (hier keerde-n-i zich tot 't publiek, „met den wijsvinger gericht op Gustav) de verwoester van het leven „van Anna Stam, de moordenaar van 't kind, die zich met zijn goud „bediend heeft van 'n ellendig werktuig, heeft den treurigen moed „gehad hier te verschijnen.... Daar staat-i.... **„Gustav Blanken-**

„stein van Nedervoort.... En daar (hij wees op den president) daar „zit z'n vader.... het schuldig uitsprekend over 't slachtoffer van z'n zoon!" — — — — — — — — — — —

Uitgeput liet-i zich naast Anna op 't bankje zakken, z'n gevoel had 'm overmeesterd. Hij dreigde te stikken.

Het publiek stond sprakeloos van verbazing en verontwaardiging. In veler oogen blonken tranen; anderen balden de vuisten en verslonden de familie Nedervoort met van wraak gloeiende oogen.

De rechters zaten roerloos als in toga's gewikkelde mummi's.

De president had geen oog van Jan afgehouden, als werd-i aangetrokken door 'n magnetische kracht. Er rezen beelden, liefelijke beelden uit vroegere tijden voor z'n geest op. Bij de laatste woorden parelden koude zweetdruppels op z'n hoog voorhoofd.

Toen Jan was gaan zitten, was als 't ware de betoovering gebroken, scheen-i zich z'n roeping weer te herinneren. Met bevende hand greep-i den hamer en zonder te zien naar de plaats waar Jan zat, vroeg-i met stokkende stem:

„Mag ik ook den naam weten van.... van den spreker van zooeven?"

Jan rees op, plaatste zich vlak voor de tafel en riep met luider stem: „J a n F a g e l l".

Dat was de eerste maal in z'n leven, dat-i z'n waren naam noemde. 't Woord was er uit, zonder dat-i zich omtrent de rede rekenschap kon geven.

De president bleef met den hamer in de hand met strakke oogen en akelig wijd geopenden mond zitten als 'n beeld.

Het publiek stroomde naar buiten. De deuren waren geopend, zonder dat 't iemand had gemerkt.

Ook de rechters rezen van hun zetels op.

Maar de president bleef zitten.

Hij was door 'n beroerte getroffen en werd per rijtuig naar z'n villa vervoerd.

's Avonds was het koncert in den tuin der Buitensociëteit. De Rijnstadsche orchestvereeniging speelde de ouverture uit Lohingrin van Richard Wagner. Meesleepend tot in 't oneindige was de muziek, die op de vleugelen van 't avondkoeltje gedragen werd tot ver over den Rijn, weerkaatst door 't spiegelend watervlak de harten deed trillen, de hoofden gloeien, de gevoelszenuwen in werking bracht, zoo buiten als binnen 't hek.

Slechts één groep scheen de bezielende tonen geen aandacht

waard te keuren. Het was 'n groep van acht personen. Ze hingen eer dan ze zaten op hun stoelen, met de beenen op andere stoelen of over ijzeren tafeltjes. Ze rinkelden met de champagneglazen, schertsten, lachten, spotten, vloekten, maakten vuile toespelingen op voorbijwandelende of op 'n afstand zittende dames, sloegen met de vuisten op tafel, klonken en dronken en deden dit alles met 'n onbeschaamdheid, die slechts door de pedante overtuiging, dat het hun recht was, kon zijn ingegeven. 'n Enkele aanmaning om zich bedaard te houden werd met 'n honend gelach beantwoord. Zij stonden ver boven alles.... zelfs d e z e muziek was beneden hen. Als men hen de tragedie had vertolkt, en men had gesproken van 'n zwanen ridder, die niet bij z'n mooie bruid wilde zijn, toen ze zijn naam wist, dan hadden ze zich 'n ongeluk gelachen. Ze zouden geroepen hebben.: al had Elsa 'n heele mand vol naamkaartjes begeerd, die had ze kunnen krijgen, maar al lagen er tien zwanen met 'n schuitje te wachten, ik zou toch minstens 'n veertien daagjes bij haar gebleven zijn.... Ja, de tragedie zou hen nog stof tot lachen hebben geleverd; de ouverture hoorden ze niet.

Dames en heeren zaten zich te ergeren en drongen aan op verwijdering. Ten slote zou dit er van gekomen zijn, doch de daartoe aangewezen bedienden haastten zich niet: ze verteerden uitstekend! Want er werd 'n anker champagne opgemaakt, dat 'n jongmensch had verdiend met als 'n held de terechtstelling van z'n slachtoffer bij te wonen.... En 'n ander jongmensch, pas gevestigd als advokaat, zou de gelegenheid waarnemen om op 'n andermans kosten de verschuldigde fuif te geven op al die felicitatie's met z'n maidenspeech.

Die maidenspeech scheen indruk te hebben gemaakt; telkens drong ze zich met vrijpostigheid in de keelen der fuivers om het onderwerp uit te maken van 't gesprek. Vooral de student in de medicijnen — want ik behoef toch niet meer te vertellen wie het zijn? — vooral de medicus, die graag zich zelf hoorde, doch niet altijd de noodige stof bij de hand had en daardoor dikwijls in herhalingen viel, was onuitsprekelijk in z'n lof. Nauwelijks zweeg de rest, of hij liet zich hooren:

„Frits, kerel, ik moet je nog eens m'n kompliment maken. Je hebt je waarachtig kranig gehou'en van morgen. 't Was, dat zal ieder moeten erkennen, 'n verduiveld moeielijke zaak voor je, maar je hebt er je flink doorgeslagen."

„Och, waarom moeielijk," zei Frits, bescheidenheidshalve.

„Wel 'n zaak waarin je boezemvriend zoo nauw is betrokken.."

„Wat heeft dat er mee te maken?"

„Nu ja, als je zoo'n meisje verdedigt, komt 't mij voor, dat je allicht de schuld zoudt willen gooien op den vader...."

„Ben je nou bebl..... Dat mag je niet eens! 't Onderzoek naar het vaderschap is immers...."

„Nu ja, dat weten we wel; maar toch.... enfin! Hm, h'm.... Gus! Kerel ik moet je toch m'n kompliment maken over je smaak. 't Is bepaald fameus zoo'n lief gezichtje als dat kind heeft. Op 't oogenblik door omstandigheden wel wat vermagerd en bleek, maar anders.... bepaald fameus. 't Is eigenlik jammer, dat zoo'n eertijds bloeiende roos uit de Betuwe in de gevangenis heelemaal zal moeten verleppen. Maar misschien komt ze er wel weer uit als 'n opnieuw ontloken Meidoorn en dan...."

„Hou Godverdomme toch op van die akelige historie," viel Gustav in de rede. „Hebben jelui er van morgen nog niet genoeg aan gehad?"

„Dat jij d'r genoeg aan had, Gus, kan ik begrijpen", zei Jan van der Flatz eenigszins hatelijk.

„Waarom??'

„Wel die kinkel, die zooveel op je lijkt, zat je leelik in je vaarwater."

„Ga op dien toon niet voort!"

„Ik zeg dat de vent de puntjes aardig op de i's wist te zetten en als je de zaak onpartijdig beoordeelt, dan had-i gelijk".

„Wat bliksem, ga jij partij trekken voor 't ploertendom?"

„In dit geval, ja."

„Daar zal je me rekenschap van geven."

„Met alle genoegen. Zeg maar op waar en wanneer. Ik wil je evenwel opmerken, dat op dit oogenblik 'n bezoek aan je vaders sterfbed je meer past dan 'n duel."

„Kerel, wie heeft je aangesteld om mij de les te lezen?"

Deze woorden, die eer uitgebruld dan gesproken werden, gingen vergezeld van 'n hevigen vuistslag op de tafel, zoodat volle en leege flesschen tegen elkaar en op de glazen rolden, en de glasscherven in de champagne lagen te zwemmen als de gladgeschuurde kiezelsteentjes in de beek.

Maar Van der Faltz gaf niets toe, plaatste zich in z'n volle lengte vlak voor hem, en vroeg:

„En wie geeft jou het recht mij een oordeel op te dringen?"

Gus balde den vuist om 'n slag in 't aangezicht te geven, doch Frits plaatste zich tusschen hen, duwde beiden terug en sprak:

„Zoo niet, heeren, vechten doen we morgen. Gaat nu allebei weer zitten en laten we de zaak ’ns kalm bespreken. Wat bedoel je nou eigenlijk, Jan?”

„Wel, dat is nog al duidelijk. Ik zeg: het moge al niet zoo zijn volgens de letter der wet, in den grond der zaak had die kerel van morgen gelijk. Het is voor mij ’n uitgemaakte zaak, dat die meid dat kind niet vermoord heeft. Er is hier ’n gemeene intrige bij in ’t spel geweest. En al wil ik vooreerst nog niet Gus als de aanlegger van die intrige aanwijzen, zeker is ’t dat hij ’t leven van die meid verwoest heeft.”

„Wel godverdomme”....

„Bedaar Gus.... Maar Jan, als nu die meid voor de diensten, die ze deed goed betaald is”....

„Dan is ’t geld weer ’n pleister geweest op ’t onrecht.”

„Kerel, je gaat spreken als ’n kommunist!”

„Misschien wel.”

„Zouden we dan ’t recht niet meer hebben ons voor geld de genoegens aan te schaffen, die we begeeren?”

„Als we daarmee het leven van anderen verwoesten, dan niet.”

„Zou dus, volgens jou, ’t plebs ook aanspraak hebben op champagne?”

„Ja.”

„Zoo goed als wij?”

Frits, eenmaal in de oppositie ging verder dan-i meende en antwoordde:

„Meer”.

Thans nam de door ’t verlies der weddingschap tot gastheer verheven theoloog het woord en zei:

„Maar vent, begrijp je dan niet, jij met je kommunistische ideeën — die van nacht met slapen wel weer overgaan — begrijp je dan niet, dat wanneer je ’t heele ploertendom wilt laten zuipen, onze lieve heer wel mag beginnen met eerst alle paardenboonen in druiven te doen veranderen?”

Algemeen gelach.

De vrede was geteekend en werd bezegeld met gevulde glazen.

Maar Van der Faltz had geen plezier meer. Was ’t eerst z’n plan bij de familie van Nedervoort te logeeren, thans gaf-i de plotselinge ongesteldheid van den ouden heer als rede op voor z’n vertrek, nam ’n rijtuig en vertrok naar Elzenburg.

De rest bleef. De vroolijkheid keerde terug. Men praatte over de afschuwelijke dochters van mevrouw X., de bespottelijke partij van

Helene M., de hardheid der infanterie-officieren en ten slotte weer over de oorspronkelijke bekoorlijkheden van Anna Stam, dat Gustav al beter verdragen kon, naarmate de champagne meer z'n zinnen benevelde.

Reeds lang zweeg de muziek. De uitgeputte muzikanten lagen reeds te ronken in hun nederige woningen. De kelners die naar huis verlangden, stonden slapend tegen de boomen geleund, telkens wakker schrikkend, wanneer hen 't schenkblad aan de vingers ontgleed, huiverend over 't geheele lichaam, de slaperige oogen richtend op 't zevental, dat aan geen heengaan scheen te denken, 'n vloek prevelend tusschen de klapperende tanden.

Gustav moest z'n welsprekendheid eens luchten. Met veel moeite klom-i boven op 'n stoel en stotterde in dronkemanstermen:

„Broeders!

„Heden morgen.... sacredieu.... zijn wij diep beleedigd door
„'n ploert.... Godverdomme, nog wel 'n ploert.... die zoo brutaal
„is op mij te gelijken.... op mij.... Gustav van Nedervoort....
„student in de rechten.... Die smaad.... broeders.... moet wor-
„den gewroken.... Staat op.... nomdieu.... en zweert met mij
„.... niet te rusten.... voor dat die beleediging gewroken is....
„Het is onze plicht.... sacredieu.... ik kan niet meer...."

Allen stonden op en zwoeren, terwijl Gustav tot aller verbazing zonder ongelukken weer met z'n beenen op den grond kwam.

Eindelijk werd getelefoneerd om rijtuigen. De aldaar in naam surveilleerende doch in werkelijkheid op 'n afvallertje loerende politieagenten, zoo verzot op 't arresteeren, wanneer het dronkaards uit de volksklasse betreft, hielpen de heeren in de kasten van Riemer en voort ratelden de rijtuigen naar madame Krämer in de Torensteeg......

Toen Gustav den volgenden dag thuis kwam, verzocht de huisknecht hem onmidellijk zich te begeven naar 't ziekbed van z'n vader.

Het was een sterfbed.

Wat de stervende z'n zoon nog meedeelde is niet bekend; maar het zal wel iets zeer gewichtigs geweest zijn, want onmiddellijk na de begrafenis vertrok Gustav om 't ouderlijk huis nimmer weer te zien......

Hij was 'n paar dagen in Wittenberg toen de kranten het volgende nieuws bevatten. Bij uitspraak van de rechtbank te Rijnstad .... A. S., 19 jaar, beschuldigd van kindermoord, eisch achttien maanden, veroordeeld tot een jaar.

HOOFDSTUK XIV.

Waarbij de lezer vriendelijk wordt verzocht negen maanden door te brengen in 'n cellulaire gevangenis.

De behandeling der zaak Anna Stam voor de rechtbank te Rijnstad was voor Jan Koddewijn 'n muis met 'n lange staart.

Het wekte veler verbazing, dat men 'm niet direkt in arrest had genomen. Hij had nog eenige weken de onbeperkte gelegenheid naar 't buitenland te gaan en zich aan de te verwachten straf te onttrekken. Maar sommigen beweerden, dat men hem juist daarom niet in arrest nam.... Men had 't, meende men, gaarne gezien, dat-i weg was gegaan; dan was men van 'm af geweest.

Als-i zich door de vlucht naar 't buitenland aan de straf had onttrokken, zouden velen dit laf hebben gevonden. Voor zoo'n oordeel is echter 't begrip moed te subjektief. Naar den vreemden gaan, 'n onzekere toekomst te gemoet ,niet wetend er 'n bestaan te vinden, vereischt eveneens moed.

Het ondergaan der straf kan propaganda maken voor 't beginsel, dat de straf tot gevolg had. Maar daar staat tegenover de maandenlange werkeloosheid van den gekerkerden propagandist; 'n tijd, die hij in den vreemde nuttiger had kunnen besteden.

In geen geval past het iemand, die zelf door ervaring niet weet wat het gevangenisleven zeggen wil, den staf te breken over 'n vluchteling; en wie het ondervonden heeft, zal met z'n oordeel zeer voorzichtig zijn.

Jan gaf de voorkeur aan blijven, en kreeg na eenige weken 'n dagvaarding thuis om op Woensdag 28.... voor de rechtbank te Rijnstad te verschijnen, ten einde zich te verantwoorden in zake: aanzetting tot oproer en opzettelijke verstoring van een openbare terechtzitting.

Toen de zaak vóórkwam, was de rechtszaal weer even gevuld als bij de vorige gelegenheden; niet alleen echter door belangstellenden, maar ook door handhavers der orde. Het wemelde in en om het gebouw van politie.

De behandeling der zaak vorderde niet veel tijd, want de ten laste gelegde feiten — behoudens de kwalifikatie, die geheel voor rekening der rechtbank blijft — waren wettelijk en overtuigend bewezen, en niemand dacht er aan ze te ontkennen. Slechts bij één punt moest men 'n weinig stilstaan. De rechters namelijk waren overtuigd, dat Jan Fagel (voor de rechtbank had-i z'n officieele naam) onmogelijk de deuren gesloten en de telefoondraden afgesneden kon hebben. Niet dat men niet graag deze overtredingen mede op z'n kerfstok insneed — en indirekt werd hij voor den schuldige gehouden — maar men kon bij 't ontdekken van medeplichtigen 't aantal „afschrikwekkende voorbeelden" uitbreiden, zonder dat dit op het vonnis van hem, dien men 't zwaarst wilde treffen, van invloed behoefde te zijn.

Er werd dus aan beklaagde gevraagd, wie z'n medeplichtigen waren. Maar Kees had deze vraag evengoed aan z'n waterkraft of aan z'n hamer kunnen stellen.

Toen men niet verder met 'm kwam, rees de ambtenaar van het Openbaar Ministerie op om 'n strafpredikatie te houden en 't ernstige der zaak uiteen te zetten in niets zeggende woorden; ten slotte eischend 'n gevangenisstraf van negen maanden.

Bevend vroeg Kees of beklaagde iets tot z'n verdediging had in te brengen; 't gelaat der rechters werd overtrokken met 'n blauw-bleek waas van onwrikbaarheid: de ambtenaar van het Openbaar Ministerie zette 'n gezicht, dat 't midden hield tusschen dat van 'n inkwisiteur en 'n martelaar ,de overvloedige aanwezige advokaten spitsten de ooren en zagen elkander aan, als wilden ze zeggen: er zal weer wat los komen; het publiek,: stil als 'n muis, stond in spanning.... Men was gekomen om te hooren; niet om te zien. Het zien kruisigen is wel aardig, doch 't spreken van den kruisman, voor-i sterft, geeft pas levendigheid aan de voorstelling. Velen hadden hun toko's van koffie en krenten voor 'n oogenblik verlaten, ditmaal blindelings vertrouwend in de eerlijkheid van den loopjongen; slagers stonden met bebloede kielen, hun handen nog rooken van 't lillend vleesch, tegen de ballustrade te leunen; renteniers speenden zich voor 'n paar uren van hun catsje; werklieden offerden 'n uur verzuim en trotseerden 'n eventueel ontslag; het Land van de

Markt, het eldorado der straatslijpers, was totaal leeg.... Het zou de moeite waard zijn vandaag. Wie er de vorige maal geen getuige van was geweest, of door onvergefelijke nonchalence de voorstelling verzuimd had en het schitterende der uitvoering hemelhoog had hooren roemen, was thans 'n uur voor de opening op post en liet zich blauwe scheenen schoppen om vooraan te komen en vergoeding te krijgen voor zooveel onverantwoordelijk verzuim. Thans zou er andermaal gevochten worden met woorden; Jan Koddewijn zou den hoorn der welsprekendheid ledigen boven de kale hoofden der rechters.... Wie weet, zou-i niet zóóveel zeggen, dat-i zich nogmaals aan wetsovertreding schuldig maakte; hetgeen 'n herhaling der amusante opvoering in 't uitzicht stelde.... Want hij zou 't hen natuurlijk ongemakkelijk zeggen vandaag!....

Daar zal je 't hebben.... Beklaagde rijst van z'n bankje op en zegt:

„Ik ben niet meer van plan te debatteeren met rechters!"

De rechters kijken elkaar even aan; de advokaten lachen, het publiek lacht en mompelt, rijksveldwachters roepen: „stilte!" Kees sluit de zitting.

Buiten gekomen vonden eenige krentenwegers, dat 't geen minuut te veel was.... zoo geen woord gesproken.... en de rechters bleken 't hiermee eens: Jan werd overeenkomstig den eisch veroordeeld.

Op 17 Mei d.o.v. werd-i opgeborgen in het groote menschenmagazijn aan den Wittenbergschen straatweg; zoo dikwijls spottend door hem genaamd: Hotel de Houten Lepel.

Anna Stam zat er reeds drie maanden.

Het groote gebouw, dat er van buiten nog al oogelijk uitziet, staat daar in 'n archipel van villa's en landgoederen als 'n parodie op de maatschappelijke welvaart. Het steekt z'n ronden kruin ver boven alles uit. Iemand, die uit 'n land kwam, waar men maar ten halve aan beschaving doet, waar men er wel militairen doch geen gevangenissen op nahoudt, zou 't voor 'n fort of vuurtoren aanzien; de ontzaggelijke hooge muren zouden stellig moeten dienen tot afwering van den vijand. En 'n ander, komend uit 'n oord, waar men nog geheel vreemd is aan beschaving, waar men evenmin weet wat kazernes en forten als wat gevangenissen zijn — ik ben er niet zeker van of er, dank zij den vooruitgang der „beschaving", nog zulke landen zijn — zou 't houden voor 'n paardenspel of 'n ander gebouw

voor publieke vermakelijkheden. Maar wij, beschaafde menschen, zien aan de vele, vier hoog boven elkaar aangebrachte raampjes met matglas en dikke ijzeren spijlen terstond, dat 't 'n gevangenis is.

Het gebouw is rond als 'n mallemolen. Z'n kap van glas en ijzer schittert in 't zonlicht als 'n Turksche moskee. De muren, die er om zijn getrokken als 'n kwardraat om 'n cirkel — echter ruim genoeg om nergens den omtrek te snijden — zijn, zooals reeds is opgemerkt, zoo hoog, dat men ze niet dan met behulp van ladders zou kunnen beklimmen; hetgeen ongetwijfeld verboden is. Hier en daar lost de muur zich op in 'n huisje. Het zijn de woningen der gevangenisbeambten, die om het gebouw staan geschaard als pionniers om 'n koning. Voor 't begin en uitgangspunt van den muur kan gehouden worden 'n kolossale poort met zware deuren. Wanneer de voordeur moet worden geopend, wordt altijd eerst de achterdeur gesloten; omgekeerd de voordeur, wanneer de andere open gaat; één deur moet altijd gesloten zijn, om ontvluchting te voorkomen; welke zorg wel 'n beetje overdreven is, wanneer men weet, dat behalve de deuren der poort nog 'n half dozijn goed gesloten deuren en hekken den gevangene scheiden van de gemeenschap.

De bevolking vormt 'n bonte verzameling; niet wat de kleeding, doch wat de oorzaak van hun aanwezigheid betreft. Echter 't grootste gedeelte bestaat uit.... dieven.

In 't leven van sommige menschen komen oogenblikken, waarin zij gedwongen zijn te stelen of te sterven. Ze staan dan op den kruissprong der moderne beschaving. En daar zij voor 't grootste deel 'n hekel hebben aan sterven, kiezen ze 't eerste. Ze zijn, daarbij zoo dom en onhandig om slechts ternauwernood voor 'n week levens weg te nemen. En om die rede komen ze in dat gebouw. Namen ze in 't groot, zooals Bankrozet c.s. dan konden ze thuis blijven, hun God dienen op 'n zachte kerkstoel, hun glaasje port drinken, hun sigaar rooken en doorgaan voor zeer geacht....

Anderen zitten er, omdat ze gedaan hebben, wat ze als brave burgers tot instandhouding van den staat verplicht waren te doen. Meer dan ze konden verdragen hebben ze gedronken van 't verraderlijk vocht, waarop de staat drijft, als 'n nachtpitje op de patentolie. En ze deden niet als Gustav van Nedervoort c.s., ze namen geen rijtuig om zich thuis te laten brengen. En de dienaren van den Heiligen Hermandad, beseffend dat er op geen rammelende bewijzen van erkentelijkheid, doch eerder op 'n uitschelden voor „dieveleier"

te rekenen valt bij 't thuisbrengen van zoo'n kalen dronkaard, brachten hem in verzekerende bewaring....

Weer anderen, die hun burgerplichten betrachtten op boven omschreven wijze, liepen de „dieveleiers" mis en kregen onderling twist en sneden elkander met scherpe messen over 't gelaat, en maakten herrie in 't hartje van den nacht, of waagden zich aan ongerijmde beproevingen van de kracht der vuisten op aantrekkende spiegelruiten.

Ook zitten er, die, ontaard door 't steeds voldoen aan overprikkelde, ingebeelde behoeften, genot gingen zoeken in de walgelijkste daden. Kinderverkrachters en pederasten, meest uit den „fatsoenlijken" stand, wier hooge afkomst niet altijd 'n vrijbrief mocht zijn voor 't plegen van onbegrijpelijke excéssen.

Nog weer anderen protesteerden tegen bestaande instellingen, schreven of spraken waarheid — eigenlijk de grootste misdaad, waaraan men zich kan schuldig maken — en spoorden in woord en geschrift anderen tot navolging aan. Het zijn de opruiers, majesteitsschenners en ondermijners van 't gezag....

Er zitten burgemeesters, die 't water te hoog lieten komen en niet weggingen, toen ze daartoe van „hoogerhand" 'n welgemeenden wenk kregen; gemeente-ontvangers, die de gemeentekas voor 'n privé-spaarpot aanzagen; jonge moeders, al of niet terecht beschuldigd van kindermoord.... militairen, die de positie niet aannamen, toen ze spraken tot 'n korporaal, die 'n paar sokken zoek gemaakt, of 't paard van den overste uitgelachen hebben....

't Is 'n veelkleurige verzameling van kleine dieven, rijtuiglooze dronkaards, rijke kinderverkrachters, ontzenuwde pederasten, vechtersbazen, moordenaars, opruiers en al te begeerige kromvingers uit de haute volée.

Voor hen heeft men 'n verblijf gebouwd, dat eenige tonnen gouds kost. Als men de helft van 't geld besteed had aan goed gelegenheden voor degelijke ontspanning, gelegenheden waar ieder zich op z'n gemak gevoelt, dan zou men wellicht de andere helft niet eens voor 'n gevangenis tot berging dergenen, wier afzondering dan nog gewenscht werd, hebben noodig gehad. Men zou een genadeslag hebben toegebracht aan de kroegen, waarin twee derde der zoogenaamde misdaden worden uitgebroeid.

De vraag, waarom men eerst misdaden noodzakelijk maakt om ze later te kunnen straffen, zou 't onderwerp kunnen zijn voor 'n filosofische studie. Misschien dat ons 'n andere vraag: waar al die

rechters, advokaten en ambtenaren aan het departement van justitie moesten blijven, wel 'n eenigszins voldoend antwoord kan geven. Hoe zou 't gezag zijn te handhaven, wanneer de uitvoerders van 't gezag niet de beschikking hadden over duizenden betrekkingen, waaronder er weinig-begeerlijk, maar toch in 'n maatschappij, die honger in haar miden duldt, door velen zeer gewenscht? Jacht op misdadigers, rechtspraak en strafwezen zijn drie zaken, die 't aanzijn schenken aan tal van minder of meer benijdenswaardige baantjes.

'n Bromvlieg kan niet buiten drek; de steunpilaren der bestaande orde hebben behoefte aan verrotting.

'n Niet rechtsgeleerd mensch zou zeggen, dat hij bijvoorbeeld, die in den kortst mogelijken tijd de grootst mogelijke hoeveelheid jenever verorbert, de grootste aanspraak heeft op erkentelijkheid van den staat. Er zijn weinig menschen die met meer rede hun recht op 'n ridderorde kunnen laten gelden dan 'n dronkaard. Maar de ondankbare staat stopt hen in 'n gevangenis.

Moedig en opgewekt, overtuigd dat-i 'n offer ging brengen aan de zaak die hem lief was, stapte Jan Koddewijn de groote poort binnen. De portier met 'n groote sleutel in de hand en 'n nog grooteren van rood katoen op den linkermouw van z'n uniformjas, sloot de deur zorgvuldig achter 'm dicht, zag 'm even aan met 'n blik, waaruit sprak: „je bent binnen", deed daarna de achterdeur open en drukte op den knop van 'n elektrische schel, daarmee de komst van 'n nieuwen gast aankondigend. Hij had 'n binnenplaats over te steken om te komen in 't hoofdgebouw, waarvan de deur weer door 'n ander portier geopend werd. Hij bevond zich in 'n langen gang, die met 'n ijzeren hek in twee deelen verdeeld was. Aan de andere zijde van 't hek stond 'n gevangene in 'n hoek, zooals de onderwijzer wel eens 'n ondeugenden jongen plaatst. Jan meende, dat dit 'n soort huiselijke strafoefening was; later begreep-i, dat deze man 'm niet zien mocht en dus slechts zóó moest gaan staan, totdat-i voorbij was.

Aan z'n linkerhand bevond zich de regentenkamer. Regenten zijn meestal zeer „hooggeplaatste" menschen — in Rijnstad zijn 't voor drie vierde jonkers en baronnen — die het toezicht op de verpleging der gevangenen en het trouw naleven der wetten op 't gevangeniswezen geheel kosteloos voor hun rekening nemen; diep overtuigd hierdoor aan de menschheid 'n weldaad te bewijzen. Voor velen is

echter 't bezoek der gevangenis 'n soort sport. Ze gaan er heen met 't zelfde genoegen als 'n heereboer naar z'n vetweiende ossen. Ze treden tegenover de gevangenen zeer beschermend op, vragen zeer belangstellend hoe 't gaat — zonder iets te veranderen als 't niet goed gaat — en zien de beambten voor zich buigen als knipmessen. Dit alles is zeer pleizierig.... Ze vergaderen in die regentenkamer eens om de veertien dagen en hebben om beurten gedurende 'n halve maand de verplichting de gevangenen te bezoeken.

Het was Jan niet vergund een blik in die kamer te werpen. Hij zou anders 'n lange tafel en fraaie stoelen op 'n donzig tapijt gezien hebben, wat hem zou hebben overtuigd, dat de regenten de gemakken des levens zelfs in 'n gevangenis niet gaarne derven.

Hij ging de deur daar tegenover binnen en bevond zich in 'n vertrek, dat veel overeenkomst heeft met 'n belastingkantoor. 'n Gedeelte der kamer, ter breedte van 'n meter, was door 'n ballustrade, waar-i vóór moest blijven staan, van de overige ruimte gescheiden, en deze was voor ongeveer de helft in beslag genomen door 'n grooten lessenaar, waarachter twee kommiezen, vis à vis, zich beijverden in 't trekken van fraaie letters. Ze schreven z'n naam in 't groot register, ze schoven 'n strookje in 't ledig vakje van de kaart, die de nummers der cellen aangeeft, namen z'n signalement op, maakten de kaart klaar, die als 'n naambordje op de deur van z'n cel kwam te hangen, en gingen 'm meten, als wilden ze onderzoeken, of-i na negen maanden ook gekrompen zou zijn — waar veel kans toe bestond.

Toen deze plechtigheid was afgeloopen, ging-i niet dezelfde deur weer uit. Hij werd binnen de ballustrade gelaten een kreeg toegang tot 't bureau van den direkteur, smaakvol gemeubileerd met gemakkelijke stoelen, 'n brandkast, 'n schrijftafel en in de gevangenis geweven matten. De direkteur, 't zij dat-i 't „monster" waarvan-i zooveel had gehoord, eens goed wilde opnemen, 't zij dat-i in Jan werkelijk iets anders zag dan 'n gewonen boef, maakte 'n uitzondering met 'm, en lichtte hem persoonlijk in van z'n plichten en.... rechten — welke laatsten door de eersten geheel werden overvleugeld.

Door 'n zijgang, die langs de „spreekkamer" — precies ingericht als op de Beek — liep, kwam-i weer in den hoofdgang, die er thans, naar 't hem voorkwam, eenigszins anders uitzag. 'n Bewaarder namelijk had hem 'n celkap op 't hoofd gezet, 'n soort muilkorf van ijzerdraad en blauw gaas, zoodat hem alles, wat-i nog van de wereld zien kon, blauw toescheen.

Toch zegt men, dat die kap niet dient om den gevangene, van 't gezicht te belemmeren, maar eenvoudig om hem voor z'n eventueel zich buiten de cellen bevindende medegevangenen onkenbaar te maken. De celkap is 'n gewichtig onderdeel van 't cellulaire stelsel....

Wederom werd 'n deur ontsloten en hij kwam in de groote ronde ruimte onder 't glazen dak, de hal genaamd. Aan de muur hingen blank geschuurde kettingen en handboeien om wederstrevige gevangenen te knevelen; wat op Jan 'n zeer bemoedigenden indruk maakte....

In 't midden zag-i 'n vijfkant glazen huisje in vijf gelijkvormige afdeelingen verdeeld. In elke afdeeling stond 'n bed en 'n tafeltje. Het waren de wachtkamers der bewaarders, waarin ze alleen mogen vertoeven des nachts, wanneer ze de wacht hebben, en niet de ronde behoeven te doen. Behalve de deur, waardoor-i ingekomen was, zag-i nog drie uitgangen, waarvan twee zorgvuldig afgesloten door ijzeren hekken. De uitgangen gaven toegang tot de luchtplaatsen, het terrein binnen den ringmuur, de afdeeling voor de vrouwen en de kerk. De gang, waarin zich geen ijzeren hek bevond, voerde naar de badcellen, de werkcellen en de keuken.

Jan volgde den gesabelden bewaarder naar dezen gang. Hij moest in 'n badcel zich onder de oogen van den beambte spiernaakt uitkleeden, werd betast en bekeken, of-i ook iets ongeoorloofds bij zich had — de meesten beproeven tabak binnen te smokkelen, daar men dit in geen geval ontvangt — en kreeg daarna z'n boevenkostuum, bestaande in 'n klammig-geel-katoenen hemd, 'n dito onderbroek, 'n paar harde blauwe sokken, 'n van oude karpetten geweven peper en zoutkleurige borstrok, 'n mutsje van dezelfde stof, 'n geele halsdas, 'n zakdoek als 'n beddelaken, 'n broek van pilow of schansloopers-kamgaren zonder zakken, en 'n buisje van 't zelfde laken!

Aldus opgetuigd moest-i vier ijzeren trappen beklimmen, telkens voerend op 'n één meter breede, het geheeel gebouw rondloopende galerij, tot de vierde étage en vervolgens naar de vliering, om daar 'n paar klompen te passen. — Daar 't vermoedelijk geen nieuwen kon lijden, werd-i voor 'n berg gedragenen geplaatst, en 't wilde Jan voorkomen, dat er tot hiertoe weinig anderen hadden gezeten, dan menschen met twee linkerbeenen, want terwijl er van linksche klompen 'n ontzettende overvloed was, waren de rechtschen te zoeken met den lantaarn van Diogenes. 't Gevolg was, dat-i voor z'n linkervoet 'n uitstekend passend schoeisel vond, doch z'n rechter-

been was minder gelukkig; dit moest zich behelpen met 'n klomp van zulk 'n omvang, dat-i er gemakkelijk 'n half pond tabak mee in z'n cel had kunen smokkelen, zonder te klagen over knellen. Als-i later z'n cel eens mocht verlaten, bleef bij 't beklimmen der trappen z'n rechterklomp telkens achter, en moest-i 'm ophalen, hetgeen eenige stoornis veroorzaakte in de orde van het huis, daar hierdoor de afstand tusschen hem en 'n hem volgend gevangene, die buiten de cel altijd vijftien pas moet zijn, onrustbarend klein werd. Soms vreesde-n-i op dezelfde wijze nog eens uit z'n broek te stappen, want ook dit kleedingstuk was hem de helft te wijd, zoodat-i ze steeds met beide handen moest vasthouden, wat verbazend lastig was, als-i 'n beambte tegenkwam, daar de regels van 't huis voorschrijven voor zoo iemand te salueeren als 'n rekruut voor 'n korporaal. Z'n kleermaker scheen op den groei te hebben gerekend — wat met 't oog op z'n kosthuis niet misplaatst was. Alles was hem te groot — behalve 't mutsje; dit hing hem op 't ruige hoofd als 'n spinnerag op 'n raagbol.

De bewaarder bracht 'm in cel no. 167 op de vierde étage. De omgeving viel 'm koud op 't lijf. Want had-i die twee maanden op de Beek doorgebracht in 'n gewitte cel, hier waren de wanden kalkloos. De ronde vorm van 't gebouw maakt dat de cellen van achteren breeder zijn dan van voren. Voeg hierbij het ovaal-rond gewelf en ge kunt u zoo'n cel eenigszins voorstellen als 'n gemetselde doodkist.

't Ameublement is geheel overeenkomstig aan 't geen men in zoo'n vertrek kan verwachten.

Bij 't inkomen bevindt zich in den hoek aan de linkerhand 'n hoekkastje, bestaande uit twee planken. Op de bovenste plank staat 'n waschblik, daarop 'n etensblikje en boven dit alles nog 'n blikken drinkbeker, te zamen vormend 'n blikken piramide. Aan den eenen kant van dit blikwerk staat 'n bijbel — als de gevangene protestant is, 'n gebedenboekje, wanneer-i op z'n katholieks gelooft. Een van beiden staat er in elk geval, want het is den gevangene in Rijnstad verboden totaal ongeloovig te zijn; men vraagt 'm, wanneer-i zegt er geen geloof op na te houden, eenvoudig hoe men 'm heeft gedoopt — al heeft-i ook aan dat doopen niet de minste schuld.

Het tegen wil en dank aansmeeren van 'n geloof schijnt echter niet bij landswetten te zijn vastgesteld. In Nieuwer-Amstel bijvoorbeeld heeft men 't recht de kaart op de celdeur te laten beschrijven met „godsdienst geene".

Om eenige semetrie in de uitstalling te brengen, plaatst de gevangene aan de andere zijde van z'n blikwerk het hem ter hand gestelde boekje van Richardson over de nadeelige gevolgen van den alkohol, benevens z'n werkboekje, waarin z'n verrichtten arbeid, z'n loon, 't gedeelte daarvan, dat-i besteden mag aan kantine — de helft blijft staan als uitgangskas — staan ingeschreven. Verder nog 't boek, dat-i uit de bibliotheek ontvangt, 'n zeer onschuldige roman, of 'n jaargang van 'n keukenmeiden-tijdschrift.

Op de tweede plank staat in 't midden de waterkruik; daar vóór de kleerborstel — die nooit gebruikt wordt — op den borstel de haarkam — die Jan nimmer noodig had, omdat hem 't haar kaal van 't hoofd werd geknipt, hetgeen met voorbeeldeloozen ijver om de maand herhaald werd — en op de kam de koperen celplaat, die 't nummer van de cel, of liever het nummer van den gevangene aangeeft — z'n naam heeft-i op 't bureau gelaten — en die hij, wanneer hij zich voor 'n oogenblik buiten de cel bevindt, steeds op de borst moet dragen, opdat, bij eventueele verdwaling men hem weer aan 't juiste adres terecht zal kunnen brengen. Vóór dit alles ligt de houten lepel, volgens model met het bolvormige naar boven. Aan weerszijden van dit alles staan 'n poetsbakje, 'n boterdoosje, 'n zeepbakje en 'n houten inktkoker gerangschikt.

Onder het kastje hangen 'n poetszak, 'n vuilnisblik en 'n stoffer, en er naast hangt de gevangene z'n handdoek. Op den vloer in denzelfden hoek vinden 'n vuilnismandje en 'n emmertje voor vuil water hun plaats.

In den hoek aan de rechterhand staat 'n meubel, zóó onmisbaar, zelfs voor 'n koningin, dat men er soms een voor haar bouwt, om 'n paar dagen dienst te doen, voor den prijs van driehonderd gulden. Hier heeft men er minder werk van gemaakt. 't Is 'n gewone smerige zinken emmer met 'n deksel en 'n waterrand, die den gevangene, wanneer-i z'n roggebrood verorbert, in stomme stinkende welsprekendheid 'n bon-âpetit toewenscht.

Aan dezelfde zijde bevindt zich de ijzeren krib, overdag aan den muur opgehaakt, het harde hoofdkussen op den zijwand — thans bovenvlak — en daarop de wollooze wollen en behangsellinnenachtige katoenen deken, benevens de roodgestreepte lakens, zoodanig gevouwen, dat die strepen steeds in 't oog vallen, 'n zuivere zeszijdige prisma vormend, waarvan de omtrek wordt aangegeven door de zwarte streep der wollooze wollen deken. 's Avonds negen uur wordt die krib neergelaten, terechtkomend op twee houten pooten,

inhoudend 'n ijzerharden stroozak.

Tegenover de krib, tegen den anderen wand staat 't tafeltje, insgelijks aan den muur verbonden.

Boven 't tafeltje bevindt zich 't gloeilampje, dat 's avonds wordt aangestoken, wanneer men al sedert 'n uur den inventaris van z'n cel niet wist te onderscheiden.

Vóór 't tafeltje staat 't stoeltje; 'n krukje op drie poten, zonder rugleuning en zoo hard als 'n aanbeeld.

Ten slotte aan den wand, bij wijze van schilderijen, 'n staat van inventaris — als was de vrees gerechtvaardigd, dat men van dezen rommel nog zou stelen, gesteld dat 't mogelijk was — in tot deugd en braafheid aanmanende bijbelspreuk op 'n stuk karton en 'n uittreksel van 't gevangenisreglement, waarbij den gevangene wordt bevolen zich eerbiedig te gedragen tegenover de heeren, die hem bezoeken en tegenover de beambten van het huis, en waarbij hem wordt verboden te zingen, te fluiten, luid te spreken of door kloppen of tikken gemeenschap te zoeken met z'n buren.

Zoo zag er cel no. 167 uit en zoo zag er ook de cel uit, waarin zich Anna Stam bevond. Gekleed in rok en jak van dezelfde stof als de borstrok van Jan, het hoofd gedekt met 'n paarsch katoenen klapmutsje, kon ze in zoo'n omgeving drie-en-twintig en 'n half uur per etmaal haar „misdaad" overdenken. Gedurende negen uur mocht ze dit doen op den stroozak; voor de rest op 't harde krukje, dag aan dag kousen stoppend, begluurd door 't ronde kijkgaatje in de ijzeren celdeur.

Jan knoopte meubelfranje voor 'n passementwerker, tegen 't vorstelijk loon van 'n dubbeltje per dag.

Maar welk 'n toestand zoo dag aan dag, maanden, soms jaren lang te zijn overgelaten aan zich zelf, niemand te zien dan 'n stomdienstdoende beambte gedurende eenige sekonden slechts 'n paar malen per dag; met niemand te kunnen spreken dan hoogstens eenmaal per week gedurende eenige minuten met den direkteur, den godsdienstonderwijzer 'n regent of 'n lid van 't Genootschap tot Zedelijke Verbetering van Gevangenen, wien de geveinsdheid uit de oogen straalt, wiens valsch-medelijdende glimlach eer ontstemt dan bemoedigt, wiens Farizeësche aanmaning tot verbetering, bij den betrachter van rechtvaardigheid de neiging opwekt 'n poot van z'n krukje te nemen en hem de hersens in te slaan! Men hoort niets van 't geen daar buiten die hooge muren plaatsgrijpt. Men ontvangt brieven — en Jan ontving er veel — maar ze gaan een voor een door

de handen der direktie en bij 't minste nieuws, dat ze bevatten, worden ze, als te veel gelijkend op kranten, eenvoudig verscheurd.. de arme gevangene krijgt ze nimmer onder z'n oogen. Men krijgt eens per maand familiebezoek in de reeds beschreven spreekkamer — als men tot bezoek geneigde familieleden bezit — maar bij 't minste nieuwtje, dat de bezoeker wil meedeelen, snauwt hem de aanwezige beambte toe, dat hij geen „krantepraatjes" mag toestaan. Hij wordt niets gewaar van z'n naast, boven en onder hem zittende lotgenooten; hij hoort niets van haar, die hem dierbaar is als 't leven en eenige meters van 'm verwijderd insgelijks opgesloten zit. Wanneer-i 's morgens z'n ventilatie opent, hoort-i de boschduif kirren en hij benijdt de dieren, die zoo gelukkig zijn elkander liefde te mogen betuigen in de vrije natuur. Spreeuwen, die hij nimmer ziet, zetten zich neer op den waterdorpel van z'n matglazen raampje en tjilpen klagend, als de sombere boodschappers van 'n droeve tijding, die hij, zonder er zich rekenschap van te kunnen geven, telkens verwacht. Hij hoort 't zuchten en stampen der voorbij rollende lokomotief en hij vraagt zich af: wie zou er in zitten? en 't is hem of 't gillen der stoomfluit 'n bespotting met z'n gekerkerd leven inhoudt. Hij hoort sleutels rammelen en verwacht 'n brief, die wel niet veel zakelijks bevat, maar hem toch eenige afleiding bezorgt in z'n eenzaamheid; maar 't sleutelgerammel gaat voorbij en en de schaftklep (1) blijft gesloten. Hondermaal in 't uur vraagt-i zich af, hoe 't daar buiten gaan zou, en niets geeft 'm antwoord. De tonen van 'n draaiorgel dringen tot 'm door, maar de muziek, in plaats van 'm op te wekken, stemt 'm nog droeviger, brengt tranen in z'n oogen. De zonnestralen, gebroken door 't matglas, werpen eenig schijnsel op den kalen wand en doen hem veronderstellen dat daar buiten de zon schijnt en leven brengt aan alles wat groeikracht heeft. Maar voor hem is alles dood; hem likt geen zonnestraal de kerkerkleur van de opgeblazen kaken. Als 't stormt daarbuiten, als de wolken langs 't uitspansel jagen als zwarte schuimbekkende furiën, als bliksemschichten de boomen doen splijten, de hoeven in brand steken; als ratelende donders paleizen doen schudden op hun grondvesten; als 't ruischt en suist, als 't horrelt en borrelt in de

(1) 'n Luikje in de deur, dat geopend wordt om er den gevangene z'n eten, brieven, kleeren, enz. door aan te geven. Als voor al zulke zaken de geheele deur moest worden geopend, zou-i te veel menschen zien.

natuur als 't kokende sop in den zwarten ketel der heidin, die haar giftbrouwsel roert; als koeien en paarden in doodsangst bij elkander kruipen onder de kopwilgen en fanatieken meenen, dat 't einde der wereld dáár is.... dan is de arme gevangene 't best in z'n element; dan is 't hem of de natuur daar buiten in evenwicht komt met het sombere binnen de muren.... dan heeft-i oogenblikken, dat-i zich gelukig gevoelt zoo goed te zijn opgesloten, beschut tegen de knetterende hagelsteenen, den bliksem niet vreezend, vertrouwend op de proefhoudendheid der stevige afleiders.... Maar anders.... anders geen poëzie in 't ontzettend leven van 'n gevangene. Hij hoopt op brieven.... en hij vreest ze tevens; hij vreest telkens iets verschrikkelijks te zullen hooren. Hij telt de uren, die hem nog scheiden van de maatschappij.... en de gedachte, dat hem in 't laatste uur nog iets vreeselijks zal overkomen, kan-i niet verbannen. Het is 'n marteling, 'n helsche foltering van 't begin tot 't einde; 'n strafsysteem, dat de doodstraf tot iets liefdadigs stempelt. Hij zucht en mijmert van den morgen tot den avond; z'n eentonig, geestdoodend werk verschaft 'm geen afleiding. Alle geestkracht wordt in hem gedood.... hij wordt, wanneer 't jaren duurt, 'n zich langzaam voortslepende plant, ongeschikt voor 'n menschenmaatschappij.

Men noemt dit verplegen....

Men meent dat 'n dergelijke behandeling den naam van straffen niet verdient.

Maar als elke rechter, bij wijze van proef ,gedurende 'n jaar zakjes had geplakt, of meubelfranje had geknoopt, of vuurmakers had gemaakt, of koffieboonen had uitgezocht of wat dan ook had gedaan, op 't harde bankje van 'n strafcel, hij zou met 't ter „verpleging" opzenden van zoogenaamde misdadigers wel wat voorzichtiger te werk gaan.

Drie en twintig en 'n half uur per etmaal zaten of lagen Jan en Anna in hunne eenzame cellen. Slechts een half uur per dag mochten ze er uit. Ze gingen dan luchten in de wandelcellen — fuiken van steen en ijzeren traliewerk; vóór zich 'n gewapend beambte om te letten op hun handelingen, achter zich 'n ander, die ze niet zien konden, die ze nooit wisten, waar-i zich op 't oogenblik bevond, die had toe te luisteren of de gevangenen ook met elkaar spraken. Want ook bij dat luchten blijft het cellulaire stelsel gehandhaafd. Men gaat naar de luchtplaats met de kapcel voor de oogen, op vijftien pas afstand van elkaar en men wordt weer een voor een in 'n

appartement opgesloten. Men ziet voor 'n half uur de blauwe lucht en 'n mensch met 'n sabel en 'n geladen revolver; men ziet den ringmuur en het aardappelland van de bewaarders, met hier en daar 'n paardenbloem.... maar anders ziet men niets.

Alleen 's Zondags blijft men wat langer buiten de cel. Dan gaat men naar de kerk. Maar zelfs in het huis, waarin men preeken zal over liefde en barmhartigheid, blijft de heiligheid van 't cellulaire stelsel onaangetast. Men gaat er heen als naar de luchtplaats een voor een, met de kap vóór, en men wordt stuk voor stuk opgesloten in 'n soort vliegenkast, waarin men zich nauwelijks kan omkeeren, aan de voorzijde licht en lucht ontvangend door 'n ijzeren traliewerk, als voor 'n kippenloop. De benedenste rij vliegenkasten staat gelijkvloers, de volgende 'n halve meter hooger en zoo amphitheatersgewijs totdat de achterste rij zich dichter bij den nok dan bij den vloer bevindt. De kasten hebben schuine kapjes, zoodat men, over elkaar heen ziend, het oog kan richten op den prediker, die plaats heeft genomen op 'n drie meter hoog podium, aan weeszijden 'n ordebewakend beambte als 'n cherubijn met vlammend zwaard.

De dunne wanden der vliegenkasten maken 'n praatje met de buren zeer goed mogelijk, doch om dat te verhinderen loopen bewaarders met 'n geladen revolver in den arm de opengebleven gangen op en neer, als grimmige parodiën op de liefde van Jezus, die den prediker zal verkonden.

De atmosfeer is er verpestend. De prediker, die z'n gemarteld auditorium tot dankbaarheid voor al de bewijzen van Gods liefde, die zij zoo ruimschoots ondervonden — al was de beproeving ook dikwijls hard — tracht te stemmen — de man verdient er z'n brood mee! — draagt daar 't zijne toe bij, doch andere omstandigheden werken er toe mee. Want, al meldt het gevangenisreglement ook het verbod van zingen, fluiten en kloppen, een geluidproduktie blijft geoorloofd, en in de kerk wordt daar 'n weelderig gebruik van gemaakt. Men laat winden vliegen, dat de vliegenkasten er van kraken, en 't gebruik van roggebrood, erwtensoep en bruine boonen zorgt voor 'n geur, die verre van aangenaam is. Dikwijls wordt 'n vrome ontboezeming van den leeraar op zulk 'n ratelend geluid onthaald, dat alle sabels en revolvers niet in staat zijn 'n uitbarstend gelach te onderdrukken.

Het voedsel van den gevangene is in een woord ellendig.

Redenaars over maatschappelijke toestanden en ekonomische wanverhoudingen wijzen op 't geen de gevangene den staat kost.

Ze vergelijken die kosten met 't geen geofferd wordt aan den soldaat en ze stellen smalend in 't licht, dat anderhalve soldaat ons minder kost dan een gevangene. Menigeen krijgt daarvoor den indruk, dat 'n gevangenis 'n soort kollektivistische smulinrichting is. Maar de vergelijking gaat mank. Want onder de kosten voor 'n gevangene is begrepen z'n zorgvuldige bewaking — elke zeven gevangenen onderhouden 'n ambtenaar — en dit doet z'n kosten tot ruim zeventig cent per dag stijgen, terwijl in waarheid slechts voor dertien cent voedsel ontvangt.

Hij krijgt 's morgens drie en 'n kwart ons roggebrood van verdachte kwaliteit — het wordt door den minsteischenden bakker geleverd — zonder boter; 's avonds om zeven uur ontvangt-i 't zelfde; 's morgens krijgt-i er bij.... melk, die men uit overdreven vrees voor tongblaar heeft aangelengd met 99% kokend water; 's avonds mag-i 't door de keel spoelen met koffie, die, wat kleur betreft, veel overeenkomst heeft met 't water, waarmee men bij 'n regenachtigen dag 'n paar dozijn trappen heeft geschrobd. Tusschen deze twee maaltijden, 's middags een uur, ontvangt men tweemaal per week ratjetoe (de gemeenste aardappels met den knoetelmajoor stuk gestampt, vermengd met kool of knollen en vet van de Zwitsersche bergen); twee maal erwtensoep (zonder vraagteeken); eens stijve gort, die gevoegelijk kan gebruikt worden als specie voor 'n bomvrije kazerne; eens gortsoep van 'n hemelsblauwe tint, met 'n stuk vleesch, dat men zonder eenige inspanning als 'n pil kan slikken; en ten slotte eens geel-wit-grijs-paarsch-blauw-zwart-bruine boonen, boonen zoo groot als de kop van 'n Goudsche pijp en boonen zoo groot als 'n speldeknop boonen, die tot pap zijn gekookt en boonen, die niet gaar zouden worden al kookte men ze tot 't einde der dagen, en hierbij 'n stuk spek als 'n hostie en 'n saus, waarnaar de bloemen na 'n zonnigen dag zouden watertanden.

De helft van 't verdiende loon mag worden besteed aan kantien; dat is: daarvoor kan men driemaal per week 'n ons boter, 'n beker koffie, of 'n pond brood koopen; doch meestal laat de verdienste niet toe hier 'n ruim gebruik van te maken.

De gevangene lijdt honger. Hij weet zelden hoe laat 't is, doch in spanning zit-i af te wachten of de bel wordt getrokken, die hem 't middaguur aankondigt. Dan nog 'n vol uur voor 't eten komt. Dat uur duurt hem 'n dag. Eindelijk om een uur luidt de bengel andermaal. Hij hoort de liften opwaarts winden en denkt telkens, dat nu z'n beurt wel haast gekomen zal zijn. Hij stapt ongeduldig z'n cel

op en neer; hoort telkens weer winden en ratelen, eindelijk het klompengeschuifel van den ganglooper en.... z'n schaftklep wordt opengesmeten. Als 'n razende valt-i aan op 't ellendig voedsel. Gloeiend slikt-i 't naar binnen; met den vinger veegt-i de randen van z'n blikje schoon; hij likt den lepel af.... alles is op en hij is niet half verzadigd......

Die pijnigende oogenblikken moet Anna drie honderd vijf en zestig maal, Jan twee honderd zeventig maal doorleven. De eerste doodonschuldig; de laatste, omdat-i 't voor 'n onschuldige had durven opnemen. In deze omgeving brachten zij de lange uren, de meestal slapelooze nachten door, denkend aan elkaar, Anna tranen vergietend, hij droomend van 'n toekomst. Dit was 't verschil in beider marteling: Jan zag 'n lichtstraal in de toekomst, Anna niets dan duisternis. Waar zou ze heen? Ze verlangde naar 't uur der verlossing en ze vreesde dat uur tevens. Want dat uur zou haar slingeren in 'n maatschappij van hardvochtige menschen, die, niet uit gevoeligheid doch uit lust tot verkettering, haar zouden naoogen als de moordenares van 'r kind. Aan 'n betrekking kon ze niet meer denken. Wie zou haar willen? Jan.... Ja, hij had haar verdedigd en aan zijn zij zou ze alles hebben kunnen dragen. Maar kon ze er in de gegeven omstandigheden wel aan denken z'n vrouw te worden? Hij had haar verdedigd.... maar medelijden kan tot zooiets evengoed de drijfveer zijn als liefde....

Soms rees z'n beeltenis voor haar betraande oogen op als 'n lichtende ster in den duisteren nacht; maar onmiddelijk verdween ze weer achter de wolken, zwarte, sombere wolken van miskenning, die ze zich zelf schiep.

Jan zag 'n lichtstraal. Hij wist, dat-i op het uur van z'n ontslag door duizenden zou worden ontvangen, ja vergood, meer dan 'm lief was. Hij had de overtuiging door z'n gevangenisleven mede te bouwen aan den tempel der toekomst, die hij voor zich zag, recht en rede uitstralend voor alle menschen. En dit deed 'm z'n roggebrood smaken als pastij; z'n bruine boonen met water als oesters met champagne. Dit deed 'm zingen, op gevaar af van door 'n beambte te worden betrapt, zingen, terwijl z'n tanden klepperden van den honger. Onwillekeurig drong zich telkens het lied „Bloedige Sneeuwvlokken" aan 'm op. En dan verhief zich z'n stem, wanneer-i kwam aan den regel:

„Helaas hij ging en nimmer keert hij weer."

Dan staakte-n-i 't gezang en redeneerde-n-i in zich zelf:

„Ja dat kan je begrijpen!.... Nimmer weer keeren? Dan zou'en ze d'r slinger hebben!.... Maar ik keer weer, hoor!.... En dan zal ik ze laten hooren, dat 'k er weer ben!.... Als je gedacht hebt me hier tam te krijgen, dan heb je je verrekend!.... Probeer het 's met 'n wild konijn!.... Al heb je 't tien jaar in 'n hok, 't smeert 'm, zoo gauw als je 't loslaat.... Die paar maanden!.... Ja, 't is ander nog 'n heelen tijd.... 't Is toch 'n ellendig stelsel.... Onder je zitten menschen, links en rechts naast je zitten er, en je moet er toch maar vreemd van blijven.... Maar je wordt hier den duivel te slim af!.... Dat doet 't stelsel.... dat maakt vindingrijk!.... Wie zou 't kunnen denken, dat zoo'n verwarmingsbuis, nog wel zorgvuldig weggestopt achter 'n rooster, 'n telefonische geleiding verbergt?.... 'k Praat met m'n buurman als ik wil, en door overseining weet ik net zoo goed als de direkteur wie er tien cellen van mij vandaan zit.... Maar 't is toch akelig, doodsch!.... Dat kloppen is vervelend!.... Die hier vijf jaar moet zitten, wordt krankzinnig dunkt me.... Maar er zijn er toch wel. die 't hem lappen.... Och, ik zou 't ook wel kunnen, als 't zijn moest.... Ons beginsel geeft kracht om alles te doorstaan.... Die paar maanden.... En elken dag brieven!.... Vooruit, de tijd zit er op voor 'k er aan denk....

Daal koude veder
Op aarde neder
Daal blanke sneeuw....

Ja, als we zoo ver zijn, dat er sneeuw gaat vallen, dan schieten we al aardig op. 't Is beroerd dat 'k de werkloozenbeweging niet mee kan maken.... Maar dat zaakje zal buiten mij ook wel marcheeren......

......als trooster in 't verdriet;
En dek de graven,
Waar al die braven,
Die heldenschaar den eeuw'gen slaap geniet.

Ja, als je dat zoo nagaat, dan zijn er voor en na wat gevallen voor de vrijheid.... Vergiftigd, gekruisigd, verbrand, gevierendeeld, geradbraakt, geguillotineerd, opgehangen, gekerkerd.... Dit is nog 't verschrikkelijkste.... Dit is 'n langzame doodmarteling.... 'n vermoorden van den geest en 't lichaam.... Maar voor zoo'n paar maanden...."

Ook z'n werk leverde stof tot overpeinzingen. Z'n baas, de passementwerker, liet hem voor twee dubbeltjes 't werk doen, waarvoor

hij in de maatschappij 'n gulden moest betalen. Maar van die twee dubbeltjes nam de staat de helft voor zich, zoodat er voor hem maar een dubbeltje overbleef. Zoo werkte-n-i er aan mee om den arbeid in de maatschappij dood te konkurreeren. En hij moest; z'n reglement gebood hem tien uur per dag te arbeiden. Zonder arbeid zou de toestand van 'n gevangene geheel onhoudbaar zijn. Maar Jan dacht er over na of 't niet mogelijk was met dien arbeid den vrijen werkman niet te benadeelen. Waarom laat men hen, die in de gevangenis doen werken, 't volle tarief niet betalen, den gevangene ter hand stellen bij 't verlaten van 't huis, waardoor hij dan tevens eenige middelen zou bezitten, om, wanneer-i dit wou, zich 'n bestaan te veroveren? Of waarom laat men de gevangenen geen heide ontginnen, brekend met 't moordende en kostbare cellulaire stelsel? .... Jan, die tegen elk gevangeniswezen onder welken vorm ook was, hield zich bij wijlen ernstig bezig met 'n vervorming.... Men moet door de omstandigheden behoefte hebben aan kleine, in den breede beschouwd: onbeteekenende hervormingen, om er iets voor te voelen. 'n Timmerman, die twaalf uur aan de schaafbank staat, gevoelt meer voor den achturigen werkdag, dan de wijsgeer-revotionair, die in 'n gemakkelijken armstoel heeft uitgerekend, dat twee uur nog te veel is....

Met z'n bezoekers was Jan steeds over de maatschappelijke toestanden aan 't debatteeren. Sommigen vermeden er z'n cel om, anderen kwamen 'm er juist om bezoeken.

Eens kwam 'n dominee, lid van het Genootschap, bij hem binnen.

„Dag honderdzeven en zestig! Hoe gaat 't?"

„Dag meneer! 't Gaat vrij goed! 'k Ben gezond en dat is 't voornaamste."

„Neen, dat is 't voornaamste niet. 't Voornaamste is dat ge vrede hebt met uw ziel."

„Daar heb ik, zoover ik weet, nog nooit ruzie mee gehad."

„Foei, ge spot er mee. Op uw kaart staat Hervormde Godsdienst. Dus zult toch zeker wel weten, dat ge 'n ziel te verliezen hebt?"

„Ze kunnen op die kaart zetten wat ze willen."

„Dus zijt ge niet protestant?"

„Welnee."

„Katholiek dan?"

„Ook niet."

„Wat dan?"

„Niks".

„Niets.... Ge zijt dus 'n ongeloovige?"

„Ja."

„Maar man.... dan kunt je nooit vrede met je ziel hebben gehad.... Me dunkt ge moet geen rust hebben in uw cel...."

„Ik denk van meer als dominee Barger, of dominee Thijm, of dominee...."

„Ja, ja, hou maar op; daar hebben we hier niets mee te maken."

„O, ik zeg dit ook niet om 'n smet te wrijven op uw ambacht .... Ik voer 't alleen aan als bewijs, dat godsdienst geen zielevrede kan waarborgen."

„Maar géén godsdienst toch zeker niet."

„Godsdienst heeft er niets mee te maken. Alleen de overtuiging hier te zitten voor 'n daad, die men zich niet behoeft te schamen, die men, al spraken de rechters 't schuldig uit, voor zich zelf kan verantwoorden, schenkt ons die zielevrede."

„Maar men kan met die meening zich zelf bedriegen."

„Dat kan, maar dan heeft men ons daarvan te overtuigen. Weet u, waarvoor ik hier ben?"

„Jawel."

„Dat is te zeggen.... ge hebt gehandeld in strijd met de wet...."

„Jezus ook! Was h ij schuldig?"

„Man, maak zulk 'n vergelijking niet."

„Waarom niet? Met al uw geloof, meen ik nader bij hem te staan dan u."

Mijnheer schudde 't hoofd met 'n twijfelend grijnslachje en antwoordde:

„Ge mist het geloof mijn vriend en dus het recht tot spreken over den Zoon des menschen. Hij predikte liefde.... gij strijdt. Hij wilde den mensch, brengen tot Zijn Vader.... uw hierzijn is de straf voor uwe poging om uwen naasten in het ongeluk te stooten."

Jan plaatste zich vlak voor hem. Z'n stem klonk door de groote hal, z'n oogen schitterden, de haarstoppels gingen overeind staan. Hij sprak:

„Over 't gemis aan geloof zal ik mij niet beklagen. G e l o o v e n beteekent gebrek aan w e t e n. Het begint pas, waar de uiterste grenzen der wetenschap liggen. Hoe verder die grenzen worden uitgezet — wat dagelijks plaats heeft — hoe minder ruimte er over blijft voor g e l o o f. Waar men niet weet, mag men twijfelen, steeds dien twijfel toetsend aan 't gezond verstand. Wat aangaat uwe bewering, dat wij strijd prediken, verkeert ge op 'n dwaalweg! Er i s strijd. Dage-

lijks wordt-i gestreden, die verwoede strijd tusschen hen, die alles genieten en niets voortbrengen en hen die alles voortbrengen en niets genieten. Dien klassestrijd erkennen wij — meer niet. Is 't onze schuld, wanneer we storm lezen op den barometer? Dom is het iets anders te lezen dan er staat. Er is strijd, en zoolang er strijd bestaat is er geen plaats voor liefde. Jezus ranselde de schacheraars en wisselaars uit den tempel, omdat er naast hen geen plaats was voor het goede.... Welnu, ook wij strijden om alles te verdrijven, onbestaanbaar te maken, wat 't goede in den weg staat. Omstrent uw laatste stelling wilde ik u wel eenige opheldering verzoeken. Als 't niet te veel van uwen kostbaren tijd is gevorderd, zou ik wel eens van u willen weten, in welk opzicht ik getracht hem m'n evennaasten in het ongeluk te storten."

De dominee had nu en dan 'n poging gedaan hem in de rede te vallen, doch was telkens door Jan weer op z'n gemak gebracht. Thans kon-i antwoorden.

„Gij niet alleen, goeie vriend, maar al uw zoogenaamde partijgenooten en uw aanvoerder in de eerste plaats. Ge spekuleert op de laagste hartstochten en maakt het volk ontevreden. De boer in den Achterhoek, die bijna geen geldelijk inkomen heeft, die jaar in jaar uit met de zijnen leeft, zonder iets van de wereld te zien, dan z'n onmiddellijke omgeving en daarmee zeer tevreden is, gevoelt die zich niet overgelukkig? Ja, overgelukkig.... Totdat gij komt, en hem ontevreden maakt met z'n lot, door hem te spreken van 'n paradijs op aarde."

Jan begon onwillekeurig te lachen en antwoordde:

„Mag ik u in de eerste plaats opmerken dat aanvoerders artikelen zijn, die wij er niet op nahouden? U sprak van ontevreden maken. Zou er iemand in de wereld zijn, die U ontevreden kan maken? Neen, nietwaar? Welnu, dat bewijst, dat er voor die ontevredenheid 'n oorzaak moet aanwezig zijn, 'n oorzaak, die u niet kent; ze heet.... h o n g e r.... nu, of in 't verschiet. We kunnen hoogstens 't bewustzijn opwekken, waar die oorzaak der ontevredenheid reeds bestaat. Het laatste uwer redeneering deed mij lachen. Wanneer het waar is, dat onbewustheid van z'n toestand de hoogste toon is in de gramma des geluks, dan zijn eigenlijk de varkens nog veel gelukkiger dan de boeren in den Achterhoek. Zij vreten vandaag nog met smaak den buik vol, niet wetend, dat hen morgen het mes op de keel zal worden gezet. Maar laten we bij de menschen blijven. Vind u niet, dat uw geloofsgenooten daar in Indië veel menschen

ongelukkig maken, door hen 't christendom te prediken, wijl ze zich zoo gelukkig gevoelen in hun heidensche begrippen?"

Al de zwarte tanden van den dominee werden zichtbaar.

„Dat is heel wat anders!" riep hij uit. „Zij, die ginds bekeerd zijn, plukken de zegenrijke vruchten der christelijke beschaving!"

„Anders is het ", antwoordde Jan, maar het verschil is niet in uw voordeel. De zegenrijke vruchten der christelijke beschaving genieten we hier.... het zijn overvulde gevangenissen, ten gevolge van dronkenschap en broedermoord. Of de Javaan rede heeft zich gelukkig te gevoelen sinds hij christelijk wordt uitgezogen, betwijfel ik. En eveneens twijfel ik er aan of ge zonder dwang sukses zoudt hebben met uw bekeeringswerk.... Wij dwingen niemand.... wij prediken. En als wij den Achterhoekschen boer voorprediken, dat er voor hem meer levensgenot is weggelegd dan bestaande in 't harmonisch samenwonen met kippen, kalveren, schapen en varkens, dan loopen we geen gevaar, dat hij, 'n nieuwen toestand overwonnen hebbende, den ouden zal terugwenschen. Zoudt ge dit van de bekeerde zwartjes durven zeggen?"

„Vriend, ge dwaalt", aldus besloot de dominee, „ik heb geen tijd doch ik hoop binnenkort nog eens terug te komen, om eens met je te spreken, en dan hoop ik, dat de Almachtige daarboven in dien tijd uw oogen zal openen, om duidelijk te doen zien: Zijn lankmoedigheid tegenover 't zondige menschdom, ja tegenover degenen die Zijnen Heiligen naam bespotten.... Dag vriend!"

„Bonjour, meneer!.... Bid den Almachtige om wat sterkte in 't debat!"....

De dominee kwam niet weer terug.

Zoo'n debat was 'm in 't eentonig kerkerleven 'n aangename afwisseling.

Maar 't kwam zoo zelden voor. De meesten begonnen er niet aan, en wanneer ze eens bij hem kwamen verlieten ze na de stereotype vraag, hoe 't ging, z'n cel weer.

Zoo kropen z'n dagen voort, langzamer naarmate meer het einde naderde.

En Anna ging de tijd in 't laatst te vlug, want ze wist niet waarheen. Ze smeekte om den dood, als haar eenigen redder.

HOOFDSTUK XV.

Dat nauwelijks zooveel dagen duurt als 't vorig hoofdstuk maanden en toch weinig korter is; waarin de nat-geschreide beddelakens opdrogen door 't verblijdend nieuws, dat ze mekaar krijgen; een en ander eindigend met 'n rooden en 'n zwarten optocht, begrafenis, feestelijke vergadering, gezellige bijeenkomst en andere vermakelijkheden.

„Weet j' al van 't nijs Kloar?"

„Wâ beduul j', Koboa?"

„Wel, dâ merge de dern van lange Joapik uut 't spinhuus kumt."

„Nou, 't is gelukkig veur de dern; zu'n joar is 'n heelen tied".

„'n Joar....? 't Is nog nie half genog veur zu'n moordenoares! Da' ze in 't ongeluk kwiem za'k niks van zegge; 't kan den beste gebeure. (Koba sprak bij treurige ervaring). Moar de hand uut te stèke oan z'n eige kiend (of men dan andermans kinderen maar vrij mag vermoorden?).... nee, Kloar, da's te grof!"

„Moar Koboa, ze wille toch wel zegge, dâ' ze 't nie' het gedoan!"

„Nie' gedoan?.... Dink j' soms dâ' ze 'n mins zoo moar onschuldig 'n joar in 't spinhuus stoppe?.... Nacht soam!"

„'t Is wel meer gebeurd, Koboa. Rechters kunnen ook dwoale."

„Kom, kom, Kloar, wès wiesder(1); wie zou 't anders gedoan hebbe? Zu'n sloerie; ze ha'n ze met vier pèrd van mekoar motte scheure."

„Nou nou, Koboa, j' moak 't wat arg. As ze 't gedoan het dan is 't 'n verfuuielike doad, dâ' za'k nie' anders zegge; moar ze het er nou toch lang genog veur gebleuid. 'k Heb mejelije met 't vrommis. Woar mot ze noa toe?"

---

(1) Wees wijzer.

„Ze zel wel in stad blieve; hier zel ze wel nie' durve komme, en as ze kwiem, kiek, al kos ik ze van de dood redde, dan ha'k er nog nie' zooveul veur over. (Bij deze humane ontboezeming wees Koba met haar duim hoe lang het eerste lid van 'r wijsvinger was.) Wâ zel ze anders doen as in stad blieve? Dâ' geet de boan op, en 't ander joar is 't er weer een om den nek om te drèje."

„'k Heur dat er veul noa Rienstad goan om d'r af te hoale."

„Heur?.... Dà' ku' j' begriepe! Da's om den kolleperteur van verlej' joar, den Koddewien; doar moake ze 'n drukten om van moord en geweld. Moar 't is èvel nie' om heùr."

„Goa Gart Jan ook?"

„'k Sloeg 'm krek zoo lief allebei z'n been' kepot! Hij zel bij de sosejoalen van doan blieve, zoolang as ik 't lèven heb."

„Tunnis van mien geet er hèr."

„Dâ' mo' j' eiges wete; moar ik geef ze krek zoolief premissie veur de Atseneze."

Dergelijke en andere praatjes tusschen belangstellende buurvrouwen kon men den dag vóór het ontslag van Anna Stam en Jan Koddewijn uit de gevangenis in Elzenburg — dat toevallig samenviel — bij tientallen hooren. Hij de minste gelegenheid tot 'n woordenwisseling over dit onderwerp bleef de bezem rusten, en elkaar elk oogenblik verzekerend, dat ze 't buitengewoon druk hadden, dat ze den tijd maar stonden te verkletsen, terwijl ze eigelijk geen minuut hadden te verliezen, rekten ze de gesprekken tot de invallende duisternis haar aan 'n spoedig thuiskomen der mannen herinnerde.

Niet allen echter spraken in den geest van Koba. En 't was dan ook niet waar, dat het door tientallen voorgenomen bezoek aan Rijnstad alléén Jan Koddewijn gold. Bij Lammert Ros zag men reeds vroeg in den morgen 'n papier voor de glazen hangen, waarop met groote letters: „Morgen wordt hier niet geschoren." Dat was, voorzoover men wist, nog nooit gebeurd en met verwondering vroeg men elkaar of Lammert „fijn" geworden was. Maar de ingewijden wisten wel beter: men zou Lammert niet van Rijnstad thuis hebben gehouden, al had 't hem ook de helft van z'n klanten moeten kosten.

Den volgenden morgen verzamelden zich voor z'n huis reeds vroeg 'n groote menigte. „Wel duuzend man", had Gart Jan, die niet mee mocht, tegen z'n moeder gezegd. Dit nu was zeer overdreven. Maar tweehonderd waren er toch op z'n minst. Harmen van Driel en Dientje Mastenbroek liepen voorop. De eerste droeg 'n

groote roode vlag, om 'n stok gerold, met een punt los, die al losser werd naarmate men 't dorp meer achter den rug kreeg. Allen zongen 't Vrijheidslied; zij, die 't niet kenden, bromden mee, hetgeen aan de welluidendheid van 't gezang niet bevorderlijk was. Daarna het lied van Marianne; dat kenden er meer. Bij elk lied begonnen ze aan 't eerste kouplet om met 't laatste te eindigen. Ze zouden 't 'n beleediging voor de zaak, die hen voor 'n oogenblik warm maakte, hebben gevonden, wanneer ze 'n enkel woord hadden overgeslagen. En als vreesden ze aan de plechtigheid van 't oogenblik verraad te plegen door één minuut te zwijgen, was 't laatste woord van 'n lied er nog niet uit, of 't eerste van 'n ander lied werd aangeheven. Toen men de Rijnbrug over stapte zong men nog even opgewekt als bij 't begin en men zou hiermee door zijn gegaan, wanneer de dikke inspekteur, wiens in konjak zwemmende oogen bijna uit hun kassen dreven, toen-i de nu geheel losfladderende roode vlag zag, 't niet had verboden.

De villa-bewoners van den Wittenbergschen weg zagen vreemd op bij 't voorbijtrekken van die talrijke schare, die, van heinde en verre gekomen, optrokken naar de gevangenis. In langen tijd hadden ze niets gehoord, en voorgelicht door de Rijnstadsche Courant, meenden ze dat de arbeidersbeweging goed en wel was overleden. Meer dan eens hadden de glazen gerinkeld op den dood van 't socialisme; en hoewel ze 't nimmer eenige levensvatbaarheid hadden toegekend — het was immers 'n giftplant van vreemden bodem? — waren ze toch lekker, dat 't zoo'n zachten dood scheen te hebben gehad. Als gouden struisvogels staken ze hunne koppen achter stapels coupons en zagen niets.... De demonstratie van heden was voor hen 'n opknappertje, als 'n sneeuwstorm voor 'n Madoerees.

De weg zag zwart van menschen. Duizenden uit Rijnstad alleen; honderden uit Schoonoord, Wagenberg, Bloemenbeek, Elzenburg; ja zelfs uit Berkelmond, Davoter en Wittenberg, trokken naar de gevangenis met roode banieren.

Imponeerend was de betooging. De millionnair werd opgeschrikt uit z'n rustige rust, de bekrompen kruidenier sloot z'n toko en vroeg met den angst op 't gelaat aan den in 'n andere richting wandelende kerkganger, wat er toch in godsnaam te doen was; de lauwen en strijdenszatten werden bezield met nieuwe hoop; de onvermoeide strijder voelde zich 't bruischend bloed in de aderen klotsen, 'n tinteling doorstroomend 't gansche lichaam. Slapers werden gewekt, strijders aangevuurd, kapitalisten herinnerd aan den wassenden

stroom, die de bloembedden van hun zelfzucht met ondergang dreigt.

Aan de gevangenis stonden om 6 uur reeds menschen. Wat ze er zoo vroeg deden, was voor hen zelf 'n raadsel; want ze wisten, dat de poort niet voor 9 uur zou worden geopend. Ze wilden in geen geval te laat zijn; misschien ook profiteeren van de frissche lucht, die op 'n morgen in de Meimaand om de gevangenis waait.

Van uur tot uur groeide de menigte aan; om half negen waren ze niet meer te tellen.

Dientje Mastenbroek en de kastelein uit Vooruit, de eerste voorgevend familie van Anna Stam te zijn, de laatste in z'n kwaliteit als kostbaas van Jan Koddewijn, stapten de poort binnen. Maar verder mochten ze niet komen. Daar moesten ze nog 'n half uur wachten.

Dat half uur duurde Dientje 'n maand! Telkens zag ze op 'r horloge.... Die duivelsche wijzer wilde maar niet vooruit.... De portier zat op z'n dooie gemak vogelkooitjes te snijden met 'n pennemes. Die man trekt er zich niks van aan, voor hem is dit half uur precies als alle andere halve uren, dacht Dientje.... Weer eens op 'r horloge gekeken.. ..De lange wijzer was, sedert ze 'm voor de laatste maal had gezien, precies negentig sekonden vooruitgegaan .... „Verschrikkelik, wat duurt dat lang.... En die vent zit me daar maar doodbedaard 'n vogelkooitje te maken.. ..'n Gevangenis voor vogels.... Hij denkt aan niets dan gevangenissen. Voor hem slaat de klok.... gevangenis, zingt de leeuwerik.... gevangenis, schijnt de zon.... gevangenis, waait de wind.... gevangenis; 't is in- en uitwendig één bonk gevangenis...." Weer eens gekeken.... „Zou m'n horloge stil zijn blijven staan?".... Even geluisterd.... „Nee, hij tikt.... Daar begrijp ik niks van.... Zou 'k achter zijn?.... Och, zeg 's meneer, hoe laat heb u het?"

„Dertien minuten voor negenen."

„Nee, dan ben 'k toch goed.... Dan weet ik niet wat er aan hapert...."

Met looden passen schoof de lange wijzer over den korten heen en naderde de twaalf, nadat ze nog twintigmaal gekeken had.

„Eindelik!" — riep ze uit.

De portier glimlachte, als wilde-n-i zeggen: „je bent er nog niet!"

Dientjes geduld was uitgeput.... De portier lei het schoorsteentje, dat op de villa-vogelkooi moest staan, 'n oogenblik op tafel,

nam 'n versche pruim tabak en haalde z'n mesje links en rechts over 'n wedplank. Dientje wilde dit gunstig oogenblik niet verloren laten gaan en vroeg:

„Zou'en ze gauw komen, meneer?"

„Jawel kind; maar 'n beetje geduld.... de klok is nog niet koud."

Nogmaals verliepen minuten — weken!.... De portier sneed voegen in 't schoorsteentje.... Dientje werd gekweld door 'n vreeselijk vermoeden; ze vroeg:

„Vergeten ze hier nooit iemand, meneer?"

„Wel nee kind; maar alles op tijd, weet-jie! Negen uur is de tijd, maar dan moet eerst de Direkteur nog komme, weet-jie! Je mag van geluk spreken, dat ze zoo vroeg ontslagen worden. Vroeger in Hoorn was 't nooit voor twaalf uur."

„Is u daar dan ook al geweest?"

„Vijf en twintig jaar en nu alweer zes jaartjes hier, maakt met mekaar een en dertig."

„Groote gerustigheid, hoe is 't mogelik, dat jij nog praten kunt", dacht Dientje. „Zoo'n dertig jaar in zoo'n hok, dan moet je, dunkt me, wel 'n plant worden."

De portier, eenmaal over Hoorn en den goeden ouden tijd sprekend, was zoo spoedig niet uitgepraat en vervolgde:

„In mijn tijd was 't wat anders, weet-jie. Toen wisten we nog van geen cellelaire stelsel. Ze zaten allemaal bij mekaar en van 't onverschilligste zoodjie. Ik beloof 't jie, er kwam soms wat kaike, hoorie! Toen moes je d'r dikkels met de stok aan. Maar nou.... nou kan de eerste boer de beste, die nog nooit 'n kommiesbrood heit gezien, bewaarder speule."

De elektrische schel viel den portier in de rede. Hij nam den grooten sleutel van de tafel, opende de achterdeur zoo gemakkelijk of-i er slechts naar behoefde te wijzen en liet Jan Koddewijn binnen. Hij zag er zeer opgewekt uit; doch hij scheen te dorsten naar nieuws uit de beweging. Zoodra het handdrukken voorbij was bestormde-n-i z'n kostbaas met vragen. Men zou om eenigszins duidelijk te beantwoorden wel 'n volle dag hebben noodig gehad, doch Jan had zich binnen de vijf minuten georiënteerd, wist-i al hoe de zaken er bij stonden.

Buiten klonk het Vrijheidslied uit duizenden monden, en Jan stond op heete kolen zich daarbij te voegen, de anderen verwonderd aanziende, dat zij volstrekt geen haast schenen te maken.

Dientje verstond z'n blik en zei:

„Nog 'n beetje geduld, Jan!.... Er komen er nog meer!"

„Nog meer?.... Uit de gevangenis?.... Wie dan?"

„Anna Stam."

De grauw-groezelige gevangeniskleur werd door 'n hoog rood oververfd. Hij wilde zich goed houden en zei:

„Da's kurieus.... Daar heb 'k heelemaal niet op gerekend."

Hij keek Dientje aan om op haar gezicht te lezen, of ze hem die onachtzaamheid ook kwalijk nam. Maar Dientje, die het kleuren van Jan direkt begreep, voegde hem toe:

„Da's 'n fortuintje, hè?"

Jan bloosde nog meer en lachte even.

Nu had-i geen haast meer. Zeker, men moest Anna wachten.

De portier was weer druk bezig aan z'n vogelkooitje en niemand verveelde zich. Er was er immers alvast één! Men kon nu den tijd korten door met Jan te praten en hem eens flink te bekijken. Dientje vond, dat-i geen steek was veranderd. Alleen vond ze, dat-i zelfs dikker was geworden en z'n haren hingen 'm niet meer zoo ordeloos op den kraag van z'n buisje. Ook wat z'n kleeren betreft zag-i er fijn uit. Z'n vrienden hadden gezorgd, dat er 'n nieuw kostuum voor 'm klaar lag. Dientje schatte hem in staat tot 't veroveren van harten.

Daar rinkelde 't schelletje. De portier tooverde de zware deur open en op den drempel verscheen Anna Stam. Men had even den tijd op te merken, dat ze er beter uitzag, dan op den dag der terechtzitting. Maar Jan zag daarvan niets. Z'n gevoel niet langer bedwingen kunnende, trad-i met geopende armen op haar toe; en zij.... ze had niemand dan Jan gezien, ze liet zich in z'n armen vallen, zonder goed te weten wat er plaatsgreep. Ze vleide haar hoofd aan z'n borst, haar tranen bevochtigden z'n vest. Hij nam dat hoofd tusschen de beide handen en drukte kussen op 'r voorhoofd, op 'r wangen, op 'r lippen.... kussen, die 'n zalige tinteling door geheel haar lichaam veroorzaakten. Dit ging alles zwijgend; de getuigen van dit treffend tooneel hoorden niets dan 't zoenen van Jan en 't hijgen van Anna's boezem. Slechts twee woorden werden gewisseld: hij zei „Anna", zij, nauwelijks hoorbaar, „Jan".

Zoo vond in de poort der gevangenis 'n verloving plaats. Dientje schreide van aandoening; ook de kastelein van Vooruit raakte in de stilte. Maar op den portier had dit alles niet den minsten indruk. Hij sneed vogelkooitjes en wachtte slechts op 't verzoek om de voordeur te openen.

Jan, z'n liefde voor Anna, reeds twee jaren in stille gekoesterd, beantwoord ziende, kreeg z'n vroolijkheid terug en wilde thans naar buiten. Hij wilde zich toonen aan de wereld; want immer de heele wereld moest op z'n aangezicht kunnen lezen hoe gelukkig hij was?.... Maar Anna hield 't openen der poort nog even tegen; ze had nog iets op 't hart. Want als die poort zou zijn geopend stond ze buiten, en waar dan heen? Aan de borst van Jan was 't spook voor 'n oogenblik verdwenen; thans stond 't weer in al z'n naaktheid voor haar. Dientje zag haar treuzelen en zei:

„Wat kijk je nou in eens weer treurig Anna? 't Is net of je graag hier blijft."

De tranen parelden in Anna's oogen en haar hoofd verbergend aan Dientjes boezem, stamelde ze snikkend:

„Ach Dientje.... woar mot ik noa toe? Ik heb ommers gennen thuus."

„O is 't dat", antwoordde Dientje. „Nou droog dan je traantjes maar af, hoor! Daar is voor gezorgd. Je gaat van daag mee naar m'n ouwers; die wonen hier, zooals je weet. En morgen ga je mee naar Elzenburg."

„Noa wie dan — Dientje?"

„Wel naar mij."

„Noa ou....?"

„Ja meid, naar mij; in mijn huisje."

„In ouw huus? Bi'j dan...."

„Ja kind, 't is juist tien dagen gelejen, da 'k in 't huwelijksbootje ben gestapt."

„Met Harme?"

„Jawel."

„Moar...." — Anna had nog meer bedenkingen. „Moar dan, Dientje, ik kan toch bij ou nie' blieve?"

„Meid wat zal jij 'n flinke huishoudster worden; wat kijk jij ver vooruit! Jan, ik feliciteer je, hoor! Nee, voor goed bij mij blijven hoef je niet, maar toch zoo lang als je wil. Maar je houdt toch niet op zoo 't schijnt, of je moet eerst alles weten. Welnou ik zal 't je even vertellen. Weet je dat ik bij mevrouw Frankenstein gediend heb?"

„Bij de sossejoale-mevrouw, is 't nie?"

„Ja, zoo wordt ze genoemd. 'n Best mensch; ik geloof niet dat er beter in de wereld zijn. Nou, ik ben daar gebleven tot aan m'n trouwen en nou ga 'k elken dag 't werk nog doen.... totdat jij je in staat

gevoelt om het van me over te nemen; als je d'r trek in hebt, natuurlijk."

„O, Dientje, wà bi'j...."

„Kom, danken hebben we lang genoeg gedaan in de wereld.... En wat ik nog zeggen wou (ze gaf Jan 'n oogje) als-i je 'ns op wil zoeken, hij is er welkom, hoor! En nou maar vlug naar buiten, want ze zou'en onderhand gaan denken dat je voor 'n jaartje bijgeteekend had."

Het enthousiasme, waarmee de ontslagenen werden ontvangen is nauwelijks te beschrijven. Als Jan zooveel armen had gehad als alle rivieren der wereld te zamen, dan zou-i nog niet alle toegestoken handen hebben kunnen drukken.

Een oorverdoovend: leve het socialisme! werd duizendmaal weerkaatst door de dikke muren der gevangenis. 'n Fanfarekorps liet de tonen van het Vrijheidslied hooren; duizenden zongen mee, sommigen gooiden hun petten in de hoogte en waren dronken van vreugde.

Er stond 'n rijtuig gereed. Op de borst van den koetsier prijkte 'n roode roos· de ruggen en ooren der paarden waren op dezelfde wijze versierd. Daags tevoren waren ze wellicht in 't wit of zwart uitgedoscht geweest, bij 'n trouwpartij of 'n begrafenis. En als den volgenden dag de koninginnen in de stad waren gekomen, zou 't rood weer hebben plaats gemaakt voor oranje. Voor 'n dergelijke kleurverwisseling was de koetsier even ongevoelig als de andere stomme dieren.

Het rijtuig was bestemd voor Jan. Maar hij protesteerde er tegen en vroeg of men soms meende, dat-i z'n beenen in z'n cel had achtergelaten. Maar daar hielp niets aan; vier stevige kerels tilden 'm als 'n veer van den grond en in den wagen. Dan wou-i er in geen geval alleen in zitten om door de menigte, die men passeeren zou, als 'n wonderbeest te worden aangegaapt.... Anna, die niet wist hoe ze 't had, werd er ook in gezet, en naast haar kwam Dientje, terwijl de kastelein van Vooruit naast Jan plaats nam. Maar 't rijtuig scheen aan den grond vastgenageld en de paarden bevroren; niets verroerde zich. Jan verlangde naar 't einde van „de poppenkast" — zooals hij 't noemde — en vroeg:

„Koetsier vertrekken we haast?"

„Nog niet", zei iemand, van top tot teen in 't zwart laken, die met 'n sprong in 't rijtuig wipte. Hij strekte de rechterhand, waarin 'n klein zwart stokje, uit.... Alles werd doodstil. De rijen openden zich

en van alle kanten drongen kinderen; knapen en meisjes van acht tot veertien jaren met strikjes van rood en witte zijde op de borst, tot den wagen door. Ze schaarden zich in 'n halven cirkel voor 't rijtuig; de zwarte man strekte de handen uit; het werd zoo stil, dat men 'n muis zou hebben hooren loopen; hij stak 't zwarte stokje in de hoogte; bewoog 't naar links en rechts, naar boven en beneden, telde: een.... twee.... drie.... vier, en tegelijk met dit laatste vielen de kleuters in. Ze zongen een „Welkomstlied aan onzen Boef", expres voor deze gelegenheid vervaardigd. Ze zongen onberispelijk. Het klonk zoo liefelijk, dat velen tot tranen toe werden bewogen. Anderen, minder sentimenteel, vroegen zich af: „hoe krijgt-i 't er in?"

Want 't was 'n kinderkoor dat daar zong, opgericht in den tijd dat Jan in de gevangenis zat, en de zwarte man in den wagen, 'n gepensioneerd onderwijzer uit Indië, was de direkteur. 'n Prachtig rood zijden banier, dat 'n knaap in 't midden fier in de hoogte stak, liet de in zilverdraad gestikte woorden: „Kinderkoor Exelsior" lezen.

Jan was tot diep in de ziel geroerd. Zoo dikwijls had-i op de oprichting van 'n zangvereeniging aangestuurd, en altijd was men afgestuit op 't onoverkomelijk bezwaar, dat men geen direkteur kon vinden. Thans een kinderkoor, dat reeds goed geschoold scheen en natuurlijk moest daarnaast 'n koor van volwassenen bestaan, hetgeen spoedig zou worden bewezen. Wees dit alles niet op vooruitgang van de idée, waaraan-i zoo pas 'n offer had gebracht? Was dit alles niet 'n offer waard, grooter dan hij gedacht had?

„Lijden en strijden!.... Maar denkt men te smoren
„D'eischen om vrijheid, om recht en om brood?
„'t Klinkt telkens luider dan immer tevoren:
„Werkers ten strijd! Overwinnen of dood!"

zongen de kleinen, en de zielvolle tonen stierven weg, zacht vloeiend als de kabbelende golfjes op den waterspiegel, 'n groet brengend ginds over den Rijn, aan allen, die het plechtig oogenblik in den geest meeleefden, doch er geen getuige van konden zijn.

'n Daverend, welgemeend applaus, opwellend uit 't hart, viel den kleinen ten deel. Daarna wederom doodsche stilte. De zangvereeniging der volwassenen trad op, onder de voortreffelijke leiding van denzelfden direkteur.

Jan hoorde, droomde, zag niets meer. Kon-i 't gelooven? Zoo'n zuivere zang in zoo'n korten tijd? Het was al lang weer stil als 'n blad, toen-i over dit alles nog zat te soezen. Maar 'n lief klein meisje,

met zilverblonde lokken en heldere blauwe oogen, gekleed in 'n sneeuwwit jurkje, waarop 'n roode bandelier, prijkend met 't opschrift: „Het bloed der martelaren is het zaad der vrijheid," riep 'm tot de orde. Men had haar op de trede van 't rijtuig geplaatst en ze reikte Jan, namens 't kinderkoor 'n fraai bouquet over. Hij aarzelde .... Hij had altijd zoo sterk geageerd tegen persoonsvergoding. Honderdmaal had-i zich voorgenomen dit nimmer in de hand te zullen werken. En thans.... Moest-i dit lieve kind teleurstellen?.... Hij begreep, dat beslist weigeren beter zou zijn; maar.... hij bezweek; hij had er de kracht niet toe; hij steunde de grillen der menschen, die heden iemand onder bloemen, morgen onder modder zouden bedelven.

En waarom kreeg Anna geen bouquet? Wanneer 't betalen van tol aan 'n klassejustitie kan vergoed worden door bloemen, had zij er dan niet evenveel aanspraak op? Dit scheen een der aanwezigen te begrijpen; hij liet 'n ruiker, insgelijks voor Jan bestemd, door 'n knaap van 't kinderkoor aan Anna ter hand stellen. En zij nam hem werktuigelijk aan. Wat 't moest beteekenen wist ze niet, maar Jan had immers ook bloemen? Wezen zelfs de ruikers niet op 'n vereeniging met hem, waarnaar ze zoo vele slapelooze nachten verlangd had, doch die ze nooit had durven hopen? Ze zag niets dan Jan. En deze verzoende zich met zijn bouquet, toen de bloemen in Anna's schoot, 't evenwicht herstelden.

Nog speelde 't fanfarekorps een strijdmarsch en daarna zette de stoet zich in beweging. Vóórop 'n meisje in 't wit, met 'n roode vlag in 'r armen, gezeten op 'n wit paard. Daarop volgde het fanfarekorps; gevolgd door de banierdragers van 'n twintigtal vereenigingen, het rijtuig met de ontslagenen, het kinderkoor Exelsior, de zangvereeniging Voorwaarts, nog 'n aantal vereenigingen-vertegenwoordigende banieren en het meeloopend publiek met 'n paar dozijn „stillen".

Hoewel het, behalve de „stillen", wemelde van gehelmde ordebewaarders, ging alles zeer ordelijk toe. Op 't hoogste punt van 't Bovenover stond de dikke inspekteur met z'n grooten hond blijkbaar met dezen wedijverend in 't trekken van 'n grimmig gezicht. Z'n linkerhand rustte op 't gevest van z'n langen sabel. Hij stond daar als 'n slager, die 'n mestvarken taxeert. Het was 'm te dik.... hij liet 't loopen.

Aan 't station bleek, dat toch niet geheel Rijnstad aan de gevangenis vertegenwoordigd was, op 't Stationsplein stond 'n dicht opeengepakte menigte, zoodat de stoet, die van de gevangenis kwam, genoodzaakt was even halt te houden.

Wat er te doen was bleef niet lang geheim; er werd 'n doodskist verwacht met 'n lijk er in en alle voorzorgsmaatregelen hadden niet kunnen beletten, dat 't bruiloft-en-begrafenis-bekijkend-publiek ter plaatse tegenwoordig was.

Als de levende, die pas uit 't levend graf ontslagen was, met den doode had afgesproken, had 't niet mooier kunen samentreffen, want nauwelijks stond de stoet stil, of 'n lijkkist bedekt met 'n zwart kleed, werd door den uitgang van t' station in den gereedstaanden lijkwagen gedragen. Het zwart gevaarte met z'n afschuwelijk beeldhouwwerk, besturd door 'n afschuwelijk aangekleedden koetsier, zette zich in beweging; de menschenzee dreef mee. De stoet van de gevangegenis sloot zich er onmiddelijk achteraan. Het was 'n eigenaardig kontrast: twee optochten, een zwarte en 'n roode, die in elkaar grepen; de eerste om wat men noemt e e r te bewijzen aan 't rampzalig overschot van iemand, die, hoe jong ook heengegaan, te lang geleefd had; de tweede om hulde te brengen aan 'n beginsel, waarvoor een in 't leven teruggekeerd jongeling geleden had.

't Was spoedig bekend ,dat het Gustav van Nedervoort was, die daar z'n laatste rit naar 't ouderlijke huis maakte; waar-i in geen jaren geweest was.

In dien akeligen lijkwagen de zoon eens rechters, de bedorven zoon van 'n hoogmoedige adelijke moeder, die z'n leven heeft verslingerd; in het andere rijtuig z'n slachtoffer, die door zijn toedoen 'n jaar in 'n kerker had gesmacht, en tegenover haar hij, die hij had verdedigd, z'n leven in de waagschaal stellend.

Na de begrafenis van z'n vader was Gustav onmiddelijk naar Wittenberg vertrokken, niet om nog 'n enkel kollegie bij te wonen, doch om voor 't geen aan z'n geweten knaagde afleiding te zoeken in woeste drinkgelagen en walgelijke slemppartijen.

Hij eischte z'n deel van z'n vaders nalatenschap op en boemelde nacht op nacht, dikwijls in 'n geheele week niet uit z'n kleeren komend, slopend z'n beurs en z'n sterk gestel in gelijke mate.

Voor z'n laatste twee rijksdaalders kocht-i 'n revolver; z'n lichaam zou 't het langst heben uitgehouden, doch hij kwam de natuur te hulp.

Gustav van Nedervoort, rottend in 'n cel, die hij nimmer weer zou verlaten, 'n geur verspreidend, die de begrafenisdienaars noodzaakte met den zakdoek voor den mond te loopen, gaar gebrand door alkohol, ten voedsel strekkend aan vraatzuchtige wormen.... en achter hem de „ploert", die zooveel op 'm dorst te gelijken, pas verlost uit 'n tijdelijk graf, vol moed het leven weer ingaande, ten

toppunt van geluk, dat 't hem vergund zou zijn de bloem op te richten, die door den eerste was geknakt.... De eerste door niemand beklaagd, door niemand beweend; de laatste bedolven onder kransen en bloemen, meer dan 'm lief was....

Anna, die zelfs van den optocht, waartoe zij behoorde, niets begreep, bleef gelukkig van een en ander geheel onkundig. De bewustheid zich zoo dicht te bevinden in de nabijheid van hem, die haar leven verwoest had, zou haar geluk beschaduwd hebben; voor korten tijd zou zelfs de aanwezigheid van hem, die haar ophief uit het slijk, waarin dat monster haar had neergesmakt, niet in staat zijn geweest de spoken, die voor haar uit den lijkwagen zouden oprijzen, te verdrijven Maar zij zag niets, ze onderscheidde niets; zang, muziek, redevoeringen, het ruischte als 'n storm in haar ooren; de banieren, de witte jurkjes en roode sjerpen der kinderen, het schitterde voor haar oogen.... ze zag alleen Jan.... haar Jan, en nu en dan Dientje, in wier oogen ze trachtte te lezen of 't gelukkige werkelijkheid was, dan wel 'n bedriegelijke droom. — —

De zwarte stoet sloeg op 't Jansplein den hoek om en ging de Drie Poorten onderdoor den Amsterdamschen weg op. Nog vier en twintig uren zou Gustav den atmosfeer verpesten in de villa zijner moeder; 's anderen daags zou-i worden begraven.

De roode ging recht uit, den Singel over, naar Musis Sacrum. Men moest Jan verzoeken uit te stappen, want hij kon niet denken aan 't einde van de optocht te zijn. Immers vóór z'n gevangenisschap had men de zalen van Musis voor hem en de zijnen altijd zorgvuldig gesloten gehouden. Thans zou men er feest vieren.... z'n ideeën hadden dus terrein veroverd; welke gedachte hem meer opbeurde dan alle kransen en bouquetten te zamen.

De groote zaal was smaakvol versierd. Aan de wanden prijkten tusschen guirlandes van sparregroen met roode en witte rozen de portretten der helden, die voor en na de slachtoffers van hun overtuiging waren geworden, schilden met allerlei passende opschriften en 'n rood doek met 't gevleugeld woord: „Proletariërs aller landen, vereenigt u!" Voor en op het tooneel stonden en hingen de vaandels en banieren van meer dan vijftig vereenigingen boven het spreekgestoelte was 'n raam aangebracht, dat met madeliefjes tusschen mos gestoken *„Hulde aan de Martelaren"* liet lezen.

De Nestor der arbeidersbeweging, die jaren geleden als majesteitsschenner reeds den vuurdoop had ontvangen, was uitgenoo-

digd als spreker. Hij reikte den ontslagene de hand als kameraadboef; stelde in het licht hoe men ook in hem niet den persoon, doch het beginsel had willen treffen, hoe men door alle eeuwen heen den vrijheidsgeest had pogen te onderdrukken, door de dragers der idee onschadelijk te maken. Maar men had de ideeën niet vergiftigd met Sokrates, niet gekruisigd met Jezus, niet verbrand met Giordano Bruno, niet gevierendeeld met Thomas Münzer, niet verraderlijk vermoord met Marat, niet opgehangen met Spies en niet geguillotineerd met Caserio Sante.... Men zou ze evenmin smoren achter de dikke muren eener gevangenis.... want ze zijn onsterfelijk en schrijden harder voort, naarmate men meer den voortgang met geweld tracht te keeren. De asch der martelaren is wonderdadige mest op den akker der vrijheid; de vervolgde ideeën zullen eerlang de wereld beheerschen!

Z'n woorden, in ademlooze stilte aangehoord, werden stormachtig toegejuicht.

De zangvereeniging zong: „Vergeet hem niet".

Het kinderkoor daarna: „Lijden en strijden."

Het fanfarekorps speelde het „Vrijheidslied", wat door allen werd meegezongen.

Daarna nam Jan het woord, om, voorzoover z'n emotiën dit toelieten, de hoop uit te spreken dat men die ondubbelzinnige bewijzen van sympathie niet moge gebracht hebben aan z'n p e r s o o n, maar aan de zaak waarvoor hij had gestreden, thans 'n weinigje g e l e d e n en waarvoor hij opnieuw met alle kracht, die in hem is, weer hoopt te strijden van heden af tot aan z'n laatsten ademtocht. Hij wees op de vele nieuwe gezichten; hij had er gezien met de roode strik op de borst, die verleden jaar nog als verdierlijkte dronkaards langs de straat liepen, scheldende op alles wat socialistisch heette; hij vestigde de aandacht op 't kinderkoor, toonde met deze voorbeelden aan hoe de beweging voor hem, die ze dagelijks mee maakt slechts langzaam vordert, doch hoe ze reuzenstappen doet in 't oog van hem, die men eenige maanden had afgezonderd; spoorde de menigte aan om onwrikbaar pal te staan in den strijd, trots stormen en vloeden en.... wijdde ten slotte eenige woorden aan Anna, hoe hij van hare onschuld overtuigd was, hoe vurig hij hoopte dat die onschuld eenmaal aan 't licht zou komen, maar dat hij, aan 't licht komend of niet, Anna beminde, met haar verloofd was op den drempel der gevangenis.

Vooral de laatste woorden, op roerenden toon uitgesproken, grepen de aanwezigen in 't hart en wij hebben alle reden te veronderstellen, dat, zoo thans iemand ware opgestaan om luidde Anna's onschuld in twijfel te trekken, hij van 'n ongemakkelijken kermis zou zijn thuisgekomen.

Thans werd-i letterlijk onder kransen en bouquetten begraven, die de verschillende afgevaardigden een voor een hem namens hunne vereenigingen kwamen aanbieden. Hij was er werkelijk verlegen mee, en kon geen andere woorden vinden dan: „'t is te veel.... te veel"....

Na nog eenige zang- en muzieknummers werd de bijeenkomst gesloten met bekendmaking, dat 't heden avond in Vooruit gezellige samenkomst was, echter met 't oog op de beperkte ruimte alleen toegankelijk voor leden der afdeeling met hun vrouwen op vertoon van behoorlijk afgestempelde en voor 't minst 'n lidmaatschap van zes weken vertolkende diploma's. Ware er dat laatste niet bij gezegd, de penningmeester zou dien dag minstens twee honderd diploma's hebben uitgereikt al hadden ze ook 'n gulden per stuk moeten kosten. Maar toch waren er velen, die zich direct aansloten — al zou dan ook 's avonds het lokaal voor hen gesloten blijven.

Zoo eindigde deze hoogst gewichtige dag en 't grootste deel der nieuwsgierigen en belangstellenden ging zeer voldaan huiswaarts.

Den volgenden dag stapten Anna, Dientje en Jan naar Elzenburg. 't Was avond toen ze in 't gezellig huisje van Harme van Driel aankwamen. Hier bleek uit alles, dat men reeds lang op de komst van Anna had gerekend; alles was naar behooren voor haar ingericht.

Jan keerde 's avonds weer naar Rijnstad terug, Anna bleef.... doch in den geest was ze bij hem.

Na 'n paar dagen gevoelde ze zich sterk genoeg voor de betrekking bij mevrouw Frankenstein, die alles deed om haar 't ondergane leed te doen vergeten en zorg droeg, dat ze bewaard bleef voor lasterpraatjes van Koba en andere buurvrouwen.

Dezen gingen voort met haar achter den rug te bezwadderen, en zelfs mevrouw Frankenstein, de „sossejoale-mevrouw", die zoo'n „sloerie" in huis nam en daarmee 't bewijs leverde welk 'n „hutspot" 't bij die „sossejoale" was, moest 't ontgelden.

Er gebeurde iets dat eenige lasteraars den mond snoerde.

Het Wittenbergsch Dagblad bevatte in z'n nummer van 20 Mei het volgende stukje:

„Ondergeteekende, op het punt dit leven vaarwel te zeggen, verklaart bij dezen, dat Anna Stam haar kind niet kan hebben vermoord, dat zij dus onschuldig gevonnisd is en dat het was Marie Snipper, die door zijn toedoen de bewuste hoedendoos heeft weggebracht. Echter wenscht hij er bij op te merken, dat hij geen last gaf tot het dooden van.... zijn kind.

Wittenberg, 12 Mei 18..

GUSTAV VAN NEDERVOORT."

De laatste oogenblikken van den jonker waren wellicht de schoonsten zijns levens; hij deed althans 'n poging 'n weinigje goed te maken van 't vele, dat hij bedorven had, en dacht er hoogstwaarschijnlijk niet aan, dat-i met deze woorden nog 'n nieuw slachtoffer zou maken....

Hoe 't zij: Anna was gerehabiliteerd.... behalve bij Koba, die stokstijf beweerde, dat nimmer 'n koe bont was geteekend of ze had 'n wit plekje.

Dat dit stukje eerst thans geplaatst werd, lag aan de redaktie. Jacob, de huisknecht, vond het, aan hem geadresseerd, met verzoek het onmiddellijk naar 't bureau van 't Dagblad te brengen, op tafel. Hij was er direkt mee gegaan, doch de redaktie weigerde de opname. De man, die indertijd Jan inlichtingen omtrent Gustav en de studenten verstrekte en daarbij dikwijls van Jacob's hulp had gebruik gemaakt, was voor dezen 'n soort vraagbaak in moeielijke omstandigheden geworden. Daar landde-n-i dus na de weigering aan. Deze nam direkt kopie van 't schrijven en zond 't toen weer naar 't redaktiebureau met de bijvoeging, dat 't bij eventueele weigering in „De Fakkel" zou geplaatst worden. Dat hielp....

Het sensatieverwekkend bericht werd door de geheele pers overgenomen; drie dagen later stond 't in „De Fakkel".

Jan Koddewijn was de gelukkigste sterveling, die op aarde rondliep.

Ook op Anna was deze rehabilitatie niet zonder invloed. Het leed was spoedig vergeten en 's Zaterdags, wanneer Jan kwam kolporteeren, den nacht bij Lammert Ros bleef en den geheelen Zondag in haar gezelschap doorbracht, kreeg ze zelfs aanvechtingen om voor alles, wat er gebeurd was, dankbaar te zijn, daar het toch de lijdensgeschiedenis was, die haar in aanraking had gebracht met hem, dien ze met hart en ziel liefhad.

Als-i weg was, bracht ze haar vrije uren door met lezen. Want het moest toch wel iets goeds zijn, de zaak, waar hij zich zoo voor interesseerde! En zoo werkte ze zich in het beginsel, dat hem 'n levensbehoefte was geworden en spoedig bestond er 'n verwantschap van zielen, dat 't stempel van geluk drukte op hun aanstaand samenleven. En als ze dan in 't schemerdonker in z'n oogen blikte en ze herinnerde hem aan den tijd, dat ze 'm naschold, dan drukte-n-i ze aan 't hart, en dan verzekerde-n-i haar, dat ze hem hierom nog te dierbaarder was, door de zekerheid, dat-i in haar niet alleen 'n lieve reisgenoot door 't leven, doch 'n uit overtuiging bekeerde tegenstandster gevonden had.

En zoo vervlogen de dagen in 'n roes van zaligheid.

En al mochten eenige Koba's nog modderspatten aan haar zien; al werd ze nog door menigeen, die 't schurft had, gebruikt als wrijfpaal; ze wist zich boven alle kleingeestig oordeel te plaatsen, en ze herleefde als 'n door 'n ezel vertrapt madeliefje na 'n frissche regenbui in den zoneschijn.

Minder gelukkig was Miet.

Het sensatiebericht trok de aandacht der pers; de publieke opinie maakte 'n herziening van 't vonnis noodzakelijk.

De gevolgen bleven niet uit. Miet, beklaagd van meineed en kindermoord, werd tot achttien maanden gevangenisstraf veroordeeld.

Maar het stuk van het leven, dat men Anna had ontroofd, door 'n „rechtelijke dwaling", werd haar niet terug gegeven. Men lei zelfs geen gouden pleister op de geslagen wonde. Men deed geen enkele poging om zelfs maar 'n weinigje goed te maken van 't onrecht, dat men begaan had...........

Integendeel; de blinde vrouw Justitia greep andermaal mis; de onfeilbaarheid der rechtspraak kreeg opnieuw 'n kaakslag; Cambyses had wederom aan 't villen en 't looien en aan 't borduren van rechtersnamen in rechtersvellen kunnen gaan.

HOOFDSTUK XVI.

Dat twee jaar later begint, waar 't vorig hoofdstuk eindigt, aan 'n moeder 't verloren kind teruggeeft en uitloopt op 'n zoo platte beschrijving van onzedelijke dingen, dat 't voor kuische menschen heelemaal niet is om te lezen.

't Was Palmzondag en heerlijk voorjaarsweer.

'n Jonge man, gekleed in grijze broek, sporthemd met roode kwastjes aan 'n dito koordje, zwart loshangend jasje, het hoofd gedekt door 'n slappen vilten hoed, stapte naast 'n nog jongere vrouw in half-stadsch, half-boersch Zondagsch-kostuum, den als 'n pijl tusschen twee rijen pas ontluikende boomen door schietenden klinkerweg van Rijnstad naar Elzenburg af.

Ze hadden gepraat over huiselijke dingen, over de lui die men zou bezoeken, over de slechte opkomst bij de huishoudelijke vergaderingen, over 't betrekkelijke geluk van samenleven, over de stijging van dat geluk door de eventueele komst van 'n kind, over 't mooie weer, over 't vooruitzicht op 'n overvloed van kersen en over veel andere zaken ,doch waren gaan zwijgen voor ze er zelf aan dachten.

Thans liepen ze te denken.

Zij dacht — ik weet niet waar aan.

Hij....

Hij zag de kersenboomgaarden in vollen bloei, hij ademde den honinggeur der bloesems in, hij zag de voorjaarsbloempjes in 't frisch-groene weiland schitteren als diamanten in 'n bruidskleed; hij hoorde de lofliederen der vogelen, opgedragen aan 't wonderwerk der natuur; hij zag schapen trippelen, koeien grazen, paarden draven, pas eenige dagen den muffen stal ontvlucht; hij hoorde ze

blaten, loeien, hinneken van genoegen en hij meende te verstaan, dat ze spotten met den mensch.... die honger lijdt. Hij zag ze gretig happen in 't malsche gras en dacht na of 't den mensch vergund zou zijn met hen te maaltijden, wanneer z'n maag met gras te vullen was.

Hij dacht aan de vunzige, maar toch warme stallen en plaatste er tegenover de krotten, zonder vuur, zonder licht, waarin 't „met rede begaafd schepsel" in den winter zat te verkleumen.

Hij zag de trotsche boerenplaatsen en dacht aan de overvulde graanzolders en de kelders vol aardappelen. Hij herlas in gedachten „Het weekblad van den Landbouw", waarin den boer gewaarschuwd werd tegen het voederen van aardappelen aan z'n vee, als zijnde niet bevorderlijk aan runder-gezondheid. En hij dacht aan z'n soortgenooten, die in den vervlogen — verkropen! — winter gegeeuwhongerd hadden naar aardappels s c h i l l e n. En hij vroeg naar den medicus, die in 'n weekblad voor m e n s c h e nbelangen het moordende van d i t voedsel zou aantoonen — met 'n bereikbaar adres voor a n d e r.

Hij zag met geestesoog „De Batouwer", die als dagelijks nieuws meedeelde, dat de meeste boeren het aardappelvoederen hadden gestaakt en thans met merkbaar sukses hun koeien spijsden met tarwe —, die toch haast geen prijs deed. En hij dacht aan de duizenden, die van tarwebrood wel eens droomen, doch zich voeden met rogge.... wat dikwijls ontbreekt.

Z'n geest dwaalde door de bemesthoopte stegen van Tranendal, door de vlieringkamertjes en krotten der oude stad, door gevangenissen, doorgangshuizen, bordeelen en industrie-moordholen. En hij zag ze vóór zich de blauw-groeselig rillende moeders met 'n op den aschbelt gevonden tot onderrok vervormd smerig stuk karpet, waarover eenige groen-zwart-gelapte vodden als bovenrok om de vermagerde doorzakkende beenen; en kleine meisjes met tienmaal weggeworpen door god-weet-wie afgedankte zomerhoedjes boven de bevroren ooren, met aan de eene zij tot de knie reikende, aan de andere met 'n punt tot op den grond afhangende, rafelende, duizendmaal gelapte jurkjes aan en anderhalve klomp aan de tintelende voetjes; en kleine jongens met 'n gevangenisachtig bruin pilowsche demonstratie voor „kleeding op school", waaraan slechts, om de livrei der ellende tot volkomenheid te brengen, de adreskaart der „liefdadige dame" ontbrak, om schouders en heupen.... dravend met den snertemer naar de spijskokerij. Hij zag weer het meis-

je, dat droefschreiend door den modder der Wijstraat waadde, met 't oor van de gebroken soepkan in de verkleumde hand; schreiend, minder uit vrees voor afranseling — waaraan ze van haar geboorte af gewend was — dan wel om de treurige zekerheid, dat er nu n i e t s te eten vandaag. Hij zag „Tieske" van het Nieuwe Land met neger-zwarte naakte voeten door de sneeuw draven, onder den eenen arm 'n bos boenders, in de andere hand 'n op non-aktiviteit gestelden menageketel, om bij z'n geachte medeburgers op den Schoonoordschen weg het voedsel te verzamelen, dat de verwende jachthonden niet meer begeerden. Hij zag de longteringlijdende kostuumnaaisters sporthemden maken tegen 'n stuiver 't stuk, en hij hoorde 't holle kuchen en hij zag de bloedige fluimen zwemmen in de altijd-gereedstaande kwispeldoor. Hij zag hen, die, evenals het „onredelijk" vee, voedsel begeerden en n a m e n, waar de gelegenheid tot v e r d i e n e n ontbrak en machteloos de handen wringen, de vuisten ballen tegen 't traliewerk in afschuwelijke strafcellen. Hij zag die stakers, die om een weinigje te bekomen van de tarwe, die anders zou verorberd worden door redelooze koeien, haar lichaam te verkoopen aan ieder, die 't voordeelig vond „liefde op te doen bij de maat...." Hij zag werkelooze timmerlieden met scheefgehamerde schouders door de straten dwalen; hij zag de typografen van de Rijnlandsche Courant lood eten tegen dertien centen per uur; hij zag wevers decoratie-lint inplaats van stroppen weven; hij zag stadsreinigers hun ontbijt van droog roggebrood nemen op den kruk van de met duizend-geuren-verspreidende tonnetjes beladen handkar; hij zag kleermakers zonder broek en schoenmakers met vuile sloffen...... dit alles zag-i, naast met merkbaar sukses-tarwe-etende-koeien.

Hij dacht aan de ekonomen, de schrijvers over „sociale gerechtigheid", katheder-wijsgeeren en nutsredenaars, die de „ongelijkheid" sanctioneeren door ze te verklaren in harmonie met de natuur; hij dacht aan hun beelden: de mug en den olifant en het hieraan met professoraal-staathuishoudkundig bindgaren-vastgeknoopt betoog, dat het eene wezen meer behoefte heeft dan het andere. Hij glimlachte, doorziende de bespottelijkheid van dit moderne-dominee's-argument. Want 'n olifant en 'n mug zijn geen soortgenooten, wat men van 'n koning en 'n polderjongen niet zeggen kan. Als men, na ze behoorlijk geopereerd te heben, de maag van den laatste zuivert van aardappelvezels, en men geeft die van den ander 'n sterkwaterbad, om er de champagnevlekken uit te laten trekken, dan

zal aan de ingewanden geen enkel anatomist den polderjongen uit den koning onderscheiden. Als er verschil in behoeften bestaat, zijn die van den eerste het grootst; er wordt van hem meer gevorderd, dus z'n lichaam eischt meer voedsel. Moet de aanspraak op genot getoetst worden aan de diensten, die men de maatschappij bewijst, dan staat 'n gemeentereiniger boven 'n vorst — dat laaste brengt meer vuil in de wereld, dan de eerste in staat is op te ruimen.

En er zijn koningen en koninginnen, die per uur met mestmaken meer verdienen, dan gemeentereinigers met mest-opruimen per jaar......

Hij zag weer naar de koeien, die pas „met merkbaar sukses,' tarwe hadden gegeten en zich thans, bij wijze van dessert, vergastten aan 't jonge gras.... En weer dacht-i aan de menschen, die gebrek lijden, terwijl er zooveel is, ja die — o, onbegrijpelijke met de natuur harmonieerende-nutsredenaars-raadselen — die gebrek lijden, omdat er zooveel is. Want was er minder, kwam er te kort, dan zou de behoefte ontstaan het ontbrekende te maken en de werklooze zou z'n arbeidskracht kunnen inwisselen tegen brood — — —

Zie die beesten daar nu eens vroolijk rondhuppelen met volle magen, terwijl duizenden menschen aan 't allernoodigste gebrek lijden.... Hoor dat dartel paardje hinneken. 't Lacht ons uit, omdat we menschen, dit wil zeggen: lamlendige hongerlijders zijn, te midden van overvloed....

„Ja, bepaald.... 't lacht ons uit!"

„Zei'j' iets, Jan?"

„Ikke?.... Och nee, ik liep maar 'n beetje te prakkezeere.... Heb ik hardop gesproken?"

„Joa, j'bromde zoo wat."

„O, dan heb'k hardop gedacht. Weet je waaraan ik dacht, Anna?"

„Nog niet."

„Ik dacht aan die koeien, die paarden en die schapen daar, die zoo lekker eten en zooveel schik hebben onder elkaar. Zou die buurvrouw bij ons boven óók schik hebben vandaag?"

„Schik, Jan?.... A'k ze dat half brood van merge nie' gegeven had, geleuf ik nie' dat ze 'n krummel in huus zoo'n hebbe vandoag".

„Wat 'n verschil, hè? Dat is nou 'n mensch. D'r man heeft zich doodgewerkt en nou neemt de maatschappij aan al d'r christelijke plichten te voldoen door 't mensch alle weken 'n daalder te geven, waarmee ze maar met 'r vijf bloedjes van kinderen moet

zien rond te komen. Waarom heeft dat mensch niet evenveel recht op 't leven als die stomme dieren?"

„Umdat die stomme dieren geld kosten, Jan! As zu'n koei kepot geet lijdt den boer schoai; en wie het er schoai van as de buurvrouw sterft?.... Zie, doarum wordt oan de beesten alles gedoan um ze in 't lève te hauwe en ze meer wèrd te moake.... moar 'n mins bring gen cent op."

Zoo raakten ze weer aan 't praten.

Wie het zijn, weet de lezer reeds.

Jan en Anna zijn al gauw 'n jaar getrouwd — na als fatsoenlijke menschen precies 'n jaar te hebben verkeerd — en gaan nu 'n dag in Elzenburg doorbrengen om mevrouw Frankenstein, Dientje Mastenbroek, Lammert Ros en andere vrienden te bezoeken.

Dit uitstapje geschiedt in hoofdzaak ter wille van Anna, want zelf komt-i nog elken Zaterdag in Elzenburg, om, hoewel niet meer luid-schreeuwend, met „De Fakkel" te kolporteeren.

Eer-i naar Elzenburg gaat, heeft-i geheel Rijnstad al afgereden met 'n handkar; want hij voorziet de wereld van groenten — voorzoover de wereld van hem gediend wil zijn. Anna krijgt van eenige vaste klanten naaiwerk, zoodat ze tamelijk hun brood verdienen en zelfs nu en dan wat missen kunnen voor de arme kinderen der beklagenswaardige buurvrouw.

Het trouwen stuitte hem tegen de borst, en het is niet dan op aandrang van mevrouw Frankenstein en Dientje Mastenbroek, die steeds zanikten van „rekening houden met de maatschappij waarin men leeft", dat-i er toe overging. Hij had zich graag boven de heerschende begrippen omtrent zedelijkheid geplaatst, het oordeel der „kuische" wereld trotseerend; want hij vond 't bespottelijk aan 'n ambtenaar van den Burgerlijken Stand schriftelijke vergunning tot den bijslaap te gaan vragen, zich onderwerpend aan 'n wet, die hij niet erkende; doch hij zwichtte voor den drang der zelfs bij verlichte menschen ingeroeste meeningen. Maar nu hij eenmaal getrouwd was, hinderde de wettelijke band hem niets. Hij leefde met 't voorwerp zijner innigste liefde, en waar 'n reine liefdeband bestaat mogen wettelijke boeien overbodig heeten, knellen doen zij niet.

Harmen en Dientje woonden 'n weinig buiten het dorp, aan denzelfden weg, waaraan Anna's ouders gewoond hadden. Bij hen zullen ze 't grootste gedeelte van den dag doorbrengen, want daar in dat lieve huisje, door 'n goed verzorgd bloementuintje van den

weg gescheiden, gevoelen ze zich 't meest op hun gemak. Bovendien heeft Dientje twee kleuters, waarvan de oudste een alleen voor de moeder zeer verstaanbaar Volapûk begint te spreken; terwij-l ze in den jongste den kolporteur van Elzenburg wilde doen voortleven, door hem in de registers van den Burgerlijken Stand te laten inschrijven als J a n. Al was deze halfjarige wereldburger zoo onschuldig aan dien korten naam als aan z'n geheele dáárzijn, toch gevoelde Anna zeer veel voor hem, juist omdat-i zoo heette. Het inschrijven van dien naam scheen 'n soort bloedverwantschap te hebben bekrachtigd. Ze zat er bijna den ganschen dag mee op den schoot en ging ze uit, dan moest-i mee.

't Is na den middag en de kleine familie zit buiten in de heerlijke voorjaarszon thee te drinken. De mannen vergasten zich bovendien nog op 'n „segoar", wat Jan, die zooiets slechts doet, als-i „uit" is, en wanneer 't hem door anderen opgedrongen wordt, nu en dan gezichten doet trekken als 'n schelvisch in 'n braadpan.

Op den breeden grasberm van den grindweg, juist tegenover hen, staat 'n kermiswagen, die voor de „Paaschwei" bestemd is. De hit, die hem vervoeren moet, is 's avonds 'n hoefijzer kwijt geraakt en nu wil, de eigenaar hem 's Maandags eerst laten beslaan, voor-i verder trekt. Man en vrouw zijn door de verkwikkende zonnestralen uit den wagen gelokt en zitten op vouwstoeltjes in het gras. 'n Lieve kleine blonde krullebol loopt van den een naar den ander en kraait het uit van de pret.

Dientje's oudste telg had er schik in, wees met het vingertje in de richting en riep: Kien! kien! Jan was zóó vol aandacht voor 't onschuldig gesnap van 't kermiskind, dat-i sinds eenige minuten z'n stinkstok vergat; 'n weldaad bewijzend aan maag en hersens. Hij gevoelde aandrang om eens even kennis te gaan maken en stapte 't tuinhekje uit.

„Hij het z'n lève gen rust in 't lief", zei Anna tot Dientje. „Nou houdt-i nie' op of-ie mot wete of 't socioalisten zin.... Stil.... nou mo'j kieke.... hij zel ze doalik wel 'n bloaike geve.... He'k 't nie' gezeid?"

Jan was al direkt over de toestanden gaan praten. De kermisreiziger klaagde. 't Was zoo niet als vroeger. Er kwamen er te veel. Het werd jaarlijks moeilijker om plaats te krijgen op 'n kermis; men moest 't maanden te voren aanvragen. En door die vele aanvragen werd het terrein al duurder. Bovendien ontving men minder. D'r zit geen geld meer onder de mensen", zoo besloot-i.

Jan zei dat 't een 't gevolg was van 't ander, om ten slotte de minder aangename verzekering uit te spreken, dat de heele boel rot is.... En zoo kwam-i er toe om den kermisreiziger eenige bladen en vlugschriften in de hand te stoppen, waarin die rotheid werd besproken en waarin de middelen om 't anders te maken werden genoemd.

Toen viel z'n oog weer op 't kind, dat tijdens dit gesprek met de vrouw alleen gespeeld had.

„Wat 'n lekker ventje heb je daar vrind?"

„Ja, 'n aardig kereltje, hè? Kom maar hier Peppie.... oome zal je geen kwaad doen! Toe geeft oome 'ris 'n handje! 't Mooi handje, zoo! Waar gaan we naar toe? „Daar ik.... Kom hoe is 't, durf je nou niet? Daar straks kon je 't zoo lekker zeggen. Toe Peppie, braaf zijn! Waar gaan we morgen naar toe?"

„Daar ik van daan kom" — antwoordde 't schalksche ventje, terwijl-i direkt daarna ,als schaamde-n-i zich over zooveel vrijpostigheid, z'n lieve krullebol verborg achter vaders stoeltje.

„Zoo, kom je van Rijnstad? Want de reis is toch zeker naar de Paaschwei?"

„Jawel vrindschap! Maar van Rijnstad gesproken, hij komt er van daan, wij niet."

„Zoo. Toevallig zeker daar geboren bij gelegenheid dat je daar verblijf hield?"

„Ja, vrindschap, da's eigenlijk 'n rare geschiedenis, mot je weten."

„Jan, vreezende dat er iets stak achter de geboorte van dat kind, waarmee hij niets te maken had, was te bescheiden er verder naar te vragen en deed 'n poging om langs den geleidelijken weg op 'n ander onderwerp te komen.

„Heb je d'r maar eentje?"

„Ja, maar eentje vrindschap! Maar 'n echte baas! Wij hebben d'r genoeg aan hoor! Waar bin je Peppie? Kom is gouw bij vader! Gouw as n jonge".

„Zeker eenigen dood" — waagde Jan in 't midden te brengen; wel ziende dat-i hier niet te doen had met 'n jong paar, wiens eerstelingtje nog door 'n dozijn kon gevolgd worden.

„Nee, geen een vrindschap! Je mot weten dat deuze schelm — hier kleine rakkert! — dat deuze schelm ook niet van ons is."

„Niet van U is....?"

„Nee, die hebben we gevonden!"

„Gevonden?"

„Stil toch Klaes. Hij wordt al zoo waijsies en haij mag et ommers nie' wete?" — vermaande de vrouw.

„Nou ja Pieternel, dit is dan voor 't laatst da'k er over zal praten. Ja vrindschap da's 'n rare geschiedenis, en as je d'r plezier in heb dan wilk'em jou nog wel er is vertellen, heowel ik er niet mee te koop loop; want Peppie is mijn eigen ventje, niet waar? — Je mot dan weten da'k voor drie jaar te Rijnstad aan deuze zij van de brug heb overwinterd. 's Winters zijn er geen kermissen en dan moeten we toch hier of daar zijn ,niet waar? — Peppie ga zoo lang na moetjie, toe as 'n ventje! — Maar al zijn er geen kermissen, wij moeten toch eten en schoon ons huishouwe klein is, levert de zomer toch niet genoeg op om 's winters te rentenieren!"

Jan luisterde met gespannen aandacht.

De kermisman nam 'n versche pruim tabak en vervolgde:

„Ik ging dan, zooals alle winters, den boer op met 'n wagentje met galanteriën. Op de kermis staan ik met 'n elektriseermachine mot je weten. M'n vrouw ging mee — dat doet ze altijd — en we venten dien dag in Wagenberg. 't Was donker toen we terug in 't Onderlangs kwamen en ik zei precies tegen de vrouw: Pieternel — zeg ik — we hebben 'n scheintje verkocht van daag; je kan zien dat er gèen geld onder de mensen zit, toen ze zei: hou is effen op Klaas; wat staat daar onder dien boom? Ik zet de kar op de kruk en 'k gaan kijken en, mag ik verzinken, daar staat 'n hoejedoos.

„'n Hoejedoos....?"

„Zoo waarachtig as God, 'n hoejedoos! Ik zeg: Pieternel, z'is nog al knapjes zwaar ook. Ik zet ze in de kar en wil gaan rijen, toen Pieternel zeit, sst Klaas 't is net of ik wat hoor, en eer ik begreep wat 't moest beteekenen, had ze de doos los, die nog al sekuur met touwen zat dicht gebonden, en daar haalt ze d'r me dien kleinen schobbejak uit! Kom hier jo! Kom nou maar weer bij je vader, kleine deugniet!"

„Dat kind in 'n hoejedoos....?

Jan brulde dit uit. Hij wist niet, hoe-i 't had. Maar hij begreep, dat-i eerst meer moest weten en vroeg dus op gewonen, kalmen toon:

„En hoe ging 't verder?"

„Wel ja, we zou'en b e t e r zijn geweest met 'n bankje van honderd gulden, maar dat we er b l ij e r mee zou'en geweest zijn, geloof ik niet. Wij hou'en allebei, Pieternel en ik, razend veul van kin-

deren, en as je d'r dan zelf geen hebt, — hè ventje — dan ben je wat blij, als je zoo'n lekkere Kloris uit de loterij trekt".

„Ben je d'r nooit achtergekomen, waar z'n vader en moeder ergens thuis hooren?"

Z'n vader? Dat begrijp je? Die zal wel op z'n sokken weggeloopen zijn! Kinderen, die te vondeling worden gelegd, houen er gewoonlik geen publiek bekende vader op na! Maar van z'n moeder weten we ook niemendal. Wij zijn hier na dien tijd nooit weer geweest, mot je weten!"

„Zat er niets bij in de doos, dat je 't een of ander deed gissen?"

„Dat er bij zat — en dat we natuurlik as goud bewaren — bracht ons heelemaal in de war. 't Was, mot je weten, 'n katoene zakdoekje, dat nog geen stuiver waard is, opgevouwen en wel en stellig bij vergissing in de doos gebleven. Dat verraaide armoei. Maar hij was in 'n laken gespeld en dat was van linnen, zoo fijn as je 't ooit gezien hebt en zooals 't ons soort mensen nooit gebruikt."

„Was 't goed gemerkt?"

„Jawel vriendschap, op 't zakdoekie staat: A. S. no. 6 en op 't laken: B. v. N. no. 27."

„Zat er nog meer in?"

Deze vraag klonk op 'n toon, die verraadde, dat de vrager wel wist, wat er in zat.... Maar de kermisreiziger bemerkte dit niet en antwoordde:

„Jawel, 'n briefje."

„'n Briefje?...."

„'n Briefje, dat niks met 't kind had te maken. 't Handelt over 'n sterfbed van 'n moeder en over dingen, waar 'k geen steek van begrijp — al heb ik 't honderdmaal gelezen. 't Is onderteekend door 'n zekere J. Koddewijn.... Scheelt er iets aan, vriendschap?.... Je wordt zoo bleek?"

Jan greep 't wiel van den kermiswagen om niet tegen den grond te vallen.

De reiziger, ongerust wordende, riep:

M'n God, wat is dat?"

De uitroep werd in 't tuintje gehoord. Anna zag, dat Jan zoo bleek was als 'n doek. In 'n oogenblik stond ze naast hem. Dientje en Harme liepen elkander bijna ten onderst boven om water en azijn.

Toen-i 't bewustzijn herkreeg, stonden mevrouw Frankenstein, Geurt van Eldik, Lammert Ros en Hendrik Garritsen, die tot 'n

„onderonsje” waren uitgenoodigd, om hem heen.

Men vroeg hem, wat ’m zoo plotseling mankeerde.

Hij zag naar Anna en gaf in z’n verbrouwereerdheid ’t onvoorzichtige antwoord:

„Zie.... daar staat je kind!”

„Mien kiend........?” — — — — — — — — — —

Meer kon ze niet uitbrengen. Wat er verder gebeurde, had buiten haar om plaats.

’t Spreekt van zelf, dat ’t gebeurde in ’t zoo stille dorp niet onopgemerkt bleef. In weinig tijds stonden meer dan twee honderd menschen om den kermiswagen.

Toen de gemoederen tot de daartoe vereischte kalmte waren teruggekeerd, vertelde Jan aan den verbaasden kermisreiziger, dat hij niemand anders was dan Jan Koddewijn, de onderteekenaar van ’t briefje, en dat z’n vrouw, heetende Anna Stam, de eigenares was van de hoedendoos en het als A. S. no. 6 gemerkte zakdoekje en.... de moeder van het kind. De letters B. v. N. op ’t laken beteekenden Blankenstein van Nedervoort, in wiens huis ze aan ’t kind ’t leven had geschonken.

„En”, zoo besloot-i, „wanneer je er soms aan twijfelt, zal m’n vrouw wel woord voor woord zeggen, wat er in ’t briefje staat, want dat kan ze van buiten....”

Anna ging dit direkt bewijzen, doch de kermisreiziger viel haar in de rede en zei:

„Hou maar op, vrouwtje; ’t is precies zoo.... En als ik je man goed aankijk, dan heb ik geen andere bewijzen noodig as z’n gezicht. Alleen begrijp ik maar niet, hoe dat je zoo’n kind....”

„Stil!” viel Jan in. „Niemand van ons heeft iets gedaan, wat hem niet paste. Vraag niets meer; ik zal je straks alles ophelderen. Dit wil ik je al wel vast zeggen, dat ik niet de vader ben, al is m’n vrouw z’n moeder.”

De kermisreiziger keek verwonderd, want de gelijkenis tusschen Jan en ’t knaapje was zóó treffend, dat ze ieder in ’t oog viel. Hij was echter te bescheiden om verder op deze kwestie in te gaan.

Jan vroeg:

„Zou je, zonder dat we in moeilijkheden komen, van ’t kind afstand willen doen?”

De arme kermisreiziger woelde met de linkerhand door z’n zwarte

haren, streelde met de rechter 't knaapje onder de kin en antwoordde met tranen in de oogen:

„Hoor 's vriendschap! 't Valt me hard om van 't lieve ventje te moeten scheien en Pieternel is er half kapot van, dat weet ik zeker. — Lieveling! — Maar je hebt er recht op vriendschap en — kom nog is hier Peppie, ik zal je zoolang niet meer kunnen kroelen ventje? —" Hartstochtelijk drukte-n-i 't knaapje aan 't hart — „En ik weet heel goed dat 't voor m'n dotje ook veel beter is." — Het jongske sloeg de armpjes om z'n hals als begreep het, dat men hem ging losscheuren van hen, die tot hiertoe zijn gansche wereld waren. 't Was 'n aangrijpend tooneel. De man stikte haast in de tranen en vervolgde: „'t Blijft toch voor hem geen geheim, dat-i een vondeling is en als-i dat later hoorde en hij vernam, dat we geweigerd hadden om hem aan z'n eigen moeder af te staan, dan zou-i ons met rede beschuldigen; want dit is zker, dat 'n vondeling naar z'n ouders verlangt, zoo gauw als-i weet, dat hem die onbekend zijn.... Lief kereltje.... Wel wou ik om honderd gulden van m'n armoei, dat we hier vandaag niet met den wagen hadden gestaan, maar nou er 't geval eenmaal toe leit, nou moeten we 'm maar afstaan aan hen die er recht op hebben. Wat dunk jou Pieternel?"

„Ach Klaes.... 't Schaie valt zoo zwaer...." — Meer woorden wilden er niet uit.

„Kom wees wijs Pieternel! 't Moet.... M'n Peppie.... m'n lieveling......" — — — — — — — — — —

Wij zullen 't roerend tooneel niet verder schetsen. Jan betuigde met tranen in de oogen, dat 't hem leed deed de brave menschen zooveel smart te veroorzaken, en dit meende-n-i uit den grond van z'n hart; maar hij kon niet anders. Nog honderden zoentjes werden er op Peppie's blozende wangetjes gedrukt en achtereenvolgens verdwenen briefje, zakdoekje, laken, Peppie's speelgoed, Peppie's kleertjes en eindelijk Peppie zelf in 't huisje van Dientje en Herman.

Och wat hadden die menschen veel gehouden van hun aangenomen kind! Wat 'n kleertjes! Als ze aan drie kinderen van dien leeftijd hadden toebehoord dan waren ze er nog alle drie uitgegroeid! En speelgoed! Toen alles over was gebracht geleek Dientjes kamer wel 'n bazar.

Alle omstanders waren diep bewogen met den kermisreiziger en z'n vrouw. Ook Jan en Anna niet 't minst. Maar vooral de laatste

gevoelde zich spoedig zoo gelukkig met haar kind, dat zij — vergeef 't haar — de smart van anderen vergat.

Hoe gaarne ze gewoonlijk eenige uren vertoefde in 'r geboorteplaats, thans verlangde ze naar 't uur, waarop de lokaaltrein zou komen, die haar met 'r lieveling in Rijnstad zou brengen; ze gevoelde zich volstrekt niet op haar gemak, gekweld als ze werd door de ongemotiveerde vrees, dat men haar 't kind weer zou ontnemen.

Eindelijk brak 't gewenschte oogenblik aan om naar 't station te wandelen. Dientje moest bij haar kinderen blijven, doch Herman, Hendrik, Geurt, Lammert, Jan en Anna hadden allen genoeg te dragen aan den nieuwen passagier en z'n bagage.

Met gevulde oogen stonden de kermisreiziger en z'n vrouw den stoet na te staren.

De brave man had vergunning gevraagd — en natuurlijk verkregen — om, zoolang hij in de nabijheid bleef, z'n pleegzoontje elken dag te komen bezoeken en om ook later nog eens nu en dan dat bezoek te herhalen.

In Elzenburg had' t gebeurde grooten indruk gemaakt. De laatste die trots alles tot hiertoe aan Anna's schuld geloofde, was door dit geval bekeerd. Koba zou vanaf heden niet meer 't woord sloerie en moordenares gebruiken, wanneer ze Anna Stam bedoelde.

Ik geloof, dat 't nu als schrijver m'n plicht was, om „de stem des bloeds" te laten spreken en 't kind direkt innig verknocht te maken aan z'n moeder. Echter de waarheid gebiedt mij mee te deelen, dat de stem des bloeds in dit geval zoo stom was als 'n visch, en dat Peppie — die bij den Burgerlijken Stand stond ingeschreven als Pieter — gedurende verscheidene dagen 'n soort heimwee had naar z'n pleegouders en van z'n moeder niets wou weten. Als de kermisreiziger en z'n vrouw kwamen — en ze kwamen, zoolang ze in Rijnstad vertoefden, elken dag — stond-i te schreien om mee naar den wagen te gaan.

Bij 't eerste bezoek reeds namen ze 'm mee — maar Anna, die de lui nog niet vertrouwde, ging óók mee — naar 'n fotograaf, waar ze niet minder dan twee dozijn portretten van 'm lieten maken. 't Was of ze den geheelen wagen van binnen vol wilden plakken met z'n beeltenis.

Toen ze eindelijk den laatsten maal vooreerst hun pleegzoon hadden gezien, kwam Anna tot rust en Peppie langzamerhand tot bedaren.

En het duurde niet lang, of hij was aan z'n nieuwe omgeving geheel gewend. Hij ging aan „vaders" hand 's Zondags wandelen en kon „Het lied van Marianne" zingen toen 't volgend jaar Paschen z'n pleegvader hem bezocht.

Ook in Rijnstad bracht 't gebeurde heel wat sensatie. „De Fakkel" verscheen met 'n hoofdartikel:

„TWEE PERSONEN ONSCHULDIG VEROORDEELD

voor één „„misdaad,""

DOOR EEN RECHT(?)BANK!"

waarin in scherpe kleuren het vonnis van Marie Snipper stond afgemaald.

'n Herziening van het vonnis kon ook haar niet meer baten: de achttien maanden waren om. Anderhalf jaar had ze in den kerker doorgebracht, en, welke gemeene rol zij ook tegenover Anna gespeld had, toch geheel onschuldig aan 't haar ten laste gelegde: het vermoorden van Anna's kind.

Van schadeloosstelling was ook in dit geval geen sprake: het haar van alles uitsluitende Kainsmerk der gevangenis bleef haar voor 't voorhoofd geplakt.

Nergens kon ze 'n betrekking vinden; overal trok men den neus op voor de „kindermoordenares."

De „uitgaanskas", het bloedgeld der gevangenis, was spoedig verteerd. 'n Thuiskomen had ze niet meer; haar ouders waren, in den tijd dat ze in de gevangenis zat, gestorven. Voor 't weeshuis, waarin met haar jongere broertjes en zusjes had opgenomen, was zij te oud — gesteld dat de hulpvaardigheid voor weezen zich zou uitstrekken tot „misdadigers"......

Ze had 'r intrek genomen in 'n logementje, doch weldra brak de avond aan, waarop ze zich zelf voor de moeilijke vraag moest plaatsen: hoe kom ik aan 'n kwartje voor logies?

Geen nood! Gustav van Nedervoort had haar reeds jaren geleden de kunst van geld verdienen geleerd!

Wie dien avond onder de Drie Poorten door wandelde en afging op 't bekende „Pst!" zou daar half verborgen in 'n omslagdoek 'n bleek mager meisje, wat meer beschroomd dan anderen, die daar plegen te staan, hebben aangetroffen.

Het was Miet.

Ze zakte verder op 't glibberige pad en landde ten slotte aan in

'n inrichting, in welks gevel, als boven Dante's hel, de woorden hadden moeten staan: „Wie hier binnen komt, late alle hoop varen!" Ze vond onderdak in 'n bordeel, kreeg mooie kleeren en heel wat schuld, werd gedwongen te drinken, heeren tot drinken aanmoedigend; moest zich overgeven aan lieden waar ze van walgde; zag nimmermeer de bosschen, hoorde nooit de vogels, zag geen zon dan door de ruiten, waarachter ze gansche dagen met 'n laag blanketsel op de fletse wangen als reklame voor 't voorbijwandelend publiek gezeten was; zonk dagelijks diepen in dien rotpoel van ellende en dieper in de schuld bij „medam".... met geen ander vooruitzicht dan 't hospitaal en 'n ellendige dood — — — — — —

„De Fakkel", later nog haar ellendigen toestand besprekend, schreef:

„Heeren rechters, ziedaar uw slachtoffer.

En toch — niet waar? — sluipt ge 's nachts naar de Torensteeg, om gebruik te maken van de ongelukkige, die ge in 't verderf hebt gestort, wier toekomst, wier leven ge hebt vernietigd!

Houdt ge soms de vrouwengevangenissen gevuld om vleesch voor uwe bordeelen te rekruteeren?

Och, ziet Maria Snipper nog eens even aan, met normale oogen! Denkt dat poudre de riz voor 'n oogenblik weg, en lacht niet, wanneer ze met onzekere passen door de helder verlichte zaal met wanden van spiegelglas rondwaggelt. Ziet heen door dat klatergoud, waarin haar patrones haar hult, om ze in de schuld te houden. Let op die blauwe ringen onder de oogen, die roode vlekjes op de jukbeenderen en ziet de eerste kiemen der walgelijke ziekte, die haar weldra grafwaarts sleept. En richt dan tot uzelf het vreeselijk verwijt: „O n s w e r k!"

Zoo schreef „De Fakkel", en de rechters zochten woord voor woord na en groepeerden de letters, en verdraaiden de zinnen, en legden ze in gemeenschappelijk overleg uit naar hun goedvinden, en sprokkelden motieven voor 'n rechterlijke aanklacht. En ze stapelden vonnis op vonnis om zich te wreken op den onverlaat, die hen 't genoegen niet gunde de kinderen des volks te vermoorden in gevangenis en bordeel. — — — — — — — — — —

En in den schaduw van 't groote huis, waarbinnen Miet 't laatste greintje gevoel van vrouwelijke waardigheid afschudde, stonden middernachtzendelingen. En men moet eerbied hebben voor hun

moed, om onder de grofste beleedigingen en dikwerf mishandelingen, aldus te strijden tegen de prostitutie. Maar daarnaast haalt men medelijdend de schouders voor hen op, beseffend hoe hopeloos hun werk is. En dan lacht men met hen en men lacht ook met de anderen, die geen longontsteking of 'n paar blauwe oogen trotseeren, doch die „asyls tot verbetering van gevallenen" bouwen, en de grondslagen voor verslechtering onaangetast laten; die lijsten presenteeren, en lijsten doen teekenen en redevoeringen houden en sprekend tranen vergieten.... tot opheffing der „gereglementeerde" prostitutie.

Waar zal men blijven met Marie Snipper en haar beklagenswaardige lotgenooten?

Jaag ze de bordeelen uit.... en ge jaagt ze de plantsoenen in! Of ge metamorphoseert ze tot „kelnerinnen" en midderwijl ge kuische lofzangen aanheft ter eere van den Heer, die u zoo genadiglijk heeft bijgestaan in uwen strijd tegen de ontucht ,verspreiden zij syphillis, dat de muren der hospitalen er van gaan rotten.

De prostitutie is 'n pestbuil, 'n maline-tumor op 't rotte lichaam onzer samenleving.

Draagt zorg, dat er voor ieder, die op 't punt staat zich te verkoopen, 'n flink maal eten met als dessert 'n zekere toekomst gereed staat.... en ge kunt uwe „asyls tot verbetering van gevallenen" inrichtingen tot heilige tempels, waarbinnen ge ongestoord kunt knielen en danken, en zelfs huilen, als ge daar plezier in hebt!

HOOFDSTUK XVII.

Waarin, als laatste draadje, nog 'n „verovering" van 'n zenuwziek student, van den klos wordt gewikkeld en dat tenslotte uit 'n „ouwe doos" helder licht verspreidt over alle nog duister gebleven zaken.

Jan Koddewijn mocht zich verheugen in huiselijk geluk.

't Gebeurt wel eens, dat deze omstandigheid van minder gunstigen invloed is, op den ijver, waarmee men 'n zich verder dan tot 't huisgezin uitstrekkende zaak dient.

Ze zijn er tientallen, die in hun trouwbewijs 'n doofpot vonden voor hun idealen.

En van hen, die zich in den strijd wierpen, om afleiding te zoeken voor minder aangename huiselijke omstandigheden, is dit te begrijpen.

Voor hen was de strijd 'n sport, waarvan de behoefte bij 'n verandering van levenswijze ophield te bestaan.

Doch dezulken, van wie men niet kan zeggen, dat de ideeën geworteld waren in het hart, er buitengelaten, is zelfs op de besten 'n gelukkig samenleven, met iemand, die men liefheeft met hart en ziel, van invloed.

Het leven is zoo iemand van af het oogenblik, dat-i zich baden kan in de liefdevolle blikken van 'n door innige banden aan hem verbonden wezen, meer waard geworden; en uit den aard der zaak wordt-i zuiniger op dat leven; hij stelt minder roekeloos in de waagschaal.

Wanneer men als jongeling herhaaldelijk in botsing komt met in verouderde levensbeschouwingen vastgeroeste ouders of voogden; wanneer men als familielooze z'n eenzaam dakkamertje bewoont, aanzit aan de tafel van vreemden, en niemand heeft, voorwien men in oogenblikken van ontmoediging z'n hart kan openen; wanneer men als echtgenoot geketend is aan 'n wezen, dat als ballast aan z'n beenen hangt en hem belet de vleugels uit te slaan en op te stijgen naar hooger.... hooger.... steeds hooger.... dan werpt men

zich met woeker in den strijd voor vrijheid en menschenrechten, dan trotseert men de gevaren met wellust.

Men heeft niets te verliezen.

Men denkt niet aan de scherpe messen van fanatieke boeren bij propagandatochten.

De vreeselijke gevangenis is hem dikwijls 'n opfrisschende vakantie tusschen twee levens van smart en afmatting.

Hij leeft slechs voor z'n idealen, en dààrvoor alleen.

Maar zoodra hij overtuigd is, dat de hem toegebrachte slagen gevoeld worden door 'n tweede; zoodra hij weet dat 't uit z'n gapende wonden vloeiend bloed den slagader verslapt van 'n hem dierbaar wezen; dat z'n harde strooleger in de gevangenis de lenden doet kraken van iemand die er buiten blijft.... Zoodra hij van dit alles bewust is, gevoelt-i onwillekeurig de neiging voorzichtiger op te treden, en dan.... dan is die eenigszins gerechtvaardigde voorzichtigheid de eerste schrede op 't hellend vlak naar 't onvergefelijk oord van lamlendige lauwheid, van 'n onverantwoordelijktoeschouwend niets-doen.

De strijdknods wordt opgeborgen in 't wapenrek; de idealen verbleeken in het licht der liefde.

Maar sterven, verdwijnen, doen zij niet.

Telkens borrelen ze weer op, schudden ze 't geweten wakker, dringen ze zich in 't huiselijk geluk, plaatsen dikwijls zich er tusschen, brengen de vraag aan de orde: wat is geluk en planten verwijten in de ziel over veel dat is en anders behoorde te zijn.

Geheel anders, wanneer die idealen beider idealen zijn.

Dan.... ja ook dan is men zuiniger op 't leven dan te voren, doch liefde is dan juist 'n prikkel, om, zij 't dan ook minder roekeloos, voort te gaan op den ingeslagen weg; dan schaamt men zich voor haar, die men lief heeft, om werkloos te blijven, bij zooveel dat strijd en toewijding vereischt, dan is dat samenleven bij ons voortschrijden op den weg naar onze idealen, de baak, die ons beschermt tegen roekelooze waaghalzerij en behoedt voor indommelen.

En is 't dan, dat men verdwaalt in in de verradelijke voetangels der justitie; is het dan, dat de mestvorken der opgezweepte menigte als pijnlijke argumenten tegen ons zijn aangevoerd.... dan vindt men in elkander de kracht het zwaarste leed te dragen, dan biedt de liefde heulsap voor de vreeselijke wonden....

— — — — — — — — — — —

Zoo ging het Jan en Anna.

Ze waren gelukkig en hadden, al moesten ze er beiden voor wer-

ken, goed hun brood.

Maar hun oogen bleven open voor de ellende om hen heen, en geen oogenblik verloren ze de neiging om tot uitroeiing daarvan mede te werken.

Ze hadden den strijd lief.... om de overwinning, dat is zeker, maar ook om den strijd zelf.

Jan kon daarbuiten niet leven — tenzij Anna het had begeerd; maar ook voor haar werd hij met den dag meer 'n levensbehoefte; ze plaatste zich naast hem en maakte hem sterk.

Zelden was-i moedeloos — en dan slechts voor 'n oogenblik.

Steeds stond-i op de bres, waar de rechten der arbeiders verdediging vereischten.

En al zouden z'n idealen niet voldoende zijn geweest om hem met strijdlust te begeesteren, dan nog zou z'n gezond verstand bij de gedachte aan z'n gezin, hem tot volhouden hebben aangespoord.

Want hij leed geen gebrek, 't is waar; maar aan de wieg stond Peppie in z'n handjes te klappen van vreugde, bij 't lachen van 'n zusje......

Er waren kinderen.

Kinderen, die hij afgodisch beminde.

Peppie, zoowel als 't kind, dat op zijn naam stond ingeschreven.

En wat moesten die kinderen worden?

Mogelijk waren ze van den allergunstigsten aanleg, hadden ze de geschiktheid om als dokter, werktuigkundigen of schrijvers der maatschappij ten zege te kunnen strekken, en dan zou die aanleg verstikt worden door de treurige werkelijkheid, die hun ontwikkeling in den weg stond.

Ze zouden de lagere school kunnen bezoeken, met 'n beetje geluk examen kunnen doen voor 'n Rijkskweekschool, en het hoogstens brengen tot onderwijzer en onderwijzeres, om met 't hongerloon van 't intellektueel proletariaat den bitteren strijd om het bestaan te strijden tot aan hun dood — wanneer de toestanden niet anders worden.

Ze zouden 'n nuttig handwerk kunnen leeren, timmerman, letterzetter of kostuumnaaister kunnen worden.... om zich krom te werken voor 'n hongerloon, vroeg of laat door de machines als overtollig vuil te worden weggeveegd, en werkloos, gebreklijdend aan alles, langs de straat te slenteren.... totdat het werkhuis, de bedelaarskolonie, het bestedelingengesticht of de gevangenis z'n poorten voor hen opende als 'n liefdadig monster — als alles bleef zoo 't was.

Was-i zich niet bewust te leven in zoo'n verpestende omgeving,

dat-i er tegen op zag, z'n kinderen, wanneer ze wat grooter geworden zouden zijn, op straat te zenden, terecht vreezend, dat ze in aanraking zouden komen met andere kinderen, kinderen wier moeders in fabrieken, op het land, op bleekerijen of in aan schoonmaakbehoefte-hebbende heerenhuizen een equivalent moesten gaan zoeken voor het aan den vader ontstolen loon; wier vaders bij absentie van 'n gezellig tehuis, als 'n gevolg daarvan afleiding zoeken in de kroeg en door hun voorbeeldvergiftigende neigingen overplanten in de harten der kinderen; die reeds met bestemming voor den Kruisberg in de kinderklompen rondloopen?

Was-i niet overtuigd, dat al deze wrange vruchten rijpen aan 'n rotten boom?

En was 't dan z'n plicht niet de bijl te hanteeren, de wijd vertakte wortels van dien boom in te kerven — al vlogen er ook spaanders! — en hem, zoo 't kon, neer te smakken in 't moeras?

Hij zag met genoegen rupsen knagen aan dien boom; hij hoorde den verzengenden wind bemoedigend ruischen door de reeds verdorrende bladeren; hij zag 'm wegkankeren met wellust.... maar zag-i tevens niet 't gevaar, dat-i nog eeuwen kon kwijnen, verspreidend verrotting en bederf, en was 't daarom niet zijn plicht van onderen te bespoedigen, wat „de maatschappelijke omstandigheden" van boven bewerkten? — — — — — — —

Een blik in en naast die wieg en hij had 'n aansporing, zoo de behoefte daaraan bestaan had.

En dus bleef-i bewandelen den weg, dien hem gevoel en verstand hadden aangewezen, en hij zong mee in het koor: den vloekzang tegen 't onrecht.

En waar 'n smartelijke teleurstelling hem voor 'n oogenblik weemoedig mocht stemmen, daar stond ze naast hem, z'n engel, hem troostend en wijzend op veel, wat 't minder aangename deed wijken naar den achtergrond.

Waar-i verguisd werd door menschen, die 'm te voren hadden bewierookt tot walgens toe; waar de laster hem niet werd bespaard; waar z'n doen en laten in de bemodderde schaal van 't publiek werd geworpen, om aan alles, wat-i deed, 'n scheeve, verdachtmakende uitlegging te geven, die hij soms buiten staat was openlijk te weerleggen; waar 'n in den aanvang nietig schijnend meeningsverschil in zake taktiek zich allengs verbreedde tot 'n diepe, nimmer te dempen klove en hij warme vrienden uit vroegere dagen in de rijen zijner bestrijders zag geschaard, daar was 't Anna, die met

'n enkel woord en 'n liefdevolle oogopslag alle nevelen verdreef en hem de kracht schonk om over de hoofden der menschjes heen z'n ideaal te zien schitteren, en het toe te lichten, zooals de kamper tegen de woedende elementen over de schuimende koppen der grimmige baren heen het kustlicht in de veilige haven toelacht — —

— — — — — — — — — —

Zoo stonden de zaken toen Peppie al sedert 'n jaar geleerd had hen als z'n ouders te beschouwen.

Het was in die dagen, dat op zekeren morgen, 'n Scheveningsche koopvrouw in haring, die gewoon was eenige weken in 't jaar haar handel in Rijnstad uit te oefenen, in 't groentenwinkeltje verscheen, met de vriendelijke vraag: „of de baes en de vrouw 's evechies bai 't messie in 't loziementjie van Jan Vork in de Smalstraet wou'e komme."

Had de boodschap Jan alléén gegolden, dan zou 't hem niet verwonderd hebben. Immers er ging geen dag om of men kwam bij hem met grieven tegenover 'n patroon, 'n diaken, 'n stadskeurmeester en tegenover honderd anderen; grieven, die men geplaatst wilde zien in „De Fakkel", en die soms ernstig genoeg waren om er in te worden opgenomen, doch dikwijls ook zoo onbeduidend, zoo geheel en al niets met de strekking van 't blad te maken hebbend, dat Jan er onwillekeurig bij in den lach schoot.

Maar thans, nu het verzoek om eens even in de Smalstraat te komen beiden gold; meer nog: nu het, zooals de Scheveningster duidelijk had doen blijken, in de eerste plaats om Anna te doen was, nu begreep-i er niets van.

Dat ze er direkt heengingen behoeft nauwelijks vermeld. De buurvrouw, die zelden 'n middag zag voorbijgaan dat ze niet 'n maal aardappelen van Anna kreeg, paste als gewoonlijk, wanneer beiden de deur uit moesten, op het winkeltje en de kinderen.

In 'n kwartier stonden ze voor 't aangewezen logementje. De haringvrouw stond reeds op den uitkijk en ging hen voor door 't gelagkamertje, waar twee kerels op 'n bank zich te goed zaten te doen aan den „onversneden" van Jan Vork, die ze uit groote glazen in hun keelen goten, zonder dat ze 't de moeite waard achtten hiervoor de groote pruimen tabak voor 'n oogenblik uit de monden te verwijderen. Jan Vork zelf zat als 't ware tusschen de met vuil zink bedekte toonbank en het met honderd soorten vergif en nog meer soorten glazen, poppetjes en spiegelballen opgevuld buffet als vastgeschroefd. Want Jan Vork was zeer dik. Het vleesch, dat de sjouwerlieden uit de Smalstraat misten, zat in dikke bonken aan z'n

lichaam geplakt.... De arme dwazen kozen voor hun zuurverdiende penningen jenever; hij voor diezelfde centen biefstuk en eieren.

Men kan zich niet voorstellen hoe hij zich in die beperkte ruimte kon bewegen; maar de meest gevraagde dranken had-i op de onderste plank staan, zoodat-i in de twintig gevallen negentien maal z'n klanten zittende bediende.

Hij was volstrekt niet voorkomend; erger nog: hij snauwde z'n klanten af. Bovendien was z'n kroeg met haar zwart berookte zoldering en vloer van roode steenen zeer onoogelijk. Men moest op 'n harde bank zonder rugleuning, die onder 't eenige uit verweerde ruiten bestaande raam stond, plaatsnemen, en men moest de glaasjes op de toonbank laten staan bij absentie van 'n tafel. Bediend werd men eigenlijk nooit. Men zei: „Jan, nog eentje!", waarop Jan den besteller zoo vriendelijk aankijkt als 'n doghond, die mosterd heeft gesnoept, met 'n enkelen blik hem monsterend of-i z'n bestelling wel betalen kon, om dan, naar bevinding, hem toe te snauwen, „eerst betalen", of 't gevraagde zwijgend in te schenken. Hij reikte het glas niet over, verschoof het zelfs geen streep, en zei niet eens: „asjeblief." En toch wilde men er zijn, in die vuile kroeg, en bestond er 'n onbegrijpelijke wedijver tusschen broodmagere sjouwerlieden om den dikken onvriendelijken Jan Vork nog vetter te mesten.

Het was opmerkelijk, dat een der bezoekers, die juist z'n glas aan den mond wou brengen, het bij 't binnenkomen van Jan Koddenwijn terstond neerzette en heimelijk wegschoof achter den spoelbak. Alhoewel hij liever jenever had dan brood, schaamde-n-i zich te drinken in tegenwoordigheid van iemand, die bij elke gelegenheid de onthouding predikte. Zoo sterk is de zedelijke invloed van 't voorbeeld, dat de man dit alles deed, geheel onwillekeurig.

Het drankhok was van 'n binnenkamer gescheiden door 'n houten beschot, waarin 'n raam en 'n glazen deur. Sommige ruiten — de bovensten — waren groen of blauw rood-gevlamd: anderen, die telkens, wanneer er 'n dronkaard tegen aan was getuimeld, moesten vernieuwd worden, waren helder. Maar er hingen nog gordijnen achter, en daar zij de eenige middelen waren om 't daglicht in die binnenkamer te brengen, kon men er de eerste oogenblikken niets onderscheiden.

Dinsdags en Vrijdags was het vol in die achterkamer. Dan zaten er de marktbezoekende boeren en boerinnen, die sedert jaren gewoon waren er te komen, aangelokt door den heelen ketel „koffie", die juffrouw Vork er tegen betaling van een stuiver per persoon gereedzette.

In die achterkamer zaten 's avonds de logeergasten, Duitsche straatmuzikanten, Veenhuizen-van-buiten-kennende-handelaars in postpapier — Brabantsche kant zooals zij 't noemden — Hollandsche kaasboertjes, kooplieden in visch, iemand, die overdag 'n afschuwelijk verminkte hand liet zien, doch 's avonds met twee gezonde handen zat te pandoeren en anderen, die zich daar in die omgeving thuis gevoelden of getrokken werden door de goedkoopte van 't nachtverblijf.

Op zoo'n avond ging er wat los. Men vertelde elkander waar de beste burgemeesters resideerden, welke boeren er ondeugende honden op nahielden, waar men rekenen kon op 'n warm maal en andere wetenswaardigheden. En de kooplieden in kaas of bot, die daar niets mee te maken hadden, hoorden 't zwijgend aan en lachten even of berekenden de reis en smeedden plannen voor de toekomst.

Juffrouw Vork was hun aller moeder; zonder nu bepaald moederlijk te zijn. Want ze was nog grimmiger dan Jan, hetgeen deze ondervond, wanneer-i z'n uitgaansdag nam en 'n kwartier later dan den bepaalden tijd thuis kwam.

De haringvrouw wierp op juffrouw Vork 'n smeekende blik, als zocht ze verontschuldiging voor 't introduceeren van vreemdelingen in dit heiligdom.

Ze opende links in den hoek 'n met schril papier beplakte deur, die toegang gaf tot 'n donker hok, waarin, naar Jan en Anna struikelend bemerkten, eenige dozijnen klompen waren opgeborgen en 'n gebrekkige ladder stond, die naar boven voerde.

Op den tast, want er heerschte volslagen duisternis, beklommen ze na de haringvrouw den krakenden trap, om door 'n valluik op den zolder te komen. Als in 'n kazerne stonden de ledikanten met stroozakken naast elkander onder de pannen geschaard. De vele reten in 't dak waren blijkbaar niet voldoende om de doodsbenauwende vieze lucht te doen ontsnappen.

Aan 't eind waren de pannen onzichtbaar door 'n houten schot; daar had men voor de vrouwelijke logé's 'n drietal kamertjes afgeschut.

Van een dier kamertjes opende de haringvrouw de deur.

Jan en Anna traden binnen doch zagen in den beginne niets. Alleen 'n glazen pan, van buiten bedekt met 'n laag stof, door 't water vuil-bruine strepen vervend, verschafte licht; van ventilatie was geen sprake; er hing 'n loodzware akelige ziekenlucht.

Toen hun oogen 'n weinig aan de duisternis gewend waren za-

gen ze 'n doodzieke jonge vrouw op 'n strooleger. Raven-zwarte lokken hingen ordeloos om 'n marmerbleek gelaat, waarin 'n paar groote bruine, voorheen fonkelende, thans matstaande oogen, diep gezonken in hun kassen.

Het benauwde zweet parelde op 'n diep gerimpeld voorhoofd. 't Was er ook om te stikken. Maar toch deed de oude vrouw de deur direkt achter de bezoekers dicht, en niemand dacht er aan 'n pan in 't dak te verbrijzelen om toegang te verschaffen aan versche lucht. 'n Atmosfeer, waarin 'n gezonde ziek wordt, schijnt men op 'n zieke van heilzamen invloed te achten.... En in dat nauwe bed sliep 's nachts naast de zieke de oude vrouw, in 'n kamertje, dat behalve 't ledikant met twee half matlooze stoeltjes en 'n wrak tafeltje geheel gevuld was.

De zieke lag met afgewend gelaat en hijgde. Om de drie minuten kwam 'n hoestbui tornen aan haar laatste krachten.

Allen zwegen. Jan begreep niet, wat-i hier anders doen moest, dan toeschouwer zijn van 'n tafereel der afzichtelijkste ellende. Anna evenmin. Ze nam op aanwijzing plaats op den stoel naast 't bed.

Toen zei de haringvrouw:

„Klaezien, hier zain de mense."

De zieke keerde zich met blijkbare inspanning om, begon te hoesten, waardoor 't bleek gelaat voor 'n oogenblik vluchtig rood werd, zag met betraande oogen Anna aan en zocht haar hand, die ze even drukte en vasthield.

Nog sprak ze geen woord.

De oude vrouw vertelde, dat zij en haar dochter al 'n reeks van jaren hier kwamen en altijd logeerden in 't zelfde kamertje; dat van deze reis haar dochter, na reeds maanden te hebben geklaagd, plotseling hevig ontsteld was geworden, en dat dientengevolge thans, hoewel de haringtijd voorbij was, aan de reis naar huis niet viel te denken.

De zieke maakte eenige beweging, waaruit haar moeder begreep, dat ze spreken wilde. Ze begon op nauwelijks hoorbare toon, en telkens onderbroken door 'n hoestbui, zei ze 't volgende:

„Juffrouw.... ik voel dat main.... aind naedert.... en ik durf niet.... voor Onze Lieve.... Heertje verschainen.... voor dat 'k joe eerst.... 'n bekentenis.... 'edaen heb.... 't Is noe vier jaer 'eleje.... dat we hier waeren.... en dat 'n meheer.... me alle aevende naeliep.... en opwachtte.... as 'k van Schoonoord kwam ....Ik was 'm al.... wel tien keertjes ontloope.... toen-i op 'n

keer.... onverwachts.... naest me sting.... en met zulke.... mooie praetjes.... voor den dag kwam.... dat 'k...."

'n Geweldige hoestbui deed haar staken. Na 'n paar minuten vervolgde ze, Anna strak in de oogen ziende:

„Joe begraipt.... juffrouw.... wat er 'ebeurde.... en ik.... ik wist al gauw.... wat er 'ebeurd was.... Ik dorst 't niet.... teuge moeder zegge.... en 't ander jaer.... ging ik weer.... met den haerink mee...."

„Nee, Klaezen, met de schollechies."

„Jae moeder.... joe het gelaik.... 't Was nog geen.... haerinktaid.... Maer.... om maer van huis te zain.... ging ik nae Rainstad.... met schollechies...."

Wederom brak 'n hoestbui haar droevig verhaal af. Daarna hervatte ze:

„En toen was 't.... in 't begin van.... Feberewaerie.... dat 'k daer buiten.... in de bosse.... net as 'n dier...."

't Was of haar kwaal haar de bekentenis wilde sparen. Ze begon zoo geweldig te hoesten, dat de omstanders het ergste vreesden. Anna bracht haar hand onder 't zwakke hoofd en veegde met haar zakdoek 'n fluim van die stervende lippen.

Als of iemand nog verdere opheldering noodig had, vertelde de oude vrouw, dat haar dochter daar buiten in die bosschen was bevallen.

De zieke nam 't verhaal weer over:

„'n Jochie.... juffrouw.... 'n lief jochie.... Maer waer moest ik.... met 't schaep nae toe?.... O, God.... vergeef 't main.... zwaer heb ik.... 'ezundigd.... ik heb m'n jochie.... in 'n hoejedoos.... ach God...."

Jan en Anna hadden in de grootste spanning geluisterd; thans begrepen ze alles.

De zieke, uitgeput, deed blijkbaar 'n poging haar aangezicht te verbergen in 't hoofdkussen.

De moeder meende iets tot haar verontschuldiging te moeten inbrengen en sprak:

„Ach, 't schaep was benauwd om thuis te komme, voor d'r vaer. Maer, geloof me juffrouw, Aei is den beste vent van de waereld; hai zou er niks van 'ezaid hebbe. Ze had 't jochie niet hoe te verdrinke. Wai hebbe d'r dertien opgefokt met eere; hai zou d'r nog wel bai hebbe 'ekund. Da's de schaemte, meheertje, de schaemte! Had ze die maer niet 'ehad, dan zou ze nog gezond en sterk zain; maer noe het ze aigelik geen gezond uurtjie meer 'ehad."

De zieke richtte zich weer even op. Ze moest nog wat zeggen:

„Vergeef 't me.... juffrouw.... het kind.... in die doos.... was main kind.... Joe heit voor main.... in 't hok 'ezete.... Ach.... juffrouw.... ver...."

Anna lei haar de rechterhand op den mond en drukte met de linker de hand, die haar nog steeds vasthield. Die stomme handdruk zei meer dan duizend woorden.

Jan staarde zwijgend op de ongelukkige. 'n Onverklaarbaar vermoeden bracht 'm de vraag op de lippen:

„Wil je ons ook toevertrouwen, wie uw verleider was?"

Den akeligen blik, dien ze op den vrager wierp, deed hem 'n stap achterwaarts doen. Hij verschrok en had berouw van z'n vraag, want hij begreep, dat-i in dat gesloopt lichaam 'n gevoelige snaar had aangeroerd. Tegenover niemand, zelfs niet tegenover haar moeder had ze ooit dien naam genoemd. En thans, als verkeerde ze in de meening, dat ze zijn vergiffenis slechts kon bekomen door 't noemen van dien naam.... thans opende zich den reeds ingevallen mond, waaraan de bloedsporen der laatste hoestbui kleefden en klonk het schel, dat 't de aanwezigen door 't hart sneed, en zonder haperen, als mankeerde haar niets meer, van de loodblauwe lippen:

„Als ik niet wist, dat-i dood was, dan zou 'k zegge, dat joe 't was!.... 't Was Gustav van Nedervoort!" — — — —
— — — — — — — — — —

Anna sloeg de oogen neer bij 't hooren van dien naam. Jan prevelde 'n vloek tusschen de tanden en dacht aan 't verleden, aan 't monster, dat bij z'n dood zooveel ellende achterliet; nogmaals stond-i even stil bij het tweede slachtoffer der „rechterlijke dwaling", Marie Snipper.

Anna voelde de magere hand in de hare verstijven.

Toen ze de oogen opsloeg staarde ze op 'n lijk. Met de laatste ontboezeming was haar 't laatste greintje levenskracht ontsnapt.

Toen de adem er uit was, bleven slechts vel en beenderen over.

Ze was 'n geknakte bloem, die, toen ze 't knoopsgat niet meer kon versieren, was weggesmeten op den mesthoop.

Jan en Anna verlieten 't tooneel der ellende.

Ze liepen zwijgend en werktuigelijk voort en maakten 'n omweg naar hun huisje, zonder dat ze 't merkten. Instinktmatig ontweken ze 't menschengewoel.

Ze zagen steeds dat akelig sterfbed; ze hoorden aanhoudend de door de ziel snijdende jammerkreten der haringvrouw.

Thuis gekomen vloog Anna Jan zwijgend om den hals. Op die wijze kon ze slechts uiting geven aan haar gevoel. Want de beelden van Marie Snipper en van de stervende Scheveningster stonden haar voor de oogen en in hun geschiedenis las ze haar eigen lot, wanneer ze haar Jan niet had gehad. Hij was haar schutsengel geweest, dit begreep ze nu meer dan ooit. Eerst was 't zijn beeld alleen, dat haar deed leven; later was 't zijn persoon, die haar ophief uit 't slijk, waarin de gansche wereld haar medoogenloos zou vertrapt hebben.... Dat alles kon slechts vertolkt worden door 'n omhelzing.

De geheele geschiedenis vloog haar bliksemsnel door 't hoofd. Eerst de tijd, dat ze 'm naschold; daarop den avond dat Willem gewond thuis kwam, den dag van z'n sterven, toen ze voor 't eerst 'n „bloaike" kocht; dan de gebeurtenis achter Musis, toen-i als 't ware uit den grond oprees, om haar te verlossen van hem, die haar in 't ongeluk stortte. En als hemelsche muziek hoorde ze weer z'n eeuwig in haar ziel gegrifte woorden: „Wat moet dat?.... Terug ellendeling!" Dan kwamen haar gedachten op dat briefje, dat eerste briefje, als goud bewaard. Ze moest het weer eens lezen.... wellicht voor den duizendsten maal. En ze liet 'm weer zwijgend los en zocht het werkdoosje zijner moeder op, waarin ze 't sedert hun samenwonen als 'n relequi had opgeborgen. En ze las en ze herlas de laatste woorden:

„En mocht gij bijstand noodig hebben in woord en daad, wend u dan tot

Uwen u steeds toegenegen vriend,

J. KODDEWIJN."

Hij wilde haar bijstaan, toen ieder haar verliet.... Die woorden glinsterden op 't reeds geel geworden papier als parelen in 'n diadeem.

En nog altijd zwijgend, hij nog onder den indruk van 't sterfbed en 't daar gehoorde, vloog ze weder op hem af, omstrengelde andermaal z'n hals met 'r volle armen, en drukte opnieuw kussen van liefde en dankbaarheid op z'n door opwinding koorts-gloeiend gelaat.

Toen de eerste overspanning 'n weinig was afgekoeld, en ze langen tijd daarna gesproken hadden over het treurspel, waarvan ze getuigen waren geweest, in 't bizonder, en over de maatschappelijke verhoudingen, die zulke tooneelen noodzakelijk maken, in 't algemeen, zette Jan zich aan tafel om het drama op papier te brengen en er 'n hoofdartikel aan te wijden in „De Fakkel". Scherp he-

kelde-n-i de rechtspraak, de onder eede afgelegde verklaringen van den dokter en de andere getuigen en vooral legde-n-i den nadruk op de verwoesting van zooveel menschenlevens door één persoon, daartoe in de mogelijkheid verkeerend door de bestaande wanverhoudingen. 't Was 'n tintelende lijkrede op 't graf van 'n bijna onbekende Scheveningster, die weldra geheel vergeten zou zijn.

Anna zat midderwijl te naaien met 't geopend briefje voor haar op tafel. Toen z'n artikel gereed was en 't tijd werd voor 't bed op te zoeken, legde ze haar naaiwerk ter zijde, vouwde 't briefje weer in z'n plooien en wilde 't weer opsluiten in z'n kerker. Maar daar viel haar 'n eigenaardigheid van 't werkdoosje in 't oog, die ze te voren nimmer had opgemerkt. Ze nam haar schaar en plaatste die vertikaal in 't kistje, bracht vinger en duim zoo na mogelijk aan den bovenrand en peilde de diepte. Ze hield de aldus verkregen lengte tegen 't buitenvlak en ontdekte 'n kolossaal verschil in diepte. Ze nam daarop 't doosje op de vlakke hand.... zoo dik kon de bodem niet wezen; dààr was 't te licht voor. Ze riep uit:

„Kiek 's Jan, 't deuske is van buute twee vingers dikte dieper as van binne. Wa' zou da' beteikene? Want den bojem is zoo dik nie'?"

Jan, die zich tot de eenigste gedachtenis aan z'n moeder sterk voelde aangetrokken, nam het kistje van haar over, deed onderzoek en kwam tot dezelfde bevinding.

„De bodem is hol en naar alle waarschijnlijkheid 'n geheim laadje. Doch hoe het te openen...."

Hij schudde en schommelde en onderzocht en kwam tot de ontdekking, dat de konstruktie gelijk moest zijn aan sommige lucifersdoosjes met dubbele deksels, waarvan het eerste op 'n spilletje draait en 't tweede achteruit te schuiven is; doch eerst dan wanneer men met die konstruktie bekend is.

In een der eindwanden van zoo'n lucifersdoosje is namelijk 'n ruimte gelaten, waarin zich 'n balletje bevindt, dat, zoodra men 't eerste deksel opendraait, in 'n gleuf rolt en 't achteruitschuiven van 't tweede onmogelijk maakt. Houdt men echter 't doosje met de deksels omlaag en draait men in die houding het eerste open, dan raakt de spil het balletje niet en het rolt niet in de gleuf. Men heeft het daarna slechts om te keeren en het openschuiven van het tweede deksel gaat zeer gemakkelijk.

Jan had zoo'n doosje meermalen in handen gehad; vandaar kwam-i op 't idee. Hij nam de proef en.... het gelukte. De bodem was 'n doosje op zich zelf.

Maar hoe verbaasd stond-i, toen-i de geheele ruimte van dit laadje ingenomen zag door 'n brief met verscheurd omslag. Dat moest ongetwijfeld 'n brief van z'n moeder zijn.

Hij las 't adres en wist niet meer of-i wakker was of droomde.

„Aan den Hoogwelgeboren Heer
Mr. F. G. H. T. A. K. Baron BLANKENSTEIN VAN NEDERVOORT
te Rijnstad
Villa Henriette, Amsterdamsche weg."

Was er dan 'n helsche macht, die hem van daag telkens in aanraking bracht met dezen vervloekten naam?

En van wie was die brief? Dat eerst onderzocht.

„Mathilda".... Ja, zoo heette z'n moeder; dat wist-i....

Zou 't mogelijk zijn?

Hij las in stilte:

„Ferdinand!

Het woord lieve Ferdinand wil er niet uit, de L. blijft reeds ten halve in mijne pen.

Ach hoe dikwijls mocht ik U lieve noemen en deed ik zulks met geheel mijn hart!

Hoe heb ik niet ontelbare malen onze gouvernante gesmeekt, het niet aan Pa mede te deelen, wanneer ge eenige berispelijke streekjes had uitgehaald. Hoe heb ik onze geliefde Mama niet nageloopen, haar bedelende om uwe luimen in te willigen en U meer toe te staan dan wenschelijk was voor de vorming van Uw hart!

Herinnert gij U nog, hoe ge reeds als kostschooljongen speelschulden maaktet, die gij betalen moest, om zooals gij voorgaaft Uwe eer te redden, en waarover Ge geen woord dorst reppen, noch tegenover Pa, noch tegenover Ma? Herinnert gij het U, dat ik U bij die gelegenheid mijn kostbaar halssnoer heb gegeven, dat ge voor een derde der waarde hebt verkocht, om U te redden, en dat ik mij bezwaarde met een verfoeilijken leugen, door voor te geven dat ik het kleinood — een familiestuk nog wel — had verloren?

En al is het, dat ik er nimmer van sprak en er nimmer over spreken zal, ik weet zeer goed, waar mijn diamanten ring en met robijnen bezette braceletten gebleven zijn — waarvan een trouwe dienstbode verdacht werd, die er om de deur werd uitgejaagd en die ik onderhield, totdat het haar door mijn tusschenkomst gelukt was eene andere betrekking te krijgen.

Ik zal zwijgen tegenover de wereld van de wissels, die ge afgaaft op den naam van onzen Vader, om aan de sommen te komen die uw gedrag aan de Hooge School vereischten.

Ik zal U, doch niemand buiten U, herinneren aan den laatsten avond voor onze scheiding, toen ge uw tranen aan mijn boezem zocht te drogen, toen ge me snikkende bekendet geruineerd te zijn en op het punt te staan om een zelfmoord te begaan, wanneer ge binnen vier en twintig uren geen duizend gulden in uw bezit zaagt; hoe ik toen, op gevaar af van als een hond geschopt te worden, na uren smeekens ten koste van een emmer vol tranen, Pa heb overreed, om U die som ter hand te stellen.

Ik schrijf dit niet, om mij te beroemen op iets, wat men edelmoedigheid zou kunnen noemen, dit zij verre van mij, en ook niet om wellicht smartelijke herinneringen bij U op te wekken; maar om U nog eenmaal te overtuigen van de oprechte liefde, die een zuster haren eenigsten broeder toedroeg.

Zoo ik mij tegenover U van iets beschuldigen moet, dan is het, dat ik U bedorven heb, meer dan een zwakke toegevende moeder haar kind zou kunnen doen. Maar hetgeen ik voor U deed, geschiedde niet met het oogmerk om u te bederven — aan zooiets dacht ik niet — doch uit zuivere liefde, uit oprechte genegenheid, en gij zijt de laatste, die het recht hebt, om mijne dikwijls verre van onberispelijke handelingen te veroordeelen.

Evenwel, dit doet gij niet. De smartelijke klove tusschen ons heeft een andere oorzaak; zij is het gevolg van de mésalliance — volgens U — waarmee ik de familie zou hebben gekompromitteerd! Een mesalliance! Een schande voor de familie, omdat ik mijne hand gaf aan den braafsten, den edelsten man van de wereld!

O, Ferdinand, o, Ferdinand, hoe wreed, hoe doortrapt gemeen en huichelachtig zijn de opvattingen omtrent eer en fatsoen in de wereld, waarin gij U beweegt en waarvan ik dagelijks al meer moet walgen.

Een zoon die zijn vader bedriegt, zijn zuster besteelt, zwendelt, brast en twee maintiné's onderhoudt, nog vóór hij aan zijn nationale militieplichten voldoet, schittert als een kolibriet in den adelijken stamboom der familie; en een dochter, die haar eer op prijs wist te stellen, die haar ouders als goden vereerde en uit reine liefde haar hand schonk aan een jongeling aan wien niet de minste smet kleefde, wiens eenige misdaad(?) bestond in zijn niet adelijke geboorte — ofschoon hij meer adelijk bloed heeft in zijn pink, dan vele zoogenaamde edellieden in het gansche lichaam — zoo'n dochter wordt beschouwd als de rups, die knaagt aan het sieraad van den boom en die dus onder de voeten moet getreden worden.

Ferdinand, mijn woorden zijn hard! Maar daar, waar het geldt

de eer te verdedigen van hem, die mij boven alles ter wereld lief en dierbaar is, van den deugzamen echtgenoot, den dweependen vader, van hem die fonkelt als het helderste kristal te midden van den troebelen poel, die men „beschaafde wereld" noemt, dààr, Ferdinand, dààr ben ik mij zelf niet meer.

Beschouw mijn schrijven niet als een poging tot toenadering. Ik herhaal het: ik sta zonder schuld tegenover U, dus zoo er van demping der noodlottige klove sprake kon zijn, dan zou die van Uwe zijde moeten komen en niet ik behoef dien stap te doen.

Meen ook niet dat dit een brandbrief is en dat ik bij U aanklop als een bedelares, al is het dan ook dat....

Neen, zwijg hart! Ik wil zelfs niet tegenover U klagen! Persoonlijk heb ik geene behoefte aan uwe hulp — zij zou toch te laat komen! Ik gevoel het zeer goed, dat wij elkander nimmer meer zullen zien! Het leven onder mijn hart, ontvangt mijn leven; zijne geboorte is mijn dood.

Maar als ik er niet meer zal zijn, dan is de schande der familie opgeruimd en dan.... Och Ferdinand, reken ik nog te veel op U, wanneer ik vertrouw, dat ge dan onze lieve kinderen, op welke wijze dan ook, voor gebrek zult vrijwaren?

Twee staan er aan weerszijden van mijn stoel, terwijl ik deze schrijf, mij met hunne lieve blauwe oogen onschuldig als schapen, die gereed staan om ter slachtbank te worden geleid, aan te staren; het derde zit op een stoel gebonden tegenover mij en het vierde zal ik nimmer aan mijn hart kunnen drukken. Nog hebben ze schoenen aan en hunne tengere lichaamsdeelen zijn nog bedekt met schamele kleertjes. Maar het denkbeeld, dat ze in lompen gehuld, ongeschoeid door de sneeuw zullen waden, bedelend van huis tot huis.... dat denkbeeld, Ferdinand, maakt mij het sterven zwaar.

Want wat zal mijn brave man, die zich nu uitput om eenige stuivers te verdienen, aanvangen, wanneer ik er niet meer zijn zal om onze lievelingen te verzorgen? Liever zal hij sterven van honger, dan ze afstaan aan vreemden; hij zal tobben, dag en nacht.... en mij spoedig volgen in den dood.... En, Ferdinand, hoe dan met die lieve weezen?

Ze zien mij aan, als begrijpen ze, dat ik over hen schrijf.... O, Ferdinand.... ik kan niet meer.... — — — — —
— — — — — — — — — —

Vergeving behoef ik U niet te vragen, want ik misdeed U niets. En gij.... O, Ferdinand, ik vergeef u!

Vergeet de schrijfster dezer regelen, doch denk.... O, Ferdi-

nand, denk aan de lieve kinderen van haar,

die zich weleer zoo gaarne noemde

Zaandam, 22 December 18.....   Uwe, u liefhebbende

MATHILDA.

Innig geliefde Jan!

Bovenstaande had ik reeds geschreven en ingesloten om te verzenden aan.... Neen, ik zal z'n naam niet weer noemen.

Ik bevond mij aan 't postkantoor en had den brief reeds half in de bus; doch het was of hij mij aan de vingers kleefde en ik trok hem weer terug.

Neen, ik kan niet schrijven aan hem, die u zoo diep beleedigde. En wanneer gij, lang nadat ik niet meer zijn zal, dezen vindt, vergeef dan het oogenblik van zwakte, waarvan het bovenstaande getuigt, aan

Uwe getrouwe

Zaandam, 28 Dec. 18....   MATHILDA."

Als wezenloos bleef Jan voor zich uitstaren met den brief geklemd tusschen de bevende vingers.

Anna ontstelde over z'n plotselinge ontroering en, als moest ze 'm wekken uit 'n diepen slaap, stiet ze 'm met kracht tegen den arm, onder den uitroep:

„Jan.... Jan! Wat is 't toch met oe?"

„Wat het is, Anna? O, nu begrijp ik die plotselinge ontroering van den president der rechtbank, toen-i kennis maakte met m'n naam! Nu weet ik, waaraan die beroerte is toe te schrijven! Nu wordt 't mij duidelijk die zonderlijke gelijkenis, die iedereen, zelfs hedenmiddag dat stervend meisje, in 't oog viel, tusschen hem en mij!......"

Hij zweeg. Anna zat 'm met open mond aan te staren.

„Moar Jan", riep ze eindelijk, „nou weet ik nog niks! Wat he'j toch?"

Jan woelde met de hand door z'n haren, pinkte 'n traan weg en antwoordde:

„Anna, de ellendeling die je verleidde, die je in 't ongeluk stortte, die je een jaar onschuldig in den kerker liet zuchten, die de oorzaak was dat ook ik 'n stuk van mijn leven in de gevangenis moest slijten, die de voeten van Miet Snipper plaatste op 't glibberig pad der prostitutie, die het meisje vermoordde aan wier sterfbed we heden stonden, die wie weet hoeveel slachtoffers nog meer gemaakt heeft.... de eervergeten schurk Gus...."

„Hou Jan, nuum z'n noam nie! Was-i femilie van oe?"

„Hij was m'n eigen neef."

HOOFDSTUK XVIII.

Dat best achterwege had kunnen blijven, doch alleen geschreven is uit medelijden met de lezeressen, die zuchtend vragen. hoe zou 't nou verder gegaan zijn?

De eigelijke geschiedenis is uit.

'k Zou 'm nog wel grooter kunnen maken, als 'k wou.

Want er is bijvoorbeeld maar 'n schijntje fantasie toe noodig om Jan z'n hooggeplaatste tante en haar dochters van verdriet te doen sterven en hem als eenige erfgenaam van 'n paar tonnen gouds achter te laten. Dan zou 'k hem meteen ook gelegenheid kunnen geven tot 't bouwen en wegschenken van vergaderlokalen, 't subsidieeren van bladen, of 't oprichten van socialistische maatschappijtjes in miniatuur. Dat zou 'n geliefd slot aan 'n roman geweest zijn: 'n kolonie, door Jan gesticht met de geërfde millioenen; bij president natuurlijk, z'n oudste vrienden mede in 't bestuur, leeszalen, ontspanningslokalen, scholen met roode onderwijzers, werklieden van boven af ingedeeld in de omgeving die 't meest passend voor hen wordt geoordeeld, werkend acht uren per dag en daarna gemeenschappelijke rook- of biljartrace, of allen zwemmen op 't vastgestelde uur.... kollektivistische bakkerijen en toko's......; alles buigend....; voor meneer de president, die hen gelukkig had gemaakt.... ja, met zoo'n slot zou 'k sukses hebben.

Maar ik wil bij de waarheid blijven, en die is, dat de baronesse van Nedervoort evenals haar nog steeds naar vrijers uitziende dochters, in 'n bloeiende staat van gezondheid verkeert — al heeft ze ook honderdmaal beweerd, dat ze zich dood zal treuren — en dat dientengevolge Jan zoo arm blijft als 'n schoolmeester in het laatst van September. En dit verhinderde hem 't oprichten van socialistische weeshuizen en andere onsocialistische dingen, met in

't oogvallende protektie voor Harme van Driel, Geurt van Eldik, Dientje Mastenbroek, Lammert Ros, mevrouw Frankenstein, Hendrik Garritsen, de Lange Marinus, Toon den Eenarm, de kastelein van Vooruit, die allen, krachtens hun rol in deze geschiedenis gespeeld, aanspraak zouden kunnen maken op bevoorrechting, de eereplaatsen zouden moeten innemen in den kollektivistischen stal, vreedzaam slobberend uit overloopende troggen.

Hij bleef arm en hield z'n gezond verstand.

Misschien zou 't niet kwaad geweest zijn, 't stuk te doen eindigen met totale vernietiging van alle Bankrozets, Arissens, Bodinets, van den Rustakkers, Nedervoorts, Groens, rechters, advokaten en andere schurken, met 'n nastukje, waarin 'n tooneel werd opgevoerd uit de maatschappij na de oplossing der sociale kwestie, 'n artikel zoo herhaaldelijk gevraagd door moderne dominee's en nutsredenaars, die zoo gruwelijk bevreesd zijn, dat voor 't bestaande iets slechters — wat voor hen wel mogelijk is! — zal in de plaats komen.

Maar alweer is 't m'n waarheidsliefde, die me 't schrijven van zoo'n slot verbiedt.

Want Arissen sleept nog steeds z'n spillebeenen door de klei om als rentmeester van den Heer z'n arbeiders aan te drijven met de hongerzweep, hen bestelend waar-i kan, het steeltje van z'n pijpje vernietigend tusschen de bloedlooze lippen, wanneer ze naar z'n vrome meening dagdieven.

Dominee Groen zingt nog elken Zondag z'n Jerimiades over de verdorvenheid van 't menschelijk geslacht, hiermee z'n vijftig gulden verdienend op den dag, waarop 't volgens zijn goddelijk woord verboden is te werken.

Kapelaan Bodinet slingert nog steeds z'n banbliksems naar ieder, die anders denkt, dan hij voorschrijft, en zich tracht te verheffen boven dogma en kerkleer.

En Bankrozet zit nog onder z'n gehoor terzelfder plaatse, lovend z'n Heer, nimmer denkend aan hen, die hij tot den bedelstaf bracht, peinzend op middelen om weer vrijheid van handelen te krijgen en 'n roemvollen naam te herwinnen in de wereld der financiers.

Van den Rustakker gaat nog voort dienstboden te lokken in z'n strikken en er uit te persen den druppel bloed, die vroegere zuigers onverantwoordelijk vergeten hebben.

De Nedervoorts — al is Gustav dood — en allen die tot deze wijdvertakte familie behooren, benuttigen nog hun tijd met boeme-

len, verkrachten in den afgrond slingeren, wat in onbruik is geraakt en bespoedigen hun dood door 'n sterk leven — de eenige lichtzijde aan hun duister bestaan.

En rechters gaan voort met oordeelen en veroordeelen, schuldig of onschuldig, sterk door de afwezigheid van 'n Cambyses, die hen vilt en hun huid looit.

En advokaten gaan voort met pleiten, wit of zwart, naar men verkiest en wroeten in den maatschappelijken mesthoop, binnenschrokkend de vetste wormen.

En schelmen en uitzuigers van allerlei slag teeren nog op den arbeid van anderen en drinken 'n glas op den bloei der samenleving, die voor de doodsbeenderen der onterfden zorgt, als stevige fundamenten voor hun weelde.

En vleiers en kruipers en lammelingen staan nog bij duizenden klaar om 'n omgeving, die hen verdierlijkt, te verdedigen met hand en tand.

En lauwen en onverschilligen, wandelende planten, die geen andere idealen kennen dan 'n aardappel en 'n stuk spek, hoe ook verkregen, als Tieske Tewse schokschouderend voortsukkelend naast z'n hit, nog steeds hem toeroept: „Vort perd! Hort ze'k", nog steeds Fakkels mee van Rijnstad brengend, zonder ooit zelf te worden verlicht.... ach ze zijn er ook nog bij duizendtallen.

Prostitutie, dronkenschap, misdaad.... zij bestaan nog.

„De koepel" aan den Wittenbergschen straatweg is nog geen circus.

Het grootste deel van 't menschdom wroet en wentelt nog in 't slijk en laat zich trappen door adelijk en burgerlijk kanalje.

Boeren worden nog gevild door grondeigenaars, tiendheffers en hypotheekhouders.

De fabriek aan de Klingelbeek werpt van September tot Nieuwejaar nog stikkende rookwolken uit z'n schoorsteen, en bereidt zoete suiker uit boerenbloed, arbeiderszweet en kindertranen.

Duizenden worden nog vermoord in werkplaats en fabriek.... bijtend met hondennatuur den steen, die hen treft, doch likkend den steenwerpenden meester.

En waar het overkropt gemoed zich lucht in daden, waar de retorten der hel, aanwezig in elke fabriek, voor 'n oogenblik worden uitgedoofd en de stem van den eeuwenlang gemartelden loonslaaf zich luid doet hooren.... daar staat nog steeds de onderkruiper klaar, de verrader zijner klasse, het onnatuurlijk wezen, gebroeid

in den schimmel der allerverrotste toestanden, verijdelend de zwakke poging om 'n enkele sport hooger te klimmen op den ladder van het mensch-zijn.

Nog honderden zijn de slachtoffers van bankiers en notarissen en andere schelmen, die als haaien met gesperde muilen rondzwemmen om 't zinkend schip.... wier laatste penningen verdwenen in de gapende beurzen van voor hun „recht" opkomende advokaten ....uit wanhoop 'n einde makend aan 'n hopeloos leven of, tot simpelheid vervallen, de krankzinnigengestichten vullen, of met Jacob Stam als idioot-bestedeling en verschoppeling onbewust het uur afwachten van den verlossenden dood.

Nog gaat geen week om of de rechtbanken hebben zich bezig te houden met kindermoord, veroordeelend de ongelukkigen, die niets deden dan de natuurlijkste zaak der wereld, doch onmachtig waren de gevolgen te dragen; haar met het vonnis tevens het entree betalend voor 't bordeel; haar veroordeelend om als Miet Snipper te sterven in 't hospitaal.

En nog altijd staan de „buurvrouwen" op straat of bij den water-en-vuurbaas, of in den scheerwinkel — want er zijn ook buurvrouwen, die twee broeken dragen — gereed om modder te verzamelen en de ongelukkigen te bespatten met 't venijnig drek, dat aan haar eigen adres ter juister plaatse zou zijn, doch dat ze voor anderen bestemmen om de aandacht af te leiden van zich-zelf — —
— — — — — — — — — —

Dat alles bestaat nog en daarom strijdt Jan nog steeds met onvermoeiden ijver voor betere toestanden.

En velen, die van den beginnen af naast hem stonden, of later plaats namen in de gelederen, staan hem nog trouw terzijde.

Maar anderen, die reeds vóór hem de strijdbanier ontplooiden, en ook velen, die later kwamen, hebben de slaapmuts over de ooren getrokken, of zoeken weer genot in kroeg of klub en stoppen hun ooren voor de kreten der ellende.

En zij dekken hun lamlendigheid met persoonlijke grieven en belasteren hem, die wèl werkt, die wèl strijdt,.... om motieven te sprokkelen voor hun nietsdoen.

Maar hij, die hart heeft, die niet gedreven wordt door eerzucht, die 't niet te doen is om het aureool van heiligheid, voor wien het strijdtooneel niet is 'n schaakbord, waarop hij speelt met koele berekening.... de door z'n gevoel voortgezweepte strijder tegen leed en onrecht, hij kan in z'n binnenkamer tranen storten, om zich daar-

mee den modder van z'n kleeren te spoelen.... buiten blijft hij op z'n post, slingerend z'n steenen in 't leger der aan de algemeene welvaart knagende parasieten over de grijnslachende hoofden van lasterende menschjes heen.

Dit doet Jan.

En dit zal-i blijven doen, tot — — — — — —
— — — — — — — — — — ----

Tot-i dood is lezer!

Ik heb den moed niet te zeggen:

Totdat de aarde den laatsten traan, in wanhoop door ellende gestort, zal hebben ingezogen.

EINDE.